МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. І. Ф. КУРАСА
НАН УКРАЇНИ

ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної конференції
м. Івано-Франківськ
8–9 травня 2025

м. Івано-Франківськ
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
2025

УДК 32-04’06(082)(043.2)
П50

Рекомендовано до друку вченою радою Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 11 від 28.10.2025 р.)

Редакційна колегія

Цепенда Ігор Євгенович – ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор політичних наук, професор

Рафальський Олег Олексійович – директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України

Якубів Валентина Михайлівна – доктор економічних наук, професор проректор з наукової роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Калакура Олег Ярославович – доктор політичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Гурак Ігор Федорович – декан Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат історичних наук, доцент

Монолатій Іван Сергійович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук, Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Климончук Василь Йосифович – доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кобець Юлія Василіна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Дерев’янко Сергій Миронович – доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Марчук Василь Васильович – доктор історичних наук, професор кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Доцяк Ігор Іванович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Липчук Оксана Іванівна – кандидатка політичних наук, доцентка кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Ломака Іванна Іванівна – кандидатка політичних наук, доцентка кафедри політології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Москалюк Михайло Федорович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

П50 **Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри :** збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 8–9 квітня 2025 р.). Електронне видання. Івано-Франківськ : Карпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника 2025. 301 с.

ISBN 978-966-640-620-3

До збірника увійшли матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри».

УДК 32-04’06(082)(043.2)

ISBN 978-966-640-620-3

© Кафедра політичних наук, 2025
© Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025

ЗМІСТ

Розділ I
Теоретико-методологічні підходи до аналізу політичних процесів

Балабан Р. В. Україна – пульсар в геополітичному просторі ……..……..…….. 7
Монолатій І. С. Сучасні міждисциплінарні підходи інтерпретації воєнно-політичного конфлікту (на прикладі українсько-польської війни 1918-1919 рр.) ……... 22
Романюк А. С. Виміри політичних викликів України в умовах повномасштабної війни з росією та в світлі рішення про початок переговорів про вступ до ЄС …… 24
Вдовичин І. Я. Реалізація влади в умовах інформаційного суспільства (методологічніаспекти)……..... 28
Гнатишин М. А. Теоретичні основи дослідження політики.……..... 30
Гнатів Б. В. Інструменти е-демократії в територіальних громадах Івано-Франківської області: соціальні практики та умови ефективності ……..… 32
Лелет Я. Т. Розвиток громадського контролю у сфері інформаційної безпеки України.. 34
Липчук О. І., Шпільчак А. Я. Освіта як чинник формування національної безпеки держави.……..……. 36
Ломака І. І. Політична пропаганда, як складова інформаційного впливу.……... 39
Марчук В. В. Виклики та перспективи децентралізації в Україні під час воєнного стану.……... 43
Мікадзе С. С. Trust, Compliance, and Innovation: Leading AI Projects in High-Regulation Environments.…… 46
Мороз В. О. Штучний інтелект, як інструмент маніпуляції масмедіа……. 58
Січенко К. Ю. Стратегії політичного менеджменту в контексті українського націоналізму: синергетичний підхід.…….. 61
Ставичний Р. Є. Види популізму в сучасній політиці…… 63

Розділ II
Політичні інститути та процеси на сучасному етапі суспільного розвитку

Агафонова Г. С. Популізм як загроза ліберальній демократії …….. 66
Братах Л. І. Стан та перспективи розвитку інформаційної безпеки сучасної України……..……..…… 70
Бутирін Є. О. Історичні аспекти діяльності органів місцевої влади у сфері роздільного збору та переробки побутових відходів……..……. 72
Дерев'янко С. М. Представницькі органи влади: проблема легітимності в умовах воєнного стану …… 74
Довбенчук Р. Ю. Політична децентралізація та безпекові ризики: сучасні загрози для України.…… 76
Козьма Ю. В. До питання дієздатності демократичних інституцій в реаліях сьогодення……..…….. 79
Кобець Ю. В. Засади антикорупційної політики в умовах воєнного стану.……. 84
Круглюк І. В. Політичні й правові виміри розвитку публічної дипломатії України в умовах євроінтеграції ……..……... 87
Левенець М. Ю. Вплив молодіжної політики на сучасні політичні процеси державотворення.…… 88

Лещишин О. Є. Особливості розвитку та діяльності медіаресурсів політичних партій у регіональному контексті……. 91
Ломака І. І., Микитин А. М. Соціальна робота Церков в Україні в умовах війни……. 93
Мадрига Т. Б. Волонтерський рух в системі забезпечення обороноздатності: до питання формули національної стійкості …… 98
Марчук М. В. Роль органів влади і громадських інституцій в системі організації соціальної безпеки в умовах воєнного стану……... 101
Мельничук І. В. Відділення церкви від держави: політико-правове та релігійне розуміння…….. 103
Мигун М. Д. Реформа децентралізації публічної влади в умовах воєнного стану як чинник формування сучасних політичних інститутів……. 105
Николаїшин Б. Б. Трансформація політичних інститутів в контексті політичної реальності України……. 107
Миколайчук О. І. Політичні партії Івано-Франківської області у реформі децентралізації: виклики та можливості …….. 111
Поклад В. І. Шоу як провідний інститут сучасної політики ……. 114
Сегидин Д. І. Роль медіа в міжнародних політичних процесах ……... 119
Сікора І. А. Економічна безпека держави: базові складові та особливості забезпечення…..……... 121
Сокоринський В. О. Сучасний стан загроз цифрового тоталітаризму у світі…… 124
Сливчук В. Ф. Місцеве самоврядування в умовах європейської інтеграції України.…. 126
Стефурак Я. Є. Методологія дослідження політико-правових чинників самоорганізації громадянського суспільства ……. 128
Шекель М. В. Неформальні інститути в умовах війни: громадянська ініціатива як опора демократії в Україні…… 129

Розділ III
Вибори та електоральні процеси в Україні та країнах Центрально-Східної Європи: глобальний і регіональний виміри

Брилинський Р. С. Вплив дезінформації на демократичні процеси в епоху цифрових технологій: кейс Словацьких виборів 2023 року …… 132
Бриндальський А. П. Маніпулятивні технології у виборчих кампаніях: особливості застосування та вплив на політичні процеси.……. 137
Лазоришин Ю. І. Структурована партійна система як фактор ефективності влади……. 139
Махно Ю. М. Протести як форма політичної участі…… ……. 142
Ткачук В. Д. Формування політичної репутації України під впливом внутрішніх ризиків.…… 143
Юрійчук Є. П., Фесенко О. О. Міжнародні організації щодо спостереження за виборами: нові виклики та завдання …… 146

Розділ IV
Консолідація українського суспільства: етнополітичний та ціннісний виміри

Авруцький В. А. Роль норм і ідентичності у прагненні України до європейської інтеграції…….. 148
Бевза Б. П. Роль дискурсивного інституціоналізму у конструюванні національної ідентичності …… 149

Березовська-Чміль О. Б., Ковальчук І. Р. Соціальні засади національної безпеки…… …… 151
Бойко О. Д. Основні чинники консолідації українського суспільства……. 152
Бойчук І. В. Інформаційне забезпечення реалізації прав і свобод ВПО……... 154
Боринська О. Л. Емоційне вигорання в освітньому середовищі: причини, наслідки та ефективні стратегії подолання…… 158
Герман М. В.. Концепція сучасних форм демократії, як чинник громадських ініціатив в Україні……... 161
Доцяк І. І. Соціально-політичні основи національної стійкості в умовах російсько-української війни.…… 163
Калакура О. Я. Етнокультурна мобільність внутрішньо переміщених осіб в Україні: адаптація та інтеграція…… 166
Кобець Т. А. Вплив національної ідентичності на формування інформаційної та когнітивної безпеки українського суспільства…… 172
Костючок П. Л. Національна ідентичність українців карпатського регіону в 1930-х роках: від амбівалентності до мобілізації……. 175
Кочан Н. І. Націоналізація символічного релігійного простору як складник резильєнтності суспільства в умовах російсько-української війни…….……... 178
Крисаченко В. С. Неперервність і помісність українського православ'я: канонічні підвалини та історичний досвід……. 180
Ляшенко О. О. Національні цінності України vs російська (русская) екзистенційна загроза». Ідентичність та державність.……..…… 185
Микитин М. Д. Сучасні загрози інформаційному простору України.…… 196
Міщук А. І., Міщук М. М. Національна консолідація українського суспільства на сучасному етапі…….. 197
Проноза І. І. «Civic education as a resource for the value unity of Ukrainian society»..… 200
Савлюк Б. І. Негативне позиціонування ліберальних ЗМІ щодо націоналістичного руху в Україні……... 202
Струтинська Т. З. Тримор'я: геополітичні виклики…….. 204
Філіпчук В. Ю. Релігійна свобода та релігійна безпека: баланс інтересів держави та суспільства…….. 206
Червеняк К. Т. Кримськотатарське питання у майбутньому українського Криму – додаткова можливість для реінтеграції та консолідації регіону……...…… 209

Розділ V

Сучасна система міжнародних відносин Конфлікти та кризи XXI століття

Вдовичин О. В. Державна інформаційна політика та її роль в процесі євроінтеграції... 212
Воронич А. В. Поняття транскордонного співробітництва як механізму забезпечення національної безпеки.……... 214
Голуб'як Н. Р., Голуб'як І. В. Стратегія ЄС з цифрового суверенітету: політичні пріоритети у глобальному інформаційному порядку……..…… 216
Гончаренко А. Р. Військово-морська операція НАТО «Морський страж» у період міграційної кризи 2015–2017 рр. ……... 220
Зан М. П. Гренландія як етнічна територіальна автономія Королівства Данії.……... 221
Карчевська О. В. Адаптивна міжнародна безпека: чинники,моделі, тенденції ……. 223
Матвієнків С. М., Пучко Я. Теоретичні аспекти та взаємозв'язок понять «інформаційна війна» і «гібридна війна»…….……. 230

Медвідь Д. В. Протестантизм як результат європейської Реформації: досвід Швейцарії…… 232
Пролорензо А. В. Кіберпростір як нова арена політичних конфліктів досвід України в умовах гібридної війни…… 235
Радиш О. І. Економічні стратегії в політиці Словаччини: сучасний контекст та перспективи…… 237
Савчук В. Р. Вплив адміністрації Барака Обами на консолідацію позиції ЄС щодо українського питання (2014–2017)…… 241
Таргоніна М. М., Проноза І. І. Гендерна рівність у системі цінностей Європейського Союзу…… 245
Тутов О. В. Вплив ідей Юзефа Мєрошевського на формування системи міжнародних відносин в Центрально-Східній Європі…… 247
Тюріна О. М. Нові тенденції у відносинах між Азербайджаном та Вірменією…… 255
Valerii Myshchenko Polycentrism and Instability: The Evolution of International Relations in the 21st Century…… 264

Розділ VI

Російсько-українська війна: передумови, причини та хід війни, наслідки для України, країн Центрально-Східної Європи та світу

Борецький О. І. Колабораційна діяльність в Україні: масштаби та правові виклики воєнного часу…… 266
Зелик І. В. Ідеологія «руського мира» як невід'ємна складова інформаційної війни РФ проти України…… 267
Москалюк М. Ф. До питання вірогідних сценаріїв завершення російсько-української війни спроба політологічного аналізу…… 270
Ободянський Я. М. Цивільно-військове співробітництво під час війни: взаємодія збройних сил та суспільства в умовах агресії Російської Федерації…… 273
Остапець Ю. О., Палінчак М. М., Нестер О. І. Передумови та можливі наслідки російсько-української війни для України та глобального світу…… 275
Перепічка М. Б. Завіса брехні: як пропаганда створює реальність російсько-української війни…… 282
Приліпко В. Я. Проблеми дослідження волонтерського руху в умовах російсько-української війни…… 284
Присяжнюк Т. І. Нові медіа як засіб формування цифрової колективної пам'яті про війну…… 286
Стецюк О. В., Проноза І. І. Політико – ідеологічна диверсія як засіб гібридної війни…… 288
Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф., Красун А. Р. Парадигма війни та миру для України як одна із складових консолідації суспільства…… 290
Мандрик І. М. Волонтерський рух в Україні як чинник соціальної безпеки в умовах російської агресії …… 296
Dr Audrius Skaistys Technological changes and chalenges in modern wars:Ukrainian-russian war example …… 299
Dr Iwona Lasek-Surowiec The role of EU sanctions in the Russia-Ukraine conflict 2022–2025. Law and international aspects…… 300
Dr Marcin Oskierko, Dr Sławomir Żurawski Konsekwencje wojny rosyjsko-ukraińskiej dla Polski w kontekście kryzysu uchodźczego…… 300

Розділ І

Теоретико-методологічні підходи до аналізу політичних процесів

УДК 316.32+353.1(477)

Балабан Р. В.

кандидат політичних наук,

Інститут політичних і етно-національних

досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

ORCID: 0000-0001-8373-9561

e-mail: vash_advocat@ukr.net

УКРАЇНА В ГЛОБАЛЬНОМУ І РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРАХ

До розпаду СРСР за кордоном це утворення називали узагальнено – «раша» або «совєт юніон», не вдаючись до національних особливостей. Закрита країна особливо не переймалася міжнародним туризмом, а офіційна інформація, яка могла поширюватись на зовні, була контрольована, централізована й уніфікована з точки зору правлячого режиму з центром у москві. Перші туристи і комерсанти[1] в СРСР з підняттям «залізної завіси» зі здивуванням відкривали, що, крім москви, яка була центром і обличчям СРСР, є інші міста і навіть республіки. Національні республіки (в системі СРСР) перебували в жорсткій системі централізму, підкорення і контролю. Очільникам республік не можна було самостійно виїжджати за кордон чи ініціювати міжнародні зустрічі. Більше того – заборонялося відвідувати інші республіки СРСР без дозволу «центрального апарату», очевидно, побоюючись змови проти «центру». Крім того, що очільники республік уже були виховані (селекція) радянськими з лояльним підпорядкуванням москві, біля них призначався російський заступник.

Щоправда, свого часу ще радянську Україну (УРСР) відвідував президент США Річард Ніксон 1972 р., але це не була (і не могла бути) самостійна зовнішня політика УРСР, бо вона була неможлива в централізованій державі. Наступний американський президент, який відвідав УРСР, Джордж Буш (аж 1991 р.) із місією закликати в стінах Верховної Ради «залишитися» з росією. Це свідчило про бачення України, з одного боку, як «невідомої землі», а з другого – як зони впливу рф, хоча б з огляду на контроль зброї (тоді йшлося не лише про ядерну). УРСР, в принципі, була насичена різними видами озброєння – від радіолокаційного до бомбардувальників, важкої техніки і т.д. як прикордонна територія СРСР із можливістю перекидання озброєння та потенційної війни із Заходом. Колективний захід «радів», що радянська загроза відпала, а тому раді були надати рф, як майбутній демократії, будь що на відкуп.

Український політичний клас, який був радянським і навчений централізованим директивам згори, не знався на геополітиці і навіть не здогадувався, які могли бути грошові компенсації / реальні гарантії за передачу, а тим більше за утилізацію зброї. Натомість погодився на «безкоштовну» передачу з гарантіями в майбутньому бути захищеними. Національна еліта була слабо суб'єктною, ще діяла в парадигмі командно-адміністративної системи.

Майбутнє настало, а гарантії виявились недієвими. Відомий «Будапештський меморандум», який мав гарантувати безпеку і кордони України, виявив, що один гарант – рф – окуповує землі України, а інший – США – вимагає ресурси України.

Сьогодні російська федерація помилково називається росія, хоча це пряма геополітична, історична і культурно-ідентична помилка. Домінує політичне уявлення і фасад режиму, не кажучи вже про те, що російська федерація це щонайменше 19 республік, а інші утворення називаються суб'єктами, де максимально нівелюється власна історія, ознаки державності, політичні амбіції на основі офіційної доктрини русифікації і «асвабаждєнія». Народи і землі «приєдналась», мається на увазі ще до царської російської імперії. Лише нагадаємо, що «приєднання» велось через війни – кавказька війна російською імперією велася щонайменше 47 років; російсько-чукотські війни –понад 100 років. Щоправда, в Європі теж були тривалі війни, але вони не стали історичним дороговказом для сучасної політики. Європейські країни не оцінюють власну «велич» як наслідок територіальних надбань.

Зауважимо висновок для українських реалій: нова спін-імперія історично готова до тривалої окупації (війни), і в цій війні економічний добробут власного населення, економічний розвиток держави не є цінністю і митою.

Отже, Україна має шукати нелінійні рішення, відмінні від класичного фронтового протистояння. Керівництву російської федерації байдуже, скільки тисяч тонн пального, зброї і людських ресурсів буде витрачено на захоплення кількох кілометрів чи населеного пункту. Причому ці українські населені пункти теж не є цінністю – вони знищуються до рівня, непридатного до заселення. За деякими оцінками, російська федерація вже витратила на війну проти України по 1 млн дол. США з розрахунку на кожного зі свого населення. Метою окупації є території заради територій. Ідеться не про освоєння, сільське господарство, інфраструктуру, копалини тощо. «Велич» держави в російському суспільстві ототожнюється з територіальними надбаннями і потенційною загрозою зовнішньому світові.

Як відступ, зазначимо, що країна постійно перебувала в експансії. Навіть після зміни режиму імперської монархії на радянську владу нове політичне утворення так само прагнуло до розширення. Більшовики, які захопили владу, мали стійку ідею світової революції, що реалізувалася відповідно через просування соціалістичних революцій і впливів. У неспокійні часи це виявилося, зокрема, як похід на Польщу (Польсько-радянська війна [14]). Інші військові дії були спрямовані на поширення влади більшовиків на території колишньої царської росії, хоча в багатьох регіонах проголошувалися республіки, і здавалась, що нова революційна влада мала би вітати

цей процес. Походи більшовиків на Україну здійснювалися щонайменше тричі, доти, поки її не вдалося остаточно підпорядкувати і підкорити.

Водночас підкорена більшовиками Україна, де проголосили радянську владу, була суб'єктною. Нове політичне утворення СРСР потребувало легітимізації, що було забезпечено підписанням союзної угоди за участю України. Фактично Україна (УРСР) була більш суб'єктною, ніж це могло здаватися.

Після Другої світової війни план розширення впливу реалізовувався через створення соціалістичного табору, визнання країн, які потрапили під контроль СРСР, за згодою «союзників». Хоча в цих країнах були популярні ліві ідеї, але їм не дали самостійно обирати свій шлях. Місцеві еліти знищували, а керівників призначили після «стажування» у москві. Ці процеси описує Джадт Тоні в книзі «Після війни» [8]. Створювалася модель підкорених і підконтрольних територій. Гіпотетично «союзники» (США, Великобританія) «віддали» СРСР територіальну вотчину, аби зупинити радянські війська після капітуляції Німеччини. Не секрет, що Великобританія втратила вбитими 286200 військових; США – 405399 і СРСР – 8860400. Але це означало, що тоталітарний режим СРСР міг «пожертвувати» ще великою кількістю своїх підданих, просуваючись на Захід. Ця модель «відкупу» працювала 46 років. СРСР не поширював свій вплив (підкорення) на інші європейські країни, але боротьба за поширення соціалізму була перенесена на країни «третього світу». Проте складно оцінити надбання від такого розширення. Можливо, йшлося тільки про розміщення ракет із можливістю вражень суден або враження країни в майбутній гіпотетичній війні, як відоме розташування радянських ракет на Кубі і відповідна карибська криза.

Парадоксально, але поширення «радянського впливу», тобто впливу СРСР, а конкретно москви, не призвело до сталого економічного зростання. Дотації від СРСР могли бути вигідні правлячим елітам, іноді навіть сприяли розвитку економіки, скажімо, через будівництво електростанцій чи інших об'єктів. Проте ніде не сталося економічного дива саме завдяки впливу СРСР. Більше того, економічного дива не виникало і в СРСР. Радянська розподільча модель передбачала концентрацію не тільки ресурсів, а й благ у центрі. Сподівання на диво покладалися на видобуток ресурсів, будівництво заводів-гігантів, великих будов, виготовлення потужної зброї, але в остаточному підсумку для громадян (на побутовому рівні) вибору м'яса, риби сиру в магазині не було. Те саме стосувалося одягу та інших товарів. Чим далі від центру, тим гіршою була ситуація. Щоправда, деякі регіони або центри були більше забезпечені товарами, зокрема москва[2] як столиця СРСР. Відносно благополучними були, зокрема, соціалістичні країни Балтії[3]. Сьогодні у шкалу цінностей населення рф теж не ставить перше місце прагматичні показники: рівень зарплат, споживчі товари на душу населення тощо.

У цілому, ідеологема існуючої політичної системи обґрунтовувала потуги будівництва соціалізму майбутнім благом, а тому зараз потрібно піти на жертви. Ця ж ідея пояснювала, чому потрібно просувати соціалізм у світі, оскільки він принесе справедливість і благо у майбутньому. У сталінський період жертви були у фізичному розумінні – вбивства і ув'язнення на тривалий термін. «Відлига»

Хрущова не припинила політичних репресій, хоча скоротила їх кількість. Після довоєнного голоду, війни і післявоєнного голоду суспільство було не занадто вибагливе, поточну ситуацію сприймало з надією, що підкріплювалась досягненнями: польотом у космос (1961), видобутком вугілля, чавуну тощо.

Радянська система трималась на терорі й пропаганді і тому, що суспільство не мало можливості порівняти свої умови життя з іншими через «залізний завіс». У свою чергу, після репресій, голоду і війни суспільство було задоволене тим, що має, і вірило в гарантії мати шматок хліба і робоче місце.

Сьогодні кремлівський путінський режим російської федерації перебуває в тій самій парадигмі – розширення заради розширення. На цьому фоні стійке рейдерське мислення/уявлення про території, міста, народи як власні.

На росії сьогодні зберігається теза «увесь світ проти нас». Далі йдуть різні модифікації інтерпретацій: мовляв, вони (росіяни) за справедливість, справжню віру, істинні цінності тощо. У масовій свідомості це слугує виправданням рівня життя. Вони не називають його бідністю чи убогістю, але пояснюють це саме тим, що вони «за справедливість». Окреме питання – чому не можна бути заможним і виступати за справедливість?

Справді, що ще в ХХ ст. велись війни за ресурси. Нацистська Німеччина боролась за «життєвий простір». Радянський Союз – за поширення ідеології, фашистська Італія – за відновлення Римської імперії. (Бачимо, що мотиви не завжди були раціональними).

Ідеї можуть жевріти й існувати в корпускулі. Але за певних обставин чи внаслідок збігів – активізуватися. Гітлер в інтерв'ю 1923 р., ще за 10 років до того, як він став канцлером Німеччини, говорив про створення великої Німеччини і об'єднання всіх германських народів [5]. Як ми знаємо, це вилилось в окупаційну війну в Європі, Азії і Африці.

Так само Б. Єльцин, президент рф, у момент підписання Біловезької угоди 1991 р., коли представники трьох республік (Білорусь, рф, Україна) уклали договір про створення СНД, тощо було, з одного боку, про завершення існування СРСР, а з другого – підписання умовно нового союзу. Можна припустити, що підтекстом для Б. Єльцина була потреба в толеруванні (невтручанні) його політичної боротьби з очільником СРСР М. Горбачовим. Останній пішов у відставку через 17 днів. Попри це, учасники підписання взаємо визнавали відсутність претензій один до одного. Так от, в момент підписання такої угоди про відсутність претензій, про визнання кордонів і т.д. Б. Єльцин підписав і озвучив фразу «А к вопросу Крима ми вернемся». Тоді він мав на увазі, що не три республіки повернуться до цього питання, а саме росія.

Наступні роки (з 1992 р.) рф було не до зазіхань на Україну, оскільки в ряді регіонів рф були труднощі з продуктами харчування, зокрема дефіцит або відсутність запасів хліба. Однак Верховний совет рф 1993 р. проголосив

Севастополь територією росії [18]. Постанова не була реалізована, бо цей парламент було «розстріляно». В 1994–1996 рр. рф була «зайнята» Першою чеченською війною. (Друга чеченська війна 1999–2009 рр.). У 2003 р. виник конфлікт з Україною з несанкціонованим будівництвом в районі Тузла, що був урегульований; у 2008 р. відбулося вторгнення в Грузію та низка інших конфліктів, де рф брала силову участь.

Весь час рф просувала агентів у політикум іноземних країн і України. Пізніше виникла назва «проросійські сили», «проросійські партії». Уже після вторгнення рф Україна спромоглася призупинити діяльність низки партій, проте це кардинально не вирішило питання, оскільки безпосередньо до агентів було мало зауважень і вони могли діяти через інші організації [2]. (Ряд депутатів і чиновників перейшли на сторону окупанта). Також не виключається, що «зацікавлені сторони» інкорпорували своїх агентів в інші партії, які мають змогу вести свою діяльність, у тому числі підривну. Українське суспільство переважно толерувало такі зазіхання в надії, що політичні лідери «розберуться». Більше того, в політичних колах різних ідеологічних орієнтацій було модно запрошувати російських політтехнологів. На побутовому рівні заробітчани з України охоче їздили на заробітки до рф; російськи актори, співаки, серіали були популярними, що формувало майданчик для толерування «впливів» у політичному середовищі.

Коли ми говоримо про геополітичний вимір, потрібно розуміти, що важелі впливу є не лише міжнародними, а й інкорпорованими в саму політичну систему.

Сьогодні російська федерація у війні проти України в першу чергу здобуває території. Навіть не ресурси, бо якби йшлося про ресурси – їх можна було банально придбати, а, враховуючи наявну корупцію [16], – за заниженими цінами або через консорціум із мінімальними витратами. Російська федерація здобуває території, оскільки вбачає в цьому значимість за формулою «можемо втрутитись, а значить маєте рахуватись (боятись)», і це посил насамперед до європейських країн. 32 % росіян хочуть бачити державу «великою, щоб поважали і побоювались» [19]. Звідси популярні гасла у рф: «можем повторити», «на Берлін», «на Вашингтон», «можемо іспепеліть», «російські кордони ніде не завершуються», що вже на політичний арені подається в обгортці «росія ніколи ні на кого не нападала», «ми не нападали», «це не війна» – устами путіна, пєскова, лаврова. Такий когнітивно-дефективний підхід добре сприймається російським суспільством, бо, за оцінками Левада-центру, більшість росіян втручання в справи країн СНД не вважають агресією. Або ж вірить у власну інтерпретацію, що вони не нападали, а захищають. Так, станом на 2025 р. лише 6 % росіян вважають, що війна триває через втручання рф, а 60 %, що війни немає [11].

Розширення Європейського Союзу виглядає інакше, а саме політикум (політичний клас) за суспільної підтримки прагне вступити в утворення, інколи переслідуючи мету матеріального зиску, інколи безпеки, але ніде шляхом військового вторгнення.

Сучасна російсько-українська війна переслідує підкорення територій, саме територій як площі. Обґрунтування нападу на Україну подається як протистояння НАТО, або як спроба недопущення України в НАТО чи намір відсунення кордонів НАТО.

Таке обґрунтування нападу (у російській версії – «не нападу») проходить через тези про спільну історію, а значить спільні землі, а отже, російські землі. В іншому сегменті російська пропаганда пояснює – «України ніколи не було», як варіант, «Україну створив Ленін». Відповідно нівелюється суб'єктність українського народу як такого. На «звільнених» територіях, як вони це називають, а фактично окупованих, – не йдеться про збереження хоч якихось національних традицій. Дітям, вивезеним у рф, змінюють прізвища, руйнують пам'ять тощо. Хоча, знову ж, одне з пояснень нападу («не нападу»): «росіяни ідуть рятувати від київської хунти і нацистів»[4].

Цікава тема, що НАТО було формально наближене до кордонів рф, скажімо, на східних кордонах, але москва не сприймала це як загрозу, а зараз Фінляндія вступила в НАТО і має спільний кордон. Росіяни виробили специфічну політичну мову, яка здатна пояснювати такі розбіжності [1]. Вони говорять так: «ето другоє», «не все так однозначно». Фактично це свідчить, що «москва» підсвідомо не сприймає національні околиці рф як цінність, як росію. Хоча при цьому стверджує, що це «ісконно рускіє землі». Сприйняття на російській федерації своїх несвоїми це окрема тема дискурсу. Вони називають усі народи рф росіянами, але зневажають тих самих росіян, які з природними антропологічними відмінностями приїхали до москви чи Санкт-Петербургу, але поважають, коли землячество іншого народу/народності демонструє силу.

Україна у перші роки незалежності лишалась тера інкогніто. Для зовнішньої політики США було важливо зберегти зрозумілий центр – москву, яку вони оцінювали як державу з демократичним дрейфуванням. Хоча розвідкам і аналітикам було очевидне згортання демократії на росії з 1995 р. [17]. Але це вважалося допустимим, без розуміння, до чого це призведе.Потрібно визнати, що вторгнення і окупація російською федерацією України у 2014 р. толерувалось європейським співтовариством.

Перші санкції були досить м'якими, скажімо, призупинення переговорів про пом'якшення візового режиму рф і ЄС та призупинення підготовки зустрічі G8. Для автократії це не покарання, а винагорода. Також були візові санкції (обмеження) для ряду російських чиновників [12]. Щоправда, деякі санкції стосувались оборонних підприємств, кредитних установ тощо. Проте розуміємо, якщо це не тотальна санкція до галузі, то ті ж самі оборонні підприємства мають великий люфт для обходу санкцій через афільовані, дружні, новостворені, сірі і т.д. підприємства.

Низка санкцій передбачала припинення фінансування, постачання зброї (Німеччина, 4 серпня 2014 р.), але зрозуміло, що вони не були вирішальними. Вони не виконали функцію згортання агресії. Вони були подразником і сигналом у системі цивілізованого світу. Ніби агресор мав визнати, що він не знав, що в

цивілізованому світі не можна нападати, окупувати і т.д., і мав вибачитись та припинити. Це помилка міжнародної дипломатії – віра в раціональні переговори.

Натомість санкції зразка 2014 р. стали не гальмом, а подразником і психологічним стимулом до подальших агресивних дій.

М'які санкції стимулювали агресора до реалізації мети, щоб з ним рахувалися як з лідером на міжнародній арені. Але «лідерство» не за рахунок ВВП на душу населення, не за успішність в економіці. Прагнення рф показати економічні досягнення – Ё-автомобіль, російський телефон, проєкт Сколково – виявилися марними. Одна з виборчих програм в. путіна, здавалося, мала запустити галузі – проголошувала програму будівництва доріг, розвитку медицини тощо. Проте в цілих республіках, як Тиві [10], відсутні залізниці. До речі, відсутність сполучення в рф вигідно режиму, оскільки, по-перше, ніхто не ставить питання про економічне зростання, по-друге, знімається загроза приїзду протестувальників, а протест у регіоні для центру не страшний, бо він може бути ізольований як фізично, так і інформаційно, а фінансові інструменти налаштовані так, що керуються з центру. Також для значної частини населення є матеріально неможливим відвідати, скажімо, столицю. Але суспільна психологія налаштована так, що радіють за «Крим наш», тобто захоплений. При цьому жодного разу більшість росіян не матимуть змоги його відвідати і точно не матимуть жодного матеріального зиску, але мають імперське почуття гордості, фактично за окупацію. Тому «лідерство» в російській інтерпретації – це можливість силового тиску, втручання, створення загрози, викликання поваги через страх.

Фактично, на тлі відсутності прагматичних і побутових успіхів суспільству пропонують «гордість» за наявність у рф надсучасної зброї, про яку в. путін любить говорити у своїх виступах. Не виключено, що йому про таку зброю доповідали з метою обґрунтування витрачання коштів, але фактично підігрівали хворі уявлення.

рф як агресор і окупант вдається до сюрреалізму, зокрема заявляючи: «нас там нету» (заява путіна про відсутність російських військ на сході України), що місцеві шахтарі в шахтах знайшли танки, а військову техніку купили у воєнторзі. Такі заяви лунали на момент вторгнення 2014 р. Окупація Криму здійснювалася військовими без розпізнавальних знаків, а військових окупантів називали «ввічливими людьми». Парадокс у тому, що, попри очевидність агресії й окупації, російська влада, зокрема її очільник, військові, поводяться «тефлоново», ніби це не вони роблять.

Тривалий час навіть в Україні (2014 р. і далі) для визначення російської окупації не використовували терміни «окупація», «війна», «вторгнення». Тим більше, європейське співтовариство свідомо уникало таких дефініцій у надії, що агресор (якого так не називали) рф задовільниться частиною територій і «законсервує» конфлікт.

На жаль, сьогодні (весною 2025 р.) знову поширюється теза: якщо Україна поступиться територіями, то припиниться війна рф проти України.

Російська пропаганда вкладала величезні ресурси, щоб окупацію Криму і окупацію сходу України в Європі і США називали «ця ситуація», «ситуація на сході України», «конфлікт», а європейський політикум сподівався, що, «наситившись» Кримом і частиною Донбасу, кремлівський режим далі не просуватиметься і це буде локальний конфлікт. Більше того, подібні аналогії вже (окупація частини Молдови і створення Придністровської Молдовської Республіки (1991 р.), яка формально не визнана рф, але створеної на базі російських військ і «військової допомоги» [15]). Регулярна війна проти Чечні 1999 р., яка фактично була три роки незалежною [15]. У 2008 р. вторгнення рф у Грузії і створення південної Осетії [9]. Так само, як використання військових сил рф у Сирії з 2015 р.

Але все це сприймалося як конфлікт, який стабілізувався і унормувався. Відповідно, такі очікування були і щодо України.

Проте маємо зробити висновок, що напад на Україну не останній у зовнішній політиці рф. Ні попередні напади і окупації російською федерацією, ні війна проти України не унеможливлюють від наступного акту. Політика задоволення агресора є хибною, що стимулює його наступний крок.

У геополітичному вимірі війна рф проти України є намаганням залишити Україну регіоном, а не самостійним гравцем.

Підозрюємо, що західний політикум (тут ми не називаємо персоналій) готувався у 2022 р. до можливих переговорів і унормування з «новим українським» урядом, який насправді був би уряд окупантів, хоча не виключається, що призначались би на гауляйтерські посади громадяни України за паспортом. Проте відбулося диво. Гігантську російську армію зупинили Збройні Сили України, громадський супротив, територіальна оборона.

Перша військова допомога після повномасштабного вторгнення 2022 р. була (тут ми принципово не називаємо країни, щоб не вдатись у дискусію) нелетальна військова зброя, міношукачі, каски, взуття, пайки. З одного боку, цього не достатньо для оборони, з другого – це означало, що в української армії і цього не вистачало. Партнери, можливо, очікували падіння України і побоювались, що реальна зброя потрапить до окупантів. Пізніше надавалися і паливо, і фінанси, і зброя.

Тут ми зауважимо важливу формулу: без допомоги і зброї Україні було б на багато важче, але без України Європі було б ще важче. У разі падіння України наступними жертвами окупації могли стати Литва, Латвія, Естонія. При чому, поки НАТО приймало рішення, країни могли бути окупованими і вже було б потрібно вести переговори з окупаційними режимами і дискутувати на тему референдумів, які б уже були проведені окупантами (це один із сценаріїв).

Зауваження (політична позиція), що цього не може бути, бо це не можливо, або це не раціонально, чи немає глузду – виявилось хибним. Саме тому Польща збільшила власний військовий контингент на 100 %, а Німеччина власний військовий бюджет – на 100 %.

Україна, на жаль, ціною жертв стала суб'єктною і європейським гравцем.

Суспільні настрої в Україні щодо міжнародної співробітництва, навіть після (2014 р.) агресії рф, вторгнення і окупації частини земель були такими:

- ЄС – 30,0 % позитивно (негативно 23,0 %);
- РФ – 19,0 % позитивно (негативно 51,0 %);
- Польща – 21,0 % позитивно (негативно 19,0 %);
- Туреччина -3,0 % позитивно (негативно 31,0 %);
- Грузія, Азербайджан, Молдова – 3,0 % позитивно (негативно 17,0 %);
- Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина – 11,0% позитивно (негативно 13,0%);
- Естонія, Латвія, Литва – 23,0 % позитивно (негативно 14,0 %);
- США – 23,0 % позитивно (негативно 32,0 %) [7].

Після повномасштабного вторгнення 2022 р. вектор настроїв різко змінився. Так, відбувся сплеск симпатій до вступу в ЄС, який сягав на піку аж 90 % підтримки і понизився до 78 %. Вступ у НАТО схвалюють близько 77 % (показники коливаються). Розуміємо, що такі прагнення пов'язані не тільки з демократичними цінностями, а й з прагненням захисту.

У свою чергу, європейські і не тільки політики активізували дипломатичні контакти з Україною. У політичних візитах до України під час повномасштабного вторгнення за 2022–2024 рр. взяли участь 31 президент і 50 прем'єрів, а також Президент Єврокомісії, Голова Європейської Ради, Генеральний секретар ООН, Генеральний секретар НАТО [4]. Будемо відверті, що, крім допомоги і співробітництва з Україною, мотивом інтенсивної дипломатії міг бути PR для внутрішнього споживача тощо. З іншого боку, Україна і Київ стали місцем сили.

Україна перетворилась із периферії Східної Європи в геополітичний центр. У цьому контексті важливо зберегти суб'єктність, що набуває нового значення.

Зі зміною політичного керівництва в США змінилася й риторика. Установка з позиції, що рф напала на Україну, набуває іншого характеру – сторони можуть домовитися. Заяви ще кандидата в президенти США Д. Трампа, що мир буде підписаний у день інавгурації, змінились на тези, що це станеться досить швидко, а далі, що треба деякий час. Навіть звучали тези, що обидві сторони прагнуть миру, і це правда. Тільки є один нюанс, що Україна прагне миру у вигляді звільнення від окупації і невтручання в її справи, а рф, у свою чергу, хоче мир через капітуляцію України чи підкорення влади шляхом власних призначень.

На фоні «мирного плану Трампа» виникли ідеї, що Україна має компенсувати попередню військову допомогу як комерційний борг. Одним із варіантів стала ідея про право видобутку українських ресурсів американськими компаніями.

Весною 2025 р. триває інформаційний привід про договір із США щодо українських копалин. Звичайно, дивує кілька аспектів. Хоч і присвоюються значення, що цей договір ніби для безпеки, але жодних тез – у чому ця безпека. Навіть банально, чи обмінюємо «ресурси» на зброю чи щось подібне. Тому безпекова складова дуже умовна, бо договори про видобуток укладались і з північною Кореєю, Науру та ін. Так само інші гравці, як Китай, укладають аналогічні договори з іншими країнами, що скоріше може говорити про поспіх зарезервувати потужності на перспективу. У цей час в. путін заявляє, що готовий надати видобуток і в себе (припускаємо і на окупованих територіях), а тому виникає підозра, що більш вигідно (більш пільгові умови) можуть бути на окупованих територіях України.

Друга підозра в цьому контексті – чому надається монополія одній стороні, яка вказуватиме, як і що розподілятиметься, якщо можна вести переговори з кількома суб'єктами, і не виключно, що інші запропонують більш прагматичні, предметні і вигідні умови. На початок травня 2025 р. стало відомо, що Україна все таки підписала меморандум, але недоліком є те, що він не мав суспільного розголосу. Також розуміємо, що політикум також не обізнаний у цьому питанні. Це дещо делегітимізує цей чутливий в умовах війни і консолідації всього суспільства процес.

У такій ситуації спрацьовує застереження і побоювання – не дратувати переговірників від США, країни, яка надавала допомогу, а тепер може «образитись» і припинити її. На жаль, такі моделі взаємин стали реаліями політичної ситуації. Політичні інститути і стратегії відтіснились на другий план. Виявилось, що із-за настрою чи особистого переконання, скажімо в особі президента США Дональда Трампа, може бути призупинена не просто допомога, а передача розвідувальних даних. Такі ж самі різкі дії по відношенню до власної країни із введенням тарифів на міжнародну торгівлю і таке ж саме різке їх призупинення, що якраз і підкреслює тезу не про стратегії, а про настрій і миттєве рішення. Виявляється, політична хвороба «простих рішень» характерна не тільки для вітчизняного політикуму і прагнень суспільства.

Саме тому ряд політиків відвідали особисто Д. Трампа, що впливало на його ставлення та прийняття рішень.

За ці важкі роки вимальовується кілька моделей

1. Україна як європейський щит. Десь «далеко на сході» веде боротьбу і оборону та фактично стримує агресора. Причому Україна як щит автомізована від ЄС. Морально, риторично, фінансово підтримується, але не приймається в родину ЄС, щоб не створити ситуацію, що війна вже в ЄС. У такій моделі зацікавлений режим путіна, оскільки він здійснює наступ орди – тривалий постійний тиск, який

не обмежується ні в часі, ні в ресурсах. Нагадаємо, що на початку статті ми згадували про російські війни, які тривали десятиріччя. Невиплати зарплат у регіонах рф не загрожують економіці, а лише стимулюють залучення до походу на війну проти України через підписання контракту, за яким гроші виплачуються.

Експертні оцінки, що у рф закінчується зброя, фінансовий ресурс тощо і ось-ось настане колапс не виправдовуються, оскільки перші заяви прогнозували ці події ще на 2022–2023 рр. Помилка експертів, як і деяких політиків, що вони використовують для оцінки європейські стандарти і бачення, що коли, скажімо, фермери в Європі незадоволені, – вони впливають на уряд, протестують тощо. У випадку рф, чим біднішим буде населення, тим палкіше воно підтримуватиме вождя, звинувачуватиме Захід, а зброю продовжуватиме виробляти і вести війну. Як бачимо, санкції на чіпи / електроніку не діють так, щоб повністю перекрити канали. Обстріли України продовжуються і в 2025 р. як ракетами, так і дронами, які мають електронний компонент.

2. Китай мовчазний спостерігач. Китай як умовно союзник рф, але має інтереси на американських та європейських ринках, а тому дотримується санкцій щодо рф. Разом з тим зацікавлений у тривалій війні, оскільки рф усе ж слабшає і більш поступливо іде на угоди, як розуміємо, ресурсні угоди, оренди землі і т.ін. Китай, не оголошуючи, збільшує свою присутність і вплив у російських регіонах, у тому числі заселяючи території і навіть не борючись за політичні права. Проте покоління, народжене від китайців, уже досягло виборчого віку і поступово змінюватиме політичну картинку. В інших регіонах світу Китай поширює вплив економічним шляхом. Він здійснює позики країнам на суму 1,5 трлн дол. США 150-ти країнам, що перевищує суму позик від США [6, с. 312]. Охоче співпрацює з автократіями і спін-диктаторами.

3. До підтримки рф уже офіційно долучилась північна Корея. З одного боку, за міжнародними стандартами бідна країна, але фактично чисельність її армії співмірна з чисельністю армії самої рф. Щоправда, уся армія це не виключно класичні військові, є задіяні в будівництві і т.ін., однак ресурс. Хід війни і наслідки для Північної Кореї можуть вплинути на конфігурацію в регіоні. Тим часом президент Південної Кореї Юн Сок Йоль заявив про можливість надання Україні зброї, але 64 % населення виступають проти, що обмежить спроможність надання військової допомоги [3]. Як бачимо, позиція щодо України і війни впливає і на внутрішню політику. Південна Корея долучилася до санкцій проти рф, планує здійснювати моніторингову місію, надає інші види допомоги.

4.Приклад стійкості України упередив від силових втручань (наприклад питання Тайвань / Китай). Риторика і бравада в. путіна та візити до Китаю напередодні повномасштабного вторгнення мала підтекстом демонстрацію силового маневру і пропозиції наслідувати.

5.Чудово розуміємо, що у разі сценарію падіння України питання вторгнення, прямого втручання у внутрішні справи, диктату (у різних модифікаціях) і т. ін. постало б перед Молдовою, Румунією, Словаччиною, Угорщиною, Польщею, а

також Литвою, Латвією, Естонією, хоч останні і не межують з кордоном України. Існує загроза «втручання» в Казахстан. Теперішні очільники країн, що входили до СРСР, вибудовують толеруючі взаємини з в. путіним (а значить, з режимом), крім республік Балтії. Щоправда, деякі з цих країни допомогами продаючи чи постачаючи необхідні матеріали для України, зокрема в енергетиці.

6. Деякі європейські країни, особливо не афішуючи, надавали важливу допомогу, але її сумарно не було критично достатньо. Це ключовий тренд, який зберігається, який у нашій інтерпретації бачиться як те, щоб не допустити тотального програшу, але Україна й не перемогли, щоб рф, у свою чергу, не програла. Дивний паритет, який в остаточному підсумку легітимізує агресора, підживлює його з концепцією відкупу (задоволення), а Україну перетворює на лімітроф.

7. Заяви Д. Трампа / його оточення про обмеження фінансування НАТО, про вивід американського контингенту з Європи простимулювали європейських політиків до формування власного штабу. Скажімо, не в супереч НАТО, але для можливості оперативного реагування, прийняття самостійних рішень тощо. Також це спонукало європейські країни, як мінімум, не бути тотально залежними від штатівських технологій, скажімо, системи зв'язку «старлінк» (особливо у військовій сфері), очевидно і інші, а також те, що простимулює до власного військового виробництва.

8. «Коаліція рішучих». Ініціаторами виявились Велика Британія і Франція. Не виключено, що це актуалізовано проблематикою власної європейської безпеки. Президент України В. Зеленський навіть оголосив, що «коаліція рішучих» збиратиметься щотижнево [13]. Побачимо, чи це бажання, чи дійсно буде створений штаб, паралельний блоку НАТО. Тим часом у НАТО заявляють, що не розглядають виведення контингенту, проте питання лишається «підвішеним», оскільки, крім політичних і військових заяв, відбулась «тарифікація» міжнародної економіки.

Проте важливо адекватно оцінювати те, що переговори та прийняття рішення в умовах стандартних бюрократичних процедур європейської демократії та врахування інтересів учасників поступаються автократіям, де рішення може прийматися самовільно й оперативно, нехтуючи міжнародні домовленості. Тому повільність прийняття рішення і невчасного та повільного надання допомоги, а точніше – виконання зобов'язань, амортизує стійкість України, на жаль, ціною жертв.

9. У перспективі для України надважливо зайняти сегмент у спільному європейському військовому/оборонному виробництві, хоча ніхто не виключає обмеження для українських підприємстві і небажання пускати на цей ринок. Такий військовий виробничий союз міг передувати міжнародним угодам щодо вступу в ЄС чи членству в НАТО, але обстоювати захист спільних безпекових інтересів.

10. Україна продемонструвала, що геополітичний формат може змінюватися. Рф можна сприймати не як абсолютну і безумовну та безапеляційну силу. Прорив і

окупація частини території в Білгородській області це продемонстрували. Припускаємо, що вивід українських сил був пов'язаний із переговорами (вимогами), що відбувалися в Саудівській Аравії в цей час, але офіційно про це не повідомлялося. Проте операція на курщині зупинила хвилю пропозицій, що ширилися напередодні, а саме «зупинитись» на лінії фронту і визнати окуповані території за рф. Як тільки лінія фронту вийшла на територію рф, такі пропозиції зникли.

11. Обмеження можливості прямої окупації російською федерацією (путіним і кремлівським режимом) інших республік не виключає, а посилює втручання спецслужб у політичні процеси, вербування, фінансування спецпроєктів у різних країнах. Саме тому так завзято їх внутрішня політика ставиться до «іноагентів», людей, які хоч якось пов'язані зі світом у своїй країні, бо саме методами вербування вони працюють у різних регіонах світу.

12. НАТО як військова коаліція і як організований блок протистояння у холодній війні, очевидно, здійснював свою функцією демонстрацією сили. З розпадом Варшавського блоку продовжив своє існування, більше того, низка країн із колишнього Варшавського договору вступила у цей блок. Війна проти України виявила, що НАТО не було готове до лінійної війни. Принцип колективного захисту працював у передбачуваних угодах і демонстрації сили з метою ненападу. Припускаємо, що НАТО не мало протоколів щодо дій у разі швидкої окупації країни НАТО. Очевидно, після років поступового скорочення контингенту сили НАТО відновлюють нарощення потужностей і переосмислюють власну доктрину.

13. Помилка заходу – це віра в договірні відносини. Просто договір з рф не буде гарантією.

P.S.

Фактично «захід» не допускає поразки рф. З тієї самої причини, з якої на початку 1990 рр. бачив Україну під впливом рф. Так само й зараз не розуміє, що робити зі збіднілими регіонами, із незрозумілою політичною елітою цих регіонів, які, скажімо, проголосять незалежність. Чи контролюватимуть вони зброю, чи виникнуть конфлікти між республіками і т.ін.? Наближення до поразки кремлівського режиму може спонукати його до використання ядерної зброї. Ядерна протидія може не зупинити протистояння, але точно екологічні умови погіршяться, можливий вплив на клімат. Зауважимо, що після зміни очільника кремлівського режиму в. путіна доктринальна політика рф не зміниться, оскільки вона базується на суспільних настроях.

Світ має прийти до таких економічних зусиль (не військових), щоб стимулювати ядерне роззброєння рф як точки постійної загрози.

Перемога України можлива нелінійними діями: це зброя, яка витіснить флот рф із Чорноморського регіону; це падіння цін на вуглеводні та інші ресурси, за рахунок яких поповнюється бюджет рф (нещодавно Саудівська Аравія заявила про

нарощування видобутку нафти); це ліквідація носіїв ракет і унеможливлення їх відновлення або придбання; це зброя, яка змусить логістичні центри рф значно віддалитися від лінії фронту; це політичні протести в регіонах, які відволікатимуть силовий ресурс; це інформаційна робота/пропаганда на території рф.

Уже очевидно, що рф не припинятиме політичні проєкти всередині України.

Україна вийшла з пастки регіону (регіонального виміру): як регіону СРСР, регіону СНД, регіону впливу рф. Вона має всі шанси стати повноцінним гравцем ЄС.

Література

1. Балабан Р. В. Україна в геополітичному просторі НАТО. URL: http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/208/4742/10635-1

2. Балабан Р. Партії та організації громадянського суспільства в Україні: вади функціонування і загрози легітимності. *Політичні партії і вибори: українські і світові практики:* зб. ст. за результатами міжнародної наукової конференції «Партійно-виборчі процеси та політико-інституційні відносини в умовах російсько-української війни та кризи світового розвитку: український, європейський і світовий виміри» / за ред. А. Романюка, В. Литвина. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2025. Вип. 9. С. 194.

3.Бутирська Н. «Поетапний підхід» Південної Кореї для України. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3937044-poetapnij-pidhid-pivdennoi-korei-dla-ukraini.html

4.Візити лідерів іноземних держав в Україну під час російського вторгнення. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Візити_лідерів_іноземних_держав_в_Україну_під_час_російського_вторгнення

5. Гітлер А. Ми хочемо створити Велику Німеччину, яка об'єднає всі германські народи (інтерв'ю, яке у Адольфа Гітлера 1923 р. взяв американський публіцист Джордж Сильвестр Вірек; передруковано журналом «Liberty» у 1932 р.). URL: https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1923.hitler.php

6.Гурієв С., Трейсман Д. Спін-диктатори. Як змінюються обличчя тиранії в XXI столітті / пер. з англ. О. Бершадської. Київ: BOOKCHEF, 2023. URL: https://bookchef.ua/product/spin-diktatori-yak-zminyuyutsya-oblichchya-tiranii-v-hhi-sto/?gad_source=1&gbraid=0AAAADc-6DFlD6-ukl-iN2ZPgTVIuwEck&gclid=Cj0KCQjww-HABhCGARIsALLO6Xw64_IwPEmLEZ0v0HVIenH5Se3TTOeX9Lvk8HghXVCvXNrxfCRpc-gaAk8nEALw_wcB

7.Дембіцький С. Політична культура українського суспільства: тенденції розвитку в умовах новітніх викликів. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2019. С. 55.

8.Джадт Тоні. Після війни. Історія Європи від 1945 року / пер. з англ. К. Зарембо. Київ: Наш Формат, 2003. 912 с.

9.Ерман Г. Війна Росії проти Грузії. Як реакція Заходу заохотила Путіна напасти на Україну. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-66422215

10.Єдиний регіон РФ без залізниці, з 40% за межею бідності, найбільшими втратами на війні: чому Тиві потрібна незалежність. URL: https://uatv.ua/uk/yedynyj-region-rf-bez-zaliznytsi-z-40-za-mezheyu-bidnosti-najbilshymy-vtratamy-na-vijni-chomu-tyvi-potribna-nezalezhnist/

11. Каплюк К. Більшість росіян не вважають, що між Росією й Україною війна. URL: https://www.dw.com/uk/опитування-більшість-росіян-заперечують-що-між-росією-й-україною-йде-війна/a-18294504

12.Міжнародні санкції щодо Росії (з 2014). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародні_санкції_щодо_Росії_(з_2014)

13.Павлюк О., Кізлов Є. Зеленський анонсував щотижневі збори «коаліції рішучих». URL: https://www.pravda.com.ua/news/2025/04/4/7506105/

14.Польсько-радянська війна. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Польсько-радянська_війна

15.Придністровська Молдавська Республіка. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Придністровська_Молдавська_Республіка

16. Україна посідала в рейтингу корумпованості у 2010-ті, 2020-ті рр. з 83 місця по 152 місце. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Корупція_в_Україні

17.Чарльз Тилли. Демократия. Москва: Ин-т общественного проектирования, 2007. С. 166.

18.URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Правовой_статус_Севастополя

19.URL: https://www.levada.ru/2021/09/10/kakoj-dolzhna-byt-rossiya-v-predstavlenii-rossiyan/

УДК 327.5“364”

Монолатій І. С.

завідувач кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
доктор політичних наук, професор

СУЧАСНІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1918–1919 РР.)

Розглядаються сучасні дослідницькі проєкції з царини історіографії, етнічної політології та прикладної математики щодо можливостей використання їх у вивченні феномена воєнно-політичного конфлікту. Ця ідея реалізовується автором

на прикладі дослідження специфіки українсько-польської війни 1918–1919 рр. за Східну Галичину, яка стала наслідком проголошення на західноукраїнських землях української державності. З'ясовані понятійно-термінологічні проблеми в оцінці та трактуванні українсько-польської війни 1918–1919 рр., що досі пов'язані з наративами національних історіографій України та Польщі. Проаналізовані положення етнічної політології щодо «державотворчої затяжної війни», які певною мірою можуть стати підґрунтям для пояснення причин, перебігу та наслідків конфлікту українців та поляків у ХХ ст., зокрема під час досліджуваної війни. Звернено увагу на фактор «культурної ситуації», який безпосередньо міг впливати на розвиток цього конфлікту. Обґрунтовані дослідницькі пропозиції щодо нових підходів у вивченні варіативності залучення до методологічного інструментарію студій над українсько-польською війною (ходу, результатів і спадщини) теорії ігор, зокрема щодо вивчення етнополітичної поведінки учасників воєнно-політичного конфлікту.

Для вироблення оптимальної стратегії студій над причинами, перебігом і наслідками українсько-польського конфлікту за Східну Галичину найбільшим потенціалом володіє теорія ігор, витоки формування основних принципів якої сягають періоду між війнами, стану миру (після Першої та Другої світової воєн) (Дж. фон Нойман, О. Морґенштерн). Зокрема продуктивними є поділ ігор на безкоаліційні, коаліційні та кооперативні; секторальне застосування окремих ігор для з'ясування потенціалів і стратегії протиборчих сторін («на розорення», «з вибором моменту часу», «полковника Блотто»), а також контекстуалізація гри з нульовою сумою, а також позиційних ігор з ідеальною пам'яттю. Прогностичним потенціалом володіють пропозиції Р. Адлера як спосіб оцінки воєнно-політичного конфлікту, особливо у частині розуміння періоду між активними бойовими діями, мотивацію етнічних політичних акторів.

Оптимальним потенціалом для пояснення особливостей українсько-польської війни 1918–1919 рр. відзначаються підходи сучасної етнічної політології, зокрема етніцистська парадигма, репрезентована двома ключовими поняттями «державотворчої затяжної війни» (Е. Д. Сміт) та «війни в ім'я національного самовизначення» (Р. Брюбейкер). Їхня інструменталізація в дискурсі етноконфліктної взаємодії двох націй-сусідок в досліджуваному хронотопі достатньою мірою логічна та обґрунтована, а тому має перспективи широкого використання як способів пояснення воєнно-політичного конфлікту. Лише почасти етніцистські підходи Й. Рюзена, К. Г. Бгабги, С. Шкрабец і С. Жижека можуть використовуватися як широка методологічна основа західної соціогуманітаристики.

Найнижчий потенціал має історіографія проблеми, оскільки її оцінки нашої проблеми безпосередньо залежать від рівнів національних історичних наук, зокрема тих інституційно-процесуальних пасток у які їхні репрезентанти потрапляють уже понад сторіччя. Тому їхні акценти, як правило, коливаються у вигляді своєрідного маятника – від антагоністичних оцінок «вузького» хронотопу конфлікту (В. В'ятрович, Ґ. Мотика) до назагал нейтральних оцінок «широкого» хронотопоту (Я. Грицак, Н. Дейвіс, С. Плохій, Т. Снайдер). Натомість приклади пошуку «складної правди» містяться у працях О. Дєдика, М. Клімецького, М. Литвина. Дещо «осторонь» знаходяться публікації О. Гнатюк, М. Ґурного, І. Набитовича, Р. Шпорлюка, що є певним (хоча й інколи не тривким) балансом у оцінках

досліджуваного конфлікту. На первісному рівні оціночних суджень перебувають автори – безпосередні учасники подій або їхні повоєнні «коментатори» (О. Думін, С. Вінценз, В. Кучабський, М. Омелянович-Павленко, М. Рудницька, Я. Сопотніцький, Л. Шанковський, Г. Штайнґаус, Р. Фан). Їхня особливість – міркування «переможців» і «переможених» у конфлікті, детерміновані суб'єктивізмом авторів, їхньою національною належністю.

В цілому, послуговуючись пропозиціями теорії ігор, варто окреслити досліджуваний воєнно-політичний конфлікт за допомогою історіографії, етнічної політології та прикладної математики як різновид антагоністичних ігор – заздалегідь гри з протилежними інтересами, в якій гравці є «чистими антагоністами». Тут, за визначенням, виграші першого гравця будуть програшами другого гравця, а отже, у широкому розумінні – парадоксом етнічних політичних акторів, які «націоналізуються» навзаєм.

Стверджується доцільність використання міждисциплінарного підходу щодо вивчення етнополітичного конфлікту українців та поляків, оскільки залучення підходів історіографії, політичної науки та математики значно розширюватимуть інтерпретаційне поле сучасного розуміння складних проблем двосторонніх українсько-польських взаємин.

УДК 355.48(477:47):061.1ЄС-044.247

Романюк А.С.

доктор політичних наук,

професор кафедри політології

Львівський національний університет

імені Івана Франка

ВИМІРИ ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РОСІЄЮ ТА В СВІТЛІ РІШЕННЯ ПРО ПОЧАТОК ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ВСТУП ДО ЄС.

Розглянуто зміни в українському суспільстві викликані російсько-українською війною. В першу чергу мова йде про різні виміри консолідації суспільства. Розглянуто загальноукраїнський інформаційний телемарафон «Єдині новини», який був запроваджений з початком повномасштабної війни, в тому числі окреслені проблемні питання пов'язані з його функціонуванням. Особлива увага присвячена окресленню низки політичних викликів, зумовлених війною та процесом європейської інтеграції. Обумовлено, що простежується певна криза основних політичних інститутів і потреба у запровадженні «нової» політики, здатної побороти наявні проблеми. «Нова» політика повинна базуватися на обстоюванні групових інтересів.

Ключові слова: виклик, війна, криза, політичний інститут, політична система, європейська інтеграція

На сьогодні найбільш поширеним терміном вважається «російсько-українська війна», початок якої фіксується від 2014 р. В рамках цієї війни багато дослідників окремо виділяють «російське вторгнення» від 24.2022 р., також досить часто цей термін уточнюється як «повномасштабне вторгнення/агресія». На нашу думку означена подія за своїм масштабом: тривалістю, охопленням території де велися і ведуться військові дії, кількістю задіяних збройних сил, кількістю внутрішньопереміщених осіб та мігрантів, обсягами людських, матеріальних та широкого спектру втрат, претендує на оцінку «Велика війна» українського народу проти російського агресора. Повномасштабна агресія 2022 р. на відміну від періоду від 2014 р. супроводжувалася відкритим закликом політичного керівництва росії до ліквідації держави Україна і українців як самостійного етносу. Тим самим війна перетворилася у екзестенційний виклик не лише української держави але і всього українського народу. Війна станом на сьогодні вже здійснила потужний і головно комплексний вплив на державу і всі сфери суспільства, що зумовить якісно нові параметри і характеристики у подальшому функціонуванні кожного політичного інституту і цілої політичної системи. Оцінити масштаб і основні індикатори цього потрясіння ми зможемо лише після її завершення.

В першу чергу слід констатувати, що агресія росії викликала консолідацію суспільства заради опору загарбникам. Значною мірою колективний опір був визначальним чинником який не дозволив агресору реалізувати плани по підкоренню України. Консолідація охопила політичні інститути, політичних акторів і всі шари українського суспільства. Вона в тому числі включила в себе посилення ролі виконавчої влади в системі між інституційних відносин: глава держави, парламент і уряд, за рахунок суттєвого зростання ваги президента. При цьому ми не можемо формально говорити про повернення до формату президент-парламентської моделі, яка раніше існувала в Україні. Це нова ситуація і новий формат за якого відбулося суттєве зростання впливу глави держави та його офісу поза матрицею моделей напівпрезидентської системи правління.

Феномен суспільної консолідації в політичному плані виявився у роботі парламентських фракцій і груп у форматі консенсусу – на голосування виносили лише ті законопроекти, які мали підтримку більшості при обмеженні можливості вносити поправки, фактичному припиненні позапарламентської політичної діяльності, паузі з політичною критикою влади тощо. Однак, не відбулося запозичення практики інших демократичних країн, щодо створення в умовах війни уряду національної єдності, що ми можемо побачити на прикладі Держави Ізраїль після терористичного нападу ХАМАСу 7 жовтня 2023 р. Важливість такого кроку полягає у інституційній консолідації політичних представників різних суспільних груп і у спільній відповідальності перед громадянами. Відсутність уряду національної єдності в умовах України фокусує відповідальність на владі та політичній партії влади.

Також важливим форматом консолідації слід розглядати загальноукраїнський інформаційний телемарафон «Єдині новини», який був запроваджений з початком повномасштабної війни з метою інформування населення щодо ситуації в Україні.

До пулу увійшли Національна суспільна телерадіокомпанія України, три приватні медіахолдинги «1+1 Media», «Starlight Media» та «Inter Media Group», а також телеканал ВРУ «Рада», що належить Верховній Раді України. У подальшому долучилися ще певні канали, але при цьому низка каналів припинила мовлення. Як показало експертне кількісне опитування журналістів, проведене Центром прав людини ZMINA у співпраці із Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва за підтримки Представництва Freedom House в Україні у 2023 р., єдиний телемарафон вважають однією із форм цензури 62 % опитаних медійників, протилежної думки дотримувалися 18 %, а ще 20 % журналістів не змогли дати відповіді на це питання. 2/3 також переконані в тому, що єдиний марафон має бути припинений, і всі мовники повинні вести мовлення самостійно, хоча і визнають, що в умовах війни такі дії можуть мати місце.[1] Державний департамент Сполучених Штатів у 2024 р. вніс телемарафон "Єдині новини" до свого звіту про порушення прав людини в Україні за 2023 рік. Опитування Київського міжнародного інституту соціології показало значне падіння довіри до телемарафону: якщо в травні 2022 року йому довіряли 69 відсотків глядачів, то до лютого 2024 року цей показник знизився до 36 відсотків. У цих умовах низка каналів продовжують працювати, переважно у дещо обмеженому форматі і застосовуючи самоцензуру. Одночасно значного розвитку отримали соціальні мережі та месенджери. Найпопулярніше джерело новин за результатами дослідження ОПОРИ станом на листопад 2024 р. – соціальні мережі, якими стабільно користується понад 70% опитаних. За ними – новини з вебсайтів, яким у 2024 році вдалося обігнати телебачення. Попит на новини з інтернету залишається доволі стабільним (61,2% у 2022 році, 57,7% у 2023 році, 59,7% у 2024 році). А от з телебачення дізнаються новини 42,7% людей, і порівняно з 2022 роком воно втратило 20% своєї аудиторії. Радіо і друковані ЗМІ – найменш популярні джерела новин у 2024 році з аудиторією лише 22% і 11,9% відповідно, причому переважно серед людей від 60 років.[2]

Низка подій від середини 2023 р. зумовила помітні суперечки в українському суспільстві. По-перше, не було досягнуто суттєвого прогресу у контрнаступі українських військ, хоча суспільство їх очікувало, особливо в умовах активного пропагування таких очікувань ЗМІ в межах спільного телемарафону «Єдині новини». Це природньо детермінувало емоційні реакції, розчарування та пошук/призначення винних. По-друге, соціологи зафіксували і далі фіксують нагромадження певної емоційної і фізичної втоми від війни і проблем, які вона породила та продовжує громадити. По-третє, своєрідними чинниками збурення і поділу громадян стала дискусія навколо можливості проведення парламентських виборів, відповідно до графіку виборів Верховної Ради в мирних умовах, наприкінці жовтня 2023 р. та Президента України у березні 2024 р. Додатковим збудником цієї теми стали окремі політики і нове керівництво США, які абстрактно обстоювали потребу виборів. Попри згоду основних політичних акторів України щодо неможливості проведення будь-яких виборів в умовах війни, низка партійних акторів, переважно в особі окремих політиків, почали поширювати повідомлення та здійснювати дії властиві традиційним виборчим кампаніям, що відбувалися раніше в Україні. По-четверте, внаслідок війни на паузу було поставлено продовження децентралізації. Більше того виконавчою владою було прийнято низку рішень які

призвели до скорочення фінансових можливостей місцевого самоврядування і обмежень у діяльності. Ці рішення були прийняті попри відчутний спротив представників місцевого самоврядування і публічне обговорення ризиків. По-п'яте, з кінця минулого року і протягом цього року активним збудником суспільного інтересу стали прогнози завершення війни, які активно артикулює новий президент США Д.Трамп. Його заяви і зустрічі американських представників з представниками країни агресора, дії по обмеженню допомоги Україні, створили новий формат обговорень спроможності України протистояти агресору та можливого варіанту припинення війни і відповідно територіальних поступок.

Слід також констатувати, що складно вичерпно перерахувати, а не проаналізувати, всю сукупність питань, які здатні викликати суперечки, протилежні позиції. В якості постійного подразника слід виділити корупцію і результати боротьби з нею. Сподівання, що війна призведе якщо не до подолання то принаймні до скорочення корупції, не виправдалися. Кількість корупційних звинувачень, рівень носіїв, яких викрили і її обсяги, не просто вражають але і викликають широке коло питань в суспільстві щодо здатності держави подолати цю проблему. Нажаль суспільні суперечки виникають не щодо одного питання. Вони провокують окреслення суспільних груп не завжди з чітко визначеним складом, досить часто не тривалих щодо спірних питань. Ці лінії поділу ще не набули формату соціополітичного поділу, але здатні накопичувати конфронтаційний потенціал. Однак вони вже мають одну спільну сторону – владу, переважно у форматі офісу глави держави. Друга, необхідна в дихотомії соціополітичного поділу сторона поки що не інституціонувалася. На нашу думку це пов'язано значною мірою із кризою інституту політичних партій в Україні, яка виявилися ще напередодні повномасштабної війни.[3] В контексті нашої розвідки це стосується не здатності існуючих політичних партій бути артикулятором групових суспільних інтересів. Вони можуть боротися за владу як з позиції влади, так і з позиції опозиції, але не навчилися бути інститутом, який висловлює і обстоює реальні інтереси конкретних суспільних груп. Однак, висловлення і обстоювання групових інтересів є іманентною функцією інституту політичної партії. Тому поява адекватної/адекватних партій є питанням часу.

Рішення ЄС про початок переговорів з Україною щодо вступу до ЄС є одним із найбільших суспільно-політичних викликів поряд із екзестенційним в новітній історії - війною. Слід наголосити, що за масштабом і змістом обидва виклики мають трактуватися скоріше як групи взаємопов'язаних викликів. Якщо війна проектує запити щодо ефективності держави та її інституцій стосовно захисту та безпеки громадян, самої держави, то інтеграційні виклики ставлять питання щодо рівня демократії, відповідності стандартам демократичних країн та копенгагенським критеріям а також стосовно формату ринкової економіки і рівню права. Особливість цих викликів полягає в тому, що вони стосуються всіх сфер українського суспільства без виключення. В тому числі політичних інститутів, цілої політичної системи та політичного процесу. Аналіз практичного поля, особливо в умовах повномасштабної війни, свідчить про те, що ми не можемо сепарувати суспільно-політичні відповіді відповідно до конкретних викликів. Більшість подій, які мають

місце, можуть трактуватися одночасно як відповіді і як чинники, що впливають на ситуацію, самі виклики та на акторів.

Таким чином, наведена сукупність характеристик, обумовлює ситуацію в політичній системі України. Вона полягає в тому, що існуючі політичні інститути і їх сукупність в системі взаємозв'язків, які творять політичну систему країни, не демонструє необхідної гнучкості і здатності до трансформації. Системні виклики а також очікування більшості громадян України детермінують потребу у «новій» політиці, яка має бути здатною подолати проблеми, що сформувала «стара» політика ще перед війною і вина за їх існування лежить на політичних акторах, та перейти до політики не формату боротьби за владу, а політики – представлення та реалізації групових інтересів.

1. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження / П. Бондаренко, Т. Печончик, А. Сухарина, В. Яворський; Центр прав людини ZMINA. – Київ, 2023. С.22-23.

2.Укрінформ: Не довіряю, але дивлюся: як українці ставляться до різних медіаджерел (10.11.2024). URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3925019-ne-dovirau-ale-divlusa-ak-ukrainci-stavlatsa-do-riznih-mediadzerel.html

3. Романюк А. Криза політичних партій України як результат і чинник суспільно-політичного розвитку. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2023. Вип. 49, с. 328-338.

УДК 303.32:316.6

Вдовичин І.Я.

доктор політичних наук,професор

кафедри теорії та історії політичної науки

Львівського національного університету

іменні Івана Франка

РЕАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА (МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)

Теоретико-методологічні аспекти дослідження викликів, які постають перед людською цивілізацією в умовах трансформації в новий, якісно відмінний етап – інформаційне (постіндустріальне) суспільство, стали предметом всебічного аналізу ще у 60-80-х рр. XX століття. Та радикалізація технічних нововведень, швидке поширення інформаційних технологій, прискорення зміни поколінь комп'ютерної техніки – усе це перевершило найбільш відважні припущення і суттєво вплинуло на характер політичних процесів. Це вимагає осмислення нелінійного характеру наслідків функціонування інформаційного суспільства, яке виявило себе не лише в

технологічному стрибку, а й у суперечливих, кризових тенденціях, спроможних підірвати демократичний характер формування та діяльності влади.

Зокрема, це обумовлено тим, що інформація не є прикладом реалізації принципу рівності, тому що доступ до неї аж ніяк не означає володіння нею. Тому значимі знання зосереджені у відносно вузькому колі людей, які у постіндустріальному (інформаційному) суспільстві формують новий панівний клас, але і його становище не є жодним чином стабільним і надійним. Як через технологічні зміни, зокрема зростання ролі штучного інтелекту, так і хаотизацію політичних процесів. Що у свою чергу багато в чому є наслідком маніпулювання суспільною свідомістю, ефективність якої досягається завдяки використанню інформаційних технологій. З'ясувалося, інформатизація посилює ірраціональне в людській поведінці, обумовлене стрімкими змінами під впливом інформаційних технологій (очевидно не лише ними, але ними суттєво посиленими) в усіх сферах людського буття. Стрімкі зміни протягом одного покоління закономірно ставлять під сумнів раціональність у дотриманні норм людської поведінки. Так як попередні норми виявились неефективними в нових реаліях, нові норми сприймаються виключно крізь призму індивідуальних уподобань та психоемоційних чинників. Події буквально за чверть століття продемонстрували слабкість теоретичних конструктів, які екстраполюють певну заданість тієї чи іншої соціальної реальності на майбутнє. Практика продемонструвала – більшість споживачів новин і не прагне шукати інформації, яка може зруйнувати звичну для них картину світу – такий собі новітній (технологічний) приклад втечі від свободи. Усе це посилюється формуванням інформаційних техногігантів, спроможних усунути спонтанні інституції, які надають громадянам простір для самореалізації та самоактуалізації. Такі перспективи спонукають до переосмислення ролі держави. Перед індивідом постає дилема меж владного втручання, усвідомлення небезпек ідей соціальної інженерії, які вже не проблематично окреслені на теоретичному рівні, а є практикою, успішно втілюваною не лише в авторитарних режимах. Життєво необхідним є формування новітньої концепції «поділу влад», яку Ш.Л. Монтеск'є запропонував для індустріального суспільства, яке наступала, вже для інформаційного суспільства. У цьому контексті привертає увагу думка З. Баумана, що панівним стає відчуття, що влада і вирішення проблем живуть і розвиваються відокремлено, їхнє розлучення вже не за горами. В основі всіх криз, на які багатий наш час, лежить криза управлінь та інструментів ефективної дії. А похідне від цього - неприємне, принизливе та дратівливе почуття приреченості на самотність перед обличчям спільної небезпеки [1, с. 75]. У час цивілізаційних зламів нестабільність неминуча. Та відважне руйнування фундаменту не забезпечить ні свободи, ні соціальної справедливості, а відкриває шлях до модерних варіантів тиранії, опертих на успіхи науки. Найбільш активно ідеї краху будь-яких обмежень просуває постмодернізм. Один із його чільних представників, Ж. Бодріяр, переконує, що зникає реальна спроможність владних інститутів контролювати функціонування суспільства, його соціальну природу. Провідна ідея мислителя – симулятивна природа усіх формальних демократичних процедур: виборів, референдумів, самого процесу голосування, через відсутність у них спроможності сутністно змінювати характер політико-правових та соціально-економічних

відносин. Ж. Бодріяр, як думаючий дослідник, усвідомлює, що явище панування (домінування) не піддається повній корозії. Проблема полягає у тому як його відновити у чітко креслених формах, в умовах руйнування довіри до владних інститутів, творених нею рішень, посиленням впливу сумніву у доцільності самого існування політичної влади. У відповідності до постмодерністського тлумачення влади і свободи, пропонує власний варіант вирішення проблеми: «Влада може інсценізувати своє власне вбивство, аби віднайти проблиск існування та легітимності» [2, с. 31]. Що ми нерідко і спостерігаємо. Політико-правові та соціально-економічні відносини перетворюються у своєрідний спектакль, розіграний в умовах повсякденного життя перед спраглим до видовищ громадянином, – передвиборче дійство та телешоу, реклама в соціальні мережі – це у сьогоденні в свідомості людей одне й те ж. Руйнується розуміння причинно-наслідкових зв'язків, сама раціональність людської поведінки. Конструктивність як сенс поведінки зникає, не існує, бо це лише гра, усі рівні (можуть виконувати будь-яку роль). Як наслідок – зникає контроль за владою. Вона отримує можливість для витонченого впливу і маніпулювання. Інструментом набуття влади стає інформаційне маніпулювання щодо якого немає чітких інституційних обмежень та що ще більш загрозливо – морально-етичних також. Критерієм персональної спроможності стає блискавичний успіх, на чому він базується, не суттєво. Класичні інструментарії обмеження свавілля – влади і особи, втрачають ефективність, збереження свободи людини потребує нових ідей.

Список використаних джерел:

1.Бауман Зігмунд, Донкіс Леонідас. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності / Пер. з англ. О. Буценка. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. 280 с.

2.Бодріяр Жан. Симулякри і симуляції / пер. з фр. В. Ховхун / Жан Бодріяр. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.

УДК 32-049.5:351.746.1(043.2)

Гнатишин М. А.

аспірант кафедри політичних наук,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ

Поняття безпеки є фундаментальним для існування людських спільнот, особливо в контексті державного управління. З моменту формування державних інститутів, безпека стала ключовим чинником збереження цілісності та стабільності держави на всіх рівнях — від соціального до військового. Державна безпека забезпечує протидію загрозам і формує умови для сталого розвитку. Термін «національна безпека» став використовуватись на офіційному рівні лише з початку

XX століття, вперше згаданий у посланні президента США Т. Рузвельта в 1904 році. Юридичне закріплення термін отримав у Законі США «Про національну безпеку» від 1947 року.

Політика безпеки виконує важливу функцію в умовах як внутрішніх викликів, так і зовнішньополітичних обставин. Її завдання — гарантувати суверенітет, територіальну цілісність та міжнародне позиціонування держави як повноцінного суб'єкта світової політики. Отже, необхідно дослідити теоретичні основи цієї політики на рівні внутрішніх і міжнародних відносин, щоб зрозуміти її значення та функціонування.

Одним із перших, хто науково обґрунтував поняття національної безпеки, був В. Ліпман, який визначав її як стан, за якого нація не змушена поступатися інтересами, щоби уникнути війни, і здатна захищати ці інтереси у разі потреби [5, с. 68]. В українському законодавстві поняття державної безпеки трактується як захищеність суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу від немілітарних загроз [3]. Конституція України також закріплює зовнішньополітичну діяльність як засіб забезпечення безпеки [2].

Науковці по-різному трактують співвідношення понять «державна безпека» та «національна безпека». О. Турченко та Ю. Груценко наголошують на семантичній подібності, але не тотожності понять, тоді як С. Гордієнко вважає, що вони частково втрачають чіткість через міждисциплінарний вплив [5, с. 67]. В. Антонов описує національну безпеку як стан захищеності основоположних інтересів у взаємозв'язку природи, людини й суспільства [5, с. 68]. С. Гордієнко вказує, що державна безпека — це спроможність підтримувати ефективне функціонування державних інститутів, з урахуванням інтересів громадян, суспільства і самої держави [5, с. 69]. Р. Степанишин та І. Ховрач аналізують складові державної політики безпеки, серед яких:

1. Зовнішня політика — інструмент захисту інтересів країни у глобальному середовищі.
2. Внутрішня безпека — запорука стабільності і добробуту громадян.
3. Оборонна політика — діяльність військових інституцій для захисту національних інтересів.
4. Економічна безпека — фінансова підтримка безпекового курсу держави.
5. Інформаційна політика — забезпечення прозорості та обізнаності населення [4, с. 289–290].

Всеосяжна політика безпеки має включати:

· Суверенітет і територіальну цілісність — через контроль кордонів і функціонування армії.

· Захист громадян — гарантування прав і свобод як базової функції держави.

· Соціально-економічну стабільність — шляхом запобігання конфліктам і охорони ресурсів.

· Зовнішньополітичну активність — через співпрацю, укладання договорів і зміцнення міжнародної позиції.

З. Гонтар підкреслює, що зовнішня політика залежить від внутрішнього стану держави й адаптується до міжнародних змін [1, с. 272].

Безпекова політика держави відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки є необхідною умовою її стабільного функціонування. Вона забезпечує комплексне управління розвитком країни з метою збереження територіальної цілісності та захисту кордонів, що, своєю чергою, знижує ймовірність зовнішнього втручання. Натомість відсутність чіткої та послідовної політики у сфері безпеки може призвести до втрати суверенітету й територій, що ставить під сумнів саме існування держави. Ослаблення такої політики сприяє посиленню зовнішніх впливів, які здебільшого суперечать національним інтересам, адже кожна країна на міжнародній арені діє передусім у власних інтересах. У підсумку держава з недієвою безпековою політикою стає вразливою до як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, що може спричинити політичні чи соціально-економічні кризи, а в крайніх випадках — спровокувати громадянську війну або збройне вторгнення з боку іншої країни.

Список використаних джерел:

1. Гонтар З. Теоретичні та правові засади державного управління національною безпекою у зовнішній політиці. Держава та регіони. Серія: державне управління. 2019. № 4 (68). С. 271–277. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2019/45.pdf

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. Відомості Верховної Ради. 2018. № 31. Ст. 241

4. Степанишин Р., Ховрич І. Політика національної безпеки та її важливість для держави. Scientific Collection «InterConf». 2024. № 190. С. 289–291.

5. Турченко О., Груценко Ю. Національна безпека і державна безпека: поліваріантність визначення та співвідношення. Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2023. № 2. С. 66–74. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14914

УДК 323.2

Гнатів Б. В.

аспірант І курсу

кафедри політичних наук

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

ІНСТРУМЕНТИ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ ТА УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ

У сучасних умовах цифровізації суспільства електронна демократія стає важливим механізмом залучення громадян до ухвалення політичних рішень. Основними механізмами такого залучення висткпаю відповідгі інструменти е-демократії - тобто процедури та методи використання інформаційно-комунікативних технологій для впливу на ухвалення відповідних рішень. Найбільш поширеними на місцевому рівні є е-петиції, е-слухання, е-опитування, бюджет участі та ін. Звичайно найбільш важливим при використання відповідних інструментів є безпосередня активність громадян з метою реалізації своїх інтересів. Серед основних інструментів електронної демократії в громадах Івано-Франківської області активно використовуються бюджет участі та електронні петиції. Бюджет участі – ініціатива, завдяки якій члени територіальної громади певної адміністративно-територіальної одиниці мають право витратити частину виділених коштів бюджету на реалізацію власних проектів, що спрямовані на покращення життя міста та вирішення першочергових, на думку громади, завдань.. У громадах Івано - Франківщини популярними є проєкти з благоустрою, розвитку освітніх і соціальних закладів. Ефективність бюджету участі залежить від прозорості процедур, рівня обізнаності населення, інформаційної підтримки та відкритості місцевої влади. Також важливими є спрощення бюрократичних процедур та покращення онлайн-платформ для подачі заявок. В сучасних політичних практиках також активно використовуються е-петиції. Е-петиція - це електронний документ, який громадяни можуть підписати через Інтернет з метою висловлення своїх думок, вимог або пропозицій щодо певного питання. Електронні платформи, на яких функціонують е-петиції, забезпечують широкий доступ громадян до процесу висловлення їхніх думок та вимог. Електронні петиції стали дієвим інструментом громадської участі. Вони дозволяють громадянам ініціювати розгляд важливих питань місцевого значення. Прикладом є кейс із забудовою міського озера в Івано-Франківську, де кілька петицій вплинули на ухвалення рішень міською радою. Перша петиція, хоча й не набрала необхідної кількості підписів, сприяла широкому розголосу проблеми. Наступні петиції були більш успішними, містили чітко сформульовані вимоги та супроводжувалися громадськими обговореннями і протестами. Цей приклад свідчить про потенціал електронних петицій як

інструменту впливу на місцеву політику. Водночас ефективність петицій обмежується відсутністю механізмів обов'язкової реалізації, цифровою нерівністю та недостатньою інформованістю населення. Важливим чинником є рівень комунікації між владою та громадянами, зокрема забезпечення зворотного зв'язку та залучення ініціаторів до обговорення рішень. Іншою умовою ефективного використання інструментів електронної демократії є правове забезпечення процесів розгляду та реалізації поданих ініціатив. Без відповідних механізмів звітності з боку влади та контролю з боку громади рівень довіри до таких інструментів знижується. Подальший розвиток електронної демократії в громадах Івано-Франківської області передбачає вдосконалення нормативного регулювання, розвиток цифрової інфраструктури, підвищення рівня цифрової грамотності населення та активну інформаційну політику. Запропоновані заходи сприятимуть зміцненню довіри до місцевої влади, активізації громадян та формуванню ефективного місцевого врядування.

УДК 004.056:35.072.6-027.555

Лелет Я. Т.

аспірант кафедри політичних наук

Карпатський національний

університет імені Василя Стефаника

РОЗВИТОК ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Державний суверенітет держави тісно пов'язанийіз інформаційним простором, зокрема із забезпеченням цілісності та безпеки інформаційного простору держави. Інформаційна безпека, відповідно до положень Доктрини про інформаційну безпеку України, розглядається як певний стан захищеності її національних інтересів в інформаційній сфері, які визначаються сукупністю взаємо збалансованих інтересів окремої особи, суспільства та держави в цілому

Згідно із Концепцією інформаційної безпеки України, інформаційна безпека трактується крізь призму стану захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, при якому здійснюються заходи запобігання завдання шкоди через неповноту, недостовірність та несвоєчасність поширення інформації, порушення доступності та цілісності інформації, а також несанкціонований обіг інформації з метою завдання негативного інформаційно-

психологічного впливу та спричинення негативних наслідків використання інформаційних технологій

Забезпечення інформаційної безпеки є одним із найважливіших завдань національної безпеки України. Безпека інформаційних мереж та простору в Україні регламентується та забезпечується наступними нормативно-правовими документами – Конституцією України, а саме ст. 17, що проголошує «захист інформаційної безпеки є найважливішою функцією держави». Окрім Основного Закону, інформаційна безпека забезпечується низкою законів – «Про інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агенства», «Про зв'язок».

Варто розуміти, що громадський контроль за інформаційною безпекою України полягає в участі громадянського суспільства у інформаційних процесах держави, що насамперед проявляється у аналізі, критиці дій держави у інформаційній сфері, а також у визначенні можливих потенційних загроз та відповідній найкращій протидії.Також вважаємо, що такий вид діяльності полягає у контролі громадськості за прозорістю дій державних органів влади, які безпосередньо впливають на рішення щодо доступу до інформації та свободи слова.

З початком війни в Україні, що розпочалася ще у 2014 році, в Україні почали формуватися різноманітні громадські ініціативи, такі як StopFake та VoxCheck. Ці фактчекінгові проєкти покликані аналізувати медіапростір на факт маніпуляцій, брехні та російської пропаганди. Активно починає зростати роль волонтерів (втім, найактивніше волонтерський рух почав розвиватися після 2022 року)

Якщо говорити за повномасштабну війну, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, то створювалися різноманітні аналітичні центри визначення ризиків. Наприклад, Центр стратегічних комунікацій. Також у активнішу фазу розвитку увійшов краудсорсинг, а саме виявлення фейків у месенджерах та на форумах. З поширення ботоферм, актуальним стало питання громадського нагляду за блокуванням російських пропагандистських ресурсів, а також аналіз та контроль за санкційними списками.

Попри все, слід говорити про превентивні заходи, як-от підвищення цифрової грамотності, що дозволяє зменшити ймовірність потрапляння під ворожий вплив. Сюди входить навчання із користування месенджерами, банківськими застосунками та який план дій слід зробити у випадку небезпечних дій. Адже зараз месенджери найактивніше використовуються ворогом для дестабілізації ситуації всередині країни. Підвищення грамотності дозволяє підтримувати інформаційну гігієну, а також захищає від психологічного впливу, а також підвищує спроможність протистояти фейкам та пропаганді

На нашу думку, основними механізмами та інструментами громадського контролю у сфері інформації та забезпечення безпеки України у цій галузі є:

- моніторинг ЗМІ та соцмереж – полягає у виявленні шкідливого для нацбезпеки контенту та інформації, протидія йому, а відтак формування комплексу заходів,

що сприятимуть зменшенню появи та унеможливлення розповсюдження різноманітних фейків та неправдивої інформації. Це особливо актуально в умовах повномасштабної війни.

- звернення до держорганів – тісно пов'язане із першим пунктом. Механізмом впливу суспільства на інформаційну безпеку є також й звернення до відповідних органів влади, які можуть впливати на формування та перебіг цих процесів. Сюди можна віднести звернення до Національної поліції, СБУ та інших силових структур у разі виявлення фактів порушення інформаційної безпеки, виявлення ботоферм, осіб, які можуть поширювати інформацію що суперечить національним інтересам України.
- фактчекінг – важливий в умовах сучасного світу та розвитку технологій. Кожен особисто може здійснити аналіз інформації у відкритих джерелах на достовірність даних. Відтак, це визначатиме наступні дії, які необхідно зробити, щоб забезпечити безпеку України у сфері інформації.

Варто зауважити, що чи не найбільшим інструментом громадського контролю та впливу є публічний тиск через медіа, соцмережі, що полягає у створенні відповідних дописів, петицій, які мають на меті звернути увагу на кричущі факти порушення структурних елементів національної безпеки України, куди власне входить інформаційна безпека.

УДК 32:37.014.5:355.45(477)

Липчук О. І.
кандидатка політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
Шпільчак А. Я.
методист лабораторії дисциплін
естетичного циклу та фізичного виховання
Івано- Франківського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
магістр спеціальності «Політологія»

ОСВІТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Освіта у сучасному світі дедалі більше розглядається не лише як соціальний інститут, спрямований на задоволення культурних і пізнавальних потреб громадян, а й як стратегічний ресурс держави. Розвинена система освіти безпосередньо впливає на рівень конкурентоспроможності країни, її економічну стабільність, політичну стійкість та соціальну єдність. Особливої ваги освіта набуває у сфері національної безпеки, оскільки саме вона формує інтелектуальний та моральний потенціал суспільства, сприяє вихованню громадян, здатних захищати демократичні цінності

та державний суверенітет. Національна безпека охоплює політичний, військовий, економічний, інформаційний, гуманітарний та інші виміри. Усі вони перебувають у тісному зв'язку з рівнем розвитку освіти, адже саме через освітню систему забезпечується підготовка висококваліфікованих кадрів, розвиток критичного мислення, формування громадянської відповідальності та стійкості до зовнішніх впливів. Таким чином, освіта виступає не лише фактором соціалізації особистості, а й потужним інструментом протидії загрозам державності.

Одним із ключових аспектів забезпечення національної безпеки є розвиток людського капіталу. Освічене суспільство здатне ефективніше реагувати на внутрішні й зовнішні виклики, сприяє формуванню інноваційної економіки та підвищує авторитет держави на міжнародній арені. Рівень освіти громадян прямо корелює з економічною потужністю країни. Уміння працювати з новітніми технологіями, залучати інвестиції, розробляти конкурентоспроможні продукти залежить від якості підготовки фахівців у закладах освіти. Економічна безпека, яка є складовою національної, безпосередньо базується на науково-освітньому потенціалі держави. Крім того, саме система освіти створює умови для виховання політичної та правової культури, що підвищує здатність суспільства протистояти внутрішнім загрозам – корупції, радикалізму, дезінформації.

Національна безпека значною мірою визначається згуртованістю суспільства та його ідентичністю. Освіта відіграє ключову роль у формуванні патріотизму, національної самосвідомості та відчуття відповідальності за майбутнє держави. Шкільна та університетська освіта забезпечує трансляцію історичної пам'яті, традицій, культурних цінностей. Водночас сучасна освітня система має формувати толерантність, повагу до різноманіття та здатність до конструктивного діалогу. Це зменшує ризики соціальної напруги, сепаратизму та міжетнічних конфліктів.

У період воєнних загроз особливої ваги набуває виховання готовності до захисту держави, поширення знань з національної безпеки, цивільного захисту, військової справи. Таким чином, освіта виконує функцію «щеплення» проти зовнішніх і внутрішніх маніпуляцій, сприяє формуванню єдиного національного інформаційного простору.

У XXI столітті технологічні ресурси стають основним полем боротьби між

державами. Інформаційна війна, кіберзагрози, технологічна відсталість – усе це чинники, що здатні підірвати національну безпеку. Єдиною протидією може бути підготовка кваліфікованих кадрів, здатних розробляти власні інновації та захищати цифровий простір країни. Високий рівень освіти у сфері природничих наук, інженерії та ІТ сприяє формуванню технологічної незалежності. Здатність створювати власне програмне забезпечення, оборонні технології, медичні інновації зміцнює державу й зменшує її залежність від зовнішніх партнерів. Отже, освітня політика в галузі науки і технологій є не лише економічним, а й безпековим пріоритетом. Вона визначає, наскільки країна здатна протистояти глобальним викликам і утвердити свою суб'єктність у міжнародних відносинах.

Освіта не обмежується передачею знань – вона формує світогляд, систему цінностей та моральні орієнтири громадян. Саме гуманітарна складова освіти зміцнює культурний код нації, сприяє збереженню ідентичності та протидіє деструктивним впливам глобалізації. В умовах гібридних загроз особливого значення набуває інформаційна грамотність. Освічене суспільство здатне критично оцінювати інформацію, розрізняти фейки та маніпуляції, що зменшує ризики інформаційної агресії. Розвиток медіаграмотності в школах і університетах є одним із ключових напрямів захисту гуманітарної безпеки. Крім того, освіта сприяє розвитку громадянських компетентностей: уміння співпрацювати, вирішувати конфлікти, брати участь у демократичних процесах. Це зміцнює соціальний капітал і забезпечує стійкість суспільства до кризових ситуацій.

Сучасна національна безпека неможлива без міжнародної співпраці. Участь у міжнародних освітніх програмах, академічна мобільність, інтеграція до європейського освітнього простору сприяють підвищенню якості освіти, розширенню інноваційного потенціалу та зміцненню іміджу держави. Освітня дипломатія дозволяє налагоджувати культурні й наукові зв'язки, формувати позитивний імідж країни у світі та протидіяти зовнішній ізоляції. Водночас вона створює умови для підготовки спеціалістів, здатних діяти у глобальному середовищі, що є критично важливим для сучасної безпеки. Таким чином, освітня інтеграція сприяє не лише культурному обміну, а й зміцненню міжнародної безпеки, у тому числі на регіональному рівні.

Отже, освіта є ключовим чинником формування національної безпеки держави, оскільки забезпечує розвиток інтелектуального, економічного, технологічного та гуманітарного потенціалу суспільства. Вона формує громадянську ідентичність, зміцнює соціальну єдність, створює умови для протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. У XXI столітті, коли безпека набуває багатовимірного характеру, роль освіти лише зростає. Від того, наскільки держава інвестує в якісну освіту, залежить її здатність протистояти викликам глобалізації, інформаційним і військовим загрозам, економічній нестабільності. Тому стратегія національної безпеки будь-якої країни повинна включати освітній компонент як фундаментальний. Освіта виступає не лише соціальним благом, а й основою збереження державності, розвитку демократії та утвердження національних інтересів на світовій арені.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII.

2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.

3. Бакуменко В.Д. Державне управління та національна безпека: навч. посібник. – Київ: НАДУ, 2020.

4. Гриценко О. Гуманітарна політика та національна безпека України. – Київ: НІСД, 2019.

5. Згуровський М. Знання, освіта і національна безпека: виклики XXI століття. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021.

УДК 32.019.5:075

Ломака І. І.
кандидатка політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ПОЛІТИЧНА ПРОПАГАНДА ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

У XXI столітті інформаційний простір став головним полем боротьби за свідомість громадян. Інформація - це ресурс, що визначає не лише розвиток суспільства, але й стабільність політичної системи. У цьому контексті політична пропаганда виступає як один із найпотужніших інструментів впливу на громадську

думку, спрямований на формування, зміну або закріплення певних політичних наративів.

Політична пропаганда - це систематичний процес формування суспільної думки з метою підтримки певних політичних ідеологій, курсів або діячів. Вона є складовою ширшого явища - інформаційного впливу**,** котре охоплює форми, методи й технології, спрямовані на зміну уявлень, ціннісних орієнтацій і поведінки масової аудиторії [1, с. 23–34]. Політична пропаганда є складним соціально-комунікативним явищем, яке тісно пов’язане з політичною культурою, масовою свідомістю та механізмами влади. Історично вона формувалась як засіб впливу на великі соціальні групи для досягнення політичних цілей, змін або легітимації рішень. Вчені поділяють підходи до вивчення пропаганди на декілька основних категорій:

- Інструменталістський підхід, згідно з яким пропаганда розглядається як засіб, інструмент у руках держави чи політичного лідера. Цей підхід був особливо поширений у ХХ ст., коли пропаганда активно використовувалась у тоталітарних режимах [1, с. 45].
- Комунікативний підхід трактує пропаганду як форму цілеспрямованої масової комунікації, де ключовим є не лише повідомлення, а й його подача, повторюваність і емоційне навантаження [2, с. 27].
- Критико-дискурсивний підхід зосереджується на аналізі пропагандистських наративів, мовних стратегій і семіотичних елементів у контексті влади та ідеології [3, с. 108].

Важливою рисою політичної пропаганди є її цілеспрямованість та асиметричність: у ній завжди присутній активний суб’єкт впливу (ініціатор) і пасивний об’єкт (аудиторія), що змушує говорити про нерівність у доступі до інформації та в її тлумаченні [4].Таким чином, у сучасному теоретичному полі політична пропаганда розглядається не лише як механізм влади, але і як культурно-інформаційний процес, у якому беруть участь різні суб’єкти -медіа, державні інститути, лідери думок, навіть громадянське суспільство.

У добу цифровізації та глобалізованих комунікацій, інформаційний простір

характеризується мультисистемністю, швидкістю передавання даних та доступністю різноманітних платформ - від традиційних газет, радіо, телебачення до соціальних мереж і месенджерів. Саме в цих умовах і стають особливо ефективними нові інструменти політичної пропаганди, потенційно здатні формувати суспільну свідомість із мінімальними витратами й високою швидкістю [2,с. 10-15]. У XXI столітті політична пропаганда трансформувалась, інтегруючи класичні методи з новими цифровими технологіями. Основні її інструменти включають:

- Маніпулятивні повідомлення - побудовані на перекручуванні фактів, створенні фальшивих контекстів, емоційному тиску. Їх часто поширюють у вигляді заголовків-«гачків» чи спрощених наративів.

- Меми та візуальний контент - яскраві, легко запам’ятовувані зображення, часто з іронічним чи емоційно зарядженим підтекстом, які швидко розповсюджуються в соціальних мережах.

- Боти і тролі - автоматизовані акаунти або спеціально найняті особи, які створюють ілюзію підтримки або несхвалення політичних рішень.

- Фейкові новини - вигадані або частково правдиві повідомлення, що навмисно вводять в оману. Їх використовують для дискредитації опонентів, посилення недовіри до інституцій, створення «інформаційного шуму».

Ці технології часто поєднуються з психографічним таргетингом, збором даних про користувачів для точного налаштування повідомлень. Прикладом слугує кейс із кампанією «Brexit» і використанням даних Cambridge Analytica, що продемонстрував можливість точкового впливу на підсвідомі мотивації виборців [7]. Ці механізми активно використовуються як у відкритій політичній боротьбі, так і в контексті інформаційної війни, зокрема між державами.

З появою соціальних мереж та онлайн-медіа відбулася радикальна зміна в розповсюдженні політичної пропаганди. Замість традиційної моделі «від одного до багатьох» (one-to-many), з'явилася модель «багато до багатьох», що ускладнила

контроль над інформацією, але зробила пропаганду ще доступнішою. Медіа залишаються впливовими каналами, оскільки вони встановлюють порядок денний, акцентують увагу на певних подіях і наративно оформлюють реальність. Соціальні мережі (Facebook, X / Twitter, TikTok тощо) стали платформами, де відбувається «вірусне» поширення контенту, зміщується акцент з фактів на емоції, формується «інформаційна бульбашка», що ізолює користувача від альтернативних поглядів. У цьому середовищі політичні сили отримали інструменти прямого впливу на свого виборця, минаючи посередників у вигляді традиційної журналістики. Пропагандистські кампанії часто будуються на позитивному підкріпленні власного іміджу та негативній дискредитації опонентів, причому обидва процеси інтегруються у візуальний контент, хештеги, флешмоби, інтернет-меми.

Однією з найнебезпечніших характеристик політичної пропаганди є її здатність впливати на емоційну сферу людини, а не на раціональне мислення. Відомо, що у стані тривоги, страху або гніву люди частіше приймають необдумані рішення, схильні до радикалізації, а їхня здатність до критичного аналізу інформації знижується. Маніпуляції - ключовий інструмент у пропагандистських стратегіях. Вони реалізуються різними шляхами. Зокрема, за допомогою подачі викривленої або неповної інформації, контекстуалізації фактів із вигідним трактуванням, використання «лжедоказів» або аргументів на основі емоцій («страшилки», посилання на ворога, заклики до патріотизму), альтернативні точки зору подаються як ворожі, антинаціональні або радикальні. Такі тактики сприяють поляризації суспільства і поглиблюють соціальне розділення. Психологи наголошують, що тривале перебування під впливом емоційно забарвленої пропаганди формує когнітивні упередження**,** які знижують здатність людини сприймати нейтральну інформацію.

Політична пропаганда залишається одним із найвпливовіших інструментів інформаційної політики. Її ефективність пояснюється здатністю працювати з емоціями та підсвідомістю, а не лише з раціональним аналізом. Політична пропаганда в умовах цифрового середовища набула нових форм і масштабів. Вона

перестала бути прерогативою лише держав або ЗМІ - сьогодні будь-який користувач соцмереж може стати транслятором або жертвою пропагандистських повідомлень. Пропаганда, як складова інформаційного впливу, демонструє високу адаптивність і гнучкість, використовуючи сучасні технології, емоційні тригери та соціальні розколи для досягнення політичних цілей. Її небезпека полягає не лише в поширенні неправдивої інформації, а й у формуванні спотвореної реальності, у якій зникає критичне мислення та домінують емоції.

Успіх у боротьбі з пропагандою залежить від стійкості суспільства, рівня довіри до інституцій та готовності громадян мислити критично в умовах інформаційного тиску. Для України питання протидії деструктивній пропаганді є питанням національної безпеки. Лише поєднання зусиль державних інституцій, місцевого самоврядування, медіа та громадянського суспільства здатне забезпечити інформаційний суверенітет та стабільність демократичного ладу.

Список використаної літератури

1. Іваненко О. П. Теорія та практика пропаганди в сучасному світі. - Київ: Видавництво КНЕУ, 2018. - 312 с.
2. Петренко С. В. Інформаційний простір як сфера політичного впливу. // Політологічні студії. -2020. -№ 3. - С. 10-20.
3. Сидоренко М. І. Медіаграмотність як засіб протидії масовій маніпуляції. // Вісник Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. - 2022. -№ 5. - С. 100-115.
4. Ковальчук А. Маніпуляції в медіа. - Харків: Ранок, 2019. -144 с.
5. Міністерство цифрової трансформації України. Проєкт "Фільтр". - https://filter.mkip.gov.ua
6. Закон України «Про основи національної безпеки України». - Відомості Верховної Ради України, 2003. -№ 39. - Ст. 351.

УДК 005.591.46(477)“364”

Марчук В. В.

професор політичних наук,
доктор історичних наук,заслужений діяч
науки і техніки України
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Децентралізація в Україні є однією з найбільш масштабних та системних реформ, започаткованих після Революції Гідності. Метою цієї трансформації є передача значної частини повноважень та ресурсів від центральних органів влади до місцевих громад. Такий підхід спрямований на посилення спроможності громад самостійно вирішувати питання місцевого значення, ефективно розпоряджатися ресурсами та забезпечувати добробут своїх жителів. У мирний час ця реформа уже принесла позитивні результати: покращення інфраструктури, зростання бюджетів громад, активізація участі громадян у прийнятті рішень. Проте повномасштабне вторгнення росії у 2022 році поставило перед системою децентралізованого управління нові та надзвичайно складні виклики.

Найважливішим викликом для системи децентралізації зараз, є безпекові загрози, які ускладнили функціонування місцевого самоврядування, особливо у прифронтових районах та на тимчасово окупованих територіях. Часто органи влади були змушені евакуюватися або діяти в умовах обмеженої комунікації та доступу до ресурсів. Руйнування інфраструктури, житла, медичних закладів і шкіл стало серйозною перешкодою для забезпечення базових потреб населення. Водночас місцеві громади продемонстрували здатність до швидкої мобілізації внутрішніх ресурсів, залучення волонтерів і координації дій з військовими адміністраціями. У багатьох регіонах саме органи місцевого самоврядування стали центром гуманітарної допомоги, підтримки евакуйованих осіб та відновлення критичної інфраструктури.

Ще однією проблемою є фінансове забезпечення громад. Через зниження ділової активності, евакуацію підприємств і загальну економічну нестабільність спостерігається скорочення доходів місцевих бюджетів. При цьому зростають витрати на соціальну підтримку, забезпечення безпеки, реагування на надзвичайні ситуації. Частина фінансування централізується для потреб оборони, що зменшує гнучкість місцевих фінансових систем. З огляду на це, важливо запроваджувати механізми гнучкого перерозподілу ресурсів та надавати громадам можливість залучати міжнародну технічну допомогу без надмірної бюрократії.

Воєнний стан також призвів до масового переміщення населення. Мільйони громадян стали внутрішньо переміщеними особами або виїхали за кордон. Це суттєво змінило демографічну картину багатьох регіонів, створивши нерівномірне навантаження на громади, де значно зросла кількість жителів. У зв’язку з цим виникає потреба у швидкому перепланування інфраструктури, систем охорони здоров’я та освіти. Разом із цим, у деяких громадах, особливо на сході та півдні України, навпаки, відбулося різке скорочення населення, що поставило під сумнів їхню економічну життєздатність у короткостроковій перспективі.

Незважаючи на вищезгадані труднощі, децентралізація проявила себе як дієвий інструмент підвищення стійкості державного управління. Саме громади стали опорою для багатьох державних функцій, демонструючи гнучкість, ініціативність та здатність діяти в умовах невизначеності. Це підтверджує важливість подальшого зміцнення місцевого самоврядування, включаючи розширення адміністративних повноважень та гарантії їхньої фінансової автономії.

На цьому акцентують і європейські партнери України, які розглядають децентралізацію як складову демократичної трансформації та підготовки до майбутнього членства в ЄС.

Реформа децентралізації тісно пов'язана з євроінтеграційним курсом України. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, впровадження європейських стандартів публічного управління є ключовою умовою для поступового зближення з ЄС. Реформа децентралізації, навіть в умовах війни, продовжує адаптацію до європейських практик багаторівневого врядування та субсидіарності. Зокрема, активно впроваджуються цифрові інструменти – електронні сервіси, дистанційне голосування, системи обліку ВПО – які дозволяють зберігати керованість громад навіть в умовах надзвичайної ситуації.

Суттєвим досягненням є також формування горизонтальних зв'язків між громадами – зростає роль міжмуніципального співробітництва, взаємної підтримки та обміну досвідом. Громади беруть участь у наданні допомоги іншим регіонам, спільно реалізують гуманітарні, освітні та інфраструктурні проєкти.

Усе це свідчить про формування зрілої системи місцевого самоврядування, яка вже не лише виконує директиви згори, а й ініціює рішення на місцях.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що війна поставила реформу децентралізації перед серйозними викликами, проте вона водночас відкрила нові можливості для її розвитку. Громади показали свою спроможність бути опорою державності, діяти в інтересах населення та забезпечувати гнучке управління навіть у надзвичайних умовах. Це вимагає перегляду державної політики щодо підтримки місцевого самоврядування, зокрема в аспектах фінансової децентралізації, управління безпековими ризиками, розвитку цифрових інструментів та євроінтеграційного моніторингу.

У післявоєнний період саме громади стануть ключовими суб'єктами відновлення країни, і від того, наскільки ефективно буде завершена децентралізація, залежатиме не лише успіх європейської інтеграції, а й здатність України будувати сталу, безпечну та демократичну державу.

Список використаних джерел

1. Стешенко Т.В., Зозуля А.С.. Місцеве самоврядування та реформа децентралізації під час воєнного стану. *Державне управління та місцеве самоврядування*.2024. №3, с.142–148. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/22 (дата звернення: 27.04.2025).

2. Вдовенко Л., Поліщук С. ВИКЛИКИ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 6(6). URL: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6(6)-762-774 (дата звернення: 25.04.2025).

3. Marchuk, V., Dudkevych, V.(2022) European Integration of Ukraine: Political and Security Practices. Typi Universitatis Tyrnaviensis and VEDA. TRNAVA. 144 p. ISBN 978-80-568-0504-6

4.Marchuk V.(2022) Ukraine's European integration in the political dimension of Central and Eastern Europe. Trnava, VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 95 P. ISBN 978-80-568-0439-1

5.Marchuk V., Melnychuk. V.(2024) European Integration and Reform of Decentralization in Ukraine during Martial Law: Political Accents. VEDA, PETER LANG AG, Spectrum Slovakia. Vol.46. 152p. ISBN 9783631914663, https://books.google.com.ua/books?id=fs610AEACAAJ

УДК 004.8-026.39

Мікадзе С. С.

магістр, Stanford University,

Graduate School of Business

TRUST, COMPLIANCE, AND INNOVATION: LEADING AI PROJECTS IN HIGH-REGULATION ENVIRONMENTS

Abstract

This study investigates the intersection of artificial intelligence (AI) innovation and regulatory compliance within high-regulation environments, particularly within the European Union. It posits that legal and ethical constraints-embodied in frameworks such as the General Data Protection Regulation (GDPR) and the EU Artificial Intelligence Act-can function as structural drivers for trustworthy and high-assurance AI development. Through comparative case studies of Siemens Healthineers, Thales Group, Silo AI, and DeepMind, the article identifies shared architectural and procedural strategies such as "compliance by design," federated learning for privacy preservation, and explainability via XAI techniques (e.g., SHAP, LIME, saliency maps). The research further highlights implementation of multidisciplinary governance boards, model auditability mechanisms, and risk-tiering methodologies aligned with regulatory classification schemas. The findings suggest that proactive engagement with regulatory bodies, integration of ethical design constraints, and investment in adaptive MLOps infrastructures are critical for scaling AI systems under legal scrutiny. The paper concludes by framing regulation not as an impediment but as a catalyst for responsible, resilient, and societally aligned AI innovation.

Анотація

У цьому дослідженні розглядається взаємозв’язок між інноваціями в сфері штучного інтелекту (ШІ) та дотриманням регуляторних вимог у високорегульованих середовищах, зокрема в Європейському Союзі. У роботі стверджується, що правові та етичні обмеження – зокрема Загальний регламент із захисту даних (GDPR) та Європейський акт про штучний інтелект – можуть виступати структурними чинниками для розвитку надійних і перевірених AI-систем. На основі порівняльного аналізу кейсів Siemens Healthineers, Thales Group, Silo AI та DeepMind виявлено спільні архітектурні та процесні стратегії, такі як «compliance by design», федеративне навчання для збереження конфіденційності та інтерпретованість через XAI-техніки (наприклад, SHAP, LIME, карти важливості ознак). Дослідження також висвітлює впровадження мультидисциплінарних етичних комітетів, механізмів аудиту моделей та підходів до класифікації ризиків відповідно до регуляторних категорій. Результати показують, що проактивна взаємодія з регуляторами, інтеграція етичних вимог у проєктування систем та інвестування в адаптивну інфраструктуру MLOps є критично важливими для масштабування ШІ-систем в умовах суворих норм. У підсумку робота трактує регулювання не як перешкоду, а як каталізатор відповідального, стійкого та соціально орієнтованого розвитку штучного інтелекту.

Keywords List

Artificial Intelligence (AI), High-Regulation Environments, Compliance by Design, Ethical AI Governance, GDPR, European AI Act, Regulatory Compliance, Trust and Transparency, Data Protection Impact Assessments (DPIAs), Explainable AI (XAI), AI Leadership, AI in Healthcare, AI in Defense, Privacy-Preserving AI, AI Ethics, National AI Regulations

Introduction

Artificial intelligence, or AI, is a powerful tool that can change the course of development in areas such as the economy, society, and new ideas. If we consider the complex challenges of our time, such as healthcare and climate change, AI is an ideal candidate to help us find solutions. But as AI looks more and more into the future with ever more advanced technologies, people are beginning to worry about complex issues such as ethics, privacy, and fairness in the use of AI now and in the future. Particular attention to this issue is likely to be required in countries with strict AI regulations.

In countries with a lot of strict rules and laws - such as those that score high on, say, the Index of Economic Freedom - AI finds itself in a tough spot. While these rules help prevent accidents or harm to humans, they also have the power to slow down the pace of innovation as companies and researchers have to spend extra time making sure they are compliant with all the various legal requirements. So, the real question is, can AI be

developed and improved in a place where strict regulations are in place?

This article argues that in the long run, trust and compliance are not just obstacles, but also the key to responsible and successful use of AI. When companies develop AI with righteousness according to both the law and ethics they not only avoid problems, but can also gain a competitive advantage over other firms. And in countries where high standards are praised and governments lay stress on their enforcement, trust becomes a valuable asset and is not merely a legal requirement.

The European Union (EU) is a good example in point. With strict privacy policies like the General Data Protection Regulation (GDPR) known the world over, at present they are framing new rules for AI as well. Even under such strict regulations, innovative AI projects still win out and are put into successful use. This shows that compliance does not paralyze progress - in fact it can help us to get ahead of the pack and make AI, too, a leader in new markets.

This article looks at real-life examples from Germany, France, Finland and other countries in Europe. By comparing these cases they show common ideas for achieving success, how different countries manage regulations, and what companies are doing to go on innovating under the law and in an ethical way. This article aims to show how AI, in gaining trust from people and carrying out its own properly assigned functions, can help human civilization to advance further. In the end, this article hopes to show that rules are not only obstacles to be overcome on the way forward, but can offer guidelines for the pious, reliable and sustainable development of AI. By learning from successful cases, the prospective creators of AI may develop strategies that turn both trust and good discipline into a robust foundation for vibrant, sustainable growth.

Trust is a key foundation needed for people to accept and successfully incorporate AI systems into society. In areas with strict rules and regulations, trust isn’t just about whether the technology works properly-it also involves making sure it acts ethically, is open about how it works, and can be relied on. According to experts from the European Commission, trustworthy AI should be legal, morally right, and strong enough to handle different situations, even beyond just meeting the law. Trust in AI means believing that the system will follow social values, avoid causing harm accidentally, and produce consistent results in various circumstances.People often see trust as linked to things like how well the AI explains itself, whether it treats everyone fairly, if it can be held responsible, and how strong and resilient it is. Recent studies show that people’s feeling of trust is often influenced more by how open and transparent the AI appears, rather than just its technical details. n regulated industries, such as healthcare or banking, trust is maintained through formal inspections, certifications, and regulatory reviews. Therefore, building trust is not just a sideline task, but a crucial part of AI development and use,

affecting all stages from system design to its launch.

In developing AI, following rules used to mainly mean sticking to laws and technical standards. But in areas with strict regulations, companies also need to think about ethics, societal values, and how responsibilities are understood over time. Regulations like the European Union's General Data Protection Regulation (GDPR) and the upcoming AI Act (European Commission, 2021) show a move towards taking a proactive approach—identifying and managing risks early on instead of just reacting when problems arise.

Today, ensuring compliance involves planning from the very start of creating AI systems. This means considering legal, ethical, and social requirements right from the beginning. Tools like assessments of how data is handled, reports on how transparent algorithms are, and third-party checks help fulfill legal needs and also strengthen public trust. Following these rules is now also important for a company's reputation and can give a competitive edge, especially in fields like healthcare, education, and government.

Experts also point out that the idea of compliance needs to be flexible and evolve with new technologies and emerging risks (Wachter, 2020). Because AI develops so quickly, sticking to static rules isn't enough. Instead, companies and developers need to stay engaged with changing laws and ethical standards to ensure they can innovate responsibly over time.

There's a common belief that heavy regulation always hinders innovation. However, research shows that rules can actually encourage more sustainable and socially aligned innovation (Blind, 2016). In the field of AI, regulations often motivate the creation of safer, clearer, and user-focused systems, giving companies that follow the rules a competitive edge.

In Europe, a cautious approach to regulation – like GDPR and the upcoming AI Act – has encouraged innovations such as privacy-preserving machine learning techniques (e.g., federated learning) and explainable AI models (Veale & Zuiderveen Borgesius, 2021). Instead of holding back creativity, these rules push AI developers to build trustworthiness, fairness, and accountability into their products from the beginning, which helps them gain wider acceptance and better handle risks.

However, working within regulatory limits requires organizations to be flexible and strategic. Companies must invest in interdisciplinary expertise, involving legal, technical, and ethical professionals from early development phases (Cihon et al., 2020). Using adaptable approaches to compliance, designing flexible systems, and staying engaged with regulators over time are key ways to not just survive, but succeed in highly regulated environments.

The Economic Freedom Index (Heritage Foundation, 2024) measures how free a country's economy is from government control, looking at things like how easy it is to follow rules, the fairness of laws, and how open markets are. Countries with lower scores-meaning more rules and regulations-usually have stricter rules that businesses, including those developing AI, must follow. Examples include Germany, France, and Italy, which are very innovative but also have detailed rules about data privacy, workers' rights, and company management.

These rules greatly influence AI development by setting clear limits on what is acceptable, but they also add costs for companies to stay compliant. The OECD (2023) found that in countries with more regulations, AI companies tend to focus on trusted, important areas like healthcare testing or cybersecurity, rather than quick or consumer-oriented innovations. Having clear and stable rules can reduce risks for investment, making it easier for companies to plan their long-term research and development.

So, while strict regulations can make operations more challenging, they also help create AI systems that better serve social needs and follow ethical guidelines. Understanding this balance is important for leaders looking to successfully develop AI projects in such countries.

Highly regulated economies, especially in Europe, share common features that directly influence how AI develops. These include strict data protection mandates, stringent product safety requirements, labor protections, and proactive government involvement in innovation processes (European Parliament, 2023). These rules are meant to balance economic growth with social well-being, but they also mean companies need to include compliance steps from the very beginning of their projects.

In AI, a key point is the "risk-based approach," where the potential impact of AI on society determines how much regulation it faces (Floridi, 2021). This has led to classifying AI uses into different risk levels-low, limited, high, and unacceptable-as seen in the draft European AI Act. Additionally, governments in highly regulated countries often provide funding for AI research, but under strict ethical guidelines, like Germany's "AI Made in Germany" plan (Digital Gipfel, 2018).

A trade-off here is that while these regulations might slow down how quickly new AI systems reach the market, they also raise the minimum quality and ethical standards for AI. Over time, this can help these countries stay competitive globally by producing more trustworthy and responsible AI solutions. Europe has one of the most organized and proactive frameworks for regulating AI, focusing both on protecting fundamental rights and encouraging ethical innovation. The General Data Protection Regulation (GDPR), introduced in 2018, set a worldwide standard for protecting personal data. It influences how AI systems are built by requiring minimal data use, clear consent from users, and

algorithmic transparency (Voigt & von dem Bussche, 2017).

Building on the GDPR's foundations, the proposed Artificial Intelligence Act (European Commission, 2021) sets out rules based on the level of risk AI systems may pose to society. For example, high-risk AI applications like facial recognition or managing critical infrastructure will need to pass strict checks, keep detailed records, and include human oversight.

In addition to these Europe-wide efforts, individual countries have created their own national AI strategies to ensure innovation aligns with ethical standards. For example, France's "AI for Humanity" program focuses on putting people at the center of AI development, while Finland's strategy promotes increasing AI knowledge and citizen involvement (European Commission, 2022). This multi-layered approach aims to develop a trustworthy AI environment that encourages innovation while maintaining strong safety and ethical guidelines.

Siemens Healthineers developed the AI-Rad Companion, a suite of AI-powered radiology assistants leveraging convolutional neural networks (CNNs) for image segmentation and classification across modalities such as CT, MRI, and X-ray. Operating under Germany's Medical Device Regulation (MDR) and GDPR, the system underwent extensive clinical validation using anonymized and consented datasets, applying federated learning protocols in hospital settings to mitigate data transfer risks.

The development pipeline incorporated a V-model lifecycle approach, integrating regulatory checkpoints and clinical expert feedback in every phase-from requirements specification to post-market surveillance. Technically, explainability was implemented through saliency maps and integrated gradients to aid radiologists in understanding AI decisions (Samek et al., 2017).

To meet GDPR's data minimization and auditability requirements, Siemens deployed edge-computing solutions where possible, allowing imaging analysis to occur within the hospital infrastructure. Furthermore, robust version control and traceability mechanisms were maintained using a regulatory-compliant MLOps platform, ensuring reproducibility and compliance documentation.

This case illustrates that integrating medical-grade AI demands not only regulatory literacy but also robust technical architecture centered on transparency, explainability, and clinical integration. Thales Group, headquartered in France is specialized in technology for defense, security and aerospace. They have shown how AI technology can flourish under risk of oversight and ethical criticism. France has some of the most highly regulated policies regarding defense technology. It focuses on issues such as national security, control over data, and ethical boundaries of use.

In answer, Thales applies fundamental principles of human control and ethical

transparency, which oversee the heightened compliance with human-centered and explainable AI system design in developing systems for threat detection, autonomous surveillance, and decision support. “TrUE AI" framework by Thales which stands for Transparent, Understandable, and Ethical AI is designed to meet the requirements of French regulations along with other European defense policies currently in development.

To accomplish these goals, the company implements a hybrid AI architecture that integrates rule-based logic and traceability components with deep learning for pattern recognition. In Natural Language Processing, attention-based transformers with sufficient encoding and policy responding logic interface grammar undergoes alignment to generate controlled output. For computer vision tasks, convolutional neural networks are paired with interpretative frameworks to increase transparency.

In safe environments, Thales arms AI algorithms at the edge with real-time devices featuring high encryption communication interfaces, such as AES-256. Adversarial tests and red teaming simulations for continuous risk evaluation are performed for potential exploitation analysis.

Model construction is done under a dual compliance framework (French national defense regulations alongside ISO/IEC 27001) through agile sprints. High assurance autonomous functions have particularized auditing requirements which utilize cryptographically secure logging and formal verification, even if it means increasing the assurance level.

Thales further expands its commitment to ethical AI by incorporating research into neuromorphic technology that imitates human behavior and operates on far less energy than conventional systems. Such innovations help Thales achieve its aims to develop eco-responsible AI.

The success of the corporation stems from the multidisciplinary governance integration as a single AI system innovation was developed using input from ethicists, legal scholars, engineers and end users. From Thales experience, firms operating in highly regulated domains learn that ethical engagement, while strategically guiding policy, is never a burden but an asset when it comes to innovation and international competitiveness.

Silo AI designs tailor-made artificial intelligence systems with accomplished consideration for privacy concerns and decentralized data processing frameworks. In order to comply with the GDPR’s ban on the transmission of sensitive personal information, Silo AI implements a federated learning approach, which utilizes learning algorithms where model training is conducted within self-contained data areas without centralized repositories of raw datasets (Kairouz et al., 2021).

In particular, Silo AI combines TensorFlow Federated and PySyft frameworks for implementing differential privacy techniques limiting the scope of shared information to

model gradients while ensuring raw data points linked to those gradients are not retrievable. Their MLOps also features model history with audit logging, tiered system for granting access, and multi-faceted explainability features utilizing SHAP and LIME (Local Interpretable Model-Agnostic Explanations).

In Silo AI, the product development life cycle prioritizes data governance and model risk assessment by incorporating them with structured model cards and datasheets for datasets (Mitchell et al., 2019). For significant applications, such as predicting maintenance needs for aircraft, monitoring dashboards are utilized to identify the occurrence of distributional shifts or model drift, activating retraining workflows.

The example demonstrates that privacy, operational efficiency, and scalability are possible with coordinated teamwork of engineering and compliance at the initial design phases.The partnership between DeepMind and Moorfields Eye Hospital is one of the first examples of clinically validated, explainable AI systems in healthcare. They built a deep learning pipeline using 2D and 3D convolutional neural networks for retinal OCT image analysis. Unlike end-to-end black-box models, DeepMind's system utilized a two-stage architecture: a segmentation stage, followed by a diagnostic stage, which greatly improved explainability and clinical interpretability (De Fauw et al., 2018).

As a response to public criticism regarding data in previous NHS partnerships, DeepMind established elaborate consent and transparency policies frameworks including independent ethics committees, patient governance frameworks, and the free publication of technical methods and clinical results.

Technically, the models were trained on encrypted, pseudonymized data held in secure NHS data environments. DeepMind used techniques for uncertainty estimation (like Bayesian dropout and ensemble learning), which hindered some cases unless human review was present, complying with prerequisites for high-risk systems under the EU AI Act. In addition, every deployment is supported by human-in-the-loop systems alongside audit dashboards that monitor model decisions and the condition of the input data over time. Monitoring performance shifts over time sets benchmarks for ethically clinically significant AI innovations.

While operating in different sectors and countries, Siemens Healthineers, Thales Group, Silo AI, and DeepMind Center share important enabling factors that support innovation around AI under severe restrictions. The most important of these is termed "compliance by design" where regulatory primitives such as data protection principles in GDPR or the risk-based obligations of the European AI Act are assimilated at the foundational level of product design (European Commission, 2021). Another such shared characteristic could be classified as strategic ethical leadership. All described above created multidisciplinary advisory boards or ethical review boards, which guaranteed that

legal, social, and technological components were addressed and considered collectively. For example, forward-looking human supervision in addition to algorithmic oversight within Thales' TrUE AI framework (Thales Group, 2022) and independent oversight after the NHS controversy for DeepMind (Powles & Hodson, 2017).

Proactive engagement with regulators also proved valuable. According to OECD (2023), Silo AI and Siemens collaborated with other standards-setting and academic organizations and therefore strengthened the development of new regulations. Successful initiatives were always those designed proactively instead of in response to existing frameworks.

Collectively, these success factors highlight that in high-regulation environments, leadership in AI projects is less about circumventing constraints and more about embedding trust, transparency, and compliance into the innovation lifecycle.Despite similarities, national regulatory environments powerfully shaped the strategic priority of each AI project. In Germany, for Siemens Healthineers, a comparatively structured yet innovation-conducive regime of health regulation under the MDR and GDPR (European Medicines Agency, 2022) supported the development of medical diagnostic AI with strong institutional support.

In contrast, France's defense industry, represented by Thales, prioritized national security and ethical limitations. France's regulatory landscape for AI in defense necessitates strict dual-use technology control and insistence of human-in-the-loop controls, which shaped Thales' TrUE AI methodology (French Ministry of Armed Forces, 2021).

Finland's approach, as evidenced by Silo AI, was more towards federated learning and privacy engineering techniques to ensure compliance with GDPR without technical flexibility being sacrificed (Silo AI, 2023). Finland's digitalization index and public confidence in government also reduced AI deployment friction.

DeepMind's EU collaborations mean that earlier regulatory blunders-such as mishandling NHS data-need remedial governance breakthroughs to regain the public's trust (Moorfields Eye Hospital, 2021). This is unlike corporations such as Silo AI or Siemens, which explicitly designed for compliance from the beginning.

So, although strategic principles (compliance, ethics, proactivity) were common, national policy idiosyncrasies-sectoral priorities, public demands, and prior regulatory experience-strongly shaped operating models.

Trust remains the key to gaining acceptance of AI in regulated environments. Leaders should prioritize making how AI systems are built clear and understandable, so that their decisions can be explained, checked, and understood by people without technical backgrounds. Being transparent about AI helps ensure compliance with laws like the GDPR's "right to explanation" (Goodman & Flaxman, 2017) and new rules like the

European AI Act.

Technical transparency involves using methods that clarify how AI makes decisions, such as explanations (explainable AI, XAI) that work across different models or scenarios that show what would happen if circumstances changed (Doshi-Velez & Kim, 2017). Organizational transparency means openly sharing information about where data comes from, the limits of the algorithms, and plans for managing risks with regulators, partners, and the public.

For example, projects like DeepMind's partnerships after working with the NHS demonstrate that rebuilding trust requires not just fixing technical issues but also being open about how oversight and regulations are managed (Moorfields Eye Hospital, 2021). When leaders focus on transparency from the start, they help establish their AI initiatives as trustworthy, reliable, and acceptable to society in highly regulated sectors.

Successful leadership in highly regulated industries requires building compliance into AI development from the very beginning—making sure regulatory needs are part of the process from the start, instead of added later. Addressing these requirements early reduces the chances of costly redesigns, fines, and damage to reputation (European Commission, 2021).Useful steps including Data Protection Impact Assessments (DPIAs) early in the project (Information Commissioner's Office, 2021), following risk levels set out in the EU's AI rules, and carefully documenting where data comes from and how models are tested. For example, Siemens Healthineers integrates GDPR and Medical Device Regulation (MDR) into its AI work right from the start (Siemens Healthineers, 2023).

Additionally, engaging with regulatory authorities or ethics committees early on can give a competitive edge. It not only makes it easier to enter the market but also shows a commitment to responsible practices, which strengthens relationships with stakeholders.

In summary, taking a strategic approach to regulation helps turn compliance into a solid foundation for developing AI that is both sustainable and capable of growth.

Incorporating ethics into how organizations operate is very important for AI leaders, especially in economies with rules and regulations. Besides following laws, ethical leadership helps build public trust, keeps a competitive advantage, and prepares for changing societal expectations (Floridi, 2021).

Many leading AI companies form internal ethics teams, create sets of ethical guidelines for AI, and develop practical rules based on ideas like fairness, responsibility, and focusing on people (Jobin, Ienca, & Vayena, 2019). For example, the Thales Group has its "TrUE AI" plan—focused on Transparency, Understandability, and Ethical AI—to make sure ethical issues are considered from the very beginning, especially in areas like defense and transportation (Thales Group, 2022).

Strong leadership commitment is key. Ethical standards should not just be words but put into practice through ongoing training, reward systems, measuring impact, and reporting on ethical concerns. When organizations consistently act in line with society's values, they can avoid stricter rules and position themselves as collaborators with public agencies rather than opponents.

Managing artificial intelligence projects in areas with strict rules and regulations requires balancing technological progress, legal compliance, and ethical considerations. This study shows that companies like Siemens Healthineers, Thales Group, Silo AI, and DeepMind have successfully handled these challenges by following some common key practices: designing products to meet regulations from the start, staying actively involved with regulatory bodies, being transparent and open, and fostering a strong ethical culture within their organizations.

However, research comparisons reveal that different countries have unique rules and approaches that influence how AI is developed and managed. For example, Germany's rules support innovation within a formal framework, while France focuses more on security and defense. Finland emphasizes privacy protections in line with GDPR. These differences highlight the importance of leaders understanding and adapting to local context—approaches that work in one country may need to be adjusted for another (OECD, 2023).

Going forward, AI regulation will likely be tighter and more advanced. Initiatives like the European Union's AI Act, OECD AI Principles, and UNESCO's Recommendation on the Ethics of AI speak to a global trend toward coded, actionable standards (European Commission, 2021; UNESCO, 2021). Successful AI leadership will therefore require sustained agility: incorporating adaptive compliance frameworks, developing greater cross-sectoral partnerships, and aligning innovation goals to evolving societal values.

In all, developing AI within regulated environments is not a barrier, but an essential part of ensuring that technological growth is safe and sustainable.

References

Blind, K. (2016). *The impact of regulation on innovation*. In Handbook of Innovation Policy Impact. https://www.nber.org/papers/w17706

Cihon, P., Maas, M., & Kemp, L. (2020). *Should Artificial Intelligence Governance Be Centralised? Design Lessons from History*. Proceedings of the AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society. https://doi.org/10.1145/3375627.3375804

De Fauw, J., Ledsam, J. R., Romera-Paredes, B., et al. (2018). *Clinically applicable deep learning for diagnosis and referral in retinal disease*. Nature Medicine, 24(9), 1342–1350. https://doi.org/10.1038/s41591-018-0107-6

Doshi-Velez, F., & Kim, B. (2017). *Towards a rigorous science of interpretable machine*

learning. https://arxiv.org/abs/1702.08608

European Commission. (2019). *Ethics Guidelines for Trustworthy AI*. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai

European Commission. (2021). *Proposal for a Regulation on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act)*.https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206 European Commission. (2022). *Coordinated Plan on Artificial Intelligence 2021 Review*.https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/coordinated-plan-artificial-intelligence-20 21-review

European Medicines Agency. (2022). *Medical Device Regulation Overview*. https://www.ema.europa.eu/en/human-regulatory/overview/medical-devices

European Parliament. (2024). *Artificial Intelligence Act: Ensuring Trust and Innovation*. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng

Floridi, L. (2021). *The European legislation on AI: A brief analysis of its philosophical approach*. Philosophy & Technology, 34(3), 529–545. https://doi.org/10.1007/s13347-021-00460-9

Floridi, L., & Cowls, J. (2019). *A unified framework of five principles for AI in society*. Harvard Data Science Review. https://doi.org/10.1162/99608f92.8cd550d1

French Ministry of Armed Forces. (2021). *AI and Defense: National Strategy Document*. https://www.defense.gouv.fr/sites/default/files/aid/Report%20of%20the%20AI%20Task %20Force%20September%202019.pdf

Goodman, B., & Flaxman, S. (2017). *European Union regulations on algorithmic decision-making and a "right to explanation"*. AI Magazine, 38(3), 50–57. https://doi.org/10.1609/aimag.v38i3.2741

Heritage Foundation. (2024). *Index of Economic Freedom*. https://www.heritage.org/index/

Information Commissioner's Office (ICO). (2021). *Data Protection Impact Assessments*. https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/accountability-and-governance/data-protection-impact-assessments/

Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). *The global landscape of AI ethics guidelines*. Nature Machine Intelligence, 1(9), 389–399. https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2

Kairouz, P., McMahan, H. B., et al. (2021). *Advances and open problems in federated learning*. Foundations and Trends® in Machine Learning, 14(1–2), 1–210. https://arxiv.org/abs/1912.04977

Mitchell, M., Wu, S., Zaldivar, A., et al. (2019). *Model cards for model reporting*. Proceedings of the Conference on Fairness, Accountability, and Transparency. https://dl.acm.org/doi/10.1145/3287560.3287596

Moorfields Eye Hospital. (2021). *Moorfields and DeepMind: Collaborative AI Research Updates*. https://www.moorfields.nhs.uk/news/ai-research-update

Morley, J., Floridi, L., Kinsey, L., & Elhalal, A. (2020). *From what to how: An overview of AI ethics tools, methods and research to translate principles into practices*. AI and Ethics, 1(1), 1–12. https://www.researchgate.net/publication/333103986

OECD. (2023). *The impact of regulation on AI innovation: Evidence from OECD case studies*. https://www.oecd.org/going-digital/ai/

Powles, J., & Hodson, H. (2017). *Google DeepMind and healthcare in an age of algorithms*. Health and Technology, 7(4), 351–367. https://doi.org/10.1007/s12553-017-0179-1

Rieke, N., Hancox, J., Li, W., et al. (2020). *The future of digital health with federated learning*. NPJ Digital Medicine, 3, 76. https://doi.org/10.1038/s41746-020-00323-1

Samek, W., Wiegand, T., & Müller, K. R. (2017). *Explainable artificial intelligence: Understanding, visualizing and interpreting deep learning models*. https://arxiv.org/abs/1708.08296

Siemens Healthineers. (2023). *AI-Rad Companion*. https://www.siemens-healthineers.com/ua/digital-health-solutions/ai-rad-companion

Silo AI. (2023). *Privacy-Preserving AI Solutions*. https://silo.ai/

Thales Group. (2022). *TrUE AI: Thales' Ethical Approach to Artificial Intelligence*. https://www.thalesgroup.com/en/markets/digital-identity-and-security/articles/true-ai-eth ical-approach

Veale, M., & Zuiderveen Borgesius, F. (2021). *Demystifying the draft EU Artificial Intelligence Act: Analysing the good, the bad, and the unclear elements of the proposed approach*. Computer Law Review International. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3896852

Voigt, P., & von dem Bussche, A. (2017). *The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Practical Guide*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-57959-7

Wachter, S. (2020). *Ethical and legal challenges of artificial intelligence-driven healthcare*. Health Care Analysis. https://doi.org/10.1007/s10728-020-00389-4

Zhang, B., Liao, Q. V., & Bellamy, R. K. E. (2020). *Effect of confidence and explanation on accuracy and trust calibration in AI-assisted decision-making*. Proceedings of the 2020 CHI Conference. https://dl.acm.org/doi/10.1145/3313831.3376624

УДК 004.8:075-049.2

Мороз В.О.

студентка спеціальності «Політологія»

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ В МАСМЕДІА

В тезах йтиметься здебільшого про використання росією технологій штучного

інтелекту та їхньої загрози для безпеки медіа. Штучним інтелектом (ШІ) називають технологію, яка дозволяє машинам виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. Існує декілька видів штучного інтелекту, проте в останні два роки особливо активно розвиваються й використовуються генеративні системи штучного інтелекту. Їхня особливість полягає в здатності створювати зображення, текст, аудіо та інші типи контенту у відповідь на запити користувачів. Основна мета генеративного ШІ – створювати свіжі, унікальні матеріал, який відповідає даним, на яких він навчався.

Штучний інтелект посідає одне з центральних місць дискусій у кожній галузі науки, технологія перебуває під наглядом не тільки науковців, а й громадськості. ШІ ставить перед сучасністю нові загрози, але й принесло розв'язання проблем людства. Варто зазначити, що маніпуляції з застосуванням штучного інтелекту, зараз, перебувають під активним вивченням не тільки науковців, але й окремих держав для застосування технології у введені гібридної війни. Штучний інтелект використовують для маніпуляцій різного типу: дестабілізації суспільства, поширення наративів та дезінформації. Під дезінформацією ідеться про цілеспрямований процес створення, модифікації та поширення інформації, як недостовірної, так і достовірної, з метою введення осіб (групи осіб) в оману для досягнення політичної, економічної або ідеологічної мети, внаслідок якого порушуються або можуть бути порушенні права людини та громадянина та/або суспільства та держави.

Найчастіше ШІ використовують для ботів, ось такий термін пропонують іноземні дослідники: «боти» — це агенти, якими керують невідомі розробники, які беруть участь у процесі дезінформації, часто для того, щоб отримати (на рекламі) гроші. Боти з штучним інтелектом часто використовуються для підбурювання людей на конфлікти. Підроблюючи особу людини за допомогою загальних імен і дружніх зображень, вони запрограмовані на надсилання фейкових новин, коментарів, зображень або ретвітів, пов’язаних із певними ключовими словами чи хештегами. Більшість із них просто копіюють або повторюють наявні повідомлення, які відповідають їхнім цілям, а деякі намагаються залучити чи спровокувати інших до дискусій. Знову ж таки ми сьогодні часто зіштовхуємось з російськими ботами в

коментарях під публікаціями в соцмережах, але через певні недосконалості технології їх легко помітити, бо ШІ погано навчений української та часто помиляється. Таким методом в соціальних мережах домагаються конфліктів та перевіряють реакцію суспільства на ті чи інші позиції висловлені в коментарях. Ще ботів можуть використовувати для перевантаження вебсайтів, наприклад, державних установ, велика кількість та активність ботів може викликати збій роботи серверів .

Наприклад вибори США 2016 року були знаковими через масштаб використання технологій дезінформації, зокрема, роботи російської «фабрики тролів», відомої як «Агенція інтернет-досліджень». Ця структура активно використовувала соціальні мережі для впливу на громадську думку, поширюючи фейкові новини та маніпулятивний контент. Одним із ключових аспектів діяльності фабрики тролів стало використання алгоритмів штучного інтелекту для автоматизації створення та поширення дезінформації. Завдяки технологіям машинного навчання та аналізу великих даних, ці структури могли генерувати контент, адаптуючи його до специфічних груп виборців. Це дозволяло їм створювати персоналізовані повідомлення, які відповідали емоційним тригерам аудиторії, таким як страх або обурення.

Просування інформаційних операцій впливу довели, що штучний інтелект не лише змінює традиційні методи їх ведення, але й сприяє покращенню ефективності, створює нові можливості для акторів, зацікавлених в інформаційних гібридних впливах. Аналіз інформаційних операцій, виявлених у 2024 року, продемонстрував, що генеративний ШІ дозволяє створювати високоякісний маніпулятивний контент, для просування й популяризації якого використовувати фейкові сайти, що маскуються під відомі легітимні онлайн-медіа. Все це може вводити в оману широкі верстви населення. Це особливо небезпечно в ситуаціях, коли інформація може суттєво вплинути на громадську думку та політичні рішення. Завдяки штучному інтелекту відбувається автоматизація поширення дезінформації в соціальних мережах значно збільшується швидкість та масштаби охоплення впливу. Алгоритми штучного інтелекту для таргетування дозволяє точно налаштовувати повідомлення відповідно до інтересу аудиторії.

Розглядаючи реальні та потенційні загрози використання технологій штучного інтелекту з метою впливу на масову свідомість, не можна не згадати ChatGPT, який останнім часом став предметом низки дискусій. Перш за все, варто зазначити, що даний чат може використовуватися як інструмент умисного створення маніпулятивного чи недостовірного контенту. Підтвердженням цьому може слугувати дослідження, яке у січні 2023 року провели аналітики NewsGuard. Зміст експерименту полягав у тому, що чат попросили відповісти на 100 запитань із вибірки фейків та маніпулятивних повідомлень, зібраних упродовж 2022 року (серед яких були конспірологічні теорії, фейки щодо COVID-19 і вакцинації, а також події війни в Україні), а результати підтвердили, що він може бути використаний для створення недостовірних наративів. Також варто зауважити, що ChatGPT має різні версії які окремо оптимізовані під росіян або українців.

Отже, ШІ це не тільки виняткова технологія, але й інструмент маніпуляцій в масмедіа. Маніпулятивні впливи на політичну свідомість значно впливають на внутрішню політику держави. Також ШІ може загрожувати свободі слова та демократії в масмедіа. За допомогою нього маніпуляції можуть підбиратися під кожного користувача соцмереж завдяки таргетинговим технологіям. Зауважимо, що кількість щоденної активності користувачів найпопулярніших мереж вже досягла 1 млрд, тобто аудиторія, на яку впливають, колосальна. Наразі росія активно використовує ШІ для просування власних наративів серед української та західної спільноти. Провідні держави як США, країни ЄС та інші, переходять з моделі протидії ШІ на стратегії його розвитку, вважаємо це правильний крок, але це може загрожувати свободі слова та демократії.

УДК 32:005]:172.15

Січенко К. Ю.

Аспірант кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Політичний менеджмент відіграє вирішальну роль у формуванні та реалізації

стратегій політичних партій, особливо в умовах сучасних викликів та нестабільності. У контексті українського націоналізму, де партії часто акцентують увагу на патріотизмі, збереженні національних традицій та захисті суверенітету, синергетичний підхід до політичного менеджменту стає надзвичайно важливим. Ця теза досліджує основні стратегії політичного менеджменту, які застосовують націоналістичні партії в Україні, та аналізує їх через призму синергії.

Теоретичні основи синергетичного підходу

Синергетичний підхід базується на принципі, що взаємодія окремих елементів системи може призводити до результатів, які перевершують суму їхніх індивідуальних внесків. У політичному контексті це означає, що ефективна координація та співпраця всередині партії можуть суттєво підвищити її спроможність досягати поставлених цілей. Цей підхід включає інтеграцію ресурсів, знань, навичок та зусиль різних членів партії для досягнення максимального ефекту.

Особливості українського націоналізму

Український націоналізм має свої специфічні риси, що впливають на формування стратегій політичного менеджменту. Це, перш за все, акцент на національній ідентичності, історичній пам'яті та боротьбі за незалежність. Такі риси зумовлюють необхідність формування управлінських стратегій, які враховують національні інтереси та спрямовані на консолідацію суспільства.

Методологія дослідження

Для аналізу стратегій політичного менеджменту в контексті українського націоналізму використовувалися змішані методи дослідження. Було проведено опитування та інтерв'ю з лідерами та активістами націоналістичних партій, а також аналіз програмних документів, звітів та інших офіційних матеріалів. Цей підхід дозволив отримати комплексне уявлення про застосовувані стратегії та їх ефективність.

Основні стратегії політичного менеджменту

Політичні партії активно використовують різні канали комунікації для поширення своїх ідей та мобілізації прихильників. В умовах українського націоналізму важливою складовою є акцент на національних цінностях та патріотизмі. Синергетичний підхід до комунікаційної стратегії передбачає інтеграцію традиційних медіа, соціальних мереж та прямих контактів з виборцями для створення єдиного інформаційного поля.

Організаційна стратегія

Ефективне управління партійною структурою вимагає чіткої координації між різними рівнями організації. Синергетичний підхід дозволяє забезпечити взаємодію між центральним керівництвом та місцевими осередками, що підвищує ефективність прийняття рішень та реалізації партійних ініціатив.

Стратегія мобілізації та залучення членів

Залучення нових членів та активізація існуючих є ключовими завданнями для будь-якої політичної партії. В умовах націоналістичних партій це завдання набуває особливого значення, оскільки патріотична мотивація може бути потужним

стимулом для участі в партійній діяльності. Синергетичний підхід до мобілізації включає координацію зусиль різних структур партії, що сприяє залученню більшої кількості активістів.

Стратегія формування політичного порядку денного

Важливим аспектом є визначення ключових питань та проблем, які партія буде просувати на політичній арені. Для націоналістичних партій це може включати питання національної безпеки, мовної політики, культурного розвитку. Синергетичний підхід дозволяє об'єднати різні ідеї та підходи для формування цілісного та привабливого політичного порядку денного.

Електоральна стратегія

Підготовка до виборів вимагає чіткої стратегії, яка включає аналіз електорального поля, визначення цільових груп виборців, розробку передвиборчих програм та кампаній. Синергетичний підхід забезпечує координацію всіх цих аспектів, що підвищує шанси партії на успіх на виборах.

Висновки

Аналіз стратегій політичного менеджменту в контексті українського націоналізму показав, що синергетичний підхід є надзвичайно ефективним для досягнення поставлених цілей. Він дозволяє оптимально використовувати наявні ресурси, забезпечує високу ступінь координації та інтеграції різних елементів партійної діяльності. Використання синергетичних принципів сприяє підвищенню організаційної спроможності, ефективності комунікації та мобілізації, що в підсумку веде до успішної реалізації політичних ініціатив та підвищення електоральної підтримки.

УДК 32’06:321.7(043.2)

Ставичний Р. Є.

здобувач четвертого року навчання

бакалаврської програми «Політологія»,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника

ВИДИ ПОПУЛІЗМУ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЦІ

Популізм, як сучасне політичне явище, зазнав безліч різноманітних трансформацій. Ці зміни викликані значною кількістю економічних і політичних чинників. Для країн зі сталою економічною та політичною системами популізм не є суттєвою проблемою. Однак в транзитивних демократіях, під час економічних та політичних криз популізм може становити серйозну загрозу для стабільності та розвитку держави. Відтак варто зосередити увагу на найбільш поширених формах популізму, які за своєю суттю часто є діаметрально протилежними.

Лівий популізм виникає на фоні економічних труднощів, а під час формування дискурсивної риторики апелює до потреб та вимог громадян. У цьому контексті,

лівий популізм властивий країнам з низьким рівнем економічного та культурного потенціалу [2].

На нашу думку, можна виділити такі ключові ознаки популізму лівого спрямування:

- етична відповідальність в питаннях соціального забезпечення;
- забезпечення прав людини на конституційному рівні;
- критика наростаючої глобалізації та капіталізму;
- прихильність до принципів егалітаризму;
- контроль над економічним курсом країни.

Історичний аналіз доводить, що популісти лівого спрямування отримавши значну популярність серед мас розпочинають модернізувати політичну систему на свою користь. Варто зауважити, що ліві популісти впродовж останніх років здобувають значну підтримку населення у країнах ЄС.

Правий популізм перш за все концентрується на питаннях пов’язаних з традиціями, звичаями та етнічною приналежністю. Роджер Ітвел й Метью Гудвін, аналізуючи особливості правого популізму, дійшли висновку, що він породжений чотирма факторами, а саме: недовіра до уряду, руйнування ідентичності, зниження рівня життя середнього класу, переорієнтація [1].

В країнах Європи праві популісти найчастіше акцентують увагу на критиці крайнього лібералізму, суспільної нерівності, елітаризму. Пропагують повернення до сімейних і християнських цінностей та національної ідентичності.

Швидкий розвиток інформаційних технологій сформував сприятливий фундамент для зародження та становлення інформаційного та цифрового популізму. Даного роду популізм варто розуміти, як різновид політичної тактики при підпорядкування владних інститутів. Політики використовують інформацію для різноманітних завдань. Інформація може бути використана для дискредитації конкурентів так і для заохочення народу до опору чи підтримки. В XXI столітті цифровий популізм показує з іншої сторони політичний світ.

Екологічний популізм в наш час є темою для великої кількості дискусій та суперечок. Цей різновид популізму можна тлумачити по-різному. Можна вважати, що екологічний популізм - це підхід для здійснення власних цілей або модель політичної стратегії, проте його значення залишиться незмінним. Часто під егідою екологічних проблем та парадоксів політичні діячі прикривають власні проблеми та невдачі.

Вище наведені різновиди такого важливого соціально-політичного явища як популізм є найбільш поширеними в сучасній політичній практиці.

Список використаних джерел

1. Рахманов О. Соціально-економічні витоки лівого популізму в Україні. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. №1. С. 77–91. DOI: https://doi.org/10.15407/sociology2023.01.77.

2. Пашина Н.П., Іванець Т.М. Основині тенденції розвитку правих популістських політичних партій в провідних країнах ЄС. Регіональні студії, 2023. № 32. С. 169–173. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.32.27.

Розділ ІІ
Політичні інститути та процеси на сучасному етапі суспільного розвитку

УДК 32.019.51

Агафонова Г. С.,
кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри господарсько-правових
та суспільно-політичних дисциплін
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ПОПУЛІЗМ ЯК ЗАГРОЗА ЛІБЕРАЛЬНІЙ ДЕМОКРАТІЇ

Досліджено феномен популізму, його ключові характеристики, теоретичні підходи до його вивчення. Проаналізовано вплив популізму Дональда Трампа на американську демократію. Виявлено можливі закономірності між рівнем життя населення та впливом популістських політиків, а також сформульовані детальні висновки та рекомендації щодо протидії потенційним загрозам, які несе популізм для ліберальної демократії.

Ключові слова: *популізм, політична система, політичний інститут, політична еліта, політичний лідер, політична ідеологія, поляризація суспільства, довіра.*

The phenomenon of populism, its key characteristics, theoretical approaches to its study are investigated. The impact of Donald Trump's populism on American democracy is analyzed. Possible patterns between the standard of living of the population and the influence of populist politicians are identified, and detailed conclusions and recommendations are formulated to counter the potential threats that populism poses to liberal democracy.

Keywords: *populism, political system, political institution, political elite, political leader, political ideology, polarization of society, trust.*

Популізм є складним і багатогранним явищем, яке впливає на політичні системи багатьох країн, кидаючи виклик усталеним ліберально-демократичним інститутам та цінностям. Дане поняття настільки проникає у сутність сучасних політичних процесів, що важко піддається однозначному визначенню. У загальному сенсі, популізм апелює до «народу» як до однорідної та доброчесної сутності, протиставляючи його «елітам» – політичним, економічним чи культурним, які нібито діють всупереч інтересам більшості. Він характеризується ідеологічною аморфністю, що дозволяє популістам використовувати як ліві, так і праві ідеї, а популістська риторика часто використовує спрощені пояснення складних проблем, емоційні звернення та обіцянки швидких і легких рішень.

Дослідження популізму охоплює широкий спектр наукових дисциплін, включаючи політологію, соціологію, історію та комунікативістику. Наприклад, Ернесто Лаклау та Шанталь Муфф аналізують його крізь призму теорії гегемонії, яка розглядає популізм як політичну стратегію, спрямовану на артикуляцію невдоволення різних соціальних груп навколо спільного «антагоністичного

кордону» між «народом» і «елітою» [2].

Кас Мудде та Крістобаль Ровіра Кальтвассер розглядають популізм як «тонку ідеологію», яка характеризується ворожістю до еліти та вірою в те, що загальна воля народу має бути головним орієнтиром політичних дій [4].

Німецький політичний філософ Ян-Вернер Мюллер в роботі «Що таке популізм?» визначає його як політичну логіку, яка стверджує, що лише «народ» є легітимним джерелом політичної влади, а популістські лідери претендують на його монопольне представництво [1].

У своїх працях Маргарет Канован досліджує різні «обличчя» популізму, підкреслюючи його мінливість та контекстуальну залежність, називає його рухом, який апелює до «народу», протиставляючи себе в рівній мірі існуючим структурам влади та домінуючим у суспільстві ідеям та суспільним цінностям [3].

Але проти всю різноманітність проявів, популізм має низку спільних ознак:

1. Апеляція до «народу» – популісти постійно говорять від імені «справжнього народу», протиставляючи його корумпованим елітам, створюючи дихотомію «ми vs вони» та пропонуючи різні конспірологічні теорії.
2. Антиелітаризм, коли критика політичних, економічних та культурних еліт стає центральним елементом популістської риторики.
3. Просте пояснення складних проблем – популісти схильні пропонувати спрощені рішення складних соціально-економічних проблем, часто зводячи їх до змови еліт або зовнішніх ворогів.
4. Емоційність та поляризація – популістські лідери часто використовують емоційні звернення, розпалюють страхи та упередження, сприяючи поляризації суспільства.
5. Персоналізоване лідерство – влада в популістських рухах часто концентрується навколо харизматичного (або штучно харизматичного) лідера, який позиціонує себе як єдиний представник інтересів народу.
6. Недовіра до інститутів – популісти часто висловлюють недовіру до усталених політичних інститутів, таких як парламент, суди, незалежні ЗМІ, звинувачуючи їх у служінні інтересам еліт.
7. Націоналізм та ксенофобія. У багатьох випадках популізм супроводжується націоналістичною та ксенофобською риторикою, спрямованою проти іммігрантів, меншин або зовнішніх впливів.

Сучасна історія знає чимало політиків, яких можна охарактеризувати як популістів. Зауважимо, що політик-популіст може стати популярним (і провідним) у державі зі сталими демократичними інститутами, сформованою демократичною політичною культурою та свідомістю. Так, популізм Дональда Трампа стає серйозним викликом для американської ліберальної демократії. Його перше президентство характеризувалося:

- постійною критикою політичних інститутів. Зокрема, Д. Трамп піддавав сумніву легітимність виборів, атакував судову систему та незалежні ЗМІ, підриваючи довіру до ключових демократичних інститутів;
- риторикою, яка поляризувала суспільство. Його висловлювання часто розколювали американську націю, поглиблюючи політичну та соціальну напруженість;

- ігноруванням норм і правил – Д. Трамп часто демонстрував зневагу до усталених політичних норм і процедур;
- заохоченням насильства. Його риторика іноді розглядалася як підбурювання до насильства, що особливо проявилося під час штурму Капітолію 6 січня 2021 року;
- Розповсюдженням дезінформації. Президент активно використовував соціальні мережі для поширення неправдивої інформації та теорій змови, підриваючи раціональний політичний дискурс.

Враховуючи другий термін президентства, вплив популізму Д. Трампа на американську демократію є довгостроковим і потребує подальшого аналізу. Однак очевидно, що його дії призвели до поглиблення політичної поляризації, ерозії довіри до інститутів та зростання ризику політичної нестабільності.

Окрім Д. Трампа, популістські наративи використовували у своїй політичній практиці Президент Туреччини Реджеп Ердоган, політика якого часто характеризується апеляцією до національної гордості та критики зовнішніх ворогів; прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан, чия риторика зосереджена на захисті «національних інтересів» від «брюссельської бюрократії» та імміграції; колишній прем'єр-міністр Греції Алексіс Ципрас, який напрацював власний стиль «популізму без обмежень», постійно погрожуючи виходом з Європейського Союзу; колишній Президент Бразилії Жаїр Болсонару, політична кампанія якого базувалася на антикорупційній риториці та критиці лівих сил тощо.

На нашу думку, існує однозначна залежність між рівнем життя населення та впливом популістів. Низький рівень життя, економічна нестабільність, зростання нерівності, безробіття та відчуття соціальної несправедливості можуть створювати сприятливе середовище для зростання популярності популістських рухів. Люди, які відчувають себе покинутими та не почутими політичною елітою, можуть бути більш схильними до підтримки популістських лідерів, які обіцяють швидкі та радикальні зміни.

Однак популістські рухи можуть виникати й у відносно благополучних суспільствах, якщо існують глибокі соціальні розколи або відчуття культурної втрати. Тому не завжди низький рівень життя автоматично призводить до зростання популізму. Важливу роль відіграють також інші фактори, такі як:

- рівень довіри до політичних інститутів, адже якщо люди не довіряють уряду, політичним партіям та іншим установам, вони можуть бути більш відкритими до популістських альтернатив;
- рівень освіти та обізнаності – населення з вищим рівнем освіти може бути менш схильним до спрощених популістських наративів;
- роль засобів масової інформації. Саме ЗМІ можуть як сприяти поширенню популістських ідей, так і критично їх аналізувати;
- історичний та культурний контекст – рівень підтримки популізму може залежати від історичного досвіду країни та її культурних особливостей;

Отже, популізм є складною та багатогранною політичною силою, яка становить значну загрозу для ліберальної демократії. Його ключовими ознаками є апеляція до «народу», антиелітаризм, спрощені пояснення проблем, емоційність, персоналізоване лідерство та недовіра до інститутів. Приклади політиків-популістів у різних країнах світу демонструють різноманітні прояви цього феномену. Зокрема,

популізм Дональда Трампа стає серйозним викликом для американської демократії, підірвавши довіру до інститутів та поглибивши політичну поляризацію не лише всередині країни, але й у геополітичному вимірі. Залежність між рівнем життя населення та впливом популістів є не такою простою, як може здаватися на перший погляд. Економічна нестабільність та соціальна нерівність можуть створювати сприятливе середовище для зростання популізму, але інші фактори, такі як рівень довіри до інститутів, освіта та роль ЗМІ, також відіграють важливу роль.

Для протидії загрозам, які несе популізм для ліберальної демократії, необхідно вжити комплексних заходів на різних рівнях, зокрема: зміцнення демократичних інститутів – підвищення прозорості та підзвітності влади, забезпечення незалежності судової системи та свободи преси є ключовими для зміцнення довіри громадян до демократичних інститутів; боротьба з нерівністю та соціальною несправедливістю – реалізація політик, спрямованих на зниження економічної нерівності, забезпечення соціального захисту та створення рівних можливостей, може зменшити відчуття фрустрації та невдоволення, які підживлюють популізм; підвищення рівня освіти та критичного мислення – освітні програми повинні сприяти розвитку критичного мислення, медіаграмотності та здатності аналізувати складні соціально-політичні процеси, що допоможе громадянам краще розрізняти популістські маніпуляції; підтримка незалежних та якісних ЗМІ – забезпечення плюралізму в медіапросторі та підтримка журналістики, яка дотримується високих стандартів професійної етики та надає об'єктивну інформацію, є важливим для протидії дезінформації та популістській пропаганді; заохочення громадянської участі та діалогу – створення платформ для відкритого та інклюзивного діалогу між різними соціальними групами, а також заохочення активної громадянської участі у політичному процесі, може допомогти зменшити поляризацію та зміцнити соціальну згуртованість; розвінчування популістських міфів та спрощених рішень – політики та громадські діячі повинні активно протистояти популістській риториці, пропонуючи зважені та реалістичні рішення складних проблем.

Ефективна боротьба з популізмом вимагає комплексного підходу та спільних зусиль усіх зацікавлених сторін – політиків, громадянського суспільства, засобів масової інформації та наукової спільноти. Зміцнення демократичних інститутів, боротьба з нерівністю, підвищення рівня освіти та підтримка якісної інформації є ключовими елементами у захисті ліберальної демократії від популістських загроз.

Список використаних джерел:

1. Мюллер Ян-Вернер. Що таке популізм? 2020. URL: https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/l/myuller-ya-v-shcho-take-populizm/
2. Тетерюк М. Шанталь Муф: пристрасть до політики. *Гендер в деталях*. 2018. URL: https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/shantal-muff-pristrast-do-politiki-politika-i-pristrast-134862.html
3. Canovan M. Populism. New York: Harcourt Brace Javonovich, 1981. 351 p.
4. Mudde Cas, Kaltwasser Cristóbal Rovira. Populism: a Very Short Introduction. New York: Oxford University Press, 2017.

УДК 004-049.5:351.746.1(477)(043.2)

Братах Л. І.

Аспірант кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету

Імені Василя Стефаника

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Забезпечення безпеки є одним з головних завдань держави. З розвитком суспільства та технологій важливу ланку в системі безпеки посіла інформаційна безпека. В умовах збройної агресії росії проти України інформаційне поле нашої країни зазнає безперервного впливу як від ворожих медіазасобів так і від того впливу, що сформувався від союзних країн. Інформаційні атаки стали своєрідною стратегічною зброєю, що дозволяє вплинути як та противника так і на союзника без прямого протистояння, що робить її доволі небезпечним явищем сучасності. Питанням інформаційної безпеки переймалися такі вчені як Т. Ткачук, В. Богуш, В. Хорошко, В. Авраменка та ін. Вони висвітлили ступінь небезпеки інформаційних загроза та способи їх протидії.

Одним з найважливіших аспектів інформаційної безпеки є протидія електронним та психологічним атакам. Електронні атаки впливають на роботу засобів комунікацій та сервісів, через що виникають проблеми з доступом до них, а в гіршому випадку станеться витік особових даних. Щодо психологічних атак – це прерогатива засобів масової інформації, що має на меті психологічну “обробку населення”. Мета подібних атак – вплинути на противника, підвищити морально-психологічний дух союзників, виправдовування власних дій.

Варто розділяти зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці. До внутрішніх відносяться: високий рівень корупції в органах державної влади, незважаючи на воєнний стан; політична нестабільність, та постійна реформація органів виконавчої влади; неможливість правлячої еліти забезпечення діяльності органів державної влади; посилення економічної кризи країни. До зовнішніх відносяться: військова агресія росії проти України; посилення світової економічної кризи; затягування євроінтеграційних процесів.

Для протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам необхідна внутрішньополітична стабільність і єдність суспільства, однак наразі спостерігається розкол українського суспільства на тих, хто готовий дати відсіч загарбнику, тих, хто покинув країну і тих, хто готовий прийняти умови “сусіда”. Агресія росії проти України руйнує також європейську і глобальну безпеки. Була порушена регіональна стабільність та були створені глобальні ризики. Сам термін “гібридна війна” набув набагато ширшого розголосу та виявився найбільш придатним для виокремлення специфічних дій агресора.

Важливою частиною інформаційної війни стали засоби масової інформації. В

епоху мобільних пристроїв та інших засобів фото-, відеозйомки застосування військової сили стало менш ефективним, тому росія активно застосовує гібридні методи боротьби, які особливо важливі на міжнародній арені. Такі методи мають інформаційний, шпигунсько-розвідувальний, релігійний, дипломатичний та політичний характер. Тому проводяться відповідні роботи з протидії дезінформації та іншим явищам, що здатні послабити вплив України на міжнародній арені.

Однією зі сторін інформаційного протистояння є сам український народ, адже саме проти нього спрямована діяльність ворожих спецслужб задля впливу ментального та психологічного характеру. Однак є і внутрішньоукраїнська проблема. З одного боку ми маємо право на свободу слова, заборону цензури і т.д. (маємо змогу публікувати те, про що думаємо, бачимо), з іншого, такі дії та інформацію використовує ворог проти нас самих, що завдає фізичних, ментальних та матеріальних збитків.

В такі моменти важливим елементом є набір норм та правил, які б визначали межі дозволеного та покарання за порушення. Загалом кримінальне законодавство нашої країни містить набір кримінально-правових засобів, які дозволяють протистояти агресії рф в інформаційному просторі країни, хоча й має простір для вдосконалення. Так, з розвитком технологій, широкого розголосу набуло застосування технологій штучного інтелекту, в тому числі і в забезпеченні інформаційної безпеки.

Загалом забезпечення інформаційної безпеки як елемента системи національної безпеки залежить від політики держави, відповідного нормативно-правового забезпечення а також від координації суспільства і усіх органів державної влади, що захищають національну безпеку. Таким чином національна безпека, це – система заходів спрямованих на аналіз, запобігання і нейтралізацію як зовнішніх так і внутрішніх факторів, що загрожують життєво важливим інтересам людини і громадянина, держави загалом.

Список використаної літератури

1. Білас І. ООН та сучасні виклики і загрози міжнародній спільноті та безпеці в умовах глобалізації. Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірка наукових праць. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 34–39.

2. Грабар І., Грищук Р., Молодецька К. Безпекова синергетика: кібернетичний та інформаційний аспекти : монографія / За заг. ред. Р. В. Грищука. Житомир : ЖНАЕУ, 2019. 280 с.

3. Нетеса Н. В. Мокляк. Спеціальні інформаційні операції як елемент гібридної війни та сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень: матеріали міжнар. «круглого столу», присвяч. всеукр. тижню права (Харків, 12 грудня 2022 р.), 2022. С. 66–70.

4. Павленко Т. А. Технології штучного інтелекту в забезпеченні інформаційної безпеки України. С. 132-138. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/07/Електр_версія_Конф_Національна-безпека-України.pdf (дата звернення: 19.04.2025).

5. Про стратегію інформаційної безпеки: Указ Президента №685/2021 від 28 грудня 2021р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text (дата звернення: 19.04.2025).

УДК 342.553 (477)

Бутирін Є. О.
кандидат юридичних наук
доцент кафедри політичних наук та права навчального закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського»

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ РОЗДІЛЬНОГО ЗБОРУ ТА ПЕРЕРОБКИ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ

Для вибору найбільш ефективного шляху розв’язання проблеми у сфері збирання, сортування, переробки побутових відходів необхідно звернутися до історичного досвіду. Уперше сортувати сміття в Європі почали, так звані, «старьёвщики», наприклад, у Франції «ганчірники» (фр. les chiffoniers); вони збирали старі ганчірки по домівках ще з XVI століття [1]. Зокрема, централізоване сортування побутових відходів вперше почалося таки у Франції.

Першопрохідцем у створенні сучасної системи сортування сміття став юрист Ежен-Рене Пубель (1831-1907). У 1883 р. він був призначений на посаду паризького префекта Сени (у цей період посада мера у столиці Франції була скасована). Ежен-Рене Пубель своїм наказом зобов'язав власників будинків встановлювати контейнери для роздільного збору побутових відходів.

Обов'язковими стали три ємності: 1) для харчових відходів; 2) для паперу та тканин; 3) для скла, кераміки та устричних черепашок. Такі нововведення спочатку зустріли протидію багатьох верств населення 2-мільйонного Парижа. Власники будинків не бажали нести додаткові витрати, консьєржі ігнорували виконання додаткових обов'язків, а «ганчірники» зовсім втрачали свій заробіток. Тільки після завершення Другої світової війни система Пубеля була розповсюджена по всіх містах Франції. З того часу «вдячні» нащадки й досі називають його прізвищем бачки для сміття: у сучасній французькій мові la poubelle – це контейнер для сміття [1].

Ще однією країною в Європі, яка почала централізовано сортувати сміття, стала НДР. Тут була встановлена державно-планова економіка, яка постійно перебувала в ситуації нестачі сировини та валюти. Для розв’язання цієї проблеми в 1961 році було засновано Федеральну асоціацію підприємств по поводженню з відходами – BDE, а потім загальнореспубліканську систему збору вторинної сировини через центри закупівель – SERO. Таким чином, східним німцям вдалося

реалізувати ідею утилізації відходів у промислових масштабах. При возз'єднанні НДР та ФРН у 1990 році західні німці високо оцінили ефективність SERO та включили її структури до складу загальнонімецької економіки. І саме ця система була запозичена та широко впроваджена в СРСР [1].

Під час входження українських земель до складу Російської імперії на території цієї країни діяли «ганчірники» («старьёвщики»), які скуповували в населення непотрібні жерстяні речі, взуття та інше начиння [2]. Треба додати, що на території Російської імперії функціонували цілі промислові підприємства з роздільного збору сміття та його утилізації як вторинної сировини.

Після Жовтневої революції 1917 р. заготівля вторинної сировини перейшла до державних організацій та частково – до кооперативних та змішаних заготівельних організацій. У перші три роки радянською владою було підписано понад 100 декретів, постанов та рішень із питань раціонального використання сировини та матеріалів, включаючи вторинну сировину.

Організаційні та технічні питання використання вторсировини (макулатури, склотари, трикотажу) вирішувалися на найвищому рівні із залученням висококваліфікованих спеціалістів: з 1923 р. державний орган управління по вторсировині підпорядковувався безпосередньо ВРНГ та Наркомпостачу СРСР, потім – Держплану СРСР, а з 1965 р. «Союзглаввторсировина» була передана в систему Держпостачу СРСР і в 1980 р. перетворена на Головне управління «Союзглавторресурси» при Держпостачі СРСР, яке функціонувало до 1988 р. [3].

Поводженням із металобрухтом займалося спеціально створене Всесоюзне об'єднання «Союзвтормет» та його територіальні структури. Воно мало всі необхідні елементи: технології, засоби доставки, розгалужену мережу приймальних пунктів і т.ін. [4, с. 5-12]. Масштаби діяльності системи підприємств (пунктів), спрямовані на прийом, перевезення та переробку вторсировини були величезними. Як зазначають експерти, у 1987 р. до обороту залучалося понад 70 % вторинних матеріалів [187]. Розвиток галузі переробки вторсировини було закріплено в системі державних нормативно-правових актів: Постанови Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо збільшення збирання та використання вторинної сировини в народному господарстві» від 9 червня 1970 р. № 411 [5], Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо поліпшення збору брухту чорних металів» від 23 березня 1951 р. № 927 [6] та ін. У цих нормативних актах встановлювалися конкретні виробничі завдання галузевим органам управління щодо здачі вторсировини. З метою мотивації працівників, які зайняті на підприємствах, організаціях та закладах збором, сортуванням, зберіганням та здаванням вторсировини, держава дозволила керівникам підприємств, організацій, закладів направляти до фонду матеріального заохочення до 80 % сум, отриманих за здачу кістки та склабою, до 60 % сум, отриманих за здачу макулатури, та до 40 % сум, отриманих за здачу вторинної сировини інших видів (п. 8) [5].

Збором паперових відходів займалося все населення – від школярів до пенсіонерів. Однак головною контролюючою ланкою в організації видобутку макулатури ставали школи. Держава визначала школам норми здавання паперу. В УРСР кожного макулатурного сезону йшлося зазвичай про 2 тонни паперової вторсировини на кожну школу [7].

Утилізації у вигляді вторинного використання в Радянському Союзі підлягала

не тільки папір, а й інші ресурси. Найбільше уваги держава приділяла чорним та кольоровим металам. На території промислових підприємств не могло бути звалищ промислових відходів та брухту металів. Для розв'язання цієї проблеми було створено мережу приймальних пунктів брухту чорних та кольорових металів у рамках системи Держпостачі, де все переробляли та доводили до необхідних промислових кондицій. У Радянському Союзі функціонував цілий комплекс металургійних підприємств, що спеціалізувалися на переробці вторинної сировини з чорного брухту [8].

Список використаних джерел:

1.Коли у СРСР почали сортувати сміття вперше. URL : https://art-mumu.ua/interesnye-materialy/kogda-v-sssr-nachali-sortirovat-musor-vpervye.

2.По хвилях нашої пам'яті: як ми збирали макулатуру та металобрухт. URL : https://www.stena.ua/blog/film_online/po-volnam-nashej-pamyati-kak-my-sobirali-makulaturu-i-metallolom-hud-film.

3. Боравський А. В. Використання вторинних матеріальних ресурсів: минуле, сучасне, майбутнє. URL : http://csl.isc.irk.ua/bd/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8B/%D0%A2%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4%D1%8B%D0%B5%20%D0%B1%D1%8B%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B5%20%D0%BE%D1%82%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%8B%202019/%E2%84%96%207%20(157)/26-30.pdf

4.Сіраждінов Р. Ф. Дослідження досвіду Радянського Союзу в управлінні відходами виробництва та споживання. URL : file:///C:/Users/User/Desktop/issledovanie-opyta-sovet skogo-soyuza-v-upravlenii-othodami-proizvodstva-i-potrebleniya.pdf.

5.Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо збільшення збирання та використання вторинної сировини в народному господарстві» від 9 червня 1970 р. № 411, п. 8) URL : http://www.alppp.ua/law/hozjajstvennaja dejatelnost/promyshlennost/26/postanovlenie-sovmina-sssr-ot-09-06-1970--411. html.

6.Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо покращення збору брухту чорних металів» від 23 березня 1951 р. № 927. URL : http://www. consultant.ua/cons.

7.Кореспондент: Піонерська справа. Як у радянських школах збирали макулатуру – архів. URL : https://korrespondent.net/ukraine/events/ 1238998-korrespondent-pionerskoe-delo-kak-v-sovetskih-shkolah-sobirali-makula turu-arhiv.

8.Здай макулатуру - стань володарем дефіцитної книги. URL : http://20th.su/2013/10/22/sdaj-makulaturu-stan-obladatelem-deficitnoj-knigi.

УДК 321:342.5

Дерев'янко С. М.
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ОРГАНИ ВЛАДИ : ПРОБЛЕМИ ЛЕГІТИМНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема легітимності влади в Україні впродовж останнього року об'єктивована не стільки внутрішнім політичним дискурсом, скільки нав'язується ззовні й стала інструментом інформаційно-психологічних операцій ворога. Посіяти думки серед українців про нелегітимність чинної влади прагнуть насамперед рашисти (відомі плани підготовки операції «Майдан-3»). Вибори і референдум як ймовірний формат розв'язання проблеми статусу тимчасово окупованих територій розглядають перманентно й деякі західні політики. Нікчемними є спроби маніпулювання ідеєю народного волевиявлення з метою самоідентифікації регіонального сепаратизму, російськими загарбниками для легітимації захоплених територій й їх інкорпорацію до адміністративно-територіального устрою рф. Натомість, однозначною є позиція української влади, що під час воєнного стану проводити вибори неможливо взагалі за Конституцією України та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII.

Вихідним є загальноприйняте розуміння представницьких органів під якими розуміють такі органи влади, які обираються на загальнонародних виборах із метою тимчасово (на певний строк) здійснювати управління державою і суспільством, представляти народ у вищих і місцевих органах влади, виражати його потреби, інтереси і прагнення здійснювати основні завдання і функції держави і державної влади, представляти державу і націю на міжнародній арені. Такими органами Конституція України визначає Президента України, Верховну Раду України, органи місцевого самоврядування, які виражають представницьке народовладдя і є формою втілення та здійснення народного суверенітету.

Не викликає сумніву, що й в умовах повномасштабної агресії рф названі інститути є легітимними, адже обрані на підставі чинного законодавства у відповідності із процедурою, передбаченою законами більшістю громадян й визнані суспільством. Саме народ, як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні є гарантом легітимності влади, через вибори виявляє свою волю владним структурам і контролює їх. Згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

Запровадження в умовах повномасштабної російської агресії правового режиму воєнного стану й наступне продовження терміну його дії, призвело до згортання демократичних процедур ротації кадрового складу представницьких органів. Введені згідно з Конституцією України і Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII обмеження на реалізацію громадянами конституційного права на участь у виборах є об'єктивними й легітимними. Очевидно, що такі обмеження певною мірою впливають на рівень демократичного розвитку, порушуючи встановлений порядок формування представницьких органів. Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану передбачено ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», зокрема, не можуть бути припинені повноваження Президента України і Верховної Ради України.

Найбільше маніпуляцій ззовні, які часом поширюються й в українських медіа, спрямовано щодо легітимності діючого Президента України після травня 2024 р., коли завершився його п'ятирічний термін. На Заході твердження щодо

нелегітимності глави держави поширювали лише деякі праворадикальні політики. Однозначним є те, що такі сумніви – це російські наративи і спланована програма Кремля. Чітку відповідь на питання легітимності чинного глави держави містить частина перша статті 108 Конституції України : «Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України». Тобто до вступу на посаду його правонаступника, тим самим забезпечуючи безперервність влади у державі. «Президент України Володимир Зеленський обраний на вільних, прозорих, демократичних виборах. Його мандат не ставиться під сумнів Українським народом та Верховною Радою України» – акцентується у Заяві Верховної Ради України про підтримку демократії в Україні в умовах агресії російської федерації від 25.02.2025 р.

На вільних, прозорих, демократичних виборах із запрошенням міжнародних спостерігачів, які визнала вся міжнародна спільнота обрано і парламент України. Водночас, станом на 01.05.2025 р. у Верховній Раді України дев'ятого скликання офіційний склад – 400 народних депутатів України (конституційний склад – 450, а реальний – не більше 360 народних депутатів, оскільки значна частина народних обранців просто не відвідують засідання. Однак, аналіз діяльності парламенту дає підстави стверджувати, що нинішня чисельність істотно не впливає на легітимність єдиного органу законодавчої влади В Україні (в т.ч. й для прийняття законів конституційною більшістю (потрібно 2/3 тобто 300 голосів).

Певною мірою така ж ситуація характерна й для діяльності представницьких органів місцевого самоврядування, які обрані у 2020 році. Без застосування демократичних процедур (через призначення військово-цивільних адміністрацій) здійснюється формування владних структур на територіях, що завдяки героїзму Збройних Сил України, повертаються під контроль української влади. Водночас, на тій частині міжнародно визнаної території України, на яку не поширюється фактичний контроль української влади внаслідок її окупації рф нині 460 громад, ще 160 перебувають під впливом активних бойових дій.

Отже, вважаємо, що об'єктивно обумовлена умовами збройної агресії рф проти України, визначена Конституцією України і Законом України «Про правовий режим воєнного стану» тимчасова відсутність проведення виборів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування не може бути підставою для сумнівів у їх легітимності і є вимушеною мірою, чинне ж законодавство створює загалом належну основу для функціонування владних інституцій. Утвердження демократичної держави як найважливіший напрям розвитку державності в Україні, реформи її політичної і правової систем після Перемоги над державою-агресором рф вимагатиме переформатування владних структур, посилення ролі й ефективності представницьких органів влади.

УДК 32:005.591.46+330.131.7-049.5(477)(043.2)

Довбенчук Р. Ю.

магістр спеціальності «Політологія»

Прикарпатського національного університету

ПОЛІТИЧНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА БЕЗПЕКОВІ РИЗИКИ: СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Політична децентралізація, як відомо, є процесом делегування владних повноважень від центральної влади до місцевого самоврядування. У теорії — це шлях до зміцнення демократії, підвищення ефективності управління, збільшення участі громадян у прийнятті рішень. В українських реаліях децентралізація стала однією з найбільш комплексних і системних реформ, започаткованих у 2014 році. Вона передбачає не лише перерозподіл повноважень, а й зміну архітектури публічного управління, фінансову автономізацію громад, нову логіку взаємодії між центром і регіонами.

Однак жодна структурна зміна не є безпечною сама по собі — особливо в умовах зовнішньої агресії та внутрішньої політичної фрагментації. Власне, однією з ключових загроз для України є можливість того, що децентралізація, замість того щоб посилити державу, може її ослабити, якщо цей процес не буде підкріплений інституційною стійкістю, стратегічним баченням і чіткою координацією на національному рівні.

Серед першочергових безпекових ризиків варто назвати загрозу посилення регіонального сепаратизму. У мирний час це здавалося малоймовірним, однак досвід 2014 року — з анексією Криму та гібридною окупацією частини Донбасу — чітко продемонстрував, що регіони зі слабким контролем центру, вразливою політичною структурою та відсутністю національної ідентичності можуть стати об’єктом зовнішнього впливу та маніпуляцій. Децентралізація, у разі неконтрольованого розвитку, здатна створювати нові “острови автономності”, які під тиском зовнішніх сил перетворюються на вразливі точки для державної цілісності.

Ще один аспект — політична фрагментація. Нові об’єднані територіальні громади отримали широкі повноваження у сферах бюджету, кадрової політики, просторового планування. Це дає змогу будувати локальні стратегії розвитку, але водночас створює передумови для надмірної самостійності, яка в критичних ситуаціях може перетворитися на ігнорування загальнодержавних рішень. У деяких громадах, особливо з низькою політичною культурою чи значним впливом неформальних лідерів, спостерігається тенденція до закритості, ізоляціонізму, домінування “своїх” груп інтересів. Усе це підриває унітарність політичного простору України.

Не менш загрозливою є проблема неготовності місцевої влади до протидії гібридним загрозам. Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році стало очевидним, що безпека більше не є винятковою компетенцією армії чи спецслужб. Громади опинилися на передньому краї гуманітарної підтримки, евакуації, забезпечення життєдіяльності, протидії дезінформації. Однак більшість місцевих рад не мали ні досвіду, ні необхідних інструментів реагування на кризові виклики.

Відсутність чітких протоколів взаємодії з військовим командуванням, правоохоронцями, ДСНС чи службами цивільного захисту виявила системні прогалини. Таким чином, децентралізація, не підкріплена безпековими механізмами, в умовах війни виявляється слабкою ланкою.

Особливо гостро постало питання інформаційної безпеки. На місцевому рівні спостерігається значна вразливість до інформаційного впливу — як з боку ворожих медіаресурсів, так і внутрішніх дестабілізуючих джерел. Політичні сили на місцях часто використовують емоційні, маніпулятивні меседжі, щоб мобілізувати електорат. У поєднанні з відсутністю якісної державної інформаційної політики на локальному рівні це сприяє поширенню фейків, зниженню довіри до влади, розмиттю національного наративу.

Ще один вимір ризиків — фінансовий. Передача місцевим громадам значних бюджетних ресурсів без належного контролю чи аудиту відкрила нові можливості для корупції, неефективного витрачання коштів, політично вмотивованого розподілу фінансів. У воєнний час це особливо небезпечно, адже втрата ресурсів означає втрату спроможності до виживання в умовах кризи. Разом з тим, варто визнати, що ці ризики — не аргумент проти децентралізації як такої. Навпаки, саме завдяки їй багато українських громад змогли оперативно реагувати на воєнні виклики, приймати переселенців, підтримувати військових, організовувати гуманітарну допомогу. Це говорить про те, що потенціал децентралізації величезний — але реалізація цього потенціалу потребує підсилення елементів національної стійкості, політичної єдності та безпекової інтегрованості.

В умовах війни та післявоєнної відбудови ключовим завданням має стати переосмислення архітектури децентралізації з урахуванням національної безпеки. Потрібно створити ефективні моделі координації між місцевим самоврядуванням і силовими структурами, розробити алгоритми кризового реагування для громад, інтегрувати безпекові компоненти в стратегії регіонального розвитку. Також доцільно посилити антикорупційні механізми на місцях, забезпечити прозорість фінансування громад, стимулювати підзвітність та участь громадян у нагляді за місцевою владою.

Окрему увагу слід приділити формуванню політичної культури — як серед еліт, так і серед мешканців громад. Адже лише там, де місцеві лідери відчувають свою відповідальність не лише за регіон, а й за країну загалом, можливе справжнє поєднання децентралізації з державницьким підходом. Саме на цьому стику — політики, безпеки та відповідальності — й має будуватись майбутня українська модель децентралізації.

Підсумовуючи, слід зазначити: політична децентралізація — це не лише інструмент розвитку, а й тест на державну стійкість. Вона здатна або зміцнити Україну, або, у разі недбалого підходу, створити передумови для нових загроз. Завдання держави, науковців, громадянського суспільства — знайти той баланс, у якому повноваження не розпорошують сили, а мобілізують їх для спільного захисту, розвитку та перемоги.

УДК 321.7

Козьма В.В.

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Національного університету

фізичного виховання і спорту України

ДО ПИТАННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУЦІЙ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

У час коли українська держава четвертий рік поспіль намагається вижити у кровопролитній війні актуальним постає питання, яке місце та яку роль у цій боротьбі відіграють базові інститути демократії? В цьому ж контексті не менш цікавим є питання дієздатності сучасних демократій перед лицем нових глобальних викликів. Одразу варто зазначити – проблема далеко не нова. Від останньої найзапеклішої дискусії на цю тему не пройшла і сотня років. Правда є одна суттєва відмінність, тоді в 30-х роках ХХ ст. ліберальні демократії лише ставали на ноги сьогодні ж, здавалось би, вони інституційно міцні та стабільні й можуть за себе постояти. Проте, чи так це насправді – тема іншої розмови. Внесемо ясність про які інститути йдеться. В абсолютній більшості держав усталеної демократії базовими критеріями демократичного політичного режиму є: відкритість формування влади шляхом проведення вільних та прозорих виборів; наявність активного громадянського суспільства; верховенство права; пріоритет прав та свобод людини тощо. Не будемо з'ясовувати на цих сторінках чи відповідає цим демократичним канонам сьогоднішня Україна лише зазначимо, що для мільйонів українців які зі зброєю в руках захищають свою Батьківщину демократичні цінності не порожній звук. Нас цікавить практичний бік питання винесений у заголовок цієї статті, в першу чергу питання спроможності (не спроможності) наявних демократичних інституцій протистояти зовнішній загрозі з боку російського авторитарного режиму. Зрозуміло, в умовах війни вивчати дієздатність цих інституцій справа не вдячна тим більше оцінювати ступінь та міру законодавчих обмежень. Однак використовуючи індуктивний метод пізнання спробуємо, шляхом узагальнення конкретних емпіричних досліджень, дійти до якогось загального висновку. Отже, оцінка стану функціонування демократичних інститутів під час війни була проведена у 2023 та 2024 рр. Центром політико-правових реформ спільно з Коаліцією громадських організацій та експертів України «Реанімаційний пакет реформ» та міжнародною громадською організацією «Democracy Reporting International». Крім того дотичною до нашої теми є робота науковців Інституту соціології НАН України «Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023», що побачила світ у вересні 2023 року. Спираючись на ці дослідження можна побачити, що відбувається з базовими демократичними інститутами в Україні сьогодні. Наприклад:

Таблиця 1.

2023	2024

• *Вибори:* Згідно з виборчим календарем, наступні парламентські вибори мають відбутися восени. Наразі неможливо планувати вибори з огляду на активну фазу війни, оскільки Конституція України забороняє їх проведення в умовах воєнного стану. Тому цілком можливо, що термін повноважень цього парламенту продовжать і після осені 2023 року. Навіть якщо до того часу бойові дії припиняться, проведення виборів буде пов'язане зі значними практичними труднощами, оскільки частину потрібної інфраструктури зруйновано, а багато громадян України стали внутрішньо переміщеними особами або біженцями за кордоном. Ці виклики спричинили дискусії про зміну виборчої системи, щоб полегшити голосування для переміщених осіб, зокрема за допомогою електронного голосування. Це могло б підвищити рівень безпеки. Тому важливо досягти міжпартійного консенсусу щодо ключових змін у виборчій системі для повоєнних виборів, щоб уникнути заангажованості.	• *Вибори:* Проведення виборів під час воєнного ст ану є законодавчо забороненим і неможливим через бойові дії, що тривають, переміщення населення та пошкодження інфраструктури. Українці цілком свідомі цього, принаймні наразі: у травні 2024 року опитування показало, що 70% українців підтримують перебування Президента Зеленського на посаді до закінчення військового стану. Для повоєнних виборів є численні виклики, які потрібно вирішити, зокрема – уточнення меж виборчих округів та забезпечення виборчих прав для переміщених осіб і військовослужбовців.

• *Громадянське суспільство* Після 2014 року громадянське суспільство в Україні мало значний рівень суспільної довіри. Однак, початок повномасштабної війни створив нові виклики, водночас підвищивши важливість громадянської активності. Насамперед суттєво зросла підтримка та вплив волонтерських і благодійних організацій, які займаються військовою та гуманітарною допомогою. Про довіру до цих ініціатив свідчить рівень отриманих пожертв – з лютого 2022 року українці та іноземці задонатили трьом найбільшим фондам та Національному банку України майже $1 млрд. Однак війна вплинула на функціонування організацій громадянського суспільства, і дві третини з них повідомили про значні труднощі, починаючи з лютого 2022 року. Серед основних проблем – фінансовий дефіцит, утримання офісів (здебільшого це пов'язано з електропостачанням) та фізична безпека їхніх команд. Проте більшості організацій вдалося усунути ці проблеми і продовжити свою роботу.	•*Громадянське суспільство* Громадянське суспільство залишається опорою для стійкості країни під час війни, продовжуючи залучати кошти на гуманітарні потреби та підтримку оборони країни. Організації громадянського суспільства також є джерелом експертизи а підтримки для уряду, зокрема в сфері євроінтеграції. При коригуванні нормативно-правової бази для громадянського суспільства уряд повинен обрати підхід, який враховує унікальну динаміку громадянського суспільства, забезпечуючи його функціонування без перешкод чи надмірного втручання. Це особливо важливо з огляду на труднощі, з якими стикається суспільство через серйозну нестачу кадрів у час значних потреб у демократичному контролі.

• *Права та свободи.* Міжнародне право визнає, що під час війни права людини та демократичні інститути можуть обмежувати, але лише за необхідності та до певної межі. Оголошення воєнного стану Указом Президента України 64/2022 від 24 лютого 2022 року, підтверджене парламентом (Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102), дійсно містило перелік обмежень прав людини. Уряд України належно повідомив Організацію Об'єднаних Націй про ці обмеження зобов'язань – за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (МПГПП) та Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ).	• *Права та свободи.* Протягом першої половини 2024 року зафіксовано 46 випадків атак та тиску на правозахисників та журналістів; якщо така ж динаміка збережеться до кінця року – загальна кількість випадків буде більшою, ніж у попередні роки. Законодавчі ініціативи, такі як проект закону, що обмежує доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень, загрожують публічній прозорості та судовій відповідальності. Антидискримінаційні закони України залишаються неадекватними у порівнянні зі стандартами ЄС, не забезпечуючи всебічного захисту різних маргіналізованих груп. Кримінальна реакція на злочини на ґрунті ненависті є слабкою, часто ґрунтується на неадекватних звинуваченнях і відсутності захисту жертв.

Таблиця 2.

Чи можуть сьогодні в Україні люди вільно висловлювати свої політичні погляди ?

	1994	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2015	2019	2021	**2022**	**2023**
Ні	14.7	13.2	21.1	13.5	16.5	12.2	30.1	25.5	31.6	21.7	31.9	**8.9**	**14.5**
Важко сказати	29.8	35.9	23.9	20.3	18.3	19.4	23.4	18.4	16.8	14.5	23.6	**15.1**	**21.5**

Так	55.2	50.7	54.9	66.2	65.1	68.3	46.3	56.1	51.2	63.8	46.9	**75.6**	**63.6**
Не відповіли	0.3	0.2	0.1	0.0	0.1	0.1	0.0	0.0	0.8	0.0	0.4	**0.4**	**0.4**

Оскільки в межах тез неможливо розглянути усі демократичні інституції та, відповідно оцінити їх роль у відбитті російської агресії, варто погодитись з думкою колег, що в Україні, попри деякі обмеження демократичних прав під час воєнного стану відповідно до Конституції й норм міжнародного права демократія зберігає глибоке значення. Українці залишаються відданими демократії. Більшість громадян, а це майже 95% опитаних у травні 2024 року – висловили бажання, щоб Україна стала повноцінною демократією й готові відстоювати демократичні цінності зі зброєю в руках. Цей факт є неспростовним доказом того, що демократичні інституції в Україні не просто функціонують, а й відіграють ключову мотиваційну роль для продовження боротьби.

УДК 343.37:343.353(343.901)

Кобець Ю. В.
кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних наук
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ЗАСАДИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах тривалої війни, яка триває в Україні понад десятиліття, проблема корупції набула особливої гостроти, перетворившись на одну з ключових загроз стабільності політичного та суспільного життя. Збройний конфлікт на сході держави, повномасштабна агресія російської федерації та численні виклики національній безпеці створили надзвичайно складне середовище для функціонування інститутів влади та демократичних механізмів управління.

Запровадження воєнного стану, покликаного гарантувати національну безпеку, в умовах недосконалої антикорупційної системи призводить до зростання ризиків корупції. По-перше, розширення повноважень державних органів у воєнний час може зменшувати рівень прозорості управлінських процесів, що підвищує імовірність зловживань. По-друге, економічна нестабільність, викликана війною, робить питання розподілу ресурсів вразливим до корупційних дій. По-третє, обмеження громадського контролю в умовах воєнного стану створює передумови

для посилення недовіри до державних інституцій та зниження ефективності демократичного врядування.

Антикорупційна політика України є фундаментальною складовою державної стратегії, що спрямована на захист економічних інтересів, гарантування безпеки громадян, компенсацію шкоди та відновлення порушених прав. Як учасниця Конвенції ООН проти корупції, Україна зобов'язана розробляти та реалізовувати ефективну, узгоджену й комплексну антикорупційну політику із залученням громадськості. Така політика має ґрунтуватися на принципах верховенства права, доброчесності, прозорого управління публічними ресурсами та підзвітності органів влади. Крім того, держава повинна регулярно здійснювати оцінку дієвості чинних правових механізмів [2].

Після початку повномасштабної агресії значно посилилося усвідомлення суспільством того, що корупція становить серйозну загрозу для національної безпеки, економічної стабільності, розвитку держави та функціонування демократичних інститутів. У зв'язку з цим ефективне впровадження антикорупційної стратегії, адаптованої до реалій воєнного стану, стало пріоритетом державної політики. Цю вимогу також сформулювали міжнародні партнери України як ключову умову просування на шляху європейської інтеграції, а також для вступу до НАТО й ОЕСР.

Прогрес у сфері антикорупційної політики засвідчують позитивні зміни в антикорупційних інституційних механізмах. Так, у 2023 році Україна покращила свій показник у Індексі сприйняття корупції на 3 бали – це один з найкращих результатів у світі за зазначений період. Загалом за останнє десятиріччя індекс України зріс на 11 балів, що є найвищим показником серед країн-кандидатів на вступ до Європейського Союзу. У зв'язку з цим пріоритетними напрямами державного управління залишаються вдосконалення антикорупційної політики відповідно до міжнародних рекомендацій та забезпечення ефективної роботи спеціалізованих антикорупційних органів [1, с. 119].

Transparency International Ukraine, як акредитований представник глобального антикорупційного руху Transparency International, з 2012 року активно працює над посиленням демократичних інституцій в Україні. Організація комплексно підходить

до впровадження реформ, спрямованих на зниження рівня корупції в різних сферах суспільного життя. Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) щорічно обчислюється з 1995 року на основі аналітичних даних, отриманих із 13 авторитетних міжнародних джерел. Власних соціологічних опитувань Transparency International не проводить. У випадку України у 2022 році було враховано інформацію з дев'яти джерел [3].

Ефективне подолання корупції можливе лише за умови існування чітко сформованого та дієвого антикорупційного законодавства, його належного застосування уповноваженими органами державної влади, забезпечення скоординованої діяльності між цими органами, а також за умови активної участі громадськості в моніторингу та оцінці антикорупційних заходів. Важливою також є результативна співпраця інститутів громадянського суспільства з державними структурами у процесі формування та реалізації політики у сфері запобігання й протидії корупції.

Водночас досягнення відчутних результатів у боротьбі з корупційними правопорушеннями можливе лише за умов проведення глибоких і послідовних соціально-економічних, політичних та правових реформ. На нашу думку, ключовими чинниками успіху в цьому процесі є наявність реальної політичної волі, удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії корупції та готовність державних інституцій до здійснення комплексних реформ.

Попри численні публічні заяви з боку найвищого керівництва держави про рішучість у боротьбі з корупцією, на практиці нерідко спостерігається розрив між задекларованими намірами та фактичними діями. Навіть в умовах воєнного стану, коли державні пріоритети змінюються, питання протидії корупції не втрачає своєї актуальності. Особливої ваги воно набуває в умовах війни, коли необхідно забезпечити суворе дотримання вимог антикорупційного законодавства, притягнення винних осіб до відповідальності та дотримання принципу справедливого судочинства навіть у надзвичайних обставинах.

Список використаних джерел:

1. Гречанюк Р. Формування та реалізація державної антикорупційної політики України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. №2. С.

118-123.

2. Індекс сприйняття корупції. Transparency International Ukraine: сайт. URL: https://cpi.ti- ukraine.org/

3. United Nations Convention against Corruption. 2004. URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf

УДК 327-027.555(477):327.323(477+061.1ЄС)

Круглюк І. В.
аспірант кафедри політичних наук,
факультету історії, політології і міжнародних відносин
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ПОЛІТИЧНІ Й ПРАВОВІ ВИМІРИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У сучасних умовах глобалізації та нестабільної геополітичної ситуації публічна дипломатія набуває особливого значення для захисту національних інтересів, посилення міжнародного авторитету держави та реалізації її зовнішньополітичних стратегій. В умовах активних євроінтеграційних процесів, які переживає Україна, розвиток інструментів публічної дипломатії стає ключовим чинником у подоланні викликів, що виникають на шляху адаптації до європейських норм, посиленні міжнародного діалогу та протистоянні зовнішнім загрозам.

Євроінтеграція вимагає від України не лише здійснення глибинних внутрішніх перетворень, але й активного формування позитивного іміджу на міжнародній арені.

В інформаційну епоху публічна дипломатія охоплює майже усі сфери взаємодії між країнами: економічну, соціальну, культурну, екологічну, наукову, правову, політичну, військову тощо. Публічна дипломатія виступає основним елементом нової дипломатії і використовується країнами для відстоювання власних інтересів. За її допомогою країни стають впізнаваними, змінюють ставлення до себе і залучають інститути, які колись були позбавлені можливості інформаційно впливати на ситуацію [3, с.15-18].

В Україні інституційне забезпечення публічної дипломатії здійснюється за допомогою «стратегій публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України». Згідно плану МЗС на 2021-2025 рік головними напрямами взаємодії з країнами ЄС є: культурна дипломатія, економічна дипломатія, експертна дипломатія, кулінарна дипломатія, науково-освітня дипломатія, цифрова дипломатія, спортивна дипломатія [2; 14]. Згідно пунктів стратегії, можна описати, що взаємодія має здійснюватися не тільки з офіційними органами влади, а і з неурядовими структурами, бізнесом, центрами досліджень, організаціями.

Земзюліна Н.І. виділяє такі основні аспекти розвитку публічної дипломатії України: 1) форуми взаємодії з міжнародними альянсами, інститутами; 2) міжнародні проєкти боротьби із гібридними викликами; 3) експертні консультації, щодо реформування; 4) платформи культури, медіа та освіти; 5) ведення діалогу з діаспорами за кордоном; 6) здійснення проектної діяльності в межах двосторонньої взаємодії [1, с.11-16].

Таким чином, у контексті активізації євроінтеграційних процесів публічна дипломатія стає важливою складовою зовнішньополітичної діяльності України, сприяючи зміцненню її міжнародного авторитету, просуванню національних інтересів та формуванню позитивного іміджу держави у світі. В умовах сучасних викликів публічна дипломатія перетворюється на ефективний інструмент не лише комунікації, а й захисту державного суверенітету, розвитку міжнародного партнерства та протидії інформаційним загрозам. Формування правових основ публічної дипломатії та її інституційне забезпечення є невід'ємною частиною процесу гармонізації української правової системи із європейськими стандартами, що відкриває нові можливості для поглиблення інтеграції у міжнародне співтовариство.

Список використаних джерел:

1. Земзюліна Н. І., Захарченко , М. В. Інституалізація публічної дипломатії: світовий та український досвід. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2021. № 8. С. 8-22. URL: https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.248185
2. Трофименко М. В. Роль публічної дипломатії у забезпеченні національної безпеки держави. Вісник Маріупольського державного університету. 2019. № 26. С. 182-194. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2786/1/rol_publichnoi.pdf
3. Marchuk V. (2022) Ukraine's European integration in the political dimension of Central and Eastern Europe. Trnava, VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 95 P. ISBN 978-80-568-0439-1

УДК 342.25:316.346.32

Левенець М. Ю.
магістр 1 курсу спеціальності «Політологія»
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
науковий керівник:
Проноза І. І.
кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» м. Одеса, Україна

ВПЛИВ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Молодіжна політика відіграє визначальну роль у формуванні сучасних політичних процесів державотворення, адже саме молоде покоління є носієм майбутнього країни, її інтелектуальним, інноваційним та соціальним капіталом. Ефективна молодіжна політика, спрямована на всебічний розвиток молоді, її активну громадянську позицію та інтеграцію в усі сфери суспільного життя, є запорукою стабільного та прогресивного розвитку держави. Якщо говорити за

інструменти підтримки та активно входження в молодіжну політику, то можна відмітити наступні успішні практики: у Франції програма Service Civique (Громадянська служба) надає молодим людям можливість брати участь у суспільно корисній діяльності, сприяючи розвитку громадянської відповідальності; у Німеччині існують молодіжні парламенти та ради на різних рівнях, що забезпечують участь молоді у розробці політики; Фінляндія підтримує мережу молодіжних центрів, які сприяють розвитку навичок та громадянської активності молоді; Канада реалізує програму Canada Service Corps, заохочуючи волонтерство та лідерство серед молоді [2].

Одним із ключових аспектів впливу молодіжної політики є активізація громадянської позиції та формування політичної культури. Заходи, спрямовані на підвищення правової та політичної грамотності молоді, стимулювання її участі у виборах, референдумах та діяльності органів самоврядування, сприяють формуванню відповідальних громадян. До прикладу, в Україні діють численні молодіжні ради при органах місцевої влади або інших органах влади, які надають молоді можливість долучатися до розробки та прийняття рішень на місцевому рівні, однак типове положення про діяльність молодіжних рад є застарілим, і воно обмежує молодіжну участь у багатьох напрямках, більш того, незважаючи на успішну політику децентралізації, молодіжні ради навпаки при утворенні стають більше не як консультативно-дорадчий орган, а виконує функції організації по заходах та популяризації органу влади при якому вона створена, що напряму демонструє централізацію влади, що знецінює весь можливий потенціал молодіжної політики. Причиною цього є система відбору, що навіть при модернізації типового положення, у будь-якому разі залишає право вибору або ініціативній групі при формуванні складу молодіжної ради, або комісії яка може стати наглядовою радою [3].

Ефективна молодіжна політика має забезпечувати врахування інтересів молоді у державній політиці. Молодь має специфічні потреби та погляди, які повинні бути відображені у законодавстві та державних програмах. Створення консультативно-дорадчих органів за участі молоді, проведення регулярних опитувань та досліджень серед молоді дозволяють державі отримувати зворотний

зв'язок та адаптувати свою політику до потреб молодого покоління, але для повноцінного функціонування можливе лише при демократичних виборах молодіжних лідерів, як представників молоді, уникаючи монобільшості та коаліцій, що можуть стати перепоною для прозорих рішень [2].

Молодь є рушійною силою інновацій та технологічного розвитку, і її залучення до політичного процесу може сприяти впровадженню новітніх підходів до управління та вирішення суспільних проблем. Підтримка молодіжних стартапів, наукових досліджень та ініціатив у сфері інформаційних технологій може принести значну користь для розвитку держави [2].

Ігнорування потреб та інтересів молоді може призвести до зростання соціальної напруги та політичної нестабільності. Натомість, ефективна молодіжна політика сприяє суспільній стабільності та соціальній інтеграції. Забезпечення молоді можливостями для самореалізації, працевлаштування, отримання якісної освіти та медичного обслуговування зменшує ризики маргіналізації та радикалізації молодіжних рухів.

Держава, яка приділяє увагу розвитку молоді та залучає її до політичного життя, формує позитивний міжнародний імідж. Активна та освічена молодь, яка бере участь у політичних процесах, є свідченням демократичного розвитку та орієнтованості держави на майбутнє [3].

В Україні активно впроваджується програма «Молодіжний працівник», яка є прикладом адаптації європейських практик. Вона спрямована на професійний розвиток фахівців, які працюють з молоддю, базуючись на визнанні важливості професійної молодіжної роботи, використанні неформальної освіти, підтримці розвитку молодіжних ініціатив та міжнародній співпраці. Реалізація програми включає навчальні тренінги, розробку професійних стандартів, підтримку створення мережі молодіжних працівників та залучення молоді до розробки політики. Ця програма сприяє більш ефективному впливу молодіжної політики на політичні процеси державотворення шляхом підготовки кваліфікованих фахівців, здатних підтримувати активність та розвиток молодого покоління. І що важливо, вона дозволяє чітко розуміти і розділяє молодіжну політику, молодіжну роботу та молодіжну участь, бо основною проблемою молодіжною політики, окрім

неефективних консультативно-дорадчих органів є не розуміння елементів та направлень для молодої людини у громадському суспільстві [1].

В умовах війни та повоєнної відбудови в Україні молодіжна політика набуває особливого значення. Підтримка молоді, яка постраждала від війни, її психологічна реабілітація, залучення до відновлення країни та формування її майбутнього є ключовими завданнями держави.

Таким чином, молодіжна політика є невід'ємною складовою ефективного державотворення. Її вплив проявляється у формуванні активної громадянської позиції, залученні молоді до політичної участі, оновленні політичної еліти, врахуванні інтересів молоді у державній політиці, стимулюванні інновацій, забезпеченні суспільної стабільності та формуванні позитивного міжнародного іміджу держави. У контексті сучасних викликів, особливо для України, ефективна молодіжна політика, з урахуванням європейського досвіду та впровадження таких програм, як «Молодіжний працівник», а також проведення прозорого відбору молодіжних лідерів стане запорукою стійкого розвитку та процвітання країни.

Список використаних джерел:

1. Горінов, І., Драпушко, О., Ілюк, І. Молодіжна політика в Україні 2022.URL:https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41069/Horinov_Drapushko_Drapushko_Iliuk.pdf?isAllowed=y&sequence=1.

2. Рада Європи. Молодіжна політика в Україні – Висновки Команди міжнародних оглядачів / Рада Європи. 2013. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/.pdf.

3. Хронологія. Молодіжна політика в незалежній Україні / Асоціація українських молодіжних центрів. URL: https://auyc.org.ua/blog/strong-khronolohiia-molodizhna-polityka-v-nezalezhniy-ukraini-strong/.

УДК 329:075-027.541(043.2)

Лещишин О. Є.
аспірант кафедри політичних наук
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАРЕСУРСІВ

ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У РЕГІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

У сучасних умовах демократичного розвитку суспільства роль засобів масової комунікації щодо формування громадської думки та політичної культури значно зросла. Зокрема, медіаресурси політичних партій на регіональному рівні стають важливим інструментом комунікації з виборцями, мобілізації електорату, а також просування політичного порядку денного. У цьому контексті актуальним є дослідження особливостей їх розвитку, функціонування та впливу в межах окремих регіонів України.

Перш за все, необхідно зазначити, що регіональний вимір функціонування партійних ЗМК суттєво відрізняється від загальнонаціонального. Це зумовлено різною соціально-економічною ситуацією в областях, специфікою політичних уподобань населення, наявністю місцевих лідерів думок та медійних майданчиків. У регіонах політичні партії частіше звертаються до локальних каналів комунікації — регіональних газет, радіостанцій, інтернет-порталів та сторінок у соціальних мережах, які мають тісніший контакт із цільовою аудиторією.

Однією з ключових тенденцій є активне використання соціальних мереж для поширення партійного контенту. Це дозволяє обійти обмеження традиційних ЗМІ, зменшити витрати на інформаційну кампанію та налагодити двосторонню комунікацію з громадянами. Наприклад, багато регіональних осередків партій ведуть Facebook-сторінки, Telegram-канали або YouTube-блоги, де інформують про місцеві ініціативи, звітують про діяльність депутатів, проводять опитування та прямі ефіри.

Разом із тим, слід враховувати, що розвиток регіональних медіаресурсів часто стикається з низкою викликів. Серед основних — обмежене фінансування, нестача професійних кадрів, низький рівень медіаграмотності серед населення та залежність від місцевих еліт. У деяких випадках місцеві медіа виконують не стільки інформативну, скільки маніпулятивну функцію, підтримуючи одну політичну силу та замовчуючи діяльність опонентів. Це створює ризики для плюралізму думок та об’єктивності подачі інформації.

Варто також підкреслити, що політичні партії в регіонах нерідко адаптують свою інформаційну стратегію відповідно до специфіки місцевих потреб. Наприклад, у сільській місцевості акцент робиться на доступності матеріалів, використанні зрозумілої мови, поширенні друкованих матеріалів через місцеві магазини, клуби чи релігійні громади. У містах же домінують цифрові канали комунікації, що дозволяє швидко реагувати на зміни у політичному ландшафті та ефективніше взаємодіяти з молодіжною аудиторією.

Ще одним аспектом є взаємодія політичних партій із регіональними журналістами та редакціями. У багатьох випадках ця співпраця має неформальний характер і базується на особистих зв’язках або фінансовій підтримці. Така практика породжує залежність медіа від політичних суб’єктів, що суперечить принципам свободи слова та журналістської етики.

Попри зазначені труднощі, розвиток медіаресурсів політичних партій на регіональному рівні має значний потенціал. В умовах децентралізації та посилення ролі місцевого самоврядування комунікація з виборцями на рівні громад стає критично важливою. Ефективне використання ЗМК дозволяє підвищити політичну культуру, сприяти участі громадян у прийнятті рішень та забезпечити прозорість політичних процесів.

У підсумку можна стверджувати, що регіональний аспект функціонування медіаресурсів політичних партій є складним, але перспективним напрямом. Подальші дослідження в цій сфері мають зосереджуватися на розробці механізмів підтримки незалежних регіональних ЗМІ, підвищенні медіаграмотності населення та впровадженні етичних стандартів у взаємодії політики та медіа.

Список використаних джерел

1. Потіха А. Л. Інформаційно-аналітичний ресурс засобів масової інформації політичних партій України (1990–2010-ті рр.) : монографія / А. Л. Потіха. – К. : Наукова думка, 2020. – 312 с.

2. Медійна активність і публічна діяльність політичних партій Херсонщини [Електронний ресурс] // Громадянська мережа ОПОРА. – 2021. – Режим доступу: https://oporaua.org/vybory/mediina-aktivnist-i-publichna-diialnist-politichnikh-partii-khersonshchini-20113

3. Спроможність осередків політичних партій у Львівській області [Електронний ресурс] // Громадянська мережа ОПОРА. – 2021. – Режим доступу: https://www.oporaua.org/vybory/spromozhnist-oseredkiv-politichnikh-partii-u-lvivskii-oblasti-20144

4. Вплив регіональних ЗМІ на результати парламентських виборів 2019 року [Електронний ресурс] // Інститут "Республіка". – 2019. – Режим доступу: https://inrespublica.org.ua/poradnyk/vplyv-regionalnyh-zmi-na-rezultaty-parlamentskyh-vyboriv-2019-roku.html

УДК 364-78:2(477)"2022/…

Ломака І. І.
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
Микитин А. М.
аспірант кафедри політичних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЦЕРКОВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне воєнне вторгнення на територію України кардинально змінило соціальний ландшафт держави: мільйони людей опинилися в умовах втрати житла,

роботи, доступу до медичних і соціальних послуг. У цій ситуації релігійні громади та церковні благодійні організації виступили одними з найпомітніших та найоперативніших надавачів допомоги — організовуючи тимчасові притулки, роздачу продуктів і речей першої необхідності, психологічну й правову підтримку, а також посередницькі функції між місцевими громадами та державними чи міжнародними структурами.

Внаслідок воєнних дій мільйони людей опинилися у потребі: внутрішньо переміщені особи (ВПО), біженці, постраждалі від руйнувань та втрати засобів до існування. Це породило нагальні потреби у житлі, харчуванні, медичній та психосоціальній допомозі. Державні структури спільно з громадським сектором здійснюють координацію допомоги, водночас церковні організації забезпечують швидкий локальний відгук завдяки своїй широті присутності по всій території країни Гуманітарні організації відзначали великий масштаб грошової допомоги, житла й медичних потреб -і саме церкви в багатьох регіонах стали швидким локальним механізмом реагування, забезпечуючи тимчасове житло, харчування, речі першої необхідності та соціально-психологічну підтримку.

Серед найактивніших гравців соціальної роботи під час війни варто відзаначити мережі Карітас (Карітас України / Карітас-Спес), парафіяльні громади різних християнських конфесій (Українська Греко-Католицька Церква, Православна Церква України, протестантські громади), а також благодійні фонди, створені при церквах. Карітас у своїх річних звітах відображає масштабні гуманітарні програми: створення прихистків, розгортання мобільних пунктів допомоги, організацію харчування, надання медичних та психосоціальних послуг [1]. Профільні українські фонди (наприклад, «Право на захист») часто співпрацюють із церковними структурами, забезпечуючи правову допомогу й супровід у питаннях соціального захисту [2].

Основними формами соціальної роботи церков у воєнний період стали:

- Тимчасові прихистки та житлові рішення. Парафіяльні приміщення,

монастирі та релігійні центри перетворювалися на місця тимчасового проживання для переселенців, центри прийому гуманітарної допомоги та логістичні хаби. Карітас документував численні випадки облаштування прихистків у церковних спорудах та організації харчування й медичної допомоги на місцях [3].

- Гуманітарна допомога (продукти, речі, аптечки). Роздача продуктів харчування, засобів гігієни, одягу та аптечок була однією з найпоширеніших ініціатив. Місцеві громади часто працювали як розподільні пункти, координуючи волонтерів і заявки на допомогу. [1].

- Грошова допомога та підтримка оренди житла. Частина програм, що реалізовувались у партнерстві з міжнародними донорами, передбачала багатофункціональну грошову допомогу для вразливих родин та субсидування оренди житла. Ці програми поєднували роботу державних механізмів і місцевих благодійних ініціатив. [4].

- Психосоціальна підтримка й допомога з ментальним здоров'ям. Через шок, втрати й тривалість конфлікту зросла потреба в психологічній допомозі. Церкви та пов'язані з ними фонди організовували групи підтримки, психологічні консультації та духовну опіку; одночасно державні ініціативи й платформи (напр., ініціативи МОЗ та Центрів ментального здоров'я) доповнювали ці послуги професійною допомогою. Співпраця із професійними психологами підвищувала якість надання послуг [5].

- Юридичний супровід і захист прав. Благодійні організації, зокрема «Право на захист», у партнерстві з церковними пунктами надавали юридичну консультацію щодо оформлення статусу ВПО, отримання соціальних виплат, житлових прав та інших механізмів захисту. [4].

Релігійні громади діють практично в кожному населеному пункті України - від великих міст до невеликих сіл. Завдяки цьому церква має можливість охопити людей, які не завжди потрапляють у поле зору державних

чи міжнародних гуманітарних програм. У багатьох випадках парафія стає єдиним місцем, де людина може отримати допомогу швидко й без зайвих бюрократичних процедур. На відміну від деяких державних структур чи політичних інституцій, церква часто користується високим рівнем довіри серед населення. Це дозволяє священнослужителям і волонтерам легше встановлювати контакт із постраждалими, зокрема з тими, хто перебуває у стані стресу або травми. Довіра знижує бар'єри для звернення по допомогу. Релігійні громади здатні швидко організовувати волонтерські ініціативи, мобілізуючи парафіян і використовуючи церковні приміщення як гуманітарні склади, пункти прихистку чи центри психологічної підтримки. У перші місяці війни саме завдяки такій мобілізації тисячі людей отримали тимчасове житло, їжу й базові речі.

Унікальною рисою церковної соціальної роботи є поєднання матеріальної допомоги з духовною опікою та психологічним супроводом. Для багатьох людей важливою складовою відновлення стає саме пастирська підтримка, молитва й спільнотність, які зменшують відчуття ізоляції та безпорадності.

Завдяки меншій зарегульованості церковні структури здатні оперативніше реагувати на кризові ситуації, ніж великі державні інституції чи міжнародні організації. У перші дні повномасштабного вторгнення церкви відкривали свої двері для ВПО, не чекаючи централізованих рішень. Українські церковні організації (зокрема Карітас, Карітас-Спес, протестантські фонди) є частиною великих міжнародних мереж. Це дозволяє залучати фінансування, гуманітарні вантажі й експертну допомогу з-за кордону, що значно підсилює локальні ресурси. Соціальна робота церков охоплює різні сфери: матеріальна допомога, прихисток, юридичні консультації, психосоціальний супровід, інтеграція у громаду. Завдяки цьому церква може виступати як «перший контакт» для людини, яка пережила кризу, а далі скеровувати її до профільних служб.

Попри доволі успішну діяльність все ж Церкви та релігійні організації стикаються з обмеженнями та труднощами. Зокрема, діяльність у прифронтових зонах ускладнюється ризиком для волонтерів і отримувачів допомоги; іноді гуманітарні ланцюги перериваються через бойові дії або обмеження доступу. Це вимагає додаткової логістики та координації. Не всі парафіяльні програми мають кваліфікований персонал для надання спеціалізованих послуг (наприклад, робота з посттравматичним стресовим розладом або юридичні кейси), що підкреслює потребу в навчанні та залученні профільних фахівців. Організації, що покладаються на пожертви, можуть стикатися з нестачею ресурсів для довготривалих програм відновлення; крім того, підвищення прозорості фінансування зміцнює довіру донорів і громад. У разі, якщо допомога пов'язується з певними політичними чи ідеологічними позиціями, це може знижувати доступність допомоги для частини населення; важливо дотримуватися гуманітарних принципів нейтральності та недискримінації. Церкви мають балансувати між пастирською місією й гуманітарними стандартами.

Церкви та релігійні організації в Україні відіграють ключову роль у соціальній роботі під час війни, забезпечуючи широкий спектр послуг — від тимчасових прихистків і гуманітарної допомоги до психосоціальної та юридичної підтримки. Щоб забезпечити сталий і ефективний внесок у відновлення суспільства, необхідні формалізовані партнерства з державними й професійними акторами, інвестиції в навчання персоналу та волонтерів, підвищення прозорості фінансування та дотримання гуманітарних принципів. Поєднання духовного служіння з професійною соціальною роботою робить церковні ініціативи потужним ресурсом для подолання гуманітарних викликів війни в Україні.

Церковна соціальна робота в Україні в умовах війни довела свою унікальність і ефективність. Її головними перевагами є довіра з боку суспільства, широка мережа громад, мобільність і здатність швидко реагувати

на виклики. Церква поєднує матеріальну, психологічну та духовну допомогу, створюючи цілісний простір підтримки для постраждалих від воєнних дій. Завдяки міжнародним партнерствам релігійні організації отримують додаткові ресурси, що дозволяє їм масштабувати діяльність та охоплювати дедалі ширші категорії потребуючих. У цьому сенсі церква виступає не лише як духовний центр, а й як важливий суспільний інститут, здатний підсилювати державні й громадські ініціативи.

Отже, соціальна робота церков у час війни стає важливим чинником збереження соціальної стабільності, взаємної підтримки та консолідації українського суспільства. Її значення виходить далеко за межі благодійності, перетворюючись на інструмент духовного і морального відновлення народу.

Список використаної літератури

1. Карітас України. Річний звіт 2023. Режим доступу: офіційний сайт Карітас України. [Карітас України]. Карітас України+1
2. Карітас-Спес Україна. Річний звіт 2023 (PDF). [Карітас-Спес — річний звіт]. caritas-spes.org
3. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. Офіційний веб-сайт, інформація щодо соціальної підтримки ВПО та програм допомоги. [Міністерство соціальної політики України]. Мінсоцполітики України+1
4. Благодійний фонд «Право на захист». Річний звіт 2022–2023; матеріали щодо правового та соціального супроводу ВПО. [БФ «Право на захист»]. r2p.org.ua+1
5. Міністерство охорони здоров'я України. Інформація про контакти для психологічної підтримки та центри ментального здоров'я. [МОЗ — психологічна підтримка]. Міністерство охорони здоров'я України+1
6. Українська Греко-Католицька Церква. Послання та заяви щодо суспільної місії церкви на час війни. [УГКЦ — офіційний сайт]. Синод УГКЦ+1

УДК 323.21

Мадрига Т. Б.
кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ: ДО ПИТАННЯ ФОРМУЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Зростаюча нестабільність у світі через політичні, економічні й безпекові кризи

актуалізує завдання зміцнення національної стійкості. Стійкість держави визначається здатністю протистояти загрозам, адаптуватися до змін і швидко відновлюватися після криз. Це поняття охоплює не лише функціонування державних інституцій, але й активну участь громадянського суспільства в забезпеченні внутрішньої єдності й спротиву.

Новітня історія України переконливо доводить важливість громадянської самоорганізації для зміцнення національної стійкості. Революція Гідності, анексія Криму, війна на сході України, а також повномасштабна агресія російської федерації з 24 лютого 2022 року стали тими випробуваннями, що перевірили українське суспільство на міцність. У відповідь на ці виклики в Україні сформувався потужний волонтерський рух, що охопив практично всі сфери суспільного життя – від матеріальної допомоги армії до підтримки постраждалих цивільних осіб.

Волонтерський рух виявився однією з ключових сил, яка сприяла зміцненню обороноздатності держави. Самоорганізація громадян забезпечила безперервне постачання спорядження, медикаментів, технічного обладнання для потреб Збройних Сил України, підтримку внутрішньо переміщених осіб і родин загиблих. Завдяки волонтерським мережам була створена ефективна горизонтальна структура взаємодії, здатна оперативно реагувати на виклики, доповнюючи діяльність офіційних державних інституцій.

Особливо важливою є трансформація суспільної свідомості, яка відбулася у відповідь на воєнні виклики. Ті питання, що раніше роз’єднували українське суспільство – мовні, релігійні, ідеологічні суперечності – відійшли на другий план. На перше місце вийшли спільні цінності: захист суверенітету, збереження національної ідентичності, взаємна підтримка.

Таким чином, волонтерський рух став не лише інструментом матеріальної допомоги, а й засобом формування нової якості національної єдності, посилення громадянської ідентичності та взаємної відповідальності.

У контексті формули національної стійкості волонтерський рух є одним із ключових елементів. Формулу національної стійкості можна подати як таку:

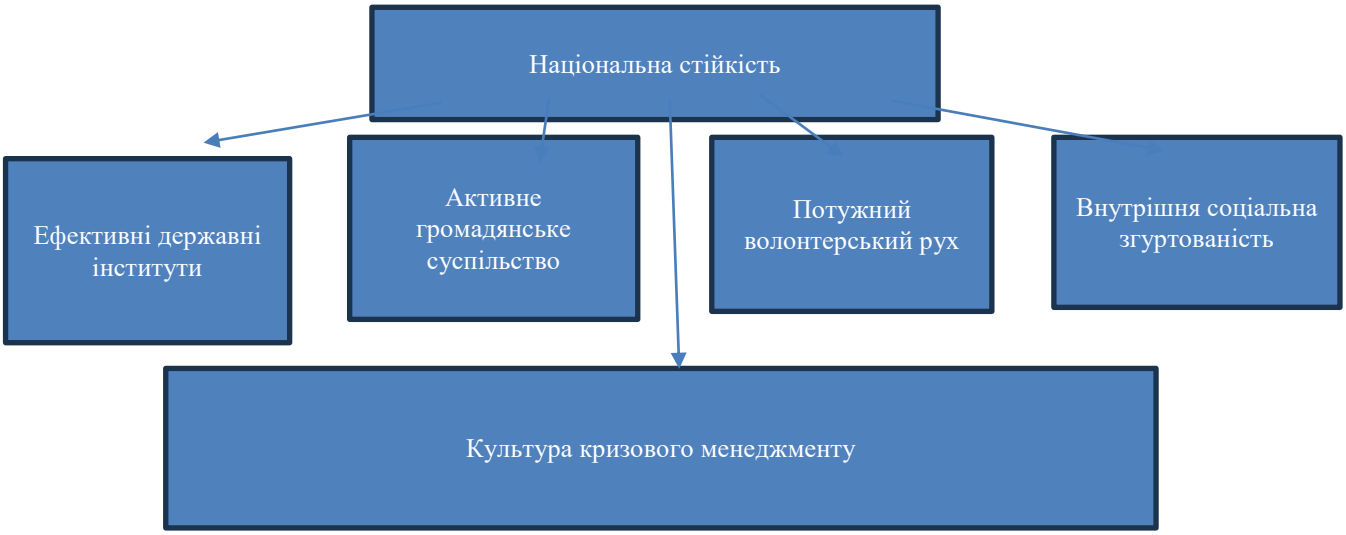

Роль волонтерського руху в цій формулі полягає у забезпеченні оперативної мобілізації суспільних ресурсів, зміцненні горизонтальних зв'язків між громадянами та підвищенні спроможності суспільства діяти автономно в умовах кризи.

Для подальшого зміцнення національної стійкості важливо інституалізувати досвід волонтерської діяльності, тобто запровадити його у формалізовані державні механізми, нормативно-правові акти та системи підготовки кадрів, щоб забезпечити сталість, ефективність і координацію волонтерських ініціатив у різних сферах національної безпеки. Необхідно запровадити системні навчання для громадян, моделювати кризові сценарії, апробовувати протоколи взаємодії державних структур і громадських організацій.

Активне залучення громадян до волонтерських ініціатив не лише зміцнює обороноздатність держави, але й стимулює розвиток демократичної культури, підвищує довіру між суспільством і державними інституціями.

Таким чином, волонтерський рух в Україні довів свою ефективність як один із визначальних чинників формування національної стійкості. Підтримка й розвиток волонтерських ініціатив зміцнює фундамент стійкості, сприяє стабілізації економіки та збереженню демократичних інститутів. Суспільна солідарність, згуртованість і готовність до взаємодопомоги є стратегічним резервом для післявоєнної відбудови. Уроки новітньої історії України доводять: сильне, солідарне, здатне до самоорганізації суспільство – запорука перемоги, національної безпеки та майбутнього сталого розвитку.

УДК 342.5/.6:316.3:172]005.35-049.5“364”(043.2)

Марчук М. В.

доцент кафедри педагогіки і психології Коломийського ННІ

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника,

кандидат історичних наук, доцент

РОЛЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ І ГРОМАСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ В СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах, коли Україна перебуває в стані збройної агресії з боку росії, особливої актуальності набуває питання забезпечення соціальної безпеки. Соціальна безпека як складова національної безпеки охоплює захист прав людини, стабільність соціальної системи, підтримку вразливих категорій населення та запобігання соціальним ризикам. У цьому процесі ключову роль відіграють як органи державної влади, так і громадські інституції, що спільно формують адаптивну та стійку до викликів систему реагування.

Органи державної влади, насамперед центрального та місцевого рівнів, несуть основну відповідальність за координацію дій у сфері соціального захисту. Міністерство соціальної політики України, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, органи місцевого самоврядування - здійснюють практичні заходи з підтримки внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, багатодітних сімей, ветеранів та інших категорій. В умовах воєнного стану активізовано розгортання мережі соціальних послуг, надання екстреної допомоги, тимчасового житла, юридичної підтримки та психологічної реабілітації.

Крім того, важливим є нормативне забезпечення соціальної безпеки. Ухвалені закони та урядові постанови регулюють механізми компенсацій, пільг, допомоги та субсидій. Наприклад, Закони України «Про соціальні послуги», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» створюють базу для практичної реалізації соціальної політики в екстремальних умовах. Водночас громадські інституції – волонтерські організації, благодійні фонди, громадські об’єднання – стали критично важливими суб’єктами підтримки населення. Їхня мобільність, гнучкість, доступ до локальних мереж дозволяють оперативно реагувати на потреби людей, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. Такі організації, як «Повернись живим», «Таблеточки», «Карітас Україна», займаються гуманітарною допомогою, забезпеченням медикаментами, евакуацією, підтримкою родин військових тощо.

Значну роль відіграє також взаємодія між державою та громадянським суспільством. Формується новий формат публічно-приватного партнерства в галузі соціального захисту. Органи влади делегують частину функцій недержавним

структурам, а ті, у свою чергу, сприяють формуванню довіри до влади, залучаючи громадян до процесів прийняття рішень та контролю за виконанням соціальної політики.

Умови воєнного стану висувають нові вимоги до системи соціальної безпеки. Зростає навантаження на інституції, посилюється соціальна нерівність, поглиблюються проблеми із психологічним здоров'ям населення. У цьому контексті важливо адаптувати політику до мінливих реалій: упроваджувати цифрові сервіси, розвивати кризове реагування, створювати мобільні групи соціальної допомоги. Громадянське суспільство у цьому процесі виступає не лише як партнер, а й як носій ініціатив, здатних заповнити прогалини у діяльності держави.

Науковий аналіз вказує на необхідність посилення міжсекторальної координації. Ефективна система соціальної безпеки повинна поєднувати зусилля уряду, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, міжнародних партнерів та самих громадян. Таке багаторівневе управління дозволяє краще ідентифікувати потреби, розподіляти ресурси та забезпечувати гнучке реагування в умовах турбулентності.

Отже, роль органів влади й громадських інституцій у забезпеченні соціальної безпеки в умовах воєнного стану є критичною. Їхня діяльність формує основу для захисту найбільш вразливих верств населення, сприяє збереженню соціальної згуртованості, підтримує функціонування базових соціальних сервісів і гарантує базові права громадян у надзвичайних обставинах. Водночас, ефективність цієї взаємодії залежить від рівня підготовленості інституцій до кризових ситуацій, наявності чітких механізмів співпраці, прозорості рішень та суспільної довіри.

Ключовим викликом у сфері соціальної безпеки залишається необхідність адаптації до довготривалих наслідків війни — економічної нестабільності, демографічних змін, психосоціального навантаження та масштабної міграції. У цьому контексті стратегічне планування, мобілізація ресурсів, підтримка волонтерських ініціатив, розвиток цифрових платформ соціальних послуг і посилення комунікації між державою та громадянським суспільством мають стати пріоритетами на найближчу перспективу. Таким чином, соціальна безпека в умовах війни — це не лише напрям державної політики, а й результат спільної відповідальності всіх суб'єктів: органів влади, громадських структур і самих громадян. Тільки в синергії можливо забезпечити мінімізацію ризиків, відновлення соціальної справедливості та збереження людської гідності в умовах тривалого збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про соціальні послуги" від 17.01.2019 № 2671-VIII.

2. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" від 20.10.2014 № 1706-VII.

3.Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. [https://www.msp.gov.ua/]

4. Волонтерський рух в Україні під час війни // Український кризовий медіа-центр. – 2023. – [https://uacrisis.org/uk/volunteers-in-ukraine]

5.Притула С. Роль громадянського суспільства у зміцненні соціальної безпеки в умовах війни // Вісник соціальної політики. 2023. – №2. – С. 45–52.

УДК 322:342.7

Мельничук І. В.

здобувач ступеня доктора

філософії з політології

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

ВІДДІЛЕННЯ ЦЕРКВИ ВІД ДЕРЖАВИ :

ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ТА РЕЛІГІЙНЕ РОЗУМІННЯ

Конституція України декларує, що «Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа — від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» (частина третя статті 35) [1]. Чи правильно це, що церкви відділена від держави триває дискусія вже багато років. Що ж насправді криється у цьому вислові, які позитивні і негативні наслідки має і як впливає на суспільство? Питання, які були актуальними з моменту прийняття Конституції України і до сьогоднішнього дня, і вочевидь будуть актуальними ще довгий час, оскільки мають концептуальне значення для розуміння сутності і практики державно-церковних відносин, реалізації громадянами права на свободу світогляду і віросповідання.

Для розуміння витоків такого розмежування звернемось до основної книги християн Біблії, де стверджується: «Віддайте кесареві кесареве, а Боже – Богові»[2]. Євангеліє застановляє не змішувати поняття церкви і держави чи взаємозамінювати їх, а чітко їх розділяти. Водночас і настановляє, що потрібно виконувати як закони встановлені державою, так і Божі заповіді.

Як наслідок – колізія: державі необхідно відмовитися від спокуси привласнювати собі церкву роблячи її державним апаратом, а з іншого боку держава не повинна повністю забувати про вагомість ролі релігій і моралі у побудові гармонійного суспільства. Державній владі потрібно вміти знайти золоту середину. Цезаропапізм, який використовує церкву як інструмент самодержавства чи папоцезаризм коли церковні мужі посягають на державну владу, як показує історія є невдалими формами взаємодії державно-церковних відносин.

У законотворчій діяльності необхідно зберігати позицію нейтралітету держави до будь-якої релігії, застерігаючи себе від прийняття законів, які сприяють одній

релігії чи навіть одній конфесії та/або віддають перевагу одній релігії перед іншою, тим самим створюючи нерівні умови для задоволення релігійних потреб. Не допустити встановлення єдиної «обов'язкової» державної/національної релігії чи зробити якусь окрему релігійну організацію державною церквою.

Як релігійні організації, так і державна влада, можуть по-різному трактувати відділення держави і церкви. Сприймаючи як жорстке відділення, де церква і держава живуть своїми інтересами чи як окреслення меж діяльності і взаємодії двох інститутів, щоб не було хаосу. Те що церква відділена від держави не означає, що вона викинута за маргінеси суспільства, а швидше заклик, щоб держава займалася державними справами, а церква - церковними.

Цілком очевидно, що держава не повинна втручатися у церковні віровчення, редагувати їх чи вказувати як правильно сповідувати віру. Релігійні погляди мають бути приватною справою. Громадяни мають вільно і безперешкодно слідувати обраній ними релігії. Проте були часи, коли держава насильно використовувала даний меседж для виправдання свого політичного курсу. Дані слова стали приводом для вилучення релігії та Бога з життя суспільства в «імперії зла».

Водночас держава має прямий обов'язок захищати свою національну безпеку від ворожого впливу, який просувається й через релігійні канали підмішуючи політичні лозунги з проповіддю. Перебіг подій сьогодення підтверджує, що релігія є наріжним каменем у побудові держави. Через релігію закладаються у громадян погляди на державу, ставлення до політичного курсу владних інституцій, використання мови у богослужінні, традицій, а особливо вплив закордонних релігійних центрів на ситуацію у державі. Вплив держави на релігійні організації не повинен бути надмірним, держава не повинна порушувати встановлених нею меж у взаєминах із релігійними організаціями з огляду на конституційний припис за яким «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (частина друга статті 19) [1].

Водночас важливо не забувати, що церква також не звільняється від обов'язку виконувати закони держави на території якої вона виконує свою місію.

Релігія є моральна основа нації. Про роль церкви у побудові сильної держави говорив митрополит Андрей Шептицький: «тільки ті народи могутні і здорові, в яких здорова християнська родина»[3], бо основа міцної держава – сім'я.

Ми звідусіль чуємо що потрібно боротися з корупцією, злочинністю, сімейним насильством. Релігійні організації, зокрема ті, що ґрунтуються на Біблії, в основу своєї проповіді ставлять любов до ближніх і до батьківщини, мир і братерство виховуючи моральне здорове суспільство. Духовний християнський закон стає якби шепленням для суспільства від поганих і негідних вчинків.

Безперечно, що розглядуване відокремлення не означає відсутності будь-яких контактів, зв'язків між державою та церквою. Церква і держава мають

взаємозалежний вплив, бо яка церква такий народ, а який народ така і держава. Адже церква – це суспільство, яке водночас є частиною держави. Державно-церковні відносини повинні розвиватися на партнерських засадах. Шукати точки дотику – чим можуть бути корисні одна одній, а не відмежовуватись одна від одної відмінностями які розділяють. Держава як і церква є важливими інститутами суспільства і від їх взаємозв'язків залежить доля народу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: [Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р.]. *Відомості Верховної Ради України (далі–ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141; поточна ред. – Ред. від 01.01.2020 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення 26.04.2025).

2. Від Матфія 22:21 [Word Project]. URL: https://www.wordproject.org/bibles/uk/ 40/22.htm#0 (дата звернення 26.04.2025).

3. Здорова родина – міцна держава [Парафія святих Кирила і Методія]. URL: https://pkm.if.ua/zdorova-rodyna-mitsna-derzhava/ (дата звернення 26.04.2025).

УДК 342.25(355.02)+321.01

Мигун М.Д.
аспірантка кафедри політичних наук та історії,
Київський національний університет
будівництва і архітектури

РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

Вдала організація публічної влади в умовах воєнного стану має концептуально важливе значення при формуванні політичних інститутів сучасності. Реформа децентралізації, яка офіційно поклала свій початок з ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [3], станом на 2025 рік спромоглась досягти певних результатів. За цей період відбулось ряд адміністративно-територіальних змін, проведена бюджетна реформа, внесені зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України, і найголовніше, місцевому самоврядуванню на локальному рівні вдалось закріпити свої конституційні позиції, які перш за все базуються на принципах законності, колегіальності, виборності та народовладдя.

Є. Рушковський виокремлює три системоутворюючі компоненти децентралізації:

1. *Децентралізація політична.* Публічно-правовий статус органів місцевого самоврядування (ОМС) походить від специфічного способу формування цих органів та їх представницького характеру.

2. *Децентралізація адміністративна* полягає в тому, що на ОМС покладені функції і повноваження щодо задоволення публічного інтересу в межах відповідної території.

3. *Децентралізація фінансова* передбачає наявність власних фінансових та матеріальних засобів, і означає здійснення повноважень щодо володіння, користування і розпорядження фінансовими ресурсами, які перебувають у власності громад [1, с.16].

Зазначимо, реформа публічної влади стала невід'ємним фактором важливих змін при формуванні політичних інститутів. Мова йдеться про залучення до політичної участі громадян, тобто посилення демократизації впровадження політичного режиму в громадах,

зміцнення ефективності ОМС завдяки принципу субсидіарності та розширення повноважень місцевих органів.

Разом з тим, запроваджений 24 лютого 2022 року воєнний стан не став на заваді для подальшого впровадження децентралізаційних реформ, які тривають і по наш час. Звісно, на сьогоднішній день воєнний стан значно ускладнює процес внесення деяких конституційних доповнень щодо повноважень ОМС та запровадження місцевих державних адміністрацій (МДА) префектурного типу. До того ж, органи місцевої влади прикордонних громад щоденно стикаються з низкою безпекових випробувань, що також не дає можливості для сталого розвитку територій, тому формування інституту публічного управління в умовах війни - важливий етап для забезпечення стійкості громад та їх поетапної європейської інтеграції.

На основі попередніх досліджень ми дійшли висновку, що певні функції місцевого самоврядування в період воєнного стану дещо змінились. До таких функцій слід віднести: надання підтримки внутрішньо переміщеним особам (ВПО); забезпечення роботи комунальних служб у надзвичайних ситуаціях; координація волонтерської допомоги; співпраця з новоутвореними військовими адміністраціями (ОВА) [2]; забезпечення громадського порядку; допомога у проведенні евакуаційних заходів з прифронтових територій, інше. Окрім того, органи публічної влади зазнали значних трансформацій, спрямованих саме на забезпечення національної безпеки та відновлення територіальної цілісності.

Попри досягнення, реформа децентралізації має справу з рядом воєнних викликів: нерівномірність ресурсного забезпечення громад; потенційні ризики відокремлення в умовах надмірної автономії; вилучення з місцевих бюджетів податку на доходи фізичних осіб (ПДФО); актуальним залишається етнонаціональний фактор суспільно-політичних процесів, мовне питання політики регіонів, збереження прав національних меншин; складність у забезпеченні якості публічних послуг у прикордонних об’єднаних територіальних громад (ОТГ); виникає необхідність оновлення нормативно-правової бази з урахуванням поточної безпекової ситуації. Воєнний стан актуалізував потребу в дієвому управлінні, але також виявив важливість спроможності місцевих влад. Важливим залишається закріплення демократичних принципів місцевого самоврядування у постійних намаганням централізації влади, що суперечить основним ідеям реформи.

Таким чином, децентралізація публічної влади під час воєнного стану є важливою складовою адаптації та розвитку політичних інститутів сучасності. Зважаючи на низку викликів, які постали перед органами публічної влади, результат реформи в найближчі роки залежатиме від здатності у період воєнного стану забезпечувати баланс між автономією громад і державною єдністю, а також від бажання представників політичних еліт ефективно реалізовувати нові повноваження.

Список використаних джерел:

1. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України/ [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. – К., Москаленко О. М., 2012. С. 16.
2. Про утворення та функціонування військових адміністрацій: від 24 лютого 2022 року № 68/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text (дата звернення: від 30.04.2025).

3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: від 1 квітня 2014 року № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text (дата звернення: від 30.04.2025).

УДК 321(477):316.334.3

Николаїшин Б.Б.
аспірант кафедри політології
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Політичні інститути в Україні перебувають в стані постійної трансформації, що передбачає якісну зміну всієї політичної системи та визначається її природою, внутрішньосистемними потребами існування й розвитку. Крім цього, вона обумовлена необхідністю відповідати на виклики зовнішнього середовища. Ці виклики трансформують усталену систему не безпосередньо, а проходячи крізь своєрідний "фільтр" природи державної системи і проявляються в її відповідях на виклики у формі політичних рішень та кроків держави, а також в організованих індивідуальних діях громадських або спонтанних діях соціальних структур.

Трансформація політичних інститутів визначається закономірностями протікання політичного процесу. В Україні після здобуття незалежності з одного боку йде процес формування, становлення та розвитку держави і владних структур, політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства, а з іншого боку - сучасний політичний процес в Україні характеризується умовами, в яких діють політичні актори українського суспільства. До гострих соціально-економічних проблем додаються проблеми культурного, міжнаціонального та релігійного характеру. Виділяються особливості політичного процесу незалежної України, серед яких: відсутність консенсусу між провідними учасниками політичного процесу, відсутність налагодженого діалогу влади та суспільства.

В Україні в процесі трансформації у структурах громадянського суспільства проявилися тенденції не до поглиблення соціальних перетворень і розвитку демократичних інститутів, а відбулося пристосування до сформованої політичної реальності. Таке пристосування свідчить про незрілість посткомуністичної

демократії, коли окремі групи суспільства, які називаються «елітами», використовують у своїх інтересах слабку державну владу.

Г.І. Вайнштейн вважає, що посткомуністичні трансформації мають деякі особливості в порівнянні з трансформаційними процесами в інших державах. Подальший розвиток інститутів громадянського суспільства в посткомуністичних країнах дає чималі підстави для перегляду суто оптимістичного уявлення про них як про своєрідну школу демократичного виховання мас та якомусь інструменту їх залучення до демократичної практики суспільно-політичного життя [1, с. 166].

К. Малигіна, аналізуючи ситуацію, що склалася в незалежній Україні, вважає прийнятним до української дійсності поняття "неопатримопіалізму", виділеному Ш.Ейзенштадтом. Вона називає неопатримоніальною державу ту, в якій неформальні (патрімоніальні) та формальні (бюрократичні) механізми розділені де-юре, але де-факто співіснують і є взаємозамінними [5, с. 9–10]. Тоді замість "правової держави", як зазначає П.Д'Аіьері, виникає "інструментальне управління правом", так звана "політика з позиції сили", що неминуче призводить до корупції.

Такий процес формування політичних інститутів України привів до неможливості дати точне визначення форми правління незалежної України на її різних етапах політичної реальності XXI ст. Домінуюча роль неформальних механізмів розв'язання політичних завдань та "політика з позиції сили" призводять до неможливості консолідувати демократичний режим як в рамках президентської, так і в рамках парламентської системи.

Справжнім викликом для політичної системи України став початок повномасштабної російсько-української війни у 2022 році. Військова агресія з боку Росії продовжує загрожувати не лише територіальній цілісності й суверенітету України, але й впливає на функціонування державних інститутів, політичну стабільність і демократичні процеси в нашій країні. У цих умовах виникає необхідність вивчення трансформацій, що відбуваються в політичній системі України, зокрема змін у структурі управління, підходах до забезпечення національної безпеки та взаємодії між державними й громадськими інститутами. В умовах сучасної геополітичної нестабільності розуміння процесів, що відбуваються в Україні, має важливе значення не лише для самої країни, але й для міжнародної

спільноти.

Військова агресія Росії проти України і введення воєнного стану докорінно вплинули на політичні процеси в нашій країні. Варто відзначити, що цей вплив виходить за межі офіційних обмежень, які передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану», таких як призупинення виборів, заборона на референдуми та мітинги, а також створення військових адміністрацій. Війна також веде до численних інших змін у внутрішньополітичній ситуації України, формуючи нові можливі сценарії розвитку політичного середовища в майбутньому.

Адаптуючись до поточних умов та викликів у сфері безпеки, Верховна Рада України постійно змінювала свої методи роботи, починаючи з лютого 2022 року. Перший заступник Голови Верховної Ради України О. Корнієнко виокремив наступні етапи діяльності парламенту в умовах війни: 1. З початку повномасштабного вторгнення до квітня-травня 2022 року – швидке ухвалення рішень, переважно одразу в цілому, з мінімальним обговоренням. У цей час парламенту було необхідно негайно реагувати на нові виклики й приймати необхідні закони для забезпечення обороноздатності та функціонування держави в умовах військової агресії. 2. До кінця літа 2022 року – «перехідний етап», коли деякі закони все ще приймались у пришвидшеному режимі, але відновилася повна законодавча процедура для окремих ініціатив. Це був час поступового повернення до більш звичних методів роботи, хоча загрози безпеки все ще потребували швидкого прийняття деяких рішень. 3. До середини 2023 року – основна робота була спрямована на європейську інтеграцію у зв’язку з отриманням статусу кандидата на членство в ЄС, інші законопроєкти могли відкладатися. У цьому періоді пріоритетними стали законодавчі ініціативи, пов’язані з адаптацією українського законодавства до стандартів ЄС та виконанням умов для подальшої євроінтеграції. 4. До сьогоднішнього часу – фактичне повернення до звичних законодавчих процедур і парламентських практик, темп прийняття законів суттєво знизився. Нині Верховна Рада працює у режимі, який наближається до мирного часу, що дозволяє більш детально обговорювати й опрацьовувати законодавчі ініціативи [4].

Проте, незважаючи на активну роботу Верховної Ради та уряду в цілому, рівень довіри до парламенту становить, за соціологічними опитуваннями, мінус

20%, до уряду - мінус 26%, та до президента - мінус 18% [2]. Однією з причин такої ситуації є брак значущих комунікаційних каналів, адже в умовах війни їхня кількість природно обмежується. Відповідно, падіння довіри до вищого законодавчого органу України створює загрозу для демократії в країні, особливо з огляду на те, що це відбувається на тлі зростаючої довіри громадян до силових структур (рівень довіри населення до СБУ протягом 2022-2023 рр. майже не змінився) [3] .

Криза довіри до парламенту тісно пов'язана з кризою партійної системи, яка є одним із головних суб'єктів політичного простору України. Слід зазначити, що ще до війни в Україні спостерігалася криза партій, коли соціологічні опитування фіксували низький рівень довіри громадян до політичних партій як інституту загалом, що супроводжувалося зниженням популярності практично всіх політичних партій, особливо тих, що представлені в парламенті. Слід також зауважити, що війна сприяла поляризації політичного простору, що може призвести до появи двох основних груп партій – "військових" (ЗСУ, ДСНС, Національної гвардії та волонтерів).

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити низку важливих висновків. По-перше, процес трансформації політичних інститутів в Україні повинен відбуватися через підвищення ефективності координації процесу структурних соціально-економічних перетворень, розширення внутріпартійної демократії, яка повинна стимулювати громадянську демократію, та поглиблення ефективності управлінської системи в державі. По-друге, політична система України під час широкомасштабного вторгнення РФ показала свою ефективність й здатність до виживання, що відбулося навіть у таких екстремальних умовах, і свідчить про міцність інституцій. На противагу цьому, політичні партії виявилися найуразливішим елементом системи. Більшість із них не змогли пристосуватися до умов війни, що підтверджує їхню слабкість ще до початку конфлікту. Політичні партії в Україні часто функціонували як клуби або виборчі проєкти, а не як справжні загальнонаціональні об'єднання громадян. Ця проблема лише загострилася в умовах війни. По-третє, інформаційне середовище також зазнало значних трансформацій: створення Єдиного телемарафону призвело до монополізації телепростору, тоді як

популярність інтернетблогерів і месенджерів різко зросла. Таке нове середовище може стати джерелом нових політичних гравців, здатних перетворити свою медійну популярність у політичну. По-четверте, важливими потенційними гравцями стали також Збройні Сили України та волонтерські організації, які вже сьогодні мають потужні внутрішні й зовнішні структури, які, ймовірно, матимуть значний вплив на майбутнє політичне життя країни. Однак, основним рушієм змін в Україні є саме суспільство, яке під впливом війни формує запит на швидкі реформи та радикальні зміни.

Список використаних джерел:

1. Вайнштейн Г.І. Закономірності та проблеми посткомуністичних трансформацій. Політичні інститути на рубежі тисячоліть. 2001. С. 166.

2. Київський міжнародний інститут соціології. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2023 роках. https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1

3. Павленко І. (Національний інститут стратегічних досліджень). Політична система України в умовах війни. https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny

4. Рада. Парламент в умовах війни: приклад України. 2023. https://www.rada.gov.ua/uploads/ documents/74995.pdf

5. Фісун О. Неформальні інститути та неопатримоніальна демократія в Україні. Агора. № 17. 2016. С. 9–10.

УДК 329(477.86):005.591.46(043.2)

Миколайчук О. І.

аспірант кафедри політичних наук

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ІВАНО_ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У РЕФОРМІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Реформа децентралізації, що стартувала у 2014 році, передбачала передачу повноважень та ресурсів від центральної влади до місцевих громад. У цьому процесі

політичні партії опинилися у новій реальності: старі схеми вертикального впливу перестали працювати, а нові механізми ще не були належним чином засвоєні. На Івано-Франківщині це проявилось досить виразно. Область традиційно має високу політичну активність і чітко артикульовані регіональні цінності. Утім, із укрупненням громад, змінами в адміністративно-територіальному устрої та новими викликами для управління ресурсами, багато партій зіткнулись із труднощами адаптації до нових умов. Сільські та селищні громади, які раніше були автономними в межах районів, тепер стали частинами більших об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Відповідно, потребувалося нове розуміння комунікації з виборцями, управління ресурсами та формування місцевих команд.

У політичному полі Івано-Франківської області домінують переважно правоконсервативні сили, зокрема такі партії, як «Свобода», «Європейська Солідарність», «Батьківщина», «Слуга Народу», а також місцеві політичні проєкти. Разом із тим у процесі децентралізації проявилася цікава тенденція: на місцевому рівні політичні бренди часто поступаються особистостям. Це особливо помітно у виборах до рад ОТГ, де місцеві лідери здобували підтримку не завдяки партійному квитку, а через авторитет, досвід, або ж конкретні досягнення в громаді. У багатьох випадках політичні партії змушені були шукати компроміс із місцевими активістами, делегуючи їм можливість балотуватись від партії, навіть якщо ідеологічна близькість була мінімальною. Така ситуація має як позитив, так і ризики. З одного боку — це розвиток локального лідерства та реальної демократії на місцях. З іншого — розмивання політичної відповідальності та зниження ідеологічної чіткості партій.

Серед основних викликів, які постали перед політичними партіями в Івано-Франківській області в контексті децентралізації, можна виокремити кілька ключових. По-перше, це організаційна слабкість партій на місцях. Після укрупнення громад партіям потрібно було вибудовувати нові структури, часто з нуля. Але не всі політичні сили мали достатньо ресурсів або мотивації для цього. По-друге, проблемою залишається низький рівень політичної культури. Часто вибори у громадах перетворювались на боротьбу за контроль над бюджетами, а не на конкуренцію програм. Це послаблювало довіру до партій та поглиблювало апатію виборців. По-третє, багато політичних сил не мали стратегічного бачення розвитку громад. Партії, зосереджені на парламентських або президентських виборах, не завжди сприймали місцеву політику як пріоритет. У результаті на місцях діяли ситуативні, а не системні команди. І, нарешті, фінансові обмеження — проведення виборчої кампанії навіть у межах однієї громади стало дорогим процесом. Для багатьох регіональних осередків це було серйозним бар'єром.

Попри це, децентралізація відкриває перед політичними партіями нові можливості, якщо вони здатні їх розпізнати й використати. Насамперед, це формування нових лідерів. Саме на рівні ОТГ можуть народжуватись нові політичні фігури, які у майбутньому здатні посилити партії на національному рівні. Крім того, з'являється шанс реалізовувати інноваційні політики. Партії можуть впроваджувати нові моделі управління, прозорі бюджети, цифрові сервіси — і отримувати довіру

виборців через конкретні результати. Громади, особливо в Івано-Франківській області, часто мають чітку культурну ідентичність, глибоко вкорінену історичну свідомість. Це дає можливість партіям, які мають ідеологічну базу, будувати ефективну комунікацію з виборцем. Об'єднані громади як нові точки впливу створюють нагоду для розширення партійної мережі, налагодження горизонтальних зв'язків і посилення локальних осередків.

У найближчі роки роль політичних партій у регіональних громадах зростатиме. Це вимагатиме від них гнучкості, відкритості до нових підходів і послідовності у реалізації політик. Для Івано-Франківської області важливо зосередити увагу на інституційному розвитку партій на рівні ОТГ, інвестувати в навчання місцевих лідерів, посилювати програмність і комунікацію. Варто також підтримувати інклюзію молоді та жінок у політичне життя громад, адже саме децентралізація створює умови для рівнішого доступу до політики. Важливою є й співпраця з громадянським суспільством — партії повинні ставати партнерами громади, підтримувати волонтерські ініціативи, локальний бізнес, культурні проєкти. І нарешті, ключовим залишається питання політичної відповідальності. Люди повинні бачити, що партії здатні не лише пропонувати кандидатів, а й контролювати їхню діяльність, реагувати на порушення та зловживання.

Отже, децентралізація — це не лише адміністративна реформа, а й лакмусовий папірець для політичної зрілості України. Політичні партії на Івано-Франківщині мають шанс не просто адаптуватися, а очолити процес змін, стати носіями нової культури управління — ближчої до людей, прозорішої та відповідальнішої. Це завдання нелегке. Але саме від його виконання залежить не лише успіх децентралізації, а й довіра до політики як такої.

Список використаних джерел

1.Комітет з питань організаційного та правового забезпечення діяльності Верховної Ради України. У Комітеті розглянуто актуальні питання формування регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://komsamovr.rada.gov.ua/news/main_news/84710.html (дата звернення: 17.04.2025).

2.Національний інститут стратегічних досліджень. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf (дата звернення: 19.04.2025).

3.Івано-Франківська обласна рада. Стратегія розвитку Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: https://orada.if.ua/wp-content/uploads/2020/01/Стратегія-розвитку-Івано-Франківської-області.pdf (дата звернення: 10.04.2025).

4.Міністерство розвитку громад та територій України. На Тернопільщині

обговорили питання формування регіональної політики [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: https://decentralization.ua/news/5454 (дата звернення: 10.04.2025).

УДК 32:316.77:791.2

Поклад В.І.

кандидат філософських наук,

експерт Центру українських правових досліджень

ШОУ ЯК ПРОВІДНИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Надається характеристика шоу як інституту сучасного масового суспільства, що має вплив на різні сфери суспільного життя. Розкривається зміст поняття «шоу-цивілізація» як феномену імітаційної та маніпулятивної природи, де форма та розважальність стають визначальними факторами сприйняття інформації та оцінки подій. Аналізується роль шоу в сучасній політиці, яка все частіше набуває рис розважального масового заходу. Шоу стає не просто інструментом політичної комунікації, а й провідним інститутом, що визначає правила політичної гри та впливає на вибір виборців.

Ключові слова: шоу, шоу-цивілізація, політика.

Poklad V. Shaw as a leading institution of modern politics.

Abstract. The article describes the show as an institution of modern mass society, which has an impact on various spheres of public life. The content of the concept of "show-civilization" is revealed as a phenomenon of imitative and manipulative nature, where form and entertainment become determining factors in the perception of information and assessment of events. The role of the show in modern politics, which is increasingly acquiring the features of an entertaining mass event, is analyzed. The show is becoming not just a tool of political communication, but also a leading institution that determines the rules of the political game and influences the choice of voters.

Key words: show, show-civilization, politics.

«У нас буде гарне шоу» - промовив Д. Трамп перед початком зустрічі з В. Зеленським у Білому домі 28 лютого поточного року. На мою думку, ця фраза не була випадковою обмовкою колишнього шоумена. Її можна вважати певним індикатором інституалізації видовищного дійства, яке ми знаємо під назвою «шоу», навіть на найвищому рівні світового політики.

Вже третє тисячоліття гасло римського плебсу «хліба й видовищ!» не втрачає своєї актуальності. Та у сучасному суспільстві акцент поступово переноситься на другу частину цього імперативу – на видовища. У багатьох країнах світу проблема голоду практично вирішена. Якщо раніше видовища частіше використовувались владою в ситуаціях загострення проблем забезпечення населення продуктами

харчування, як своєрідний замінник хліба, то зараз шоу все більше стають самодостатньою сутністю, важливим соціальним інститутом сучасного суспільства.

Поняття «шоу» є похідним від англомовного дієслова to show, що означає «показувати». Іменник «шоу» так і перекладається - «показ», точніше, «вистава, яку дивляться». Зазвичай під шоу розуміється не будь-яка вистава, а переважно масове, видовищне, ефектне дійство. Звідси йде поширення тлумачення шоу у масовій свідомості як чогось показного, розрахованого на гучний зовнішній ефект («що ви тут шоу влаштовуєте!»). Загалом поняттям «шоу» можуть позначатися заходи різного спрямування, «які мають на меті щось продемонструвати, показати, донести певну візуальну або аудіальну інформацію з орієнтацією на сприйняття і оцінку певної аудиторії» [4, с. 112].

Різноманітні форми шоу у наш час зустрічаються скрізь. Відкриття підприємства, судові процеси, арешт корупціонера, торгівельні акції, конкурси, урочисті події, презентація технічних досягнень (автошоу, авіашоу) і т. ін. Не можна не згадати сучасні формати навчальних занять та наукових заходів в університетах. Коли ПОКАЗАТИ стає не менш важливим, ніж ПРОВЕСТИ. «Популярність сучасних шоу в мистецьких, політичних, адміністративних та освітніх практиках, - підкреслює А. Кириченко, - свідчить про вже сталу вкоріненість та органічну «вмонтованість» шоу в соціокультурні процеси сучасного суспільства» [4, с. 115].

У суспільному дискурсі дедалі активніше використовується поняття «шоу-цивілізація», як «феномен імітаційної і маніпулятивної природи, коли видиме і прописане визначають сутність змісту будь-якого інформаційного об'єкта і суб'єкта для аудиторії незалежно від технологічного каналу поширення» [3, с. 227]. Як зауважує В. Танчер, «у сфері так званого шоу-бізнесу в розвинутих країнах зайнято значно більше людей, ніж у сільському господарстві, продовольчій індустрії. Чим більш розвинута країна, тим менше вона потребує аграріїв, фермерів у традиційному розумінні або тих, хто забезпечує продовольчий ринок. Тоді як інформаційно-розважальна індустрія невпинно зростає» [9, с. 17].

Концепція «шоу-цивілізації» виникла в результаті спостережень за змінами в культурі та суспільстві (особливо з розвитком мас-медіа та індустрії розваг) на основі відтворення у сучасному суспільстві ідей з концепцій «суспільства спектаклю» Г. Дебора (Guy Debord. La Société du Spectacle, 1967), «суспільства споживання» Ж. Бодрійяра (Jean Baudrillard. Simulacra and Simulation, 1981), «ери телебачення» Н. Постмана (Neil Postman. Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business, 1985). Зокрема, описуючи суть концепції «суспільства спектаклю», Г. Дебор зазначає: «У суспільствах, які досягли сучасного рівня розвитку виробництва, все життя проявляється як величезне нагромадження вистав. Все, що раніше сприймалося безпосередньо, відтепер відтиснуто в уявлення» [2].

Шоу-цивілізація – це явище сучасної культури, в якому видимість, зовнішня форма та розважальність стають визначальними факторами сприйняття інформації та оцінки подій. У такій цивілізації важливим є не те, чим щось є насправді, а те, як

воно виглядає та яке враження справляє на аудиторію. Шоу-цивілізація має значний вплив на суспільство, формуючи громадську думку, політичні вподобання, культурні цінності та спосіб життя. Вона може призводити до поверхового сприйняття дійсності, зниження критичного мислення та підміни справжніх цінностей штучними образами.

У сучасному суспільстві шоу виходить за рамки мистецького жанру і стає справжнім соціальним інститутом. Шоу притаманні такі основні ознаки соціального інституту:

1.Наявність соціальних норм – шоу регулюється правилами та стандартами (наприклад, закони про ЗМІ, етичні норми, стандартні прийоми впливу на аудиторію).

2.Стійкість і повторюваність – шоу має усталені формати, які відтворюються в різних культурах, серед яких орієнтація на видовищність, сенсаційність, інтерактивність.

3.Функціональність – виконує соціальні функції (розвага, виховання, соціалізація, передача цінностей).

4. Система ролей і статусів – передбачає учасників із певними ролями (режисери, ведучі, герої, експерти, масовка тощо).

5.Матеріальна база – існують інституційні структури (телеканали, соціальні мережи Інтернету, фінансування).

Головна функція будь-якого соціального інституту – задоволення соціальних потреб. Шоу, як генетично культурне, естетичне явище, покликане сприяти задоволенню потреб в емоціях. Як позитивних, так і негативних. Історично шоу виникає як інструмент задоволення культурних потреб представників нижчих соціальних шарів. З самого початку людської цивілізації проведення видовищних вистав супроводжує життя людини від народження до самої смерті. Ритуали святкування народження, ініціації, шлюбу, поховання тощо реалізуються переважно саме як дійство, розраховане на зовнішній ефект.

Як пише Е. Гідденс, у період Середньовіччя «тих, хто мав померти, везли вулицею у відкритому візку, щоб наприкінці свого життя вони могли стати учасниками вистави при величезному скупченні глядачів, які аплодують або свистять, залежно від ставлення до жертви. Кати були такими ж знаменитостями, як у наш час кінозірки» (1, с. 26).

Слід згадати також «давньогрецькі обрядові святкування, давньоримські спортивні змагання, середньовічні містерії, лицарські турніри, масові розваги під час бенкетів та балів, маскаради, карнавали» [4, с. 111]. Політичні процеси зміцнення державності також постійно супроводжувались масовими видовищами з детальною розробкою їх сценаріїв – коронацією, сходженням на престол, вшануванням тріумфаторів тощо, які відрізнялись емоційною пафосністю [7, с. 36].

У контексті шоу-цивілізації політика також все частіше набуває рис розважального шоу, де головними стають не зміст політичних програм та ідеологій, а харизматичність лідерів, їхня здатність до яскравих публічних виступів та створення медійних образів. У сучасній політології використовується поняття «шоу-політика», яка розуміється як «активне впровадження у політичні та PR-комунікації шоу-технологій, які сьогодні формують способи життєдіяльності масової культури у суспільстві масового споживання. «Розважай і володарюй» – ось головний девіз шоу-політики» [7, с. 36]. Серед особливих жанрів публічних політичних шоу виділяються святкові паради, церемонії відкриття пам'ятників, з'їзди політичних партій, зустрічі кандидатів з виборцями, церемонії інавгурації, марші протесту, мітинги, пікети тощо [7, с. 38].

Шоу стає не просто інструментом політичної комунікації, а й провідним інститутом, що визначає правила політичної гри та впливає на вибір виборців. Найяскравіший приклад – виборчі кампанії В. Зеленського та Д. Трампа, які вміло використовували розважальні прийоми, емоційність, популізм та вміння «заводити» публіку.

Телебачення та інші медіа стають головною ареною політичної боротьби. Політики змушені підлаштовуватися під формати телевізійних шоу, де важливими є короткі та емоційні меседжі, яскраві візуальні образи та скандали. Політичні ток-шоу часто перетворюються на змагання за увагу глядачів, а не на серйозні дискусії.

Замість складних аргументів та програм у політиці все частіше використовуються прості та емоційні звернення до народу, які апелюють до почуттів, а не до розуму. Візуально-чуттєві компоненти переважають раціональні. Політики-популісти вміло використовують елементи шоу для завоювання популярності. Соціальні мережі стають майданчиком для політичних "вистав", де важливими є лайки, репости та коментарі. Політики використовують їх для створення ілюзії близькості до народу та маніпулювання громадською думкою. Межі між інформацією та розвагами стираються. Політичні новини подаються у формі шоу, що полегшує їхнє сприйняття, але водночас може призводити до спрощення складних питань та зниження рівня критичного мислення.

Наслідки перетворення політики на шоу можуть бути негативними. Відбувається зниження рівня політичної дискусії, коли змістовні дебати підмінюються емоційними перепалками та популістськими заявами. Посилюється поверхневе сприйняття політики. Виборці орієнтуються на зовнішні ефекти та імідж політиків, а не на їхні реальні дії та програми. Відбувається маніпулювання громадською думкою, адже за допомогою шоу-технологій легше впливати на емоції та свідомість виборців.

Водночас, елементи шоу можуть бути використані в політиці і з позитивною метою – для привернення уваги до важливих проблем, залучення молоді до політичного процесу та полегшення сприйняття складної інформації. Так, напередодні Помаранчевої революції проект В. Даниленка «Театр сатири «Політичний вертеп», відпрацював, як на фронті, по всіх найгарячіших точках

президентської виборіади, завдяки чому «політичний» вертеп, не втрачаючи (здебільшого) сакральної частини власне різдвяної історії, набув суспільного звучання та конкретної світоглядно-ідеологічної спрямованості» [5]. І взагалі, як відмічає П. Тамаш, події у Києві листопада-грудня 2004 року можна розглядати як добре поставлену виставу наслідком якої стала політична мобілізація середнього класу [8, с. 5] Однак важливо зберігати баланс між розважальністю та змістовністю, щоб політика не втратила своєї сутності як інструменту управління суспільством.

Шоу, таким чином, стає провідним інститутом політичної сфери суспільства. Як відзначає Ю. Орлов, «політика стала шоу, шоу – політикою; шлях до представницьких органів влади відкривається не через місцеву політичну мережу, а через мас-медіа, не через програмний прагматизм, зрештою – мислення, а через споживчу рекламу, сугестію; цей шлях є не комунікативно-функціональним у політико-прагматичному сенсі, а розважально-функціональним (епатаж, скандал, популізм)» [6, с. 20]. Ця ситуація вимагає посилення уваги політичної науки до аналізу явищ «шоуізації політики» з метою мінімізації маніпулятивної складової у політичних процесах і використання особливостей сучасної шоу-політики у корисних для суспільства цілях.

Список використаних джерел:

1. Гидденс Э. Социология. Москва : Эдиториал УРСС, 1999. 704 с.

2. Дебор Г. Общество спектакля. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/%D0%9E%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D1%8F/n2CVEAAAQBAJ?hl=ru&gbpv=1&pg=PT3&printsec=frontcover (дата звернення 01.05.2025).

3. Ильченко С. Н. Шоу-цивилизация: реальность современной медийной практики. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. Сер. 9: Филология. Востоковедение. Журналистика. 2012. № 1. С. 227-230.

4. Кириченко А.О. Шоу як феномен масової культури: сутнісні ознаки й функції. *Питання культурології*. 2021. № 38. С. 109-119.

5. Недавня О.В. Політичний вертеп як розвиток українських духовних традицій в громадянській дії. URL: http://narxivn.wordpress.com/2009/01/30/polit_vertep/ (дата звернення 01.05.2025).

6. Орлов Ю.В. Постмодерна кримінологія: основні гносеологічні орієнтири. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 13-24.

7. Русакова О.Ф. Шоу-политика: особенности дискурса. *Социум и власть*. 2009. № 4 (24). С. 36-39.

8. *Тамаш П.* Массовые выступления на городских улицах как жанр политического карнавала: возможное толкование событий ноября-декабря 2004 года

в Киеве. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2007. № 1. С. 5-17.

9. Танчер В. Соціологічна наука: проблеми розвитку і дисциплінарного переформатування. *Український соціологічний журнал*. 2009. № 1-2. С. 15-19.

УДК 075:32-04-027.543

Сегедин Д. І.

студент ІІІ курсу спеціальності Політологія

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника

РОЛЬ МЕДІА В МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

У сучасному світі одну із основних ролей у формуванні змісту міжнародних процесів, шляхом впливу на громадську думку, рішення політичного характеру та міждержавної взаємодії, відіграють медіа. Виступаючи як інструментом розповсюдження інформації, так і важливим знаряддям пропаганди, вони здатні змінювати ідеали, пріоритети і стратегії держав. Медійний простір одночасно виступає джерелом можливостей і викликів. З одного боку, забезпечуючи майданчик для співпраці між країнами, їхньої відкритої комунікації та слугуючи способом вирішення глобальних проблем, він, з іншої сторони, може стати інструментом дезінформації і маніпуляції, що, підриваючи довіру, спричиняє конфлікти та загрожує міжнародній стабільності.

Заслуговує особливої уваги й вплив інформаційного простору на взаємодію між державами. За допомогою сучасних технологій маніпуляція політичним процесом у реальному часі можлива шляхом миттєвого поширення інформації, що, в свою чергу, викликає етичні і безпекові питання, пов’язані із захистом суверенітету в інформаційній сфері та протидією деструктивній діяльності медіа.

Через це розгляд основних аспектів ролі медіа в міжнародних політичних процесах, їхнього впливу на побудову політичного порядку денного і способів маніпуляції інформацією є важливим для напрацювання механізму дії етичного інформаційного простору, який зміг би сприяти стабільності та довірі у міжнародній взаємодії.

В широкому значенні під поняттям «медіа» розуміють способи та механізми зберігання і розповсюдження інформації й відомостей для індивідуальної або масової авдиторії. Зчаста як синоніми застосовують поняття «засоби масової інформації» (ЗМІ), «масмедіа», однак масова комунікація розглядається в значно ширшому значенні, її тлумачення відбувається з погляду комунікації, тобто у контексті поширення інформації, думок та ідей; природної дії людського буття, засобами і способами донесення яких і є масовою комунікацією [2]. Саме медіа є основними посередниками в обміні інформацією між учасниками даного простору,

об’єднуючи людей, організації та держави у спільному інформаційному середовищі, що підкреслює необхідність розуміння інформаційного простору як феномену.

Інформаційний простір виступає історично сформованою, забезпеченою способами зв’язку та правовими гарантіями формою узгоджених і впорядкованих, територіально далеких і близьких інформаційних ресурсів, котрі концентрують результати комунікативної взаємодії людей. Головною метою формування соціально-комунікаційних взаємин у межах інформаційно-комунікаційного простору є зростання інформованості суспільства та внутрішній і зовнішній дії держави. В цьому контексті, інформаційно-комунікаційний простір слід розуміти як окрему територію, в межах якої містяться ресурси і джерела інформації, системи збору, опрацьовування, розповсюдження інформації та користувачі цих ресурсів, що перебувають під юрисдикцією законодавства даної території [1, с. 27-30]. В умовах технологічного розвитку та глобалізації він стає не тільки способом передавання інформації, а й одним із важливих складових у процесі міжнародної взаємодії. Саме тому подальше спрямування на розгляд міжнародної політики є важливим, оскільки багатоаспектні зв’язки між державами здійснюються завдяки інформаційним та комунікаційним каналам.

Зміст зовнішньої політики держави як будови її діяльності на політичній арені формується під впливом її становища у системі міжнародних відносин і пріоритетною основою її напрямків у зовнішній політиці. Існують різноманітні способи, що ними послуговуються держави у своїй зовнішньополітичній взаємодії, типи котрих, однак, зводяться до обмеженої кількості: сила, обмін й переконання; сила та переговори; переконання, торг, насильство і погрози. Встановлення взаємозв’язків між цілями і засобами їх застосування закріплюються у стратегії міжнародної взаємодії [4, с. 185-187]. Разом із тим, у модерну еру інформаційних та цифрових технологій медіа перебирають на себе дедалі більшу роль щодо впливу на політичні процеси міжнародного характеру. Контроль над засобами масової інформації дає змогу маніпулювати свідомістю мас, створювати вигідну для суб’єкта дійсність і вирішувати, котрі проблеми сьогодення є вартими уваги. Штучно виробляється явище медіа свідомості, — така, що сформована на маніпулятивних інтерпретаціях, хибних цінностях, подвійній моралі, — де, піднесена засобами масової інформації, реальність не відповідає дійсності; через що громадська думка спотворюється [3, с. 302-307].

При аналізі державної інформаційної політики слід стверджувати, що її спрямування повинне обумовлюватися розв’язанням завдань загальнодержавного значення, ряд яких включає: побудову інформаційного простору України і її входження до системи всесвітнього простору; розширення меж правової бази, яка регулює відносини суспільного характеру, включно із такими, що пов’язанні з отриманням, розповсюдженням і застосуванням інформації; розвиток сфери інформаційних послуг; гарантію інформаційної безпеки держави і суспільства; підвищення політичної стабільності в межах держави. Задля ефективного вирішення зазначених завдань потрібне доцільне управління усіма наявними типами інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури, регуляція діяльності

електронних і друкованих засобів масової інформації та підтримки національного ринку інформаційних продуктів, послуг, засобів і технологій [5, с. 239-242].

Отже, сьогодні меді відіграють чи не найважливішу роль у творенні громадської думки, адже вони є потужним методом донесення інформації та впливу на настрої соціуму. Особливо значимим даний вплив стає у контексті міжнародної взаємодії, де медіа відіграють роль не лише у сприянні поширення певних поглядів та ідей, а й у впливі на прийняття рішень.

Список використаних джерел

1. Ведмідь П. В. Поняття інформаційно-комунікаційного простору в системі органів державного управління. *Право та державне управління*. 2019. Т. 2, № 34. С. 26–32.

2. Городенко Л. М. Медіа. *Енциклопедія Сучасної України* / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк. Київ, 2018. URL: https://esu.com.ua/article-66085 (дата звернення: 27.12.2024).

3. Поліщук Ю., Гнатюк С., Сєйлова Н. Мас медіа як канал маніпулятивного впливу на суспільство. *Безпека інформації*. 2015. Т. 21, № 3. С. 301–308.

4. Седляр Ю. О., Ярошенко В. М. Зовнішня політика держав: теоретичні засади дослідження питання. *Актуальні проблеми політики*. 2023. № 71. С. 184–190.

5. Сірий С., Турченко Ю. Інформаційна політика України доби глобалізації: теоретичний аналіз. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4-5. С. 237–245.

УДК 330.341.1:351.72+338.1

Сікора І.А.
Студентка спеціальності «Політологія. Національна безпека»
Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: БАЗОВІ СКЛАДОВІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Економічна безпека є ключовим елементом національної безпеки, що забезпечує стійкість і конкурентоспроможність національної економіки, її здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Дослідження цього явища спирається на широкий спектр теоретичних концепцій та методологічних підходів.

Економічна безпека держави — це стан національної економіки, який забезпечує стійкий розвиток країни, її здатність протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам, гарантує високий рівень добробуту громадян та конкурентоспроможність на міжнародній арені. Згідно зі Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року, національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція в європейський економічний простір та розвиток

рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами.

Основні складові економічної безпеки

Економічна безпека складається з кількох ключових компонентів:

Фінансова безпека – стабільність банківської системи, контроль за державним боргом, ефективна грошово-кредитна політика.

Енергетична безпека – диверсифікація джерел енергії, енергоефективність, незалежність від імпорту стратегічних ресурсів.

Промислова безпека – розвиток власного виробництва, зменшення залежності від імпорту критично важливих товарів.

Інвестиційна безпека – сприятливий інвестиційний клімат, захист внутрішнього ринку від недружніх поглинань.

Зовнішньоекономічна безпека – контроль за імпортом та експортом, баланс зовнішньої торгівлі, уникнення економічної залежності.

Соціальна безпека – низький рівень безробіття, достатній рівень заробітної плати, соціальні гарантії для населення.

Науково-технологічна безпека – розвиток науки та інновацій, забезпечення технологічного суверенітету.

Продовольча безпека – достатній рівень виробництва сільськогосподарської продукції, доступність харчових продуктів.

Ці складові визначені в офіційних документах, зокрема в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року.

До ключових загроз економічній безпеці належать:

Внутрішні загрози:

- Високий рівень корупції.
- Неефективна державна економічна політика.
- Нерозвиненість внутрішнього ринку та залежність від імпорту.
- Тіньова економіка та ухилення від сплати податків.

Зовнішні загрози:

- Економічні санкції з боку інших держав.
- Світові фінансові кризи.
- Монополізація стратегічних галузей іноземними компаніями.
- Технологічна відсталість та залежність від імпорту високотехнологічної продукції.

Згідно з інформацією Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу.

Особливості забезпечення економічної безпеки в Україні

В умовах війни та геополітичних загроз економічна безпека України потребує комплексного підходу, що включає:

Диверсифікацію економіки – розвиток власного виробництва, підтримка малого та середнього бізнесу.

Антикорупційні заходи – прозорість державних фінансів, реформи у сфері управління.

Розширення експортних ринків – активне просування українських товарів на нові ринки, зменшення залежності від однієї чи кількох країн.

Розвиток оборонно-промислового комплексу – інвестиції у військові технології та виробництво.

Підвищення енергетичної незалежності – розвиток відновлюваних джерел енергії, скорочення імпорту енергоресурсів.

Інтеграція до ЄС та міжнародних організацій – залучення інвестицій, участь у глобальних торгових ланцюгах.

Згідно з повідомленням на офіційному сайті Президента України, Стратегія економічної безпеки передбачає забезпечення стійкості до зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз, збереження та розвиток економічної потужності країни, а також гарантування економічної незалежності України.

Отже, Актуальність вивчення економічної безпеки зумовлена потребою у розробці сучасних підходів до її зміцнення в умовах глобальних викликів. Це включає підвищення регуляторної ролі держави та створення ефективних механізмів для моніторингу й нейтралізації загроз. Глибокий науковий аналіз цієї проблематики є необхідним для визначення стратегічних напрямів розвитку держави, зміцнення її економічної стійкості та підвищення конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Тому, проблематика економічної безпеки залишається одним із центральних об'єктів наукових досліджень, потребуючи постійного вдосконалення підходів та оновлення методологій у світлі динамічних змін світової економіки.

Для України, особливо в умовах війни та глобальних викликів, забезпечення економічної безпеки є питанням національної безпеки. Основними пріоритетами в цьому напрямі є боротьба з корупцією, диверсифікація економіки, розвиток оборонно-промислового комплексу, розширення експортних ринків та інтеграція в європейський і світовий економічний простір.

Успішне впровадження Стратегії економічної безпеки України та реформ, спрямованих на стійкість економіки, сприятиме не лише зміцненню національної безпеки, але й підвищенню рівня життя населення та забезпеченню стійкого економічного розвитку країни.

УДК 321.74:004

Сокоринський В. О.
аспірант факультету міжнародних відносин, політології та соціології.
Одеський Національний Університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАГРОЗ ЦИФРОВОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ У СВІТІ

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає швидкий розвиток технологій та інтернет-комунікацій, що відкриває безліч можливостей для розвитку суспільства, економіки і культури. Проте разом з цими позитивними змінами приходять і темні сторони цифрової епохи, які можуть загрожувати основним цінностям, включаючи свободу, приватність і права людини. Один із таких негативних аспектів – це цифрові тоталітарні тенденції, які в деяких країнах стають все більш помітними.

Цифрова трансформація означає прийняття цифрових технологій для перетворення бізнес-процесів і послуг з нецифрових на цифрові. Діджитал-трансформація охоплює, наприклад, переміщення значної кількості даних організацій до хмари, використання технологічних пристроїв та інструментів для спілкування та співпраці, а також повну цифровізацію бізнес-процесів компаній. До цифрових технологій прийнято відносити : "…Інтернет, роботизація та кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові технології, адитивні технології (3D-друк), хмарні та туманні обчислення, безпілотні та мобільні технології, біометричні, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн тощо" [1]

Основні тези :1. Цифровий тоталітаризм – це ситуація, коли влада намагається оточити суспільство масштабними системами моніторингу, контролю та цензури в інтернеті та інших аспектах цифрової сфери. Основною метою таких дій є збереження влади та обмеження прав та свобод громадян. Світовий досвід свідчить про те, що цифровий тоталітаризм може проявлятися у різноманітних формах та на різних рівнях, впливаючи на фундаментальні права та свободи громадян. Ці прояви включають цензуру інтернету, масштабний моніторинг, ідентифікацію та репресії, а також використання штучного інтелекту для контролю інформаційного простору.

2. Цензура інтернету є одним із найпоширеніших інструментів цифрового тоталітаризму. Багато держав вдаються до блокування доступу до певних веб-сайтів, соціальних мереж та онлайн-ресурсів з політичних мотивів, прагнучі обмежити доступ громадян до інформації та зберегти контроль над суспільством. Такі заходи можуть включати фільтрацію контенту, обмеження доступу до міжнародних новинних ресурсів та блокування платформ, які вважаються небажаними або небезпечними для режиму.

3. Масовий моніторинг є ще одним аспектом цифрового тоталітаризму, коли уряди використовують сучасні технології для всебічного спостереження за громадянами. Це може включати відстеження інтернет-активності, моніторинг соціальних мереж та використання систем відеоспостереження з технологіями розпізнавання обличчя. Такі практики дозволяють державам збирати великі обсяги даних про поведінку та комунікації громадян, що може призвести до порушення права на приватність та свободу вираження поглядів. Ідентифікація та репресії стосуються практики, коли уряди вимагають від громадян надання особистої інформації для визначення їхньої особистості та політичних переконань. Це може включати обов'язкову реєстрацію в онлайн-сервісах під справжніми іменами, збір біометричних даних та створення баз даних з інформацією про політичну активність. Такі заходи можуть використовуватися для переслідування дисидентів, обмеження свободи слова.

4.Китайська Народна Республіка активно впроваджує цифрові технології для посилення державного контролю над суспільством, що проявляється через кілька

ключових механізмів. «Великий китайський брандмауер» (Great Firewall of China): Ця система інтернет-цензури блокує доступ до багатьох іноземних веб-сайтів та соціальних мереж, включаючи Google, Facebook, YouTube та Twitter. Метою є обмеження впливу зовнішньої інформації на громадян та контроль над внутрішнім інформаційним простором. Згідно зі звітом, «уряд блокує та фільтрує вихід країни до глобального Інтернету» за допомогою цієї системи. [2]

5. Іран активно впроваджує цифрові тоталітарні методи, використовуючи сучасні інформаційні технології для контролю та цензури інтернет-простору. Цей процес є частиною загальної політики іранського уряду, спрямованої на обмеження доступу громадян до інформації та посилення моніторингу їхньої поведінки онлайн. Іранській досвід показує нам неймовірні масштаби цензурування Інтернету, блокуючи численні міжнародні інформаційні ресурси та популярні соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter, YouTube, Telegram, WhatsApp та Instagram.[3]

6. Туркменістан є однією з найбільш закритих країн світу щодо доступу до інформації та свободи Інтернету. Державна політика спрямована на суворий контроль інтернет-простору, що виражається в масштабній цензурі та обмеженні доступу до іноземних ресурсів. У Туркменістані доступ до багатьох популярних міжнародних веб-сайтів та соціальних мереж, таких як YouTube, Facebook, Twitter та LiveJournal, заблокований. Також обмежено доступ до месенджерів WhatsApp, WeChat та Viber. [4]

Висновки : Проблематика цифрового тоталітаризму набуває особливої гостроти в умовах глобалізації інформаційного простору, коли цифрові технології та Інтернет стають невід'ємною частиною щоденного життя, економічної діяльності та політичних процесів. Сьогодні вже не йдеться виключно про авторитарні режими, адже навіть країни з демократичною формою правління можуть демонструвати прояви цифрового авторитаризму, наприклад, через надмірне використання алгоритмічного контролю або збору персональних даних без належного громадського контролю та прозорості. Це підтверджує, що загроза цифрового тоталітаризму є універсальною і може реалізовуватися як на рівні держав, так і у приватному корпоративному секторі, що ускладнює боротьбу із цим явищем та робить його особливо небезпечним для прав людини. Для ефективної протидії цифровим тоталітарним тенденціям надзвичайно важливим є формування та подальший розвиток глобальних стандартів захисту прав і свобод людини в онлайн-середовищі. У цьому контексті важливу роль відіграють міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Рада Європи, Європейський Союз та інші регіональні структури, які можуть не лише встановлювати норми та стандарти щодо кібербезпеки та приватності, але й контролювати їх виконання на міжнародному рівні. Значний вплив у боротьбі з цифровим тоталітаризмом мають також ініціативи з боку громадянського суспільства, правозахисних організацій та наукових спільнот, які привертають увагу до конкретних випадків порушень цифрових прав і здійснюють тиск на уряди та корпорації з метою гарантування прозорості та підзвітності у сфері використання технологій. Крім того, протидія цифровому тоталітаризму потребує активного розвитку технічних засобів захисту конфіденційності й приватності користувачів у цифровому середовищі.

Список використанних джерел :
1.Костишин, Н. С. Бухгалтерський облік 2030Е – цифровий облік розвиненої країни. Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. С. 133-134.
2. Цензура в Китаї та п'яти інших країнах завдає шкоди бізнесу США: звіт USITC. URL: https://www.epochtimes.com.ua/novyny-svitu/cenzura-v-kytayi-ta-pyaty-inshyh-krayinah-zavdaye-shkody-biznesu-ssha-zvit-usitc-141478
3. Internet Censorship in Iran [Електронний ресурс] // Article 19 Report. – URL : https://www.article19.org/resources/iran-internet-censorship-report/
4. В Туркменістані користувачів інтернету змушують клястись на Корані, що вони не використовуватимуть VPN URL: https://ms.detector.media/internet/post/27966/2021-08-10-v-turkmenistani-korystuvachiv-internetu-zmushuyut-klyastys-na-korani-shcho-vony-ne-vykorystovuvatymut-vpn-zmi/

УДК 342

Сливчук В.Ф.
аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Європейський вектор розвитку України зумовлює системну трансформацію всіх сфер державного управління, у тому числі й місцевого самоврядування. В умовах європейської інтеграції зростає значення децентралізації влади, зміцнення фінансової автономії громад, забезпечення публічності та відкритості управлінських процесів. Місцеве самоврядування має стати не лише адміністративною одиницею, а й активним учасником демократичного процесу, відповідальним за сталий розвиток територій, захист інтересів жителів та реалізацію принципів доброго врядування.

Основу сучасного розуміння місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу становлять положення Європейської хартії місцевого самоврядування, прийнятої Радою Європи у 1985 році та ратифікованої Україною в 1997 році (Закон України № 52/97-ВР) та набула чинності набула чинності для України 1 січня 1998 року.. Вона гарантує право місцевих громад самостійно вирішувати значну частину суспільних питань у межах закону. Серед ключових принципів: автономія місцевої влади, наявність власних фінансових ресурсів, організаційна незалежність, право на асоціації та міжнародне співробітництво [1].

Імплементація норм Хартії в Україні значно активізувалася після 2014 року в межах курсу на децентралізацію.

Реформа децентралізації, розпочата в Україні з 2014 року, передбачала створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), передачу їм повноважень, бюджетних ресурсів і управлінських функцій.

На кінець 2020 року в Україні було створено 1469 ОТГ, що покрили понад 90% території держави [3]. Це дало змогу суттєво скоротити дублювання функцій між органами влади, оптимізувати витрати, забезпечити кращу якість послуг (освіта, охорона здоров’я, адміністративні сервіси).

Водночас, реформа продемонструвала потребу в подальшій

інституціоналізації результатів, оновленні законодавчої бази (зокрема, прийнятті нового Закону "Про місцеве самоврядування в Україні"), а також підвищенні фаховості кадрів на місцях.

Розвиток місцевого самоврядування стає ключовою передумовою успішної євроінтеграції.

Незважаючи на позитивні зрушення, система місцевого самоврядування в Україні стикається з низкою перешкод. Передусім ідеться про дисбаланс у фінансовій спроможності громад: частина ОТГ мають розвинену інфраструктуру й податкову базу, тоді як інші залежать від дотацій. Актуальним залишається питання цифровізації муніципального управління. І хоча е-сервіси поступово запроваджуються, їхня доступність і якість є неоднорідними по регіонах.

Не менш важливою є координація між центральною та місцевою владою, яка в умовах війни й післявоєнного відновлення повинна ґрунтуватися на принципах партнерства й субсидіарності, що відповідає європейській моделі управління.

Місцеве самоврядування має бути не тільки адміністративною одиницею, а й ключовим учасником національного розвитку, основою європейської демократії. У цьому контексті перспективними є такі напрями: розширення фінансової бази громад через підвищення частки місцевих податків, участь у європейських програмах (INTERREG, URBACT), залучення інвестицій:; інституційна спроможність (створення постійно діючих навчальних центрів, академій управління для підготовки керівників); електронне урядування та відкритість - упровадження інструментів участі громадян (електронні петиції, бюджети участі, онлайн-звітування); міжнародна співпраця (участь муніципалітетів у проектах ЄС, побратимські зв’язки з містами Європи, що дозволить переймати найкращі практики) [2].

Крім того, варто акцентувати увагу на значенні місцевого самоврядування для відновлення зруйнованих територій. Як зазначається у звітах Ради Європи, громади мають стати центрами відбудови - фізичної, економічної й соціальної [4; 5].

Отже, **м**ісцеве самоврядування виступає невід’ємною складовою демократичного розвитку держави та фундаментом європейської інтеграції. Успішна імплементація європейських стандартів управління, усунення виявлених проблем та активне залучення громад до процесів ухвалення рішень забезпечать не лише підвищення ефективності управління, а й зростання довіри до держави, зміцнення її інституційної спроможності та соціальної згуртованості.

Список використаних джерел

1. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL. g ttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
2. Європейське територіальне співробітництво у межах програм Interreg Europe / URBACT в Україні ttps://univd.edu.ua/uk/news/20040
3. Реформа, якої чекали майже століття. URL.https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3295847-reforma-akoi-cekali-majze-stolitta.html
4. Council of Europe project “Strengthening democratic resilience through civic participation during the war and in the post-war context in Ukraine”. URL.https://www.coe.int/en/web/kyiv/promoting-civil-participation-in-democratic-decision-making-in-ukraine;

5. Strengthening Good Democratic Governance and Resilience in Ukraine. URL.https://www.coe.int/en/web/kyiv/strengthening-good-democratic-governance-and-resilience-in-ukraine

УДК 316.3:172]001.8-029:32+34(043.2)

Стефурак Я. Є.

аспірант кафедри політичних наук

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ЧИННИКІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах трансформації соціально-політичних систем особливого значення набуває дослідження громадянського суспільства як ключового суб'єкта демократичного розвитку. Самоорганізація громадянського суспільства є важливим механізмом активізації суспільних ініціатив, захисту прав і свобод людини, реалізації принципів народовладдя. У зв'язку з цим постає необхідність чіткого методологічного підходу до вивчення політико-правових чинників, що впливають на процеси самоорганізації громадян.

Методологія даного дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує політичну науку, правознавство, соціологію та філософію. Основу становить системний аналіз, який дозволяє розглядати політико-правові чинники як взаємопов'язані елементи загального соціального процесу. Важливим є також використання інституційного підходу, що дозволяє оцінити роль державних і недержавних інститутів у сприянні або стримуванні громадської активності.

До ключових політичних чинників самоорганізації громадянського суспільства можна віднести: рівень демократичності політичного режиму, відкритість політичної системи, політичну культуру населення, а також ступінь залучення громадян до процесів прийняття рішень. Правові чинники включають наявність ефективного законодавства, що регламентує діяльність об'єднань громадян, прозорість процедур реєстрації, гарантії свободи слова, зібрань, а також ефективність механізмів захисту прав людини.

Особливу роль у дослідженні відіграють якісні методи – глибинні інтерв'ю, фокус-групи, контент-аналіз правових актів та публічної риторики. Вони дозволяють виявити латентні (приховані) механізми впливу державної політики на самоорганізаційні процеси. Не менш важливими є кількісні методи: соціологічні опитування, статистичний аналіз рівня громадської активності, участі у громадських організаціях, мітингах, петиціях тощо.

Порівняльний аналіз досвіду різних країн, зокрема країн Європейського

Союзу, дозволяє виявити ефективні моделі взаємодії держави й громадянського суспільства. У межах даної методології важливо уникати нормативізму й абсолютизації окремих моделей. Вивчення має базуватись на принципі плюралізму та враховувати національні особливості суспільного розвитку.

Таким чином, методологія дослідження політико-правових чинників самоорганізації громадянського суспільства має спиратися на поєднання системного, інституційного, ціннісного та емпіричного підходів. Її метою є не лише опис чинників, а й виявлення механізмів, які сприяють або перешкоджають розвитку самоорганізації як основи демократичної легітимності влади. Окрему увагу варто приділити еволюції концепції громадянського суспільства в контексті глобалізаційних викликів і діджиталізації. Цифрове громадянське суспільство, формоване на основі новітніх інформаційних технологій, відкриває нові горизонти для самоорганізації, але водночас вимагає перегляду усталених підходів до аналізу політико-правових чинників. Віртуальні платформи, соціальні мережі, цифрові петиції та інші форми онлайн-активізму змінюють способи взаємодії громадян між собою та з органами влади, створюючи нові виклики для правового регулювання та забезпечення демократичного контролю.

Список використаних джерел:

1.Гомоляко О. В. Концептуальне розуміння взаємодії громадянського суспільства і влади при формуванні публічної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 149–154. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.149

2.Гурняк А. І. Громадянське суспільство: теоретико-методологічні засади дослідження. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011.

3.Самоорганізація народу як фактор формування громадянського суспільства / За ред. Кельмана М., Мельника Р. Львів: ЛНУ, 2015.

4. Матійчик С. Самоорганізація громадянського суспільства як чинник модернізації політичної системи України. Львів: ЛНУ, 2017.

УДК 323.

Шекель М.В.

аспірант кафедри теорії та історії політичної науки

Львівський національний університет імені Івана Франка

НЕФОРМАЛЬНІ ІНСТИТУТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА ЯК ОПОРА ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

У період глибоких криз, таких як війна, соціальні потрясіння, загрози суверенітету, на перший план часто виходять не державні, а громадські ініціативи. В Україні останні роки стали показовими у цьому сенсі. Ми спостерігаємо стрімке посилення ролі неформальних інститутів, які не мають чітко закріпленої юридичної форми,

однак активно впливають на політичне та суспільне життя. До таких інститутів належать традиції самоорганізації, волонтерство, цифрові ініціативи, неформальні канали інформації. На нашу думку, неформальні інститути і практики можуть не лише співіснувати з демократією, а й бути її рушієм, особливо в умовах війни.

Волонтерський рух. Після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, волонтерство в Україні перетворилося з доброчинної активності на справжній соціальний інститут. Сотні тисяч громадян, не чекаючи рішень «згори», почали самостійно організовувати постачання спорядження, транспорту, дронів, медичних засобів та усього необхідного обладнання для потреб Збройних Сил України. При цьому, що важливо, вони створили власну систему звітності, контролю, публічності. Приклад – фонд «UNITED 24», ініціатива «Повернись живим» або безліч інших локальних та всеукраїнських спільнот, які демонструють ефективність та прозорість, часто вищу за державні органи. На окрему увагу заслуговують ініціативи, що виникли на перетині волонтерства та медичної допомоги. Зокрема, центри UNBROKEN і Superhumans стали унікальними прикладами неформальних інститутів, які виникли з громадської потреби у якісній реабілітації для постраждалих від війни. Попри часткову підтримку держави, їхня діяльність базується на волонтерських і благодійних засадах – через участь меценатів, активістів, лікарів, іноземних партнерів. Ці центри забезпечують протезування, реконструктивну хірургію, психологічну та фізичну реабілітацію, а головне – повертають людям гідність та спроможність до активного життя. Вони формують нову культуру взаємодії між громадянським суспільством і медициною, посилюючи демократичні принципи: відкритість, солідарність, рівний доступ до допомоги. Волонтери регулярно звітують про використання коштів, публікують відео з фронту, на яких можна особисто спостерігати наскільки ефективно працює закуплене та доставлене обладнання. Цінність для демократії: волонтерський рух формує відповідальне громадянство, зміцнює горизонтальні зв’язки та культивує практики підзвітності – основи демократичної системи.

Блогери та громадянські журналісти. В умовах війни блогери стали потужним неформальним середовищем, яке впливає як на інформаційний простір, так й на соціальну мобілізацію. На тлі обмеженого доступу до офіційних джерел, військової цензури та бюрократичної мови державних інституцій саме незалежні блогери стали основним джерелом оперативної, емоційно насиченої та часто правдивішої інформації. Вони публікують репортажі з передової, історії бійців, демонструють процес використання зібраних коштів і техніки, знімають документальні відео та ведуть стріми. Багато з них не лише інформують, а й безпосередньо беруть участь у зборі допомоги для армії – їхні прозорі звіти підвищують рівень довіри серед громадян. В умовах коли більшість українців отримує новини саме через соціальні мережі, блогери виконують роль альтернативного громадського контролю, підвищують рівень політичної свідомості суспільства та сприяють посиленню демократії засобом залучення громадян до волонтерських і донорських ініціатив. Цінність для демократії: розвиток медіаграмотності, боротьба з дезінформацією, відстоювання свободи слова та участі у формуванні громадської думки.

Кіберспільноти та ІТ-армія. У XXI столітті боротьба точиться не лише на полі бою, а й в цифровому просторі. Українські кіберволонтери та учасники «ІТ-армії» стали ще одним неформальним інститутом. Вони організовано атакують пропагандистські сайти агресора, захищають українські ресурси, створюють сервіси для евакуації, гуманітарної допомоги, донатів. Усе це без державного фінансування, а часто й без публічного статусу. Цінність для демократії: кіберспільноти утверджують новий тип цифрової громадянськості, де кожен програміст, дизайнер чи адміністратор може внести вклад у національну безпеку.

Локальні самоорганізації та ініціативи громади. В умовах, коли частина територій України перебуває під постійною загрозою чи атакою, місцеві громади часто беруть ініціативу на себе. Йдеться про ремонти інфраструктури, евакуацію мешканців, прийом переселенців, організацію гуманітарних центрів. Це ініціативи ОСББ, церков, молодіжних центрів, бізнесу, які взаємодіють без жорсткої ієрархії. Цінність для демократії: це – партисипація в дії, тобто участь громадян у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя. Це формує довіру до колективної дії – основу демократії знизу.

Культурний спротив. Ще один важливий приклад неформальних практик – це творчі ініціативи. Пісні, плакати, відео, меми, стендапи, сатиричні образи, контент в соціальних мережах стали зброєю не менш потужною, ніж дрони. Культура під час війни не просто підтримує моральний дух. Вона формує ідентичність, зміцнює наратив «ми – окремий народ з гідністю», а також мобілізує міжнародну підтримку. Цінність для демократії: м’яка сила культури підтримує плюралізм, свободу самовираження і опір авторитаризму.

Отже, Україна сьогодні – це не лише держава, що бореться за свою територію. Це країна, де суспільство мобілізувалося, щоб захистити демократичні цінності. Неформальні інститути стали доказом того, що демократія – це не тільки вибори, парламент і закони. Це ще й громадянська активність, солідарність, довіра, готовність брати відповідальність. Можливо, саме такі неформальні структури дадуть шанс після нашої перемоги збудувати нову, більш зрілу і стійку демократію – знизу вгору, а не навпаки.

Розділ ІІІ

Вибори та електоральні процеси в Україні та країнах Центрально-Східної Європи: глобальний та регіональний виміри

УДК 32.019.5:324(2023)

Брилинський Р. С.
аспірант кафедри
політології та державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВПЛИВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА ДЕМОКРАТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ: КЕЙС СЛОВАЦЬКИХ ВИБОРІВ 2023 РОКУ

Анотація.

Досліджено вплив дезінформації на демократичні процеси на прикладі виборів у Словаччині 2023 року. Встановлено, що TikTok сприяв поширенню дезінформації, підвищивши явку (68,5%) і поляризацію (0,67 за WVS) [1, с. 25; 15]. Партія Smer-SD ефективно використовувала алгоритми платформ для мобілізації електорату. Підтверджено зв'язок дезінформації з електоральною напругою. Запропоновано регулювання соціальних мереж і розвиток медіаграмотності.

Ключові слова: дезінформація, демократичні процеси, соціальні мережі, TikTok, політична поляризація, цифрові технології, контент-аналіз, медіаграмотність.

Abstract.

The article examines the impact of disinformation on democratic processes on the example of the 2023 Slovak elections. It is established that TikTok contributed to the spread of disinformation, increasing turnout (68.5%) and polarisation (0.67 according to WVS) [1, p. 25; 15]. The Smer-SD party effectively used platform algorithms to mobilise the electorate. The connection between disinformation and electoral tension is confirmed. Regulation of social media and development of media literacy are proposed.

Keywords: disinformation, democratic processes, social media, TikTok, political polarisation, digital technologies, content analysis, media literacy.

Актуальність дослідження. Зростання ролі цифрових технологій і соціальних мереж кардинально змінило механізми впливу на громадську думку, особливо в умовах гібридних загроз, що посилилися після початку війни в Україні. Для країн Центральної та Східної Європи, зокрема Словаччини, це питання є особливо актуальним через історичну вразливість до зовнішніх інформаційних кампаній. Парламентські вибори 2023 року в Словаччині стали показовим прикладом, адже поєднали проросійські наративи, використання TikTok як нового інструменту впливу та високу суспільну поляризацію, що дозволяє дослідити, як дезінформація впливає на демократичні інститути в посткомуністичних державах.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є вплив дезінформації на трансформацію демократичних процесів у Словаччині в умовах цифрової політичної комунікації, зокрема у період парламентських виборів 2023 року. Особлива увага приділяється алгоритмічному поширенню маніпулятивних наративів через соціальні мережі, насамперед TikTok, а також взаємозв'язку між інтенсивністю дезінформації, поляризацією суспільства та електоральною поведінкою.

Методи дослідження.

Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході до аналізу політичної комунікації в цифрову епоху, інтегруючи концепти інформаційної війни та алгоритмічного впливу [6, с. 12; 12, с. 45]. TikTok обрано як об'єкт аналізу через його популярність серед молоді, вірусність контенту та здатність формувати інформаційні бульбашки. Використано вторинний аналіз відкритих даних із застосуванням кількісних і якісних методів для вивчення дезінформаційних стратегій під час словацьких виборів 2023 року.

Кількісний аналіз охопив контент-аналіз 10,000 постів у TikTok (серпень–жовтень 2023), зібраних через Brandwatch і Crowdtangle, із яких 58% містили маніпулятивний контент [4; 3, с. 10]. Кореляційний аналіз (коефіцієнт Пірсона) показав сильний зв'язок між дезінформацією та явкою виборців (68,51%, $r=0,88$, $p<0,01$) і поляризацією (індекс 0,67, $r=0,83$, $p<0,01$) [10, с. 25; 15]. Дані отримано з Statisticky urad SR і World Values Survey (WVS, n=1200, 2023) [1, с. 30; 15]. Якісний аналіз риторики партій Smer-SD, Progresívne Slovensko, Hlas-SD і SNS у TikTok і X виявив бот-мережі (15% постів), які просували антиукраїнські наративи [4].

Індекс поляризації (0,67) розрахований за моделлю PIES на основі даних WVS і опитувань KMIC (n=800, 2023), що вимірювали ставлення до війни в Україні, ЄС і санкцій [1, с. 22]. Обмеження включають непрозорість алгоритмів TikTok і суб'єктивність кодування постів, що вимагає подальших досліджень із фокус-групами [12, с. 89].

Запропонований підхід верифікує гіпотезу про алгоритмічне підсилення дезінформації, що сприяє поляризації та електоральній мобілізації.

Виклад основного матеріалу. Позачергові парламентські вибори в Словаччині, що відбулися 30 вересня 2023 року, стали результатом тривалого політичного протистояння в межах коаліції, ускладненого соціально-економічними труднощами та безпековими викликами, зумовленими війною в Україні. Соціальні мережі відіграли ключову роль у формуванні електоральних настроїв, забезпечивши високу явку та посиливши суспільну поляризацію. Дослідження аналізує вплив дезінформації – цілеспрямованого поширення маніпулятивних повідомлень для впливу на громадську думку [6, с. 12] – на демократичні процеси в умовах цифрових технологій, розглядаючи словацький кейс як приклад унікального поєднання внутрішніх і зовнішніх факторів.

Передвиборча кампанія виявила залежність політичних сил від дезінформаційних стратегій у соціальних мережах. «Smer – sociálna demokracia» (Смер — соціальна демократія) на чолі з Робертом Фіцо позиціонувалася як захисник національних інтересів, просуваючи проросійські меседжі на кшталт «Допомога Україні провокує війну», що знайшли відгук серед розчарованого електорату. Як зазначає Анатолій Ключкович [2, с. 42-48], політична партія Smer-SD вдало адаптувалася до сучасних викликів, використовуючи популістську риторику для консолідації підтримки. Політична партія «Progresívne Slovensko» (Прогресивна Словаччина) виступала за європейську інтеграцію та підтримку України, однак стала мішенню фейків, таких як «Ліберали здають Словаччину Заходу», поширених у молодіжних мережах [4]. Інша партія «Hlas-SD» (Голос - соціальна демократія) обрала нейтральну позицію, зосередившись на соціальних питаннях, тоді як «OĽANO a priatelia» (OĽANO і друзі) втратила позиції через урядові невдачі. Менші

партії – «KDH» (Християнсько-демократичний рух), «SaS» (Свобода і солідарність) і «SNS» (Словацька національна партія) – мали обмежений вплив, хоча остання підтримувала антиміграційні настрої. Алгоритми платформ, зокрема TikTok, посилили ці наративи, адаптуючи контент до аудиторій: антиукраїнські відео домінували серед консерваторів, проукраїнські – серед лібералів [9].

Результати виборів засвідчили перемогу Smer-SD, яка сформувала коаліцію з Hlas-SD і SNS, отримавши більшість, але не абсолютну владу. PS «Progresívne Slovensko» стала основною опозиційною силою, спираючись на молодіжний електорат.

Таблиця 1

Кореляція дезінформації з демократичними процесами у Словаччині (2020-2023)

Рік	% дезінформації	Явка (%)	Поляризація (0-1)	Довіра до уряду (%)	Кореляція з явкою	Кореляція з поляризацією
2020	25	65,8	0,45	38	0,65	0,62
2022	45		0,62	32		0,79
2023	58	68,51	0,67	29	0,88	0,83

*Примітка: Дані щодо обсягу дезінформаційного контенту у соціальних мережах за 2020–2023 роки базуються на щорічних звітах Bellingcat та Центру протидії дезінформації. У 2020 році фіксувалися лише поодинокі фрейми, класифіковані як маніпулятивні (≈25%), тоді як у 2023 році 58% проаналізованого контенту у TikTok і Facebook містили ознаки дезінформації [4; 3, с. 10].

Дані щодо явки, довіри до уряду та електоральної поляризації сформовано на основі офіційної статистики Statistický úrad Slovenskej republiky та опитувань Київського міжнародного інституту соціології [15; 1, с. 25].

Кореляційні коефіцієнти розраховані на підставі авторського порівняльного аналізу даних, застосовуючи формулу Пірсона для обчислення залежностей між рівнем дезінформації та іншими показниками.

2020 р. (вибори): Дезінформація складала 25% контенту у соціальних мережах, зосереджуючись на антиурядових наративах після пандемії (наприклад, «уряд приховує економічний спад»). Кореляція з явкою (65,8%) – 0,65, з поляризацією (0,45) – 0,62 [2, с. 42-48].

2022 р. (початок війни): Обсяг дезінформації зріс до 45% через проросійські кампанії («санкції руйнують економіку»), що збіглося з падінням довіри до уряду до 32% і зростанням поляризації до 0,62 (кореляція – 0,79) [3, с. 10].

2023 р. (вибори): 58% контенту у соціальних мережах мали маніпулятивний характер, включаючи антиукраїнські («допомога Україні – це зрада») та антиєвропейські («ЄС загрожує суверенітету») меседжі. Кореляція з явкою (68,51%) – 0,88, з поляризацією (0,67) – 0,83 [1, с.25].

За підсумками голосування сім партій подолали прохідний бар’єр (таблиця 2). Smer-SD сформувала коаліцію з Hlas-SD і SNS, отримавши сумарно 79 мандатів зі 150, що недостатньо для конституційної більшості (90 мандатів). PS стала головною

опозиційною силою.

Таблиця 2

Результати виборів до Національної ради Словацької Республіки у 2023 році

Політична сила	Частка голосів (%)	Кількість мандатів	Зміна голосів (2020-2023, %)	Зміна мандатів
Smer-SD	22,94	42	+4,65	+4
PS	17,96	32	+11	+32
Hlas-SD	14,7	27	-	-
OĽANO	8,89	16	-16,3	-37
KDH	6,82	12	+2,17	+12
SaS	6,32	11	+0,1	-2
SNS	5,62	10	+2,46	+10

Примітка: Дані отримані з офіційних результатів Statisticky urad Slovenskej republiky [15]. Зміни розраховані порівняно з виборами 2020 року, де Hlas-SD не брала участі як окрема партія.

Наслідки виборів позначилися на демократичних інститутах: коаліція посилила неліберальні тенденції, знизивши довіру до ЄС і уряду, а також загострившись поляризацію через проросійські настрої частини електорату. Водночас опозиція зберегла потенціал для протидії [10].

Результати парламентських виборів 2023 року в Словаччині продемонстрували, як дезінформація впливає на демократичні процеси в умовах цифрових технологій, забезпечивши високу явку та посиливши суспільну напругу [6, с. 12]. Перемога Smer-SD стала очікуваною завдяки її вдалому позиціонуванню в соціальних мережах, де маніпулятивні меседжі на кшталт «Санкції руйнують економіку» чи «Допомога Україні провокує війну» резонували з електоратом, розчарованим попередньою владою. Використання алгоритмів TikTok виявилося особливо ефективним: наприклад, коротке відео «Україна – маріонетка НАТО» стало вірусним серед молодих консерваторів, тоді як ліберальна аудиторія отримувала протилежний контент [9]. Утворена коаліція Smer-SD, Hlas-SD і SNS отримала більшість, однак її неоднорідність – від популізму Р. Фіцо до націоналізму SNS – ставить під сумнів довготривалу стабільність уряду, враховуючи історичні прецеденти розпаду подібних союзів. Відсутність конституційної більшості обмежує можливості для радикальних змін, таких як наступ на свободу слова чи судову систему, про що застерігають аналітики [13, с. 142], залишаючи простір для маневру опозиції на чолі з PS. У міжнародному вимірі повернення Р. Фіцо до влади викликає занепокоєння щодо послаблення підтримки України та консенсусу в ЄС, що вже позначилося на відносинах Smer-SD із Партією європейських соціалістів, яка призупинила її членство. Проте попередній досвід Р. Фіцо свідчить про його

здатність балансувати між популістською риторикою та прагматичними відносинами з НАТО і ЄС, що може пом'якшити радикальні кроки.

Досвід Словаччини 2023 року відображає загальноєвропейську тенденцію до підвищення ролі соціальних мереж у процесах радикалізації електорату та делегітимації прозахідних політичних сил. Подібну картину було зафіксовано під час парламентських виборів у Польщі восени 2023 року, коли правляча коаліція «Право і справедливість» активно використовувала TikTok для мобілізації молоді на темах міграції, ЛГБТ-рівності та безпеки кордонів [13, с. 142; 11, с. 60]. Аналогічно, у парламентських виборах Угорщини 2022 року кампанія Віктора Орбана була побудована на цифрових фреймах про «військову загрозу з боку України» та «втому від ЄС» [5, с. 1180].

За спостереженнями Freedom House, дезінформація стала одним із ключових викликів для демократій із середнім рівнем стабільності, а цифрові платформи часто виявляються інституційно неготовими до протидії зовнішнім інформаційним атакам [10]. Словацький кейс є показовим також і в тому, що вплив дезінформації охопив не лише маргінальні сили, але й визначив успіх партій, які сформували урядову коаліцію. У такому контексті боротьба за контроль над цифровими каналами стає ключовим фронтом захисту ліберальної демократії в Центральній Європі [7, 8].

Дезінформація відіграла ключову роль у формуванні коаліції Smer-SD, Hlas-SD і SNS після словацьких виборів 2023 року. Антиукраїнські та анти-ЄС наративи, що складали 35% геополітичних постів у TikTok, легітимізували Smer-SD як захисника «національних інтересів» [4]. Зокрема, меседжі про «економічні загрози від санкцій проти РФ» резонували з 45% виборців, які підтримали коаліцію через страхи безробіття, за даними опитувань КМІС [1, с. 20]. Це сприяло швидкому формуванню уряду, попри розбіжності в ідеологіях партнерів.

Подібний вплив дезінформації спостерігався в Польщі 2023 року, де ПіС використовувала фейки про міграцію для консолідації коаліційної підтримки [13, с. 142; 11, с. 60, 14, с. 200], та в Угорщині 2022 року, де Фідес зміцнила владу через наративи «втоми від ЄС» [5, с. 1180]. У Словаччині дезінформація посилила поляризацію (індекс 0,67), ускладнивши діалог між проєвропейськими та популістськими силами. Це підкреслює необхідність регулювання платформ для захисту демократичних процесів [7].

Висновки. Парламентські вибори 2023 року в Словаччині показали, що дезінформація через соціальні мережі, зокрема TikTok, суттєво вплинула на демократичні процеси, спричинивши високу електоральну мобілізацію та поглиблення суспільної поляризації. Антиукраїнські та проросійські наративи посилили підтримку партії Smer-SD, яка використала економічні страхи для формування коаліції. Цей кейс ілюструє вразливість молодих демократій до гібридних загроз у цифрову епоху.

Алгоритми TikTok сформували інформаційні бульбашки, поглибивши розкол щодо війни в Україні та членства в ЄС. Коаліція посилила нелібералні тенденції, створюючи виклики для демократичних інститутів. Проте обмежена парламентська більшість і активна опозиція відкривають можливості для протидії.

Для зменшення впливу дезінформації Словаччина може запровадити європейські стандарти регулювання цифрових платформ і розвивати медіаграмотність, взявши за приклад країни з ефективними програмами критичного

мислення. Подальші дослідження мають оцінити ці заходи на виборах 2025 року, зосередившись на зміцненні демократії в Центральній Європі.

Список використаних джерел

1. Київський міжнародний інститут соціології. Public Opinion on EU and Ukraine: Slovakia 2023. Київ : КМІС, 2023. 45 с.
2. Ключкович А. Словацькі вибори-2023: позиціонування партій і структурування парламенту. Політичні партії і вибори: українські та світові практики : зб. наук. пр. Вип. 8. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024. С. 42–48.
3. Центр протидії дезінформації. Звіт за 2023 рік: Антиукраїнські наративи в Центральній Європі. Київ : ЦПД, 2023. 20 с.
4. Bellingcat. TikTok and Disinformation in Slovakia's 2023 Elections. 2023. URL: https://www.bellingcat.com/news/2023/10/05/slovakia-elections-disinformation (дата звернення: 15.03.2025).
5. Bozóki A., Hegedűs D. An externally constrained hybrid regime: Hungary in the European Union. Democratization. 2018. Vol. 25, No. 7. P. 1173–1189.
6. Bradshaw S., Howard P. The Global Disinformation Order: 2022 Global Inventory of Organized Social Media Manipulation. Oxford : Oxford Internet Institute, 2022. 156 p.
7. European Commission. Digital Services Act. 2022. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act (дата звернення: 25.04.2025).
8. European Commission. Media Literacy in Finland: A Model for Europe. 2020. URL: https://ec.europa.eu/education/policy/media-literacy_en (дата звернення: 25.04.2025).
9. Eurostat. Digital Economy and Society Index (DESI): Slovakia 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat (дата звернення: 25.04.2025).
10. Freedom House. Freedom on the Net 2023: Slovakia. URL: https://freedomhouse.org/country/slovakia/freedom-net/2023 (дата звернення: 25.04.2025).
11. Guasti P., Bustikova L. Resilience to Russian disinformation in Poland, Czech Republic, and Ukraine. European Political Science. 2022. Vol. 21, No. 1. P. 60–75.
12. Marwick A., Lewis R. Media Manipulation and Disinformation Online. New York : Data & Society, 2017. 104 p.
13. Sadurski W. A Pandemic of Populists. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 180 p.
14. Sadurski W. Poland's Constitutional Breakdown. Oxford : Oxford University Press, 2019. 256 p.
15. Statisticky urad Slovenskej republiky. Parliamentary Elections 2023: Official Results. URL: https://slovak.statistics.sk (дата звернення: 13.03.2025).

УДК 324.1:316.77

Бриндальський А.П.
аспірант кафедри політичних наук,
факультету історії, політології і міжнародних відносин
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Сучасні виборчі кампанії дедалі частіше зазнають впливу маніпулятивних технологій. Серед основних засобів такого впливу виділяють поширення фейкових новин, цілеспрямоване розміщення інформаційних матеріалів у медіа та соцмережах, а також використання алгоритмічних маніпуляцій. Ці інструменти дозволяють політичним акторам не тільки перекручувати реальність, але й суттєво впливати на електоральні уподобання.

Процеси глобалізації інформаційного простору лише ускладнюють завдання забезпечення прозорості виборів. Внутрішні та зовнішні сили активно використовують інформаційні технології для втручання у виборчі процеси – від прихованого впливу до відкритої дискредитації політичних опонентів. Тому особливо актуальним стає розвиток міжнародних і національних механізмів контролю за медійними кампаніями та протидії дезінформації.

Історичний досвід показує глибокі наслідки маніпуляцій для демократичного розвитку суспільств. Для протистояння цьому явищу необхідні комплексні заходи: постійний моніторинг джерел інформації, впровадження програм медіаграмотності для громадян та розробка ефективних законодавчих ініціатив.

Аналіз наукових джерел свідчить про значний інтерес до проблематики політичних маніпуляцій. Так, М. Костельнюк дослідив природу маніпулятивного впливу на політичні процеси, а А. Круглашов проаналізував маніпуляції на прикладі президентських виборів в Україні у 2004 та 2010 роках. Роботи Т. Мадриги, А. Нальотова, А. Соловйової, В. Тисячного та Д. Шпатарюка розкривають особливості використання маніпулятивних технологій у різних виборчих кампаніях, підкреслюючи еволюцію технік та посилення ролі медіа. Закордонні дослідження, зокрема праці Ф. Менцера, Ф. Герхінгера та інших, доповнюють уявлення про масштаби проблеми, особливо в контексті використання ботів, тролів та діпфейків.

У науковій літературі поняття "маніпуляція" розглядається у двох вимірах: як фізична дія, що потребує майстерності, та як психологічний вплив, спрямований на непомітне формування поведінки чи мислення інших осіб. Саме другий аспект найбільш актуальний для політики, де інформація слугує головним інструментом впливу на масову свідомість.

Особливість політичної маніпуляції полягає у намаганні приховано нав'язати масам думки або рішення, які вигідні певним політичним силам. Цей процес вимагає системного управління інформаційними потоками та високої професійної підготовки. На відміну від маніпуляцій у приватній сфері, політичний вплив має масштабний характер і використовує медіа як основний канал поширення ідей.

До характерних ознак політичної маніпуляції належать: використання маніпулятивних технік у передачі інформації (медіа-ефекти, емоційні гасла); подання інформації без належної перевірки джерел; залучення емоційно забарвлених термінів для створення позитивного або негативного враження.

Головною метою політичних маніпуляцій є завоювання, утримання та реалізація влади через формування суспільної підтримки. Для цього формуються позитивні або негативні образи політичних діячів, створюються соціальні міфи і культивуються певні стереотипи.

Маніпулятивні технології можна класифікувати за типом впливу (відкритий чи прихований), формою (агітаційні, економічні, адміністративні, провокаційні),

змістом (рекламні або антирекламні кампанії), рівнем впливу (індивідуальний, груповий, масовий) та носіями інформації (друковані, електронні, зовнішня реклама).

Основу багатьох маніпуляцій становлять соціальні міфи – ідеї, які суспільство сприймає без критичного осмислення. Особливо сприятливим ґрунтом для маніпуляцій є низький рівень освіченості громадян, політична незрілість та готовність делегувати відповідальність "професіоналам" без належного контролю.

Особливості застосування маніпулятивних технологій у політичних кампаніях в Україні демонструють їх еволюцію – від радянських міфів до сучасних інструментів впливу через соцмережі. При цьому основним завданням залишається формування громадської думки на користь певних політичних акторів.

Маніпулятивні технології активно впроваджуються як у масових медіа, так і в публічних виступах політиків. Вони передбачають використання технік побудови емоційного контакту з аудиторією, прийняття владних позицій, а також керування емоційними реакціями слухачів. У масових комунікаціях часто маніпуляції стають непомітними через відсутність реальних суб'єктів, а інформація подається у вигляді медіапродукту, що ускладнює її верифікацію.

Таким чином, маніпулятивні технології залишаються потужним інструментом впливу у виборчих кампаніях, потребуючи постійної уваги науковців, законодавців та суспільства для запобігання їх деструктивному впливу на демократичні процеси.

УДК 321:329(477)

Лазоришин Ю. І.
аспірант кафедри політичних наук,
факультету історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

СТРУКТУРОВАНА ПАРТІЙНА СИСТЕМА ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ВЛАДИ

Консолідована партійна система є системоутворюючим чинником стабільної та дієвої демократичної політичної системи. Формування відповідальної партійної системи є одним із фундаментальних чинників суспільно-політичного розвитку українського суспільства та підвищення його політичної цілісності та стійкості. Внаслідок переходу до парламентсько-президентської форми правління саме парламентські партії стали основним суб’єктом формування Кабінету Міністрів України, визначення та реалізації державної політики. Посиленню ролі політичних партій у суспільно-політичному житті країни сприяло і повернення до пропорційної виборчої моделі на місцевих виборах.

Проте рівень суспільної довіри до партій залишається критично низьким. Підтвердження знаходимо у результатах соціологічних досліджень авторитетних наукових інституцій, які наведемо ретроспективно. Так, згідно з даними Інституту соціології НАН України у 2016 році зовсім , або переважно не довіряли політичним партіям 75.4 % громадян України. Для порівняння негативної динаміки у 2010 році рівень недовіри сягав 60.4%. У 2020 році цей показник зазнав незначних змін – 72%

недовіри до інституту політичних партій за даними Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. У 2024 році цей показник відповідно – 73.5%. Ми бачимо, що нажаль, політичні партії не стали консолідуючим чинником підчас війни в Украйні а рівень довіри до них фактично не змінився з довоєнного періоду.

Таким чином у розвитку партійної системи Украйни виникла суперечлива ситуація. З одного боку партії є ключовим суб'єктом прийняття політичних рішень у рамках парламентсько-президентської форми правління , а з іншого залишаються слабкими та суспільно не репрезентативними.

Слід підкреслити що таким чино порушується основна функція політичних партій – представництво суспільних інтересів та формування політичної волі суспільства . Так більшість існуючих в Україні партій можна охарактеризувати як короткострокові організації , які функціонують на передодні та під час виборів й будуються навколо публічної постаті лідера. Відзначимо посилення популістської риторики в діяльності політичних партій і наявність такого явища як регіональні політичні партії, що формально суперечить чинному законодавству.

За таких умов особливо гостро постає питання структурування партійної системи України, її консолідації та її націоналізації. Поділяємо науковий висновок Р. Ю. Манайло-Приходько про те що впродовж 1991–2017 рр. головними чинниками впливу на регіональний формат партійної системи були «установчі вибори», ідеологічне розмежування за шкалою «ліві – центр – праві», соціоекономічний поділ, а на сучасному етапі визначальним для структурування партійної системи стає соціокультурний поділ.

Нині в українській політичній науці склалася стійка наукова теза про два фактори суспільного поділу соціально-економічний та соціокультурний. При цьому деякі українські політологи вважають, що класичний поділ на економічно "лівих" і "правих", притаманний багатьом партійним системам країн світу, в Україні так і не відбувся. До цього висновку додамо, на наш погляд, ще фактор несформованості суспільних інтересів та відповідно пасивність в політичних процесах. Структури політичних партій та їх регіональне представництво, вважаємо, не мають розвинутого характеру. Візьмемо на себе сміливість запропонувати ще третій фактор суспільного поділу – так звана концепція "політичної апатії" – тобто, відмова від участі в будь яких політичних процесах. Це призводить до втрати зв'язку між прийняттям політичних рішень та впливом на них громадян. Так за даними дослідження Центру Разумкова що було проведене в 2020 році, 68.6 % громадян які брали участь в опитуванні зазначили, що вони не мають ніякого впливу на прийняття рішень у державі; 78.3% заявили, що особисто не готові виділяти гроші на політичну партію навіть якщо буде впевненість, що вона буде захищати їхні інтереси. До речі, в 2012 році цей показник був ще вищий – 84.2 % респондентів не готові були долучитися до фінансування політичних партій незважаючи навіть на те, що вони гіпотетично мали захищати їхні інтереси.

На нашу думку це дуже важливий показник. Можна сказати –

системоутворюючий або точніше сказати – той показник який заважає утворенню стійкої та стабільної партійної системи. Справа в тому, що без стійкого фінансування і підтримки та довіри громадян політичні партії швидко комерціалізуються і починають обслуговувати групові інтереси тих хто їх фінансує тобто так званих "грошових мішків" або попросту кажучи олігархів, при чому цей процес йде як на всеукраїнському рівні, так і регіональному. Маркерами цього процесу також є корупція, непотизм і клієнтелізм. Як наслідок політичні партії не здатні вирішувати суспільні проблеми з ефективністю влади і довірою до неї. Це явище ми назвали – "політичною безпорадністю". Відтак ми рухаємся від кризи до кризи без вироблення нової якості. Зауважимо, що явище політичної безпорадності – тобто нездатність суспільства самостійно виробити політичні механізми переходу до стійкого політичного розвитку мало досліджене. Особливо це стосується країн що здійснюють трансформації та політичний транзит.

На нашу думку ключем до подолання синдрому "політичноі безпорадності" є конкурентна, стабільна та структурована партійна система, де механізмом виступає конкуренція ідей та програм, що потім реалізуються як політичні рішення з масовою електоральною підтримкою. З другого боку бачимо факт "регіоналізації" політичного процесу, а разом з цим і посилення політичного впливу місцевих еліт. Ця ситуація стає новим чинником впливу на подальший розвиток партійної системи, в т.ч. на характер взаємодії між її суб'єктами. Потрібно відзначити, що така "регіоналізація" у її нинішньому вигляді негативно впливає на рівень інституціоналізації партійної системи, її стійкість і перспективи розвитку. Відбувається процес домінування партій своїх земляків на противагу великим партіям. Г. Зеленько вважає що існування такого явища як локальні і регіональні політичні партії які існують де- факто поза юридичним полем може призвести до посилення відцентрових тенденцій, зниження керованості країною, конфлікту по лінії "Центр - Регіони". Існує і інша думка, висловлена А. Колодій про те що, якщо ми хочемо, щоб наші громадяни долучалися до політики, відчували свою громадянську відповідальність і за стан справ у своїх громадах, і за свій політичний вибір, найкраще, щоб вони проходили школу такої громадянської соціалізації на місцевому рівні, працюючи в партіях регіонального рівня, підтримуючи та обираючи відомих їм людей і контролюючи їх діяльність у зрозумілих їм сферах. З огляду на означені тенденції, можемо зробити висновок про те, що ситуація з існуванням регіональних та локальних партій вимагає інституційного врегулювання.

Таким чином, вважаємо, що партійна система є системоутворюючим фактором всієї політичної системи Украйни. При цьому констатуємо, що діяльність політичних партій скеровується короткостроковими груповими інтересами потрапляння у владу. Важливим фактором нерозвинутої партійної системи є відсутність у суспільстві важливості фінансування політичних партій самими громадянами. Це явище породжує ефект комерціалізації політичної діяльності з усіма негативними явищами для суспільства. За таких умов сама партійна система потрапляє в пастку "політичної безпорадності". Відсутність реального зв'язку політичних партій зі суспільством у період між виборами призводить до відсутності відповідальності за проведення важливих суспільних перетворень.

УДК 123

Махно Ю. М.

аспірант кафедри політичних наук
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ПРОТЕСТИ ЯК ФОРМА ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ

У сучасному політичному житті суспільства протестна активність дедалі частіше виступає як форма політичної участі, що дозволяє громадянам безпосередньо впливати на прийняття політичних рішень та артикулювати свої інтереси. Особливо це стає помітним у контексті трансформаційних процесів у пострадянських державах, де традиційні інститути представницької демократії часто виявляються неефективними або недостатньо чутливими до потреб громадян [3].

Мета дослідження – проаналізувати сутність протестів як форми політичної участі, їхні типи, причини виникнення та вплив на політичну систему.

Політична участь – це діяльність громадян, спрямована на вплив на політичну владу, процес прийняття рішень, формування політичної культури суспільства [2]. Традиційно її поділяють на інституціоналізовану (вибори, участь у партіях) та неінституціоналізовану (протести, страйки, бойкоти тощо). Протести, зокрема, є яскравим прикладом неінституціоналізованої участі, яка дозволяє мобілізувати увагу до нагальних проблем та стимулювати зміни в державній політиці [1].

Причини протестної активності можуть бути як соціально-економічними (безробіття, інфляція, нерівність), так і політичними (корупція, порушення прав людини, авторитаризм). Крім того, важливу роль відіграють культурні та ідентифікаційні чинники, зокрема прагнення до визнання, поваги до гідності, боротьби за колективну ідентичність [3].

Форми протестів є різноманітними: від мирних мітингів і демонстрацій до громадянської непокори, блокад, страйків і навіть актів насильства. Характер протесту часто залежить від політичного режиму: у демократичних суспільствах протестна активність зазвичай має мирний характер і сприймається як легітимна форма участі, тоді як в авторитарних режимах вона часто зазнає репресій [4].

Участь у протестах може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, вона сприяє підвищенню політичної свідомості, активізації громадянського суспільства, тиску на владу з метою демократизації. З іншого боку – може призводити до політичної нестабільності, ескалації конфліктів, радикалізації суспільства [5].

В українському контексті протестна культура стала важливим чинником політичної трансформації. Події Помаранчевої революції 2004 року, Революції

Гідності 2013–2014 років стали прикладами масової мобілізації громадян, які вплинули на зміну політичного курсу країни [2].

Значну роль у формуванні протестної активності відіграють нові інформаційні технології. Соціальні мережі, месенджери та інші цифрові платформи значно спростили організацію протестів, координацію дій учасників, а також поширення інформації про порушення прав чи потребу в солідарності [3]. Цифрова політична активність стає не лише доповненням, але й самостійною формою протесту (наприклад, онлайн-петиції, флешмоби, інформаційні кампанії). Крім того, важливим є питання легітимності протестів у суспільстві. Високий рівень довіри до протестних рухів свідчить про підтримку їхніх вимог і цілей, тоді як критика може бути пов’язана з радикальністю дій або політизацією процесу. Легітимність протесту значною мірою залежить від його прозорості, ненасильницького характеру та відповідності демократичним цінностям [4].

Висновок. Отже, протести є невід’ємною складовою сучасного політичного процесу. Вони дозволяють громадянам реалізовувати свої політичні права, формувати політичний порядок денний та впливати на владу в умовах дефіциту ефективних демократичних механізмів. У демократичному суспільстві протест не лише свідчить про наявність громадянської активності, але й виступає інструментом контролю над владою. Вивчення протестної активності є важливим для розуміння динаміки політичного розвитку, зростання політичної культури та ролі громадян у сучасних політичних трансформаціях.

Список використаних джерел:

1.Бек У. Влада і противага владі в глобальну епоху. Новий світовий політичний економічний порядок / У. Бек. Київ : Ніка-Центр, 2008. 336 с.

2. Політична наука: підручник / за ред. О. І. Семківа. Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 472 с.

3. Тарасенко О. М. Протестна активність як форма громадянської участі: українські реалії / О. М. Тарасенко. Вісник Національного університету «Острозька академія». Сер. Політологія. 2020. Вип. 10. – С. 45–50.

4.Шляхтич О. В. Соціальні протести в умовах глобалізації / О. В. Шляхтич. Київ : Кондор, 2015. 196 с.

5. Ярошенко Т. В. Протестні рухи в Україні: передумови, перебіг, наслідки / Т. В. Ярошенко. Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. 2016. Т. 179. С. 22–27.

УДК 17.022.1+005.336.6-029:32(477)(043.2)

Ткачук В. Д.

аспірант кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ РЕПУТАЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ВНУТРІШНІХ РИЗИКІВ

Формування політичної репутації держави в сучасному світі є надзвичайно складним і багатовимірним процесом, у якому перетинаються як внутрішні чинники, так і зовнішні імперативи. Для України ця проблема набула особливої ваги у зв'язку з масштабними викликами внутрішнього характеру, які прямо впливають на сприйняття країни як на міжнародному рівні, так і всередині суспільства. У центрі цього процесу опиняється репутація як символічний капітал, що втілює уявлення про демократичну зрілість, ефективність державного управління, стабільність інституцій та загальну надійність країни як політичного партнера. Водночас саме внутрішні ризики виступають головним бар'єром для послідовного і стабільного формування позитивного образу України у світі.

Одним із ключових викликів для репутації України є політична нестабільність, що виявляється в періодичній зміні урядів, конфліктності між гілками влади, неузгодженості політичних рішень та низькому рівні відповідальності політичних еліт. Це створює відчуття непередбачуваності політичного курсу країни, що підважує її міжнародний авторитет. Складовою цього комплексу є також слабкість інституційної пам'яті: нові політичні команди нерідко демонтують попередні напрацювання, що призводить до фрагментарності стратегічного управління. У цьому контексті політична репутація стає заручником ситуативного мислення та короткотермінових тактик, що домінують у внутрішньополітичному просторі.

Особливе значення в процесі формування політичної репутації відіграють вибори. Вони є не лише актом волевиявлення, а й маркером демократичної зрілості держави, вікном для міжнародної оцінки ступеня відкритості, конкуренції та справедливості політичного процесу. Вибори в Україні, попри формальну регулярність, часто супроводжуються високим рівнем недовіри, звинуваченнями у фальсифікаціях, непрозорістю фінансування кампаній та використанням адміністративного ресурсу. Ці обставини негативно впливають на репутаційну стабільність країни, знижуючи її авторитет серед європейських партнерів. Варто наголосити, що політична репутація формується не лише в дні голосування, а й у міжвиборчий період — у ставленні до верховенства права, прозорості партійного фінансування, рівності доступу до медіа.

У цьому сенсі особливої ваги набуває порівняння з країнами Центрально-Східної Європи, які мали подібні історичні та пострадянські стартові умови, але в багатьох випадках змогли сформувати більш стабільні та прогнозовані електоральні системи. Такі держави, як Польща, Чехія чи Словаччина, створили традиції ідеологічної партійності, налагодили інституційні механізми забезпечення чесних виборів та закріпили в політичній культурі повагу до волевиявлення громадян. У результаті їхня політична репутація асоціюється з демократичною стабільністю, передбачуваністю та політичною відповідальністю. Натомість в Україні зберігається електоральна нестійкість, яка посилюється персоніфікованістю політики,

домінуванням популізму та слабким розвитком політичних інститутів. Така ситуація позбавляє політичні сили репутаційної спадковості, що своєю чергою підриває довіру як з боку громадян, так і міжнародних партнерів.

Водночас не можна заперечувати і наявність позитивного потенціалу. Українське громадянське суспільство, незважаючи на всі труднощі, демонструє високий рівень політичної активності, критичне мислення та здатність мобілізовуватися в періоди загрози. Це створює умови для розвитку репутаційної відповідальності у політичних суб'єктів. Кожна виборча кампанія супроводжується дедалі ширшим залученням незалежних спостерігачів, росте вплив аналітичних центрів і запит на прозорість. Ці тенденції потребують підтримки та інституційного закріплення, щоб внутрішні ризики не лише не підривали репутаційний потенціал України, а ставали джерелом поступової трансформації.

Проблема формування політичної репутації України в умовах внутрішньої нестабільності потребує комплексного підходу. Вона не зводиться до інформаційної кампанії чи зовнішнього просування бренду держави. Йдеться передусім про глибинні процеси політичної культури, інституційного дизайну, рівня політичної освіти громадян і відповідальності політичних еліт. Саме через послідовне дотримання демократичних норм, особливо в царині виборчого процесу, можливо зменшити вплив внутрішніх ризиків і забезпечити формування довготривалої, позитивної політичної репутації України як на регіональному, так і на глобальному рівнях.

На завершення варто підкреслити, що репутація не є раз і назавжди встановленим фактом — це динамічна конструкція, яка потребує постійної уваги, самокритичності та системного підходу. Україні необхідно вийти за межі декларативної репутаційної політики й перетворити її на невід'ємний елемент стратегічного розвитку, де якість внутрішньої політики і легітимність виборів стають основою зовнішнього авторитету.

Список використаних джерел

1.Рудич Ф. М. (2018). Політична комунікація в Україні: стан і перспективи розвитку. Київ: ІПіЕНД НАН України.

2. Телешун С. О. (2020). Політична еліта та політична культура в Україні: аналітичний вимір. Київ: НАДУ.

3.Макаренко Є. М. (2021). Політична репутація: теоретико-методологічний аналіз. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка.

4.Костенко Н. М. (2023). Електоральні практики в Україні та країнах Східної Європи: виклики для демократії. Чернівці: ЧНУ.

5. Швед О. Ю. (2022). Міжнародний імідж України в умовах гібридної війни. Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника.

УДК 324:327.7

Юрійчук Є. П.

доктор політичних наук,

професор кафедри політології та державного управління

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

Фесенко О. О.

аспірант кафедри політології та державного управління

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЩОДО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВИБОРАМИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ

У сучасному світі вибори є механізмом, який уможливлює утворення легітимних органів влади, або ж проведення їх повної/часткової ротації. Відповідність виборів міжнародним і національним стандартам контролюють міжнародні організації через спостерігачів, діяльність яких вже давно визнана, оскільки дає можливість міжнародному співтовариству оцінювати не тільки дотримання політичних прав людини в тій чи іншій державі, а й легітимність влади в цілому.

Окрім ООН, найвідоміші із міжнародних організації, які здійснюють спостереження за виборами, – Європейський Союз (EU), Рада Європи, Парламентська асамблея Ради Європи (PACE), ОБСЄ/БДІПЛ, Парламентська асамблея ОБСЄ (OSCE PA), Співдружність націй (CN), Карибська співдружність (CARICOM), Африканський союз (AU), Парламентський форум Співтовариства розвитку Півдня Африки (SADC). Створені, насамперед, для забезпечення економічного, політичного співробітництва в регіонах, на сьогодні вони також значну увагу приділяють забезпеченню їх безпеки, цифрової стійкості, геополітичної стабільності та ін. Пройшовши тривалі етапи боротьби за свободу, права людини, переворотами та неконституційними змінами, проти апартеїду та окупації, подекуди колоніалізму; унормування демократичних стандартів, міжнародні організації напрацювали режим спостереження за виборами як засіб підтвердження дотримання державою їх вимог.

Поступова та неухильна реалізація міжнародного спостереження призвела до певної трансформації процесу спостереження виборів і дозволила здійснювати моніторинг в країнах трансформаційного періоду та констатувати наявність як позитивної динаміки в напрямку демократизації виборчих і референдних процесів, так і їх

дедемократизації. Якщо на початку діяльності спостережні місії переслідували здебільшого політичні та дипломатичні цілі, то з часом вони стали більш незаангажованими, незалежними та виконують суто технічні функції, перейшли від короткострокового до довгострокового спостереження за виборами, заснованому на підході виборчого циклу.

Усі вказані вище організації об'єднує прагнення сприяти забезпеченню дотримання у виборчому процесі прозорості, чесності, точності, своєчасного оголошення результатів виборів, політичні результати голосування не є їх метою. Хоча в статутах цих організацій прописані досить різноманітні цілі, їх об'єднує дотримання напрацьованих протягом десятків років основних процедурних правил щодо: 1) правової і політичної основи їх діяльності; 2) стратегічного розгортання роботи спостережної місії; 3) стандартної методології спостереження; 4) обов'язкових виступів із заявами та опублікування звітів; 5) подальшої інституційної координації поствиборчого періоду.

Протягом останніх десятиліть з'явилися нові та посилилися старі виклики демократичності виборчого та референдного процесів: кіберзагрози, дезінформація, збройні конфлікти у гарячій фазі, пандемії, стихійні лиха, міграційні процеси, активізація інституту «псевдореферендумів» в державах з авторитарними режимами та ін. Особливо небезпечними є кіберзагрози, оскільки саме їх діяльність може безповоротно підірвати довіру електорату, громадянського суспільства до виборів, деактивувати політичну участь, спровокувати ворожнечу та насильство.

Тому міжнародні організації ставлять завдання пом'якшення дезінформації/неправдивої/фейкової інформації шляхом професійних та сталих ініціатив з перевірки фактів; реформування політики модерації контенту в соціальних мережах відповідно до міжнародних принципів прав людини; напрацювання підходів до моніторингу соціальних мереж для міжнародних місій зі спостереження за виборами з метою виявлення діяльності, яка може підірвати чесність виборів; забезпечення організацій громадянського суспільства знанням та спеціалізованими інструментами для моніторингу загроз виборчому та референдному процесам.

Розділ IV
Консолідація українського суспільства: етнополітичний та ціннісний виміри

УДК 327.3

Авруцький В. А.

здобувач наукового ступеня

доктор філософії з політології,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника

РОЛЬ НОРМ І ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРАГНЕННІ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Прагнення України до інтеграції в європейський політичний, правовий, економічний та ціннісний простір становить складний і багатовимірний процес, у якому провідну роль відіграють нормативні орієнтири та трансформація національної ідентичності. У даному контексті, європейська інтеграція не лише передбачає гармонізацію правових та інституційних стандартів із нормами Європейського Союзу, а й вимагає переосмислення базових ідентифікаційних маркерів українського суспільства.

Європейські норми, закріплені в Угоді про асоціацію з ЄС, дійсно є ключовим орієнтиром для реформ в Україні, охоплюючи верховенство права, демократію, права людини та ринкову економіку. Однак їх успішна адаптація виходить за межі простої нормативної транспозиції. Вона вимагає глибокої інтерналізації в суспільних практиках, що передбачає не лише технократичні заходи, але й ціннісну підтримку з боку громадянського суспільства та політичних еліт. Без такої легітимації реформи ризикують залишатися поверховими, не досягаючи сталого впливу на суспільство.

У цьому контексті особливого значення набуває взаємозв’язок між нормативними змінами та еволюцією національної ідентичності. Революція Гідності 2013–2014 років позначила собою не лише політичний переломний етап, а й стала маркером ідентифікаційного зсуву, у межах якого європейський вектор розвитку почав розглядатися як складова колективного уявлення про “своє” й “інше”. Згідно з підходом соціального конструктивізму, ідентичність постає як динамічна соціальна конструкція, що формується в процесі взаємодії з іншими політичними суб'єктами та через інтерналізацію нормативних зразків.

Європейська ідентичність в українському контексті не суперечить національній, а доповнює її. Для багатьох українців “бути європейцем” означає бути частиною спільноти, яка поділяє цінності свободи, демократії та людської гідності.

Водночас, історичний досвід України, зокрема її боротьба за незалежність і протистояння зовнішнім загрозам з боку рф, додає унікальності цій ідентичності. Наприклад, опитування Центру Разумкова (2024) показують, що 88% українців підтримують європейську інтеграцію, асоціюючи її з модернізацією країни та захистом національних інтересів [1].

Норми та ідентичність перебувають у тісній взаємодії. З одного боку, європейські норми сприяють трансформації ідентичності, надаючи українцям модель для самосприйняття як частини європейської спільноти. З іншого боку, еволюція ідентичності посилює підтримку норм, оскільки вони сприймаються як природна частина "європейського" способу життя. Ця взаємодія є ключовою для стійкості інтеграційного процесу. Так, реформи децентралізації, які відповідають європейським стандартам, не лише підвищили ефективність місцевого самоврядування, але й посилили відчуття причетності громадян до європейських цінностей, таких як прозорість і підзвітність. Як наслідок, активна участь громадянського суспільства у моніторингу реформ демонструє, як ідентичність, орієнтована на європейські цінності, стимулює практичне втілення норм.

Таким чином, європейська інтеграція України розгортається як процес, у якому нормативні зразки та ідентичнісні настанови функціонують у тісному взаємозв'язку. Європейські норми виконують роль не лише зовнішнього стандарту, а й внутрішнього імпульсу трансформації. Ідентичність, у свою чергу, стає не просто реакцією на зовнішній вплив, а чинником формування сталого суспільного консенсусу щодо стратегічного вибору.

Список використаних джерел:

1. Підтримка громадянами вступу України до Європейського Союзу та НАТО. Ставлення до іноземних держав. Ставлення до мирних переговорів (вересень 2024 р.). *Центр Разумкова*. URL: https://surli.cc/sukywt (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 316.74:321.01

Бевза Б.П.
аспірант кафедри теорії та історії політичної науки
Львівський національний університет імені Івана Франка

РОЛЬ ДИСКУРСИВНОГО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ У КОНСТРУЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Одним із векторів еволюції сучасного наукового знання став дискурсивний інституціоналізм як продовження і переосмислення класичного неоінституціоналізму. Основні засади нової течії сформулювала Вів'єн Шмідт у статті 2008 року «Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse». Вона сконцентрувала увагу на ідеях та дискурсі інститутів: «Об'єктами пояснення дискурсивного інституціоналізму є як ідеї, так і дискурс. Ідеї відрізняються за рівнями загальності – від конкретних політик до ширших програм або засадничих філософій і за типами – і когнітивні ідеї, що конституюють інтереси, і нормативні ідеї, що апелюють до цінностей. Дискурс служить не лише для представлення ідей, але й для їхнього обміну через інтерактивні дискурсивні процеси координації серед акторів політики у створенні політик і програм та

комунікації між політичними акторами і громадськістю в процесах презентації, обговорення та легітимації цих ідей на тлі більш загальних філософських концепцій» [1, с. 20]. Якщо в біхевіоралізмі об'єктами аналізу були стимули та поведінка, в інституціоналізмі норми та практика їх реалізації, то згодом до кожного з них додалися установки і соціальні норми (постбіхевіоралізм) та роль і поведінка акторів (неоінституціоналізм) відповідно. Врешті, лінгвістичний поворот спричинив новий вектор розвитку і цих теорій, і загалом соціально-гуманітарного знання, результатом чого стало створення дискурс-аналізу, когнітивно-дискурсивної лінгвістики і дискурсивного інституціоналізму.

Тож якщо в межах цього напрямку ідеї існують на рівнях політики, програми та філософії, то дискурс поділяють на комунікаційний і координаційний: «Дискурс існує у двох формах: координаційний дискурс серед акторів політики та комунікативний дискурс між політичними акторами та громадськістю. Ці форми відрізняються у двох формальних інституційних контекстах: «у простих політичних системах переважає комунікативний дискурс, тоді як у складних системах – координаційний дискурс» [1, с. 2]. Таке розрізнення важливе саме в контексті конструювання національної ідентичності та визначення його суб'єкта.

Важливо зазначити, що конструювання ідентичності це загалом процес формування соціальної (а також психологічної, політичної, культурної як її елементів) реальності, яке найбільшою мірою відбувається саме через конструювання дискурсу. Найчастіше українські науковці розглядають саме комунікаційний (часто односторонній «держава-суспільство», а ще частіше «політики-електорат») дискурс, випускаючи з уваги базовий для формування та імплементації будь-яких політичних рішень координаційний дискурс. Аналіз координаційного дискурсу дає можливість зрозуміти структуру, логіку вироблення та імплементації, у нашому контексті, політики ідентичності та, врешті-решт, вплинути на формування суб'єкта її (і політики, й ідентичності) конструювання.

Один із ключових висновків, до яких приходить В. Шмідт, полягає у тому, що інститути не є сталою, непорушною категорією чи, тим паче, «чорним ящиком». Це скоріше частина нашої соціально-політичної реальності, яка так само конструйована, як і інші соціальні структури, створені людством: «Інституції в дискурсивному інституціоналізмі, замість того щоб слугувати зовнішніми «структурами» для слідування правилам, є водночас структурами та конструкціями, внутрішньо притаманними самим агентам, чиї «ідеаційні здібності фону» дозволяють їм діяти в будь-якому смисловому контексті для створення та підтримання інституцій, а їхні «дискурсивні здібності переднього плану» дають змогу критично комунікувати про ці інституції, змінювати (або підтримувати) їх» [1, с. 20-21]. Це досить сміливий і широкий погляд на політичний процес і політичні інститути як його складову. Важливо враховувати цей підхід під час проєктування, заснування та підтримання інституційного суб'єкта конструювання національної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Schmidt V. Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse. Annual Review of Political Science. 2008. Vol. 11. P. 303-326.

УДК 351.746.1(477)-029:3

Березовська-Чміль О.Б.,
кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
Ковальчук І.Р.,
аспірант кафедри політичних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

СОЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національна безпека держави значною мірою залежить від соціальних процесів, що впливають на формування суспільства, його стійкість та здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. У сучасному світі соціальні основи національної безпеки стають дедалі важливішими, оскільки вони визначають не лише ефективність державних інституцій, а ще й рівень соціальної згуртованості, та соціально-політичну стабільність.

Однією із ключових соціальних засад національної безпеки є згуртованість суспільства. У країнах, де громадяни мають спільні цінності, довіру до державних інституцій та відчуття спільної відповідальності за майбутнє, ризики внутрішніх конфліктів знижуються. Соціальна згуртованість допомагає протидіяти таким дестабілізуючим факторам, як військові конфлікти, тероризм, техногенні катастрофи, стихійні лиха, пандемії, пропаганда, маніпуляції чи зовнішнє втручання.

Важливими соціальними основами національної безпеки є соціальна справедливість та економічний добробут. Нерівність та бідність можуть стати серйозними загрозами для національної безпеки. Соціально справедливі суспільства, де існує рівний доступ до можливостей та ресурсів, мають менше ризиків внутрішньої дестабілізації. Доступ до якісної медицини та освіти, ефективна соціальна та економічна політика сприяють внутрішній стабільності держави.

Також варто виокремити значний вплив інформаційної політики та формування довіри до мас-медіа в контексті вивчення соціальних основ забезпечення національної безпеки. У сучасному світі інформаційна війна стала потужним інструментом впливу на суспільство. Фейкові новини, маніпулятивні технології та пропаганда можуть призводити до внутрішньої напруги, загострення протиріч і конфліктів. Актуалізація інформаційної гігієни, розвиток незалежних та відповідальних медіа, критичне мислення громадян є важливими складовими соціального розвитку та добробуту.

Разом з тим, варто відзначити роль освіти і культури у формуванні соціальних засад національної безпеки. Освічене населення здатне критично мислити, аналізувати інформацію та уникати маніпуляцій. Високий рівень культури сприяє зміцненню моральних цінностей, збереженню національної ідентичності та вихованню патріотизму.

Соціальні основи національної безпеки є фундаментальними для стабільності та розвитку держави. Згуртованість суспільства, якісна освіта, економічний

добробут, інформаційна безпека – усе це формує основу для захисту країни від внутрішніх і зовнішніх загроз. Держава, яка приділяє увагу соціальним факторам національної безпеки, має більше шансів на стійкий розвиток та процвітання.

Вирішення комплексу проблемних питань соціальної безпеки є однією із базових передумов ефективності подальшого соціально-економічного та демократичного розвитку держави, суспільно-політичної консолідації соціуму.

Підсумовуючи, варто зауважити, що актуалізація соціальних засад національної безпеки нашої держави зумовлена ставленням громадян до ефективності влади, до впроваджуваних реформ, до політичних інститутів, партій і окремих політиків, зрештою – до державності і суверенітету України. Від якості та динаміки вирішення цих проблем значною мірою буде залежати імідж нашої країни в очах європейської і світової спільноти.

УДК 316.42:32.019.5

Бойко О.Д.

доктор політичних наук,

професор кафедри історії України

Ніжинський державний університет

імені Миколи Гоголя

провідний науковий співробітник

Інститут політичних і етнонаціональних

досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

ОСНОВНІ ЧИННИКИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На зламі тисячоліть перед незалежною українською державою постав цілий комплекс зовнішніх і внутрішніх викликів. За цих обставин три фактори зумовили актуальність проблеми консолідації українського суспільства:

1. Вихід на світову політичну арену у 1991 р. незалежної, суверенної самостійної держави Україна вимагав граничної єдності і концентрації національних сил.

2. Входження українських земель у 20-30 рр. ХХ ст. до складу чотирьох різних держав Польщі, Румунії, Чехословаччини та СРСР наклало відбиток на подальший історичний розвиток зумовивши відмінності у культурі, побуті, традиціях, менталітеті жителів різних регіонів та гостро поставивши проблему соборності та єдності.

3. Російська агресія, яка фактично розпочалась у формі гібридної війни з моменту проголошення незалежності України, загострилась у 2014 р. через анексію Криму та повномасштабно розгорнулась у 2022 р., зумовила нагальну необхідність

консолідації українського суспільства, як ключового фактору організації спротиву агресору та виживання українського етносу.

На сьогоднішній день ефективна протидія зовнішній російській агресії, пришвидшення процесу європейської інтеграції, активна модернізація та реформування країни, забезпечення стійкості та стабільності державного розвитку практично неможливі без єдності національних сил та консолідації українського суспільства. Суть такої консолідації полягає не в механічному поєднанні територій та населення, яке на них проживає, не у насильницькій уніфікації поглядів та свідомості різних етносів, а у органічному та вільному бажанні людей об'єднатися у одне ціле на основі спільних мети, цінностей, традицій, мови, релігії, економічних інтересів та соціальної пам'яті.

Різні аспекти проблеми чинників консолідації українського суспільства розглядали у своїх працях Н. Авер'янова, Г.Луцишин, А. Овчаров, О.Пашкова, Ю. Поліщук, О.Рафальський, А. Рубан та ін. [1-8]. Незважаючи на значну кількість робіт з порушеної проблеми можна цілком погодитись авторами колективної монографії "Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства "(2020), які дійшли висновку про те, що "у працях вітчизняних науковців відсутній єдиний підхід до визначення чинників консолідації"[2, с.52]. Втім, якщо узагальнити напрацювання вчених, то, на нашу думку, головними чинниками консолідації українського суспільства є: 1). Існування усталеної і визнаної світовим співтовариством у певних кордонах спільної території проживання. 2). Наявність власної національної держави та ступінь її ефективності. 3). Формування спільної суспільної мети та системи ціннісних координат. 4). Розвиток громадянського суспільства, встановлення загальних для всіх членів означеної спільноти прав та обов'язків. 5). Передача із покоління у покоління спільної соціальної пам'яті, що зберігає інформацію про національні міфи, символи спільноти та загальновизнаних національних героїв. 6). Розвиток і передавання спільних культурних та історичних традицій, звичаїв і ритуалів спільноти. 7).Вільне функціонування національної мови. 8). Існування консолідуючої релігії. 9). Розуміння української політичної нації як відкритої поліетнічної спільноти. 10). Національна самоідентифікація населення України, зростання його самосвідомості. 11). Спільність економічних інтересів. 12). Формування адекватних та взаємовигідних взаємин "центру і регіонів". 13). Сформованість національної еліти та ступінь її єдності. 14). Наявність загальновизнаного національного лідера. 15). Залучення до загальнонаціональної консолідації та нормативно-правове забезпечення прав і свобод українців, що емігрували з України. 16). Вплив зовнішньополітичних чинників (євроінтеграційні дії України та реакція на них світового співтовариства; російська військова агресія та пропаганда ін.).

Отже, на сучасному етапі історія гостро поставила перед Україною питання необхідності суспільної консолідації. Цей процес багатоаспектний, його обумовлюють як чинники, що склалися історично, так і фактори, що виникли і виникають у сучасному житті. Характерними рисами цих консолідуючих суспільство чинників є по-перше, те, що вони охоплюють практично всі сфери

суспільного буття (політику, економіку, соціальну сферу, психологію, історію, релігію, мову та ін.); по-друге, їх основним консолідуючим ядром є наявність спільної території проживання, власної національної держави, спільної соціальної пам'яті, релігії, культурних традицій та мови; спільність економічних інтересів; формування політичної нації; розбудова громадянського суспільства; по-третє, під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів і процесів консолідаційні чинники можуть змінювати свою силу та природу; по-четверте, взаємодіючи між собою ці чинники мають властивість резонансно як посилювати так і ослаблювати один одного.

Список використаних джерел:

1. Авер'янова Н. М. Основні чинники консолідації українського суспільства // Філософсько-гуманітарні читання: Збірка наукових праць. Дніпропетровськ: ДЗ «ДМА», 2016. Випуск 3. С. 54–58.

2. Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2020. - С.52. (336 с.)

3. Луцишин Г. Чинники консолідації української нації // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Випуск 23. 2011. С. 165 – 169.

4. Овчаров А. О. Соціально-психологічні чинники суспільної консолідації // Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2014. Вип. 34. С. 247 – 257.

5. Пашкова О. Б. Соціально-політичні фактори консолідації українського суспільства // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2012. Вип. 5 (61). С. 62 – 71.

6. Поліщук Ю. М. Ціннісні орієнтири як фактор суспільної консолідації // Політика суспільних реформ: стратегія, механізми, ресурси: збірник наукових праць. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. С. 386 – 407.

7. Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етно-політичний вимір. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018.400 с.

8. Рубан А. О. Консолідація українського суспільства як вагомий чинник зміцнення державного суверенітету в умовах російсько-української війни / А. О. Рубан // Актуальні проблеми політики. - 2023. - Вип. 71. - С. 42-48.

УДК 323.2

Бойчук І.В.
кандидат політичних наук,
доцент кафедри журналістики
Прикарпатського національного
університету
імені Василя Стефаника»,
заслужений журналіст України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВПО

Через повномасштабну війну український народ зіткнувся з невідомою для нього раніше проблемою – вимушеного залишення місць свого постійного проживання та вимушеного переселення в інші регіони держави. Питання забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб гостро, як ніколи раніше постало перед вітчизняним законодавцем та правниками, які повинні ефективно працювати і знаходити нові рішення для подолання правових колізій і прогалин, щоб забезпечити належні гарантії прав і основоположних свобод для усіх громадян. А медіа повинні правильно висвітлювати теми ВПО.

Фахівці ГО «Центр інформації про права людини» наголошують на тому, що в Україні має бути більше освітніх заходів для журналістів, які би навчили їх правильно висвітлювати теми ВПО, а також тренінгів із питань прав. Найдієвіший спосіб руйнувати стереотипи про переселенців — це запровадження соціальних кампаній. основні комунікаційні завдання, що стоять перед державою: інтеграція переселенців до локальних громад і мотивування переміщених осіб самостійно налагоджувати своє життя й не чекати, що за них хтось щось зробить. Необхідно також створити онлайнплатформу, яка доступно подавала би інформацію про те, що держава зробила для переселенців. Прикладом вирішення проблеми з висвітленням українськими ЗМІ теми ВПО можуть стати матеріали про успішні історії людей, які подолали труднощі в чужих містах. Успішні історії внутрішньо переміщених осіб спонукатимуть українців об’єднуватися, а не розділятися на своїх і чужих.

Про висвітлення великої хвилі біженців із інших країн до Німеччини та які стратегії обирали тамтешні ЗМІ під час реінтеграції суспільства є публікації медіаекспертів Джемма Пьорцген та Аннет Ляйтерер. Зокрема, вони зазначили, що німецькі медіа подавали інформацію про першу велику хвилю мігрантів доволі позитивно, та невдовзі стало зрозуміло, що прибуття біженців призвело до певних проблем і викликало побоювання в суспільстві, тож журналісти з самого початку мали висвітлювати тему більш збалансовано. Експертки також розповіли, що нині в Німеччині створено медіаплатформи, на яких біженці можуть висловитися; існують спеціальні програми, що надають людям із журналістською освітою

можливість пройти практику в місцевих ЗМІ, щоби потім почати працювати.

Хочеться звернути увагу на іншу проблему: медіа часто не самі поширюють ці стереотипи, а ретранслюють негативні меседжі лідерів думок і політиків. Більшість українців не мала особистого контакту із внутрішньо переміщеними особами, як і більшість ЗМІ, що пишуть про ВПО. Вони просто ретранслюють н інформаційні приводи, бо це більше цікавить комерційні ЗМІ, яких в Україні більшість.

Держава, на щастя, не ставить за мету спробу регулювати інформаційний простір. Таким дієвим механізмом могли би бути соціальні кампанії, які би наблизили переселенців до локальних громад. В Україні вже розроблено концепцію інформаційної реінтеграції переселенців — це такий документ, який фактично дає аналіз усіх досліджень у цьому напрямі й фокусує увагу на головних проблемах. Таких комунікаційних завдань наразі чотири. Маємо зробити так, щоби переселенці інтегрувалися до локальних громад, бо через окупацію та війну нині близько 30 % населення України зіткнулося з низкою проблем: школи, житло, дитячі садочки, працевлаштування і багато інших побутових питань. Друге завдання — щоби самі переселенці не жили з радянським спадком і не чекали, доки за них хтось щось зробить, а самі були вмотивовані робити якісь кроки, налагоджувати своє життя. Адже нині ані держава, ані громадянське суспільство не в змозі за них вирішити всі проблеми.

Ми чітко розуміємо, що є великий запит на державну онлайнплатформу, бо рівень довіри до державних ресурсів більший, аніж до громадських. Наразі триває робота над створенням такої платформи, яка збере всю офіційну інформацію від державної і муніципальної влади і надасть переселенцям зручну для читання інформацію про те, що нині робить держава, які є проблеми, як їх вирішувати. Ведеться робота над запуском кількох проектів про успішні історії, коли переміщені особи знайшли себе у складних і некомфортних умовах. Це теж впливає на сприйняття цієї проблеми в Україні.

Крім того, хотілося би, щоби журналісти більше зверталися до звичайних людей, дізнавалися, що ті думають про ці публікації, тоді ми будемо мати певний зріз. Варто, щоб голос звичайних людей, зокрема громад, був гучніший. Ми тепер говоримо про децентралізацію, й оце життя разом у громаді могло би дати новий

дискурс для медіа, як формувати порядок денний.

Під час підготовки цих сюжетів обов'язковою умовою завжди була наявність коментаря людини, в якої є нові сусіди-переселенці чи колеги-переселенці. Або інший приклад: щодо кримчан існує інституційна дискримінація на рівні банківської системи — люди з тамтешньою реєстрацією, які не мають довідки ВПО, не можуть отримувати жодних послуг в українських банках, і правозахисники дуже давно з цим борються, але в медіа ця тема вже не є такою популярною. Крім того, в нас існує постанова № 1035, яка просто не дає можливості людям із Криму забрати звідти своє майно й перевезти його до України. В Україні медіа є впливовими: якби вони говорили про це голосніше, ці інституційні проблеми на рівні держави якось би вирішувалися. Дуже важливими є процеси саморегулювання, освіта й тренінги щодо прав людини.

Часто журналісти, ЗМІ можуть буквально одним матеріалом знизити весь ефект річної роботи психологів. Найбільше внутрішньо переміщені особи на «круглих столах» жаліються на те, що їх висвітлюють як прохачів із протягнутою рукою, ніби вони тільки просять і нічого не роблять самі. Насправді це не так. Нашим ЗМІ справді не вистачає позитивних історій переселенців, яких дуже багато. Журналістам треба більш тактовно, толерантно і професійно ставитися до висвітлення проблем переселенців, намагатися бути чутливішими та завжди пам'ятати про кодекс журналістської етики.

Частина нашого населення живе у внутрішній міграції, вона не представлена в ЗМІ, не бачить себе, але вона є. Ми ігноруємо проблеми, й це може відбитися, зокрема, на наступних виборах. Існує гіркий досвід,коли на місцевих виборах 2015 року внутрішньо переміщені особи не змогли голосувати в тих громадах, у яких вони проживають, — це величезна проблема, й медіа не проявили до неї достатнього інтересу

Також дається взнаки відсутність фактичних платформ, де можна було би професійно обговорювати теми — що писати, як писати, для чого писати. Бо в нашому випадку це вилилося в емоційно забарвлені конфлікти, розборки в соціальних мережах, значне посилення розколу в медіасуспільстві та негатив щодо групи переміщених осіб.

Матеріалів, що висвітлюють проблеми ВПО в регіональних ЗМІ вкрай мало — 1–1,5 %. Про це свідчать дані моніторингу, які озвучили в Інституті демократії імені Пилипа Орлика. Навіть у цих нечисельних публікаціях внутрішньо переміщені особи часто постають у не найкращому світлі.

В Україні створені Центри журналістської солідарності – це ініціатива Національної спілки журналістів України, що реалізується за підтримки Міжнародної та Європейської федерацій журналістів, а також ЮНЕСКО. Вона покликана допомагати представникам медіа, що працюють в Україні під час війни. Центри діють у Києві, Львові, Івано-Франківську, Харкові, Запоріжжі, Дніпрі та надають журналістам організаційну, технічну, юридичну, психологічну й інші види допомоги

Також для журналістів працює безкоштовна гаряча лінія юридичної допомоги НСЖУ. Українські медійники за потреби можуть отримати консультації від висококваліфікованих фахівців.

УДК 37:005.336.5:613.86

Боринська О. Л.
кандидат політичних наук, доцент кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового Інституту управління, економіки та бізнесу Міжрегіональної Академії управління персоналом

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ЕФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ

Емоційне вигорання в освітньому середовищі є актуальною проблемою, що впливає на психологічне благополуччя працівників та ефективність освітнього процесу загалом. Системний аналіз факторів, що сприяють розвитку вигорання, та впровадження ефективних стратегій його попередження є необхідною умовою збереження здорового професійного клімату в закладах освіти.

Освітня діяльність передбачає значне емоційне навантаження та високий рівень стресу, що обумовлено специфікою професійної взаємодії. До основних причин вигорання належать: високі професійні вимоги та емоційне перенавантаження. Працівники освіти зазвичай зіштовхуються з високими очікуваннями з боку адміністрації, батьків і суспільства щодо результатів їхньої діяльності, а конфліктні ситуації з батьками чи адміністрацією призводять до

психологічного виснаження.

Емоційне вигорання має як індивідуальні, так і організаційні наслідки: психоемоційні порушення (апатія, тривожність, зниження самооцінки, депресивні стани); зниження професійної ефективності (втрата інтересу до роботи, зменшення продуктивності, помилки в роботі); порушення взаємодії в колективі (конфлікти, ізоляція, емоційне віддалення); збільшення плинності кадрів та загальне погіршення атмосфери в освітньому закладі.

Попередження емоційного вигорання працівників освітньої сфери вимагає комплексного та системного підходу, який поєднує індивідуальні, організаційні та психологічні засоби впливу. Однією з ключових складових ефективної профілактики є організація якісної психологічної підтримки. Працівникам необхідно забезпечити доступ до кваліфікованих психологів і консультантів, які мають відповідну спеціалізацію у сфері професійного вигорання. Крім індивідуального консультування, доцільним є впровадження групових форм психологічної допомоги, зокрема сесій взаємопідтримки, що дозволяють знизити рівень емоційної напруги, обмінятися досвідом подолання стресу та сформувати відчуття професійної спільноти.

Значну роль у профілактиці вигорання відіграє розвиток у працівників навичок самозахисту та емоційної саморегуляції. Проведення спеціалізованих тренінгів із технік релаксації, медитації і дихальних вправ сприяє зменшенню рівня стресу та підвищенню психологічної стійкості. Важливим напрямом також є формування навичок ефективного тайм-менеджменту, що дозволяє оптимізувати розподіл робочого навантаження та забезпечити баланс між професійною діяльністю та особистим життям.

Професійний розвиток є ще одним важливим аспектом у системі заходів щодо запобігання емоційному вигоранню. Надання працівникам можливостей для підвищення кваліфікації, участі в семінарах, тренінгах і навчальних курсах сприяє зростанню рівня задоволеності роботою, зміцненню мотивації до професійної діяльності та відчуттю особистісної реалізації. Такі форми активного професійного навчання не лише підвищують рівень компетентності, а й підтримують позитивний емоційний стан працівників.

Створення сприятливого робочого середовища також має істотне значення для профілактики емоційного вигорання. Йдеться про формування відкритої, доброзичливої комунікативної атмосфери в колективі, де кожен працівник може вільно висловлювати свої ідеї, отримувати підтримку й брати участь у прийнятті рішень. Важливою умовою є наявність механізмів оперативного реагування на труднощі у професійній діяльності, що дозволяє зменшити фрустрацію та покращити внутрішню взаємодію в колективі.

Необхідним елементом ефективної профілактики вигорання є систематичний моніторинг рівня психологічного стану працівників. Регулярна діагностика рівня стресу та емоційного вигорання дозволяє виявити ризикові зони та своєчасно впроваджувати корекційні заходи. Залучення педагогічного персоналу до процесу оцінювання й аналізу власного психоемоційного стану сприяє підвищенню усвідомленості, відповідальності та залученості до формування здорового професійного середовища.

Крім того, важливо забезпечити активну участь адміністрації освітніх закладів у реалізації політики підтримки персоналу. Ефективне управління має включати розробку організаційних заходів, що спрямовані на запобігання емоційному виснаженню, а також формування культури турботи про психічне здоров’я в колективі. Співпраця між керівництвом і педагогами дозволяє створити умови, за яких кожен працівник відчуває свою цінність, захищеність та підтримку.

Таким чином, ефективні стратегії подолання емоційного вигорання повинні включати сукупність заходів, орієнтованих як на індивідуальний розвиток і підтримку, так і на вдосконалення організаційного середовища, що у сукупності формує основу для стійкої та здорової професійної діяльності в освітньому секторі.

Список використаних джерел:

1. Ануфрієв М. І., Капля О. М. Професійне вигорання, як проблема сучасних трудових відносин: зарубіжні та вітчизняні підходи до її вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 450-453.

2. Байдик В. В. Психологічні характеристики професійної деструкції та професійного вигорання у працівників освіти. *Теоретичні і прикладі проблеми психології*. 2019. № 3 (29). С. 17-24.

УДК 321.7’06:316.3-027.555(477)(043.2)

Герман М.

аспірантка кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

КОНЦЕПЦІЯ СУЧАСНИХ ФОРМ ДЕМОКРАТІЇ, ЯК ЧИННИК ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ В УКРАЇНІ

Демократія - політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ. При цьому управління державою здійснюється народом, безпосередньо (пряма демократія), або через обраних представників. Сучасна демократія є не лише як політичною концепцією, а розглядається як суміш соціальних, економічних, політикоправових позицій, в аспекті реального досвіду тощо.

Існують різні варіації змістовної характеристики демократії, що стосуються держави, суспільства і світоглядних орієнтацій. Але при цьому практично спільним для всіх підходів є обґрунтування ціннісного змісту, що включає народовладдя, пріоритет права, загальнолюдські цінності та інші універсальні ознаки, які розповсюджуються на демократію як форму, цінність і процес. Сучасні концепції демократії сформувалися на базі двох альтернативних напрямах: руссоїстському, що мало розвиток у соціалістичній (марксистській) теорії, і ліберальному; перші відносяться до колективістського, другі — до конкурентного типу.

В основі колективістського типу демократії — визнання соціальної єдності, панування єдиної загальнодержавної волі над волею громадян, корінних суспільних і особистих інтересів, колективізм, забезпечення державою соціальних гарантій, прав і свобод кожного члена суспільства, що є основою соціалістичної демократії як теоретичної її моделі. Таким чином, ця модель демократії абсолютизує роль загальної волі народу, відкидає автономність окремих суб'єктів у системі демократичних відносин, нехтує свободу вибору і політичного самовизначення особистості, а це є основою демократії.

Теоретична модель конкурентної демократії лежить в основі сучасних західних ліберальних концепцій демократії. Основа цих теорій — пріоритет особистості над суспільством і державою, вона є первинною, становить основу держави і є джерелом влади. Представницька демократія є головною рисою цього напряму, коли встановлюються відносини, які ґрунтуються на повноваженнях і довірі, створюються реальні основи для прийняття рішень, впроваджується принцип відповідальності при меншій увазі до принципу співучасті.

З погляду юридичного підходу важливим є акцент на тому, що демократичні засади організації та функціонування держави передбачають беззаперечне

дотримання органами влади, їх посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями вимог чинного законодавства. У цьому сенсі не втрачає своєї значущості положення про те, що демократія у сучасній державі не може існувати без неухильного дотримання вимог законодавства, а режим законності, що спирається на повагу до прав людини, є важливою передумовою та необхідною складовою реальної демократії. За сучасних умов демократична організація держави може бути охарактеризована як з погляду інтерпретації сутності демократії, яка акцентує на підзвітності тих, хто здійснює владу, тим, ким управляють (народу), так і її конкурентної моделі, основним принципом якої є повсякденне та ефективне здійснення влади, схваленої народом.

Демократичний підхід, запозичений з арсеналу класичної доктрини, розглядається у контексті досягнення загального добра, надання народу можливості самому вирішувати питання державного й суспільного життя безпосередньо та через обрання підзвітних йому органів. Відповідно до цього народ повною мірою повинен сам управляти собою шляхом прямої демократії, натомість механізм представництва може використовуватися і для обмеження участі й контролю народу за здійсненням влади обраними представниками, збереження їх повноважень. Особливу значущість для народовладдя мають інститути прямої демократії: референдуми, плебісцити, народні ініціативи, форми безпосередньої політичної активності, поєднані із використанням сучасних інформаційних технологій для забезпечення ефективної участі громадян у дискусіях та ухваленні відповідних рішень.

Референдуми як імперативні, так і консультативні, застосовуються, як правило, для вирішення найбільш важливих питань державного та суспільного життя. Так, на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. був затверджений Акт проголошення незалежності України, на референдумі 16 квітня 2000 р. також виносилися питання конституційного реформування. Виключно референдумом можуть вирішуватися питання про внесення змін до розділів I «Загальні засади», III «Вибори. Референдум» та XIII «Внесення змін до Конституції України» Конституції України.

Громадські ініціативи в Україні можна класифікувати за критерієм сфери їхнього впровадження, а саме — на політичні, економічні, духовно-інформаційні та адміністративно-правові.

Проблеми демократії на її сучасному рівні — одне з головних завдань політології. Нині в західному світі їх багатоманітність, складність, безпосередня зумовленість політичною практикою, неоднаковість у різних країнах визначають різноманітність і суперечливість як підходів до вивчення, так і існуванням численних концепцій у науці. Усі вони так чи інакше враховують характер суспільства як постіндустріального. Більшість політологів виходять з того, що основною характеристикою демократії є відкритий характер прийняття рішень через представницькі органи влади, тобто процес цей на будь-якому рівні здійснюється за участю обраних представників народу.

Проблеми демократії як політичного режиму, певних засад устрою та

функціонування державної влади, системи цінностей і принципів перебувають у центрі уваги соціогуманітарних наук, особливо вони загострюються у часи глобальних політичних трансформацій («хвиль демократії»), які знову постали на межі XXI ст. у багатьох країнах світу та на різних континентах. Складність і суперечливість цих процесів спонукає до того, щоб пригадати вислів: «Ніхто й не каже, що демократія є ідеальною формою правління, швидше навпаки, але нічого кращого, на жаль, людство поки що не винайшло».

Враховуючи неоднозначність розуміння самого змісту демократії та наявність різних її моделей слід визнати, що демократичний транзит для нашої держави не може бути дуже швидким і виключно позитивним. Але при всіх складностях демократія залишається сьогодні вищою соціально-політичною цінністю, тому впровадження і розвиток найбільш значущих демократичних принципів та норм виступає як єдина перспектива для українського суспільства, яке має визначитись саме з концептуальними засадами свого демократичного поступу.

Список використаних джерел:

1. Зміст та форми сучасної демократії: концептуальні засади - Актуальні проблеми політики. - 2017. -№47. -С. 145-151.

2. Кирилюк Ф.М., Конверський А.Є., Білик В.Ф. Сучасні концепції демократії. Порівняльний аналіз сучасних систем політичної демократії. -2019. -Київ. URL: http://politics.ellib.org.ua/pages-2127.html (дата звернення: 18.03.2025).

3. В. Гапоненко. Демократія як універсальна модель політичного режиму: міф чи реальність? Політичний режим і народовладдя в Україні. -Наукові записки. -№4(54). -С. 161-172. URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/gaponenko_demokratia.pdf (дата звернення: 18.03.2025).

4. О.Петришин. Демократія як основа правової, соціальної держави. - Державний і суспільний лад в Україні: проблеми демократизації та конституціоналізації. -Право України. -2021. -№5. -С. 73-82. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6140/1/Petrishin_72_82.pdf (дата звернення: 18.03.2025).

5. К. Ірха. Громадські ініціативи як чинники розвитку громадянського суспільства України. -Освіта регіону. -№4. URL: https://social-science.uu.edu.ua/article/1195 (дата звернення: 18.03.2025).

УДК 323.2

Доцяк І. І.

доцент кафедри політичних наук

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника.

кандидат політичних наук,

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.

Стійкість стає категорією ефективності суспільного розвитку та гарантування національної безпеки держави. На загал стійкість це здатність системи, суспільства, громади, які зазнають небезпеки, вчасно та ефективно протистояти їй, пристосовуватись та відновлюватись від її наслідків, у т. ч. через збереження та відновлення основних структур та функцій. Визначальною є здатність звільнитися від небезпеки або повернутися у попередній стан після її подолання. В українському законодавстві визначено поняття національна стійкість —здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій. Впроваджувана національна система стійкості має передбачати забезпечення функціонування таких базових елементів як гарантована дієвість та спроможність до повноцінного функціонування системи державних органів, їх інституційна стійкість. Стійкість розглядається як здатність набуття державою, суспільством, організаціями, інституціями, іншими об'єктами та суб'єктами, а також певними технічними, технологічними, організаційними та операційними системами, які діють у межах конкретної держави, певного набору якостей, необхідних для достатньо безпечного існування та сталого функціонування й розвитку в умовах невизначеності і підвищених ризиків, а також швидкого відновлення після перебування в кризовому стані. Національна безпека є базовою суспільною потребою та головним принципом забезпечення сталого розвитку суспільства. Основою національної безпеки виступає саме стійкість. Стійкість передбачає системний взаємозв'язок та комплексний механізм взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, інститутів та організацій громадянського суспільства, населення, а також цілеспрямованих дій, методів, чинників і механізмів, які гарантують збереження безпеки та безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства й держави під час військових дій та після їх завершення. На нашу думку, в системі стійкості можна

розглядати два базові виміри – інституційний (політичний) та мережевий (соціальний). Інституційний визначається ієрархією органів державної влади центрального, регіонального та місцевого рівня які виконують визначені функції щодо управління суспільством та гарантуванню безпеки. Мережевий вимір характеризується рівнем розвитку громадянського суспільства, активністю громадян та їх рівнем політичної культури, соціальним капіталом у взаємовідносинах та взаємодопомозі соціальних спільнот та окремих громадян. Повномасштабне російське військове вторгнення в Україну 24 лютого 2022 розкрило системні проблеми забезпечення стійкості нашої держави і в першу чергу в інституційному вимірі. Насамперед не було чітко ідентифіковано загрозу військової агресії, вище політичне керівництво всіляко заперечувало реальний стан речей та ігнорувало численні повідомлення розвідувальних спільнот, державних та політичних діячів країн Заходу. Великій кількості людських жертв та матеріальних втрат можна було запобігти через підготовку відповідних структур та визначення стратегій протидії агресору. У перші дні вторгнення спостерігався параліч безпекових структур і навіть втеча перших керівників у безпечні регіони. Лише командування ЗСУ в межах своїх компетенцій та можливостей змогло організувати протидію російській навалі. Мережева згуртованість окремих громадських ініціатив та територіальних громад по суті спасла країну від краху і змінила ставлення колективного Заходу до можливостей України вистояти у війні. Саме горизонтальна стійкість стала тим фундаментом, що дав можливість українському суспільству вижити в перші дні та місяці російської агресії. Коли політична влада на різних рівнях опинилась в прострації, а в окремих регіонах стала на позицію колабораціонізму, саме суспільна активність через самооборону та самоорганізацію забезпечила мобілізацію всіх ресурсів для відсічі агресору. Різноманітні види активності включали стихійне поповнення рядів ЗСУ, створення підрозділів територіальної оборони (часто неформальних), волонтерський рух, забезпечення воїнів їжею, спорядженням, донорство крові та багато іншого. Пересічні громадяни швидко об’єднались навколо ідей захисту національного суверенітету, свободи, взаємодопомоги, і це було їхнім усвідомленим вибором. Звичайно велике значення відіграв досвід набутий ще починаючи із подій 2014 року. Сформувалась розгалужена мережа волонтерських

спільнот, велика частка громадян набула військовий досвід і була готова його застосувати. Період пандемії заставив заклади освіти та установи використати сформовану вже практику організації роботи у дистанційній формі. В економічній сфері корисним став досвід «віддаленої роботи» в технологічних компаніях та розширення торгівельних операцій через мережу Інтернет. Територіальні громади відіграли визначальну роль у збереженні національної стійкості. Військовий стан поставив перед громадами проблеми, вирішення яких не входить до компетенції місцевих органів влади. Децентралізація стала основою стійкості українських громад під час війни — і залишиться нею у повоєнний час. Але сьогодні ця система переживає серйозні виклики. На території України у 209 громадах функціонують військові адміністрації, які фактично замінили місцеве самоврядування. Це призвело до дефіциту комунікації — і з мешканцями, і з центральною владою. Цю ситуацію загострили ще і труднощі із забезпеченням депутатського кворуму в силу складення повноважень, виїзду за кордон чи навіть відкритого колабораціонізму. Вихід із кризової ситуації у місцевому самоврядуванні можливий через запровадження інструментів дорадчої демократії — від громадських слухань до "просторів згуртованості". Це не просто участь, це — формування нового інституційного базису, де поєднуються громадянська активність, місцеві ініціативи та цифрові рішення. Саме така громада здатна пережити турбулентність і стати фундаментом для повноцінного відновлення органів місцевого самоврядування, а значить і національної стійкості на загал.

УДК 323.1:316.3(477)

Калакура О. Я.

доктор політичних наук, професор,

головний науковий співробітник відділу етнополітології

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України

ЕТНОКУЛЬТУРНА МОБІЛЬНІСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ

Висвітлюються руйнівні наслідки окупаційно-геноцидної війни РФ для природніх етнодемографічних процесів в Україні, причини появи майже 8 млн біженців від війни за кордон та близько 5 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Вони проходять складний шлях адаптації до нових соціокультурних і психологічних умов, інтегруються у новий етнокультурний простір. Розглянуто шляхи прискорення культурної адаптації ВПО за місцем реального проживання. З'ясовано сутність і значення поняття "етнокультурна мобільність внутрішньо переміщених осіб" у контексті реалізації законодавчих та нормативних актів щодо підтримки осіб, які втратили рідні домівки й знайшли прихисток у більш безпечних регіонах. Запропоновано опрацювати Комплексну державну програму адаптації ВПО до умов проживання на період до 2027 року.

Ключові слова: російсько-українська війна, міграція, біженці, внутрішньо переміщені особи (ВПО), адаптація, інтеграція, етнокультурна мобільність.

The devastating effects of the occupation and genocidal war of the Russian Federation for natural ethno-demographic processes in Ukraine are highlighted, the causes of almost 8 million. They go a difficult way to adapt to new socio-cultural and psychological conditions, integrated into a new ethno-cultural space. The ways of accelerating cultural adaptation of IDPs at the place of real residence are considered. The essence and meaning of the concept of "ethno -cultural mobility of internally displaced persons" in the context of the implementation of legislative and regulatory acts to support persons who have lost their homes and found shelter in safer regions are clarified. It is proposed to develop a comprehensive state program of IDP adaptation to living conditions for the period up to 2027.

Keywords: Russian-Ukrainian war, migration, refugees, internally displaced persons (IDPs), adaptation, integration, ethno-cultural mobility.

Окупаційно-геноцидна війна РФ проти України зруйнувала природні етнодемографічні процеси, спричинила появу близько 13 млн мігрантів – біженців від війни за кордон та внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Вони проходять складний шлях психологічної адаптації до нових умов як у зарубіжних країнах, так і в місцевих громадах, інтегруються у новий етнокультурний та ментальний простір. З початком повномасштабної фази російсько-української війни чисельність зареєстрованих органами державної влади внутрішньо переміщених осіб (ВПО) сягнула близько п'яти млн. Серед них – 3,6 млн осіб, які вперше чи повторно перемістилися після початку повномасштабної агресії, 2,5 млн осіб, які не можуть повернутися до своїх домівок, оскільки їхнє житло зруйноване або перебуває у зоні активних бойових дій чи на тимчасово окупованій території [3, с. 170]. Тільки в Києві станом на березень 2025 року кількість зареєстрованих ВПО становила 424 056 осіб, з яких 239 976 були змушені покинути свої домівки після початку повномасштабного вторгнення Росії [9]. До того ж є значна кількість біженців від війни з тимчасово окупованих територій (ТОТ) та з прифронтових регіонів, які не виїхали за кордон, з певних причин не оформили статус ВПО. Отже, під впливом російської агресії регіональний склад населення України докорінно змінився і досі не стабілізувався. Більшість переміщених осіб все ще зайняті влаштуванням свого

побуту, пристосуванням до нових умов і не становлять якоїсь консолідованої суспільної сили, здатної загрожувати політичній стабільності. Однак ризики конфліктності на основі нової регіональної структуризації населення регіонів спонукають органи державної влади і самих громадян сприяти адаптації переселенців, їх захисту [2, с. 47].

Метою цієї розвідки є вивчення етнокультурної мобільності внутрішньо переміщених осіб, вироблення пропозицій для удосконалення державної етнополітики стосовно адаптації та інтеграції ВПО, подальшої культурної консолідації суспільства. Реалізуючи цю мету і враховуючи нові виклики, зосереджуємось на дослідженні як позитивних досягнень у цій сфері, так і на аналізі деяких деструктивних явищ і тенденцій, зумовлених труднощами соціокультурного та психологічного становища ВПО, спроб агресора використати їх у своїй політиці маніпуляції суспільною свідомістю, розпалювання міжнаціональної ворожнечі, демонтажу єдності українства як основи його самозбереження.

Українська держава своїми правовими актами, зокрема Законом від 20 жовтня 2014 року "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" (в редакції 4 квітня 2025 року) і практичною діяльністю намагається забезпечити гарантії і підтримку переміщеним особам. Лише за останні три роки було виділено 150 мільярдів гривень на допомогу ВПО, що сягає другої за обсягом статті бюджету після оборони [4]. Більшість внутрішньо переміщених осіб інтегруються в нові громади, збагачують свій культурний світ, отримують новий досвід і, можливо, залишаться на новому місці. З іншого боку, затяжний характер війни, невизначеність щодо майбутнього України, загальне зниження рівня життя, безробіття (рівень безробіття серед ВПО сягає близько 51%) на тлі зростання кількості переселенців провокують деяких громадян до нетолерантних форм поведінки та правопорушень, спонукають частину біженців повернутися на окуповані території до своєї домівки та умовно "звичного життя". Станом на 2024 рік більшість ВПО винаймали житло за власний рахунок: у великих містах цей показник сягав 75%. Значна частина переселенців мешкає у досить складних побутових умовах гуртожитків, що перебувають у підпорядкуванні закладів освіти, Міністерства освіти і науки або Фонду державного майна [9].

Велика частина внутрішньо переміщених осіб ідентифікують себе не тільки як громадяни країни, але і як особи із особливим статусом, що постраждали від війни і потребують соціальної і культурної допомоги в широкому значенні, належної підтримки в процесі адаптації та інтеграції. Під поняттям "адаптація" розуміється процес пристосування людини до нових для неї умов життя, нової соціальної реальності, засвоєння певних культурних, правових і соціальних норм. До необхідних кроків адаптації належать отримання роботи, житла, освіти, доступу до медичних та інших соціальних послуг, а також побудова нових соціальних зв’язків та інтеграція в нову спільноту. Серед основних проблем соціальної адаптації ВПО дослідники вказують на необхідність врахування юридичної, соціально-психологічної, культурної, поведінкової та етнічної особливостей цієї групи. Це підтверджує соціологічне дослідження, яке протягом травня 2023 р. проводила

міжнародна благодійна організація "Ромський жіночий фонд „Чіріклі”" серед внутрішньо переміщених осіб з-поміж ромів у Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській, Закарпатській областях щодо потреб ромів-переселенців, надання соціальних та адміністративних послуг, засвідчило, що залишаються актуальними проблеми інтеграції, окремі прояви дискримінації на ринку праці та забезпечення фінансової незалежності сімей переселенців, доступу до інформації, культурних і освітніх потреб, включаючи навчання дітей.

Культурна адаптація пов’язана із входження в інше культурне середовище. Навіть у межах однієї країни є наявною культурна диференціація, яка проявляється у відмінностях культурних традицій, релігійного та мовного оточення (в Україні до 2022 року це умовний поділ на регіони з домінуючою українською чи російськими мовами як мовами побутового спілкування), взаємодії та взаємодопомоги. В межах України диференціація населення за мовою або діалектами, звичками (релігійність/світськість), повсякденними практиками як правило не відчувалася надмірно гостро у випадках подорожей, відвідувань або інших повсякденних практик. Але в ситуації вимушеної зміни місця проживання, особливо в довготривалій перспективі, відмінності починають відчуватись як "чужі", "неприродні", а це призводить до протиставлення і уповільнює процес адаптації в цілому [1].

Тут "на допомогу" переселенцям і біженцям приходить сучасна властивість особистості – етнокультурна мобільність, тобто здатність до швидкої дії та зміни станів, рух, який надає суб'єкту можливість реалізувати свої задатки, здібності, схильності в рамках етнокультурної ідентичності. Це здатність до навчання, комунікації та взаємодії в інших соцікультурних умовах, а також адаптація до умов проживання в інокультурному оточенні. Тому частина ВПО обирають регіони, які ближчі до місця їхнього постійного проживання, підсвідомо скорочуючи цю етнокультурну дистанцію.

Порівняння опитувань, проведених КМІСом 22 лютого – 6 березня 2023 року [7] і 20 вересня – 3 жовтня 2024 року [8] щодо ставлення українців до ВПО засвідчило, що ставлення до внутрішньо переміщених осіб є цілком позитивним. Готовність допустити їх у своє найближче оточення зросла з 53% до 58%, за рахунок скорочення тих, хто погоджуються, що вони просто мають жити в Україні (з 42% до 35%). Також незначно зросло ксенофобне ставлення до них: із 5% до 7%. Опитування, проведене КМІСом у вересні – жовтні 2024 року серед ВПО для Офісу Ради Європи, показало, що 68% ВПО відчувають позитивне ставлення до себе від громади, 27% – нейтральне і лише 4% відчувають до себе негативне ставлення. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що більша частина ВПО успішно адаптується на нових місць, отримує постійну роботу та віддає дітей до місцевих навчальних закладів. На відміну від попередніх досліджень (у 2014–2017 рр.), ВПО зазначали, що не відчувають до себе ворожого чи упередженого ставлення або дискримінації за світоглядом, культурою чи поведінкою. Однак вони відчувають більшу економічну конкуренцію з місцевими мешканцями, зокрема щодо працевлаштування.

З іншого боку, внаслідок міграційних процесів відбулася значна втрата людського капіталу, частини спеціалістів, фахівців у сферах науки, освіти, культури і економіки, які виїхали або були змушені змінити галузь своєї діяльності чи фах. Це стосується як біженців закордоном, так і ВПО. Тому для реалізації стратегії етнокультурної адаптації важливо максимально використати культурно-освітні ресурси для задоволення інтелектуальних, пізнавальних, духовних і рекреаційних потреб ВПО. Ці ресурси в широкому сенсі пов'язані з вільним доступом до різного роду соціокультурних активностей, культурних, мистецьких, освітніх та інших проєктів і закладів, які надають можливість духовного збагачення та повноцінного дозвілля. Участь ВПО у культурному житті громади є ефективним інструментом соціальної адаптації на новому місці, а участь у мистецьких проєктах дає можливість випрацювати механізми взаємодії, єднання зі спільнотою, реалізувати потребу творчості, справляючи своєрідний терапевтичний ефект (арт-терапія). Більшість ініціатив у цьому полі зараз реалізують громадські організації. Підтримка ментального здоров'я внутрішньо переміщених осіб є завданням закладів культури регіону (бібліотек, будинків культури, театрів, музеїв), до яких прибувають переселенці. Часто працівникам закладів культури доводиться розширювати інструментарій та дещо змінювати профіль роботи задля більш якісного супроводу ВПО, які потребують самореалізації й м'якої адаптації на новому місці. Громадські організації та волонтери проводять відповідну роботу з очільниками й працівниками закладів культури, які приймають переселенців [5].

Не дивлячись на війну, вже сьогодні важливо підготувати суспільну думку про те, що частина ВПО зможе повернутися додому після деокупації та буде взаємодіяти з тими, хто витримав російську агресію, стануть культурно-світоглядним містком процесу деколонізації. Потрібно враховувати, що певна напруженість у ході відновлення територіальної цілісності України може виникнути й в зв'язку із вимушеним поверненням частини внутрішньо переміщених осіб, які свого часу переїхали з тимчасово окупованих територій України до підконтрольних регіонів, назад на ТОТ. Невдалі спроби закріпитися на неокупованих територіях України, наприклад, через проблеми із працевлаштуванням чи винаймом житла, можуть сформувати думку, ніби Україна не доклала потрібних зусиль для соціалізації ВПО на неокупованій території. Така позиція частини українських громадян цілком може стати мотивом соціальної напруженості на деокупованих територіях. При тому успішний досвід деокупації, який був набутий на Київщині, Харківщині, Сумщині чи Херсонщині, що перебували під окупацією порівняно недовго, навряд чи може бути автоматично використаний на території АРК, Донеччини чи Луганщини [6]. Подолання травм війни має опиратися на спільні демократичні цінності, повагу до іншого, толерантність тощо.

Таким чином, аналіз процесу культурної адаптації ВПО із врахуванням їхньої етнокультурної мобільності засвідчує сприятливе ставлення місцевих громад до потреб переселенців, бажання допомогти їм у вирішенні життєво важливих соціокультурних проблем адаптації. Водночас регіональні Ради з питань ВПО, органи державної влади і місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства не мають належних інструментів і ресурсів для сталого забезпечення їх

потреб та етнокультурної інтеграції. Найбільше труднощів у адаптації виникає в переселенців похилого віку та дітей. Зважаючи, що деокупація деяких територій може затягнутися на невизначений час, видається доцільним у відповідності із Законом України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", розпорядженням Кабінету Міністрів "Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках" опрацювати Комплексну державну програму адаптації ВПО до умов проживання на період до 2027 року.

Список використаних джерел:

1. Гузенок Є.С. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в Україні в 2014–2023 роках. Запорізький національний університет. 2024. URL: https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/20179/5/%D0%93%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BA%20%D0%84.%D0%A1.pdf

2. Зеленько Г. І. Стабільність політичної системи як умова національної безпеки: як забезпечити в умовах дії воєнного стану. *Політична безпека України: проблема стабілізації політичного поля країни. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення : монографія* / за ред. академіка НАН України О. О. Рафальського, чл.-кор. НАН України О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. С. 34–66.

3. Калакура О. Я. Нейтралізація деструктивних тенденцій в етнополітичному полі країни. *Політична безпека України: проблема стабілізації політичного поля країни. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення : монографія* / за ред. академіка НАН України О. О. Рафальського, чл.-кор. НАН України О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. С. 165–186.

4. Кацімон О. Верещук спростувала заяви про повернення переселенців на окуповані території. 27.11.2024. Суспільні новини. URL: https://suspilne.media/889021-veresuk-sprostuvala-zaavi-pro-povernenna-pereselenciv-na-okupovani-teritorii/.

5. Кожен має право відчувати себе вдома: інструменти соціальної та культурної інтеграції ВПО. 20 грудня 2023. Українська правда. URL: https://life.pravda.com.ua/projects/pryklad-obiednannia/2023/12/20/258406/

6. Ніколаєць Ю. О. Проблема деокупації українських земель і політична безпека країни. *Політична безпека України: проблема стабілізації політичного поля країни. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення : монографія* / за ред. академіка НАН України О. О. Рафальського, чл.-кор. НАН України О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. С. 94-129.

7. Ставлення до біженців, внутрішньо переміщених осіб, до російськомовних громадян та до деяких інших категорій населення України. 21.01.2025. Київський міжнародний інститут соціології. URL:

https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1469&page=2#_ftn4

8. Ставлення до біженців, внутрішньо-переміщених осіб, до російськомовних громадян та до деяких інших категорій населення України. 30.03.2023. Київський міжнародний інститут соціології. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1218&page=1

9. Терюханова М. Скільки ВПО зареєстровано у Києві: хто перебуває на обліку в столиці. 15 квітня 2025. URL: https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250415-skilky-vpo-zareyestrovano-u-kyyevi-hto-perebuvaye-na-obliku-v-stolyczi/.

УДК 323.2

Кобець Т.А.
аспірант кафедри політичних наук
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА КОГНІТИВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Війна продемонструвала, що здатність населення чинити опір агресору значною мірою визначається рівнем національної ідентичності, яка є ключовим елементом інформаційної та когнітивної безпеки українського суспільства. Українці проходять спільне випробування, що сприяє їх зміцненню й веде до глибоких позитивних змін у соціумі. Водночас росія не припиняє застосування маніпулятивних технологій та поширення викривленої інформації. Із початком російсько-української війни та анексією Криму проблема національної ідентичності й питання забезпечення інформаційної та когнітивної безпеки набула особливої актуальності.

Існування й розвиток Української держави неможливі без усвідомлення громадянами своєї національної ідентичності, що бере початок у самоототожненні кожного з українським народом. Усвідомлення належності через мову, культурні традиції та спільні цінності безпосередньо впливає на індивідуальне та колективне життя. Саме спільнота осіб, які здійснили цей процес самовизначення, формує основу для становлення потужного громадянського суспільства, згуртованої нації та стабільної держави. Українська ідентичність, таким чином, є ключовим чинником розбудови демократичного суспільства та функціонування суверенної національної

держави [1, с. 144], а також ефективного протистояння в умовах інформаційної та когнітивної агресії.

Варто зазначити, що інформаційна війна є формою операцій, спрямованих на здобуття переваги в інформаційному просторі над супротивником. Вона передбачає контроль над власним інформаційним середовищем, захист каналів комунікації, використання інформації противника, знищення його інформаційної інфраструктури та порушення потоків даних [6]. На відміну від традиційної пропаганди, у когнітивній війні втручання здійснюється непомітно, що призводить до спонтанного засвоєння нав'язаного інформаційного контенту.

Це фактично нова форма інформаційної революції, яка спирається на експлуатацію когнітивних упереджень, викривлення логіки мислення та перешкоджання ухваленню самостійних рішень як на особистому, так і на колективному рівнях [4, с. 123]. Людський когнітивний простір значною мірою ґрунтується на ідентичності. Реакція індивідів часто зумовлюється не стільки об'єктивними фактами, скільки сформованими в уяві моделями. Коли ці моделі піддаються сумніву, особа схильна до більш жорсткої оборони власних переконань і менш відкрито сприймає альтернативні погляди. Натомість підтримка ідентичності сприяє готовності до сприйняття нових ідей [2, с. 172].

Інформаційна агресія російської федерації проти України реалізується саме через інструменти когнітивної війни, мета якої – дезорганізація суспільної свідомості. За допомогою когнітивних технологій порушується цілісність колективного бачення реальності, що відкриває можливість для просування стратегічних пропагандистських наративів країни-агресора. Такі наративи ґрунтуються на основоположних принципах російської державності, з метою створення моделей світогляду, що здаються прийнятними для частини українського суспільства.

У рамках російсько-української когнітивної війни можна виділити широкий спектр цільових груп та методів впливу. Сегментація здійснюється за віковими, соціальними, освітніми, географічними, політичними, гендерними та іншими критеріями. Так, у дітей когнітивний вплив проявляється у формуванні стереотипів поведінки, що ускладнює формування чіткої української ідентичності. Як наслідок,

діти або хибно ототожнюють себе з російським культурним середовищем, або потребують часу й зусиль для переорієнтації на українську систему світогляду [5, с. 48].

Окрім цього, на формування спільної національної ідентичності негативно впливають політичні наративи, що підкреслюють регіональні відмінності між українцями. Такі підходи перешкоджають процесам національної консолідації [3, с. 153].

Існування та розвиток Української держави неможливе без усвідомлення громадянами своєї громадянської ідентичності, що починається з ототожнення себе з українським народом. Відчуття приналежності, яке формується через мову, традиції та цінності, безпосередньо впливає на кожного з нас. Сукупність усіх, хто пройшов таке самовизначення, становить необхідний фундамент для формування сильного громадянського суспільства, міцної нації та стабільної держави. Українська ідентичність є ключовим підґрунтям для розвитку демократичних основ життя суспільства та національної державності. Спільне використання національної ідентичності має тенденцію сприяти соціальній згуртованості, включаючи довіру та солідарність.

Список використаних джерел:

1. Бевз Т. Українська ідентичність і національна безпека у викликах сьогодення. Українознавство. 2020. №4 (77). С. 143-158.

2. Богайчук В. Ж. Соціальна ідентичність в умовах гібридної війни. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : педагогічні науки. 2018. № 8 (322). Ч. 2. С.167-175.

3. Куруч А. В. Формування національної ідентичності як основа національної безпеки України. Проблеми інженерно-педагогічної освіти». 2020. №67. С. 147-154.

4. Макух-Федоркова І. Сучасні методологічні підходи до визначення понять смислові/когнітивні війни: аналіз інструментів впливу. Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. 2024. № 49. С. 120-136.

5. Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна росії проти України. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. №1 (64). С. 46-52.

6. NATO. Information warfare. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/ 2020/5/pdf/2005-deepportal4-information-warfare.pdf

УДК 39(477.85/.87)

Костючок П. Л.
кандидат історичних наук,
професор кафедри етнології і археології,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ У 1930-Х РР.: ВІД АМБІВАЛЕНТНОСТІ ДО МОБІЛІЗАЦІЇ

Національна ідентифікація у різних соціальних верствах населення Карпат була різною і залежала від рівня пізнання національної історії, мови, культури, а також участі у національному житті. На сторінках періодичних видань час від часу велася полеміка щодо етнічного походження і національної приналежності українського населення Карпат. З огляду на амбівалентність, інертність та високий рівень безграмотності карпатських українців цілком очевидно, що її вели представники місцевої інтелігенції. Якщо на північних схилах Карпат вона була національно ідентифікована, за виключенням західної Лемківщини, то на південних схилах в її середовищі, яке було виховане в угорському патріотичному дусі, велися гострі дискусії та ідейна боротьба щодо національного самоозначення. Власне такі особливості розвитку української національної ідеї особливо позначалися на масах та кореляції їх національної свідомості.

Партійно-політичне життя на Буковинській та Закарпатській Гуцульщині у порівнянні з Галицькою частиною характеризувалося певною поверховістю. У 30-х рр. ХХ ст. на Галицькій Гуцульщині і надалі найбільший вплив мами радикали та націонал-демократи. На початку 30-х рр. ХХ ст. на Галицькій Гуцульщині були створені націоналістичні осередки ОУН.

На громадську життєдіяльність найбільший вплив мали українські товариства, насамперед “Просвіта”. Читальні “Просвіти” були найбільш масовими

осередками національно-культурної роботи щодо піднесення національної свідомості місцевого населення.

Господарська криза та поліційні ревізії негативно вплинули на суспільно-політичного життя, яке відзначалося певною інертністю, що позначилося на процесі усвідомлення гуцулів, який, на думку польських урядовців, з політичного і національного погляду йшов у повільному темпі. Виключенням стало проведення перепису 1931 р., у зв'язку з чим українські політичні діячі, парламентарі, інтелігенція, товариства закликали населення Галицької Гуцульщини до консолідації.

Певна лібералізація національної політики Румунії стосовно етнічних груп у кінці 20 – на початку 30-х рр. XX ст. сприяла пожвавленню етнокультурної роботи українців Буковинської Гуцульщини. Національним осередком гуцулів на Буковині стала Вижниця, де було дозволена діяльність Народного Дому. Встановлення авторитарної диктатури в Румунії в 1934 р. спричинило до згортання національно-культурного життя і заборону проведення будь-яких публічних дійств.

На відміну від Буковинської Гуцульщини, на Закарпатській Гуцульщині проводилася масштабна за змістом та суттю національна робота. Осередками національної роботи стали українські культурно-освітні товариства та українські школи, які впроваджували політичну етнізацію, метою якої було донести до кожного національні орієнтири та суть національної ідеї.

У другій половині 30-х рр. на Закарпатській Гуцульщині посилюється політичний рух українців. Свідченням піднесення національної самосвідомості на Закарпатській Гуцульщині стала організація святкувань загальноукраїнського характеру.

На кінець 30-х рр. XX ст. на Гуцульщині спостерігається початок масштабної активізації суспільно-політичної, культурно-освітньої та господарсько-економічної діяльності, яка проходила в національному руслі. Він сприяв остаточному утвердженню української державотворчої ідеї на Гуцульщині, масовому втягненню гуцулів до українського національно-визвольного руху та їх національної самоідентифікації як частини українського національного організму. Особливо яскраво масове втягнення гуцулів до української спільноти проявилося наприкінці

30-х рр. ХХ ст., що було об'єктивно пов'язано з геополітичними змінами, які відбулись в Європі, та існуванням Карпатської України 1938–1939 рр.

Український політичний провід Підкарпатської Русі поставив перед собою завдання отримати від празького уряду автономію. У зв'язку з цим українські політики розгорнули серед гуцулів кампанію на підтримку автономії краю та провели численні масові маніфестації з автономістськими гаслами. Населення Закарпатської Гуцульщини активно взяло участь у проведенні відповідних заходів. У результаті зовнішнього та внутрішнього тиску центральний уряд у Празі надав у жовтні 1938 р. Словаччині та Карпатській Україні автономії. Політичні настрої населення Гуцульщини наприкінці 30-х рр. ХХ ст. виразно характеризувалися сподіваннями на українську незалежність у межах ідеї "Великої України". Політичні симпатії населення новоствореної автономії сприяли приходу до влади української партії на чолі з о. А.Волошиним. Державницьке будівництво, що розгорнулося на українських землях за Карпатами, не могло лишитися поза увагою гуцулів, які політично були з ним солідарним. Політичні настрої гуцулів яскраво виявилися під час виборів до карпатоукраїнського парламенту. Вибори до сойму, які відбулися в січні 1939 р., засвідчили цілковиту підтримку гуцулами ідеї творення української державності.

Поряд з подіями у Карпатській Україні загострилася внутрішньополітична ситуація на Буковинській, особливо на Галицькій Гуцульщині. Проголошення автономії Підкарпатської Русі та державотворча діяльність уряду А. Волошина сприяли наростанню радикальних антипольських і антирумунських настроїв серед гуцульського населення та масовій активізації українського національного руху.

Підтримка Карпатської України з боку населення Закарпатської Гуцульщини остаточно показала надуманість теорії окремішності гуцульського народу. Вона продемонструвала справжнє національне обличчя гуцульської етнографічної групи, яка, незважаючи на всі перепони з боку польської, румунської та чехо-словацької влади, довела свою політичну, національну, суспільну єдність з українською нацією.

УДК 123

Кочан Н. І.

кандидат філософських наук,

провідний науковий співробітник

ІПіЕНД НАН України ім. І. Ф. Кураса

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ СИМВОЛІЧНОГО РЕЛІГІЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК СКЛАДНИК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Підґрунтя ідентичності – індивіда, референтної групи, народів, країн –творить культура разом із її унікальним символічним кодом. Символічні решітки, згідно з П. Бурдьо, змінюють соціальну структуру, і, додамо, політичний простір. Культурні коди як знакові системи визначають світосприйняття, те, що за ним стоїть і що його організує. Один із провідних російських концептів, що апологетизує війну проти України – концепт «русского міра» – став одним із екзистенційних викликів українській ідентичості – культурній, громадянській, політичній.

Резолюція ПАРЄ 2540/2024 від 17 квітня 2024 р. визначила ідеологію «русского міра» як неоімперіалістичну та інструмент розпалювання війни: «Ієрархія Московського патріархату Русской православної церкви, включно з патріархом Кірілом, відстоює ідеологію “русского міра”, проголошуючи війну проти України та “сатанинського” Заходу “священною війною усіх росіян”, спонукаючи православних до самопожертви заради своєї країни. Асамблея приголомшена таким надужиттям релігією та спотворенням християнської православної традиції режимом Путіна та його ставлениками в ієрархії Московського патріархату». Пізніше того ж року Асамблея ПАРЄ підтвердила визначення Русской православної церкви як «інструменту російського впливу та пропаганди Кремлівського режиму». У січні 2025 р. Європейський парламент характеризував *рашизм* як «націоналістичну імперіалістичну ідеологію, політику та практику нинішнього правлячого режиму Росії», що «використовує РПЦ (Московський патріархат) як інструмент впливу та контролю над православним населенням України, Грузії, Молдови, Сербії та інших країн».

Знакові матеріальні релігійні пам’ятки історії та культури творять символічну основу апологетизації та сакралізації процесів націє- і державотворення, формування та усталення архетипів колективної ідентичності. Їхнє значення виходить за межі суто історичної, мистецької чи релігійно-церковної ваги, оскільки такий символізм – це вже про «найвищі цінності»: конструювання ідеалізованої візії майбутнього народу, що трансформується у націю, та абсолютизацію значення власної національної держави. Саме символічно-сакральний аспект інтерпретації націоналізмом пам’яток історії та культури зумовлює надзвичайну гостроту боротьби за націоналізацію символічного простору, оскільки він надає такій боротьбі екзистенційного, епічного, героїчного виміру «священної війни» Світла з

Темрявою / Добра зі Злом / Нас із Ними.

Унікальні пам'ятки української історії та культури – Києво-Печерська та Почаївська лаври, *fatamorgana* Десятинної церкви на руїнах давньоруського фундаменту тощо, будучи глибоко інтегрованими у російську імперську національну міфологію, не могли не стати «гарячими точками» боротьби за націоналізацію історико-культурного символічного простору України.

Церковно-релігійний простір не редукується до суто релігійного чи конфесійно-інституційного виміру. Історично релігійна спадщина трансформувалася в один зі складників загальнонаціональної культури як її історичне осердя, первень, з якого та постала й упродовж віків зростала, як «цікава минувшина» для секуляризованої частини соціуму. Закономірно, що в історичній перспективі вплив релігійно-церковного комплексу звужувався, дедалі більше втрачав монополію на нерелігійні складники та функції – наукові знання, літературу і мистецтво, політику тощо – й натомість підпадав «націоналізації» й «освячував» нові соціокультурні та політичні реалії.

Під націоналізацією символічного простору розуміємо його громадянський вимір, коли незалежно від етнічного походження чи ставлення до релігії українці ідентифікують себе з суверенною, демократичною та правовою Українською державою та формулюють запит на завершення процесу дерусифікації та дерадянізації суспільно-політичного та історико-культурного, зокрема, церковно-релігійного, простору. З українського боку йшлося не стільки про вульгарну дерусифікацію цього простору, скільки про політику з деконструкції та усунення з історичної пам'яті імперських наративів, що століттями домінували в підросійському / підрадянському культурному, інтелектуальному, суспільно-політичному просторі України.

Дослідники націоналізмів однозгідні, коли стверджують, що боротьба взаємовиключних інтерпретацій ідентичності є тим запеклішою та безкомпроміснішою, чим ближче знаходяться одна до другої ідентичність, що профілюється (у нашому випадку українська), та ідентичність, від якої вона відмежовується (російська). Формування нових маркерів ідентичності становить закономірний безперервний процесом у розвитку будь-якого народу / нації та окремо взятої особи, яка впродовж життя може неодноразово змінювати самовизначення. Війну цих ідентичностей кратно посилила розв'язана Росією війна на знищення українства.

Загроза використання у війні церковно-релігійного чинника, зокрема, символічного потенціалу його історико-культурного та етно-національного вимірів, стала реальністю. Боротьба за націоналізацію символічного простору України перетворилася на одну з ліній бойового зіткнення російсько-української війни. Соціогуманітарний, історико-культурний чи навіть політичний вимір боротьби за символи заступив безпековий, пов'язаний з екзистенційним викликом існуванню України як суверенної держави та українства як (етно)культурної та громадянської спільноти. Цілеспрямована і послідовна політика держави із захисту національного

символічного релігійного історико-культурного простору становить складник і одночасно чинник посилення резільєнтності суспільства, країни і держави в обороні та утвердженні української України.

УДК 1 (172)

Крисаченко В.С.

доктор філософських наук, професор,

провідний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут українознавства

Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

НЕПЕРЕРВНІСТЬ І ПОМІСНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я: КАНОНІЧНІ ПІДВАЛИНИ ТА ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

Анотація. *Аналізується неперервність та помісність Українського Православ'я. Його біблійними підвалинами виступають категорії «віра-істина-священник-мова», політичними – власна держава. Київська митрополія княжих часів де-факто була помісною та автокефальною. В умовах бездержав'я помісна церква набуває статусу національної і стає рушієм визвольних змагань.*

Ключові слова: *Українське Православ'я, помісність, автокефалія, біблійні категорії, національна церква.*

Abstract. *The continuity and locality of Ukrainian Orthodoxy are analyzed. Its biblical foundations are the categories of "faith-truth-priest-language", its political foundations are its own state. The Kyiv Metropolis of princely times was de facto local and autocephalous. In conditions of statelessness, the local church acquires the status of a national one and becomes the driver of liberation struggles*.

Keywords: *Ukrainian Orthodoxy, locality, autocephaly, biblical categories, national church.*

Неперервність Українського Православ'я. Вся історія України означена намірами і стараннями українського народу вибудувати вільну, незалежну державу. Водночас, її геополітичне становище та ресурсне багатство, завжди притягували до себе охочих до збагачення та наживи, і їхні зазіхання не завжди вдавалося подолати. Причому, охочі до загарбання чи шматування України знаходились на всіх підступах до неї: зі сходу (численні кочові орди), з півдня (понтійські держави), із заходу (ближні сусіди) та півночі (московія). Внаслідок цього, потужні періоди національного злету переривалась, нерідко – на століття, жахливими часами бездержавності, іноземного гніту, з намірами повної згуби України.

В умовах бездержавності відбувалася цілеспрямована агресія супроти української духовності, національних цінностей та ідеалів, органічним складником

та оберегом яких було і залишалось Українське Православ'я. Його набутки викрадались, фальсифікувались, привласнювались, піддавались руйнації. Відповідно, подвижники та носії віри зазнавали репресій, включно із заточеннями в таборах і темницях та позбавлення життя катуванням і стратами. В таких умовах поставала проблема збереження власної національної ідентичності, її духовних та матеріальних виявлень. Відповідно, Українське Православ'я вишукувало як легальні, так супротивні окупаційній владі, засоби і шляхи служіння рідному народові, збереження власної організаційної та канонічної визначеності.

Доктрина і категорія помісності церкви була сформульована на Вселенських соборах. Це синтетичне поняття постає як своєрідна антитеза поняттю кафолічної (вселенської) церкви. Остання обіймає увесь обшир ортодоксального (східного) християнства, котре початково локалізувалось в межах Римських імперій – Західної та Східної. Однак, процеси дезінтеграції цих супердержав викликали до життя проблему ефективного управління єпархіями з одного центру. Таким чином, ефективною виявилася ідея самостійної, самоврядної церкви на певній території. Остання не постає довільно, але визначається мірою її суверенності. Інакше кажучи, категорії «автокефальність», «помісність» детермінуються політичними чинниками, тобто наявністю такої суспільної організації соціуму як держава. Загалом, процес автокефалізації східного православ'я практично синхронний із процесом суверенізації відповідних націй і народів. Оскільки практично будь-яка держава не носила моноетнічний характер, остільки поняття «помісний», і, відповідно, автокефальна помісна церква, синхронізуються з усталеними державними та адміністративними кордонами.

Наразі, подібна компліментарність політичних реалій та помісності церкви постійно таїть в собі загрозу дискримінації одного із складників цієї сув'язі. Історичний досвід дозволяє виокремити основні моделі взаємодії метрополії з православною церквою підкореного народу: 1) співіснування; 2) поглинання; 3) елімінація (знищення). Українське Православ'я на своїй автохтонній території зазнало втілення в життя всіх варіантів обмеження чи ліквідації свого помісного статусу.

Наразі, втрата народом власної держави, політичної незалежності, істотно впливає і на статус його помісної Церкви. Практично у всіх варіантах її подальшої долі – співіснування з іншими конфесіями, поглинання чи елімінація, у всіх випадках помісна церква стає національною [2]. В противному випадку, вона повністю зникає з культурного простору. Таким чином, боротьба народу за незалежність і свободу є і змаганнями за власну Церкву і віру. Не випадково, головним знаменом українців у Визвольній війні 1648-1657 рр. був заклик: «За віру, права і вольності».

Важливим наслідком українського спротиву і віри стала легітимація Української Церкви у Вселенському християнстві як окремої помісної структури, самоуправної в організації, літургії та обрядах, орієнтованої на збереження національної ідентичності українців.

Канонічні підвалини помісності Церкви. Найпершою підставою для виокремлення населення в певну духовну спільноту – це сама віра. Людина стає християнином за велінням Бога і покликом власної душі. У Посланні апостола Павла до Тита наголошено: «Божа благодать з'явилася спасенна всім людям і

навчає нас, щоб ми, зрікшеся нечестя та грішних бажань цього світу, жили тверезо, праведно і благочестиво в нинішньому віці, чекаючи блаженної надії і славного з'явлення великого Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, який віддав себе самого, щоб викупити нас від усякого беззаконня та щоб очистити собі народ, що був би його власний, ревний до добрих діл» (Тит, 2: 11-14).

Однак сама віра є сліпою, якщо не опирається на знання про істину. А ця істина міститься в Святому Письмі, зокрема в одкровеннях самого Отця і Сина Його, а також у Благих Вістях учеників-апостолів Ісуса Христа. Святе Письмо є дороговказом для пізнання і опертям для переконань віруючих: «Все Писання – надхненне Богом і корисне, щоб навчати, докоряти, направляти, виховувати у справедливості, щоб Божий чоловік був досконалий, до всякого доброго діла готовий» (2 Тим. 3: 16-17). А тому, не слід довіряти нечестивим тлумачам Слова Божого, а надто корисливим інтерпретаторам істини у власних інтересах. В них, зазвичай, таяться наміри порушити закони Божі у власних інтересах, задля користі, збагачення та насильства.

Таким чином, перед бажаючими відчути і осягнути істину постає проблема розуміння Одкровення Божого. І в цьому визначальну роль відіграє священство як посередники між Богом і людьми. Св. ап. Павло наступним чином визначає призначення священників: «Кожен первосвященник, взятий з-поміж людей, призначається служити Богу заради їхнього блага, щоб приносити дари й жертви за гріхи» (Євр. 5:1). По суті справи, взаємодія вірних з Богом відбувається, за посередництвом священників, у взаємозустрічних напрямках: з одного боку, священник доносить до спраглих істину, заявлену в Одкровеннях, з іншого - він здійснює священницьке служіння для обрядів жертвоприношення і служіння у храмі, доносить голос мирян до Бога.

Вимоги для отримання такої гідності є дуже високими, практично претендент має відповідати нормам християнського морального ідеалу. Причому, це стосується усіх щаблів духовної ієрархії – від єпископів і до дияконів. Про це докладно мовить св. ап. Павло у посланні до Тимофія: «Вірне це слово: коли хто єпископства хоче, доброго діла він прагне. А єпископ має бути бездоганний, муж однієї дружини, тверезий, невинний, чесний, гостинний до приходнів, здібний навчати, не п'яниця, не заводіяка, але тихий, несварливий, не сріблолюбець, щоб добре рядив власним домом, що має дітей у слухняності з повною чесністю, бо хто власним домом рядити не вміє, як він зможе пильнувати про Божу Церкву? не новонавернений, щоб він не запишався, і не впав у ворожий осуд. Треба, щоб мав він і добре засвідчення від чужинців, щоб не впасти в догану та в сітку диявольську. Так само диякони мають бути поважні, не двомовці, не багато віддані вину, не соромнозахланні» (1 Тим. 3:1-8).

До Бога слід звертатись також рідною мовою, щоб у словах не було ні облуди, ані нерозуміння сказаного. Отже, помісність автокефальних православних церков зафундована в самих приписах християнства, зокрема у описі діянь апостолів: «Партяни, мідяни, еламії і мешканці Месопотамії, Юдеї і Каппадокії, Понту й Азії, Фригії і Памфілії, Єгипту й околиць Лівії, що біля Кирени, римляни, що тут перебувають, юдеї і прозеліти, крітяни й араби – ми чуємо їх, як вони нашими мовами проголошують величні діла Божі» [Переклад о. Івана Хоменка] (Діяння. 2: 9-11). Отже, згадані практично всі відомі народи тодішньої Ойкумени, і вони

промовляють до Бога рідною мовою, що означає присутність для них Ісуса Христа як начала власного достойного богоугодного життя.

У Першому Посланні до Коринтян св. ап. Павло розтлумачує значення Слова Божого рідною мовою: «А тепер, як прийду я до вас, браття, і до вас говорити буду *чужою* мовою, то який вам пожиток зроблю…» (1 Кор. 14: 6). І роз'яснює значення рідної мови для адекватного розуміння Слова Божого: «Коли мовою не подасте зрозумілого слова, - як пізнати, що кажете? Ви говоритимете на вітер! Як багато, наприклад, різних мов є на світі, - і жадна з них не без значення! І коли я не знатиму значення слів, то я буду чужинцем промовцеві, і промовець чужинцем мені.» (1 Кор. 14: 9-11). Внаслідок цього, прийшлі нападники, котрі роблять вигляд, що сповідують Бога, насправді лукавлять, оскільки мовлять незрозумілою мовою, в якій ганьблять і принижують справжніх його шанувальників.

В перші століття утвердження християнства постала нагальна потреба розробити певну логістику життєдіяльності вірних прихильників у всіх країнах його поширення. Цю функцію взяли на себе Вселенські собори, метою яких поставало обговорення нагальних богословських, богослужбових (літургійних), організаційних та дисциплінарних проблем церковного життя, випрацювання віроповчальних положень, догматів, канонів і богослужбових правил. Всього відбулося сім Вселенських соборів, котрі іменують за їх місцем проведення. Зазвичай, ініціаторами скликання соборів виступали імператори, богообраність яких легітимізувало саме християнство.

Кропіткі дискусії на Вселенських соборах дозволили дійти до визначення Автокефалії Церкви. Зокрема, 34-те Апостольське правило визначає: "Єпископам усякого народу належить знати першого у них, і визнавати його як главу, і нічого, що перевищує їхню владу, не чинити без погодження з ним". Цей канон передбачає двоєдиність в діяльності Церкви: з одного боку, перший з єпископів (предстоятель) обирається з цього кола єпископів, а з іншого – інтрацерковні рішення ухвалюються консенсусом на соборах єпископів під очільництвом предстоятеля.

Помісність Українського Православ'я. За часів правління князя Володимира християнство на Русі стає державною релігією. Хрещення приймає сам князь, його оточення, громади княжих міст, засадничі прошарки соціуму та ін. Засновується Київська митрополія, розбудовується мережа храмів, монастирів, духовних училищ та шкіл, бібліотек. Все це відбувалось в умовах існування єдиної Церкви, не розділеної на Східну та західну, тобто ортодоксальну/православну та католицьку. В цих умовах статус Київської митрополії в структурі Вселенської Церкви мав відмінності від пізніших традицій розгляду її як адміністративної одиниці якоїсь автокефальної церкви.

Теолог Кость Панас вважає Київську митрополію Руси-України княжих часів Помісною Українською Церквою рівня патріархату. Про це переконливо свідчать тогочасні документи, причому як церковні, так і світські. Так, до Києва неодноразово надсилали свої посольства глави Священної Римської імперії, причому з мощами святих, канонізованими католиками. Водночас, в самих українських храмах розміщувалися мощі святих мучеників української землі, що є прерогативою лише помісної церкви. Позиція самого Константинополя також свідчить про це: «Грецькі патріархи щороку видавали список своїх митрополій і в тих списках Київська митрополія ніде не згадується. Значить, Київська митрополія

була частиною Вселенської Церкви з усіма правами Патріархату» [3, с. 17].

Чинність зробленого висновку підтверджує 28-й канон IV Вселенського Собору: «Тому тільки митрополитів понтійської, азійської і фракійської областей і в чужоземців названих областей хай призначає вищеназваний святійший престол святійшої Константинопольської Церкви» [1, с. 7]. Не випадково, в Русі постійно наполягали на обранні митрополита тут, у Києві, причому – з русичів. І ця наполегливість досягла своєї мети: в 1054 р. предстоятелем був обраний митрополит Іларіон, знаний також як глибокий богослов та філософ.

Помісність Київської митрополії на практиці засвідчують ті канонічні та юридичні права, які мав її предстоятель. Насамперед, митрополит, як і патріарх, носив митру з хрестом на ній і дві панагії, що засвідчує однакові богослужбові права. До повноважень предстоятеля увіходило відкриття єпископських катедр, висвячення єпископів у судити їх, скликання Собору і головування на зібранні, керування і нагляд за усіма єпархіями, обкладання їх податтю. А підставі наведених та супутнім фактів митрополит Димитрий висновує: «Хоча Київська митрополія автокефальною де-юре не була, але князівська влада таке становище добру усвідомлювала. Той факт, що Володимир Великий прийняв християнство із Візантії не означає, що він і його наступники мали бути грекофілами. І те, що фактично з перших віків християнства в Київській державі ми вже мали автономію в церковному управлінні, напевно, сталося внаслідок компромісного полагодження конфлікту між Володимиром Великим і Константинопольською патріархією, зміст якої полягав у юрисдикційно-адміністративному унезалежненні Церкви Київської Руси» [1, с. 10].

К. Панас наводить й інші докази на користь статусу Київської митрополії як патріархату. Листування східних патріархів з київськими митрополитами скріплювалося олов'яними печатками як рівними собі, а не восковими, як з підлеглими владиками. Для ужитку в межах Русі були створені «Церковний устав», «Закон судний людем», «Закон о десятинах», «Руська правда» та інші документи [3, с. 17]. Ці правничі зложення не були калькою з візантійських, а відображали традиції і потреби саме цього, українського суспільства. Понад те, у Візантії взагалі не було церковного суду, а всі справи, включаючи церковні, розглядав світський суд.

Особливий статус Київської митрополії щодо Константинопольського патріархату засвідчує та обставина, що засадничі відправлення від патріарха до Києва мали бути санкціоновані та завізовані особисто імператором: «В усіх найважливіших грамотах, які коли-небудь були надані Патріархом Вселенським нашій Церкві, відзначалося, що ця грамота видана зі згоди або за прямою вказівкою «найвищого і святого самодержця» [1, с. 8]. Таким чином, стосунки між двома державами набували не лише духовної взаємодії, але й наповнювались політичною доцільністю. В цьому випадку, Київська митрополія виступала не лише творцем світоглядних цінностей, але князівською опорою в його зусиллях по розбудові нації-держави в європейському розумінні. Щодо матеріального становища Церкви, то воно було незрівнянно кращим, аніж у Візантії. Згідно «Закону о десятинах» на її користь відчужувалася десята частина доходів усіх громадян, причому без контролю фіскальними органами влади. Своєрідним нагадуванням усім русичам стала і споруджена князем Володимиром соборна церква під назвою Десятинна. Остання,

втім, за свою історію була двічі зруйнована ордою: у 1240 р. при нищенні Києва татарами, і, в 1928 р. їхніми спадкоємцями – московитами.

Українська нація ніколи не схиляла голову перед ворожою наругою і завжди чинила гідний опір злочинним намірам агресора. Цьому підтвердженням є і багатовікова боротьба за збереження Українського Християнства, і зусилля держави і народу за його утвердження в незалежній Україні. Яскравим свідченням цьому є виокремлення Української Православної Церкви в Київський Патріархат та консолідація зусиль всього суспільства по набуттю автокефалії Православною Церквою України.

Список використаних джерел

1.Димитрій (Рудюк), єпископ. Київська митрополія в домонгольський період. *Український церковно-історичний журнал*. 2001. № 1. С. 7-19.

2.Іов (Геча), архиєпископ. Чи припустиме поняття "національна церква" з огляду на православну еклезіологію? URL: https://pokrov-hamburg.de/2018/08/11/chy-prypustyme-ponyattya-natsionalna-tserkva-z-oglyadu-na-pravoslavnu-ekleziologiyu/ (08.11.2018).

3.Панас К. Історія Української Церкви. Львів: НВП «Трансінтех», 1991. 160 с.

УДК 124.5-027.543(477)+(1-651.1)(470+571)

Ляшенко О.О.
кандидат історичних наук,
науковий співробітник відділу етнополітології
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І.Ф. Кураса НАН України

НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНИ VS РОСІЙСЬКА (РУССКАЯ) ЕКЗИСТИНЦІЙНА ЗАГРОЗА. ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ДЕРЖАВНІСТЬ

NATIONAL VALUES OF UKRAINE VS RUSSIAN (NATIONAL AND STATE) EXISTENTIAL THREAT. IDENTITY AND STATEHOOD

У статті окреслено варіант сучасної структури національних цінностей України, визначено місце ідентичності та державності в цій структурі, а також проаналізовано головні загрози для української ідентичності та державності з боку країни-агресора.

Ключові слова. *Україна, ідентичність, державність, екзистенційна загроза, російська агресія.*

The article outlines a version of the modern structure of Ukraine's national values, identifies the place of identity and statehood within this structure, and analyzes the main

threats to Ukrainian identity and statehood posed by the aggressor country.

Keywords. *Ukraine, identity, statehood, existential threat, russian aggression.*

Постановка проблеми. Російська агресія вплинула на всі без винятку сфери життєдіяльності України й поставила під загрозу перспективи її існування як суверенної держави, а українців – як нації. Інакше кажучи, загроза з боку північно-східного "сусіда" для України й українців є екзистенційною. Ба більше, вона є такою не лише для України, а й для Європи та усього вільного світу.

Політика всіх російських державних утворень, до складу яких входили українські (і не лише) етнічні території, завжди була спрямована проти національних цінностей поневолених націй і етносів. Головними ж цілями російської державної політики були їхня національна ідентичність та державність. Першу намагалися стерти, другу – не допустити появи або знищити, якщо вона вже існувала.

У відносно мирний час ці завдання російські державні утворення реалізовували ці завдання переважно приховано, а в умовах відкритого протистояння – відкрито, зухвало й максимально жорстоко. Саме під час чергової відкритої російсько-української війни екзистенційна загроза Україні й її національним цінностям з боку РФ знов стала максимально виразною.

Отже, **мета статті** – окреслити сучасну структуру національних цінностей України, визначити місце ідентичності та державності в цій структурі, а також проаналізувати головні загрози для них з боку країни-агресора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці цінностей як соціального феномену присвячено велику кількість праць зарубіжних і вітчизняних науковців. Значний є й масив знань про окремі явища, які становлять національні цінності, зокрема про ідентичність і державність. Питання української ідентичності досліджено в монографіях П. Бурковського, О. Гараня, Я. Грицака, В. Кулика, Л. Нагорної, С. Римаренка, М. Рябчука, М. Степика та інших. Аспекти функціонування сучасної Української держави – державного устрою, політичного режиму, форми правління – розкрито в працях Я. Верменич, Ю. Ганущака, І. Кресіної, С. Телешуна, А. Ткачука, В. Явір та інших. Національні цінності та інтереси в контексті національної безпеки й етнополітики аналізують В. Горбулін,

П. Гай-Нижник, О. Картунов, В. Котигоренко, О. Рафальський, А. Ручка, Ю. Шайгородський та інші.

Виклад основного матеріалу. Отже, що ми розуміємо під поняттям "загроза"? Зазвичай, воно є частиною ширшого кола споріднених понять: виклик, ризик, небезпека, криза. Значенням поняття *виклик* є актуальна проблема або вимога сучасності, що потребує розв'язання, саме по собі це поняття не містить ознак можливого заподіяння шкоди певній системі. *Ризик* – означає можливість зародження ситуації заподіяння шкоди гіпотетично. *Небезпека* – це стан, за якого реалізація заподіяння шкоди стає можливою. А *загроза* передбачає реальні події, процеси, що переводять можливості заподіяння шкоди з гіпотетичного стану в реальну площину. Тобто, по суті, загроза – це емпіричний прояв стану небезпеки. Нарешті, *криза* – це загроза, яка актуалізована настільки, що здатна руйнувати основи держави й громадянського суспільства.

Поєднання викликів, загроз (та небезпек – *Авт.*) і криз в єдине ціле є *гібридною загрозою.* В результаті її впливу слабшає національна стійкість і цивілізаційна суб'єктність країни [10, с. 29]. Фактично, гібридна загроза становить небезпеку для самого існування держави та, відповідно, для ідентичності її громадян, тобто є екзистенційною.

Визначення, класифікація й систематизація цінностей характеризуються великою розмаїтістю підходів. Зокрема, цінність може розглядатися як предмет, що має певну користь і здатність задовольнити потребу; як ідеал, до якого прагнуть; як норма, якої необхідно дотримуватися; як значущість чогось для особи або соціальної групи. Ще однією ознакою цінностей, яка надає їм особливого значення, є те, що цінність – це своєрідний культурний "код". Його специфічність полягає у тому, що саме цей "код" забезпечує процес культурної ідентифікації особистості, народу, нації, розвитку національної свідомості [14, с. 41].

А ще цінності є одним з базових понять виховання, зокрема громадянського. На основі "Кодексу цінностей" О. Вишневського [2, с. 128–131] нами сформовано певна універсальна ієрархія цінностей у вигляді піраміди, в основі якої лежать абсолютно вічні цінності (віра, надія, любов, доброта, чесність, мудрість, вірність, свобода, благородство тощо). Наступний рівень становлять національні цінності,

далі йдуть громадянські, сімейні та особистісні цінності. По суті, кожен наступний рівень є адаптацією абсолютно вічних цінностей стосовно свого рівня.

Коли йдеться про *національні цінності* в українському контексті, потрібно пам'ятати про двоїстість цього поняття залежно від того, як трактувати слово "національний". В українському науковому, правовому та широкому суспільному дискурсі це поняття застосовується і як етнічне – похідне від сприйняття нації як етнічного феномена на певному етапі його розвитку, і як загальногромадянське – похідне від уявлення про націю як про феномен, що об'єднує різноетнічний, різномовний, різнокультурний загал у громадянську спільноту (часто довкола певного етнічного осердя) із сумісними або схожими цінностями [7, с. 113]. Загалом під поняттям "національні цінності" мається на увазі ядро, що забезпечує розвиток суспільства, стабільність країни та збереження унікальної ідентичності її населення.

Існує безліч варіантів класифікації цінностей. Всі вони є досить умовними, адже виявити їхні сталі ознаки досить складно. Не є винятком і національні цінності. Поза тим пропонуємо таку схему розподілу груп національних цінностей України:

Духовні та моральні
- Гідність людини
- Воля як життєва потреба
- Повага до старших і предків
- Повага до природи, землі
- Працьовитість

Культурні
- Мова
- Духовність і релігія
- Мистецтво і традиції
- Освіта і наука
- *Ідентичність (національно-етнічна)*

Політичні та громадянські
- *Державність – незалежність і суверенітет*
- Демократія
- Патріотизм
- *Ідентичність (національно-громадянська)*
- Верховенство права

Соціальні
- Сім'я
- Солідарність та взаємодопомога
- Рівність та повага до прав людини

- Демократія та громадянська активність
- Справедливість і свобода

Як видно, ідентичність фігурує і в групі культурних цінностей (як національно-етнічна), і в групі політичних цінностей (як національно-громадянська). Це засвідчує її важливість для забезпечення згуртованості суспільства, яка є дієвим чинником стримування зовнішніх агресивних планів інших країн, оскільки значно посилює здатність держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам.

За принципом географічно-просторового масштабу можна виокремити різні рівні ієрархії базових колективних ідентичностей. Наприклад, за зростанням масштабності можна виділити такі рівні: регіональний – національний – цивілізаційний. Також додатково виділяється надцивілізаційний або макрорегіональний рівень (на рівні дихотомії Захід – Схід) [8, с. 119].

Крім рівнів ідентичностей також слід згадати про базові типи колективних ідентичностей – самоідентифікації індивідів: 1) наднаціональна (європейська, радянська тощо); 2) національно-громадянська (національно-державна); 3) регіональна (регіон, область, провінція); 4) локальна (місто, селище, район) та 5) інші типи (у т.ч. етнічна, релігійна тощо). Варіації такого поділу використовуються у соціологічних дослідженнях. Для національної стійкості критично важливим є їхнє співвідношення, зокрема, відсоток мешканців, які асоціюють себе насамперед як громадян України. Саме ця категорія українців на окупованих РФ територіях є головним об’єктом переслідувань, саме цю ідентичність окупаційні адміністрації прагнуть будь-що знищити [9, с. 108–109].

На початку квітня 2022 р., саме у ті дні, коли увесь світ жахнувся від побачених наслідків і свідчень злочинів російських окупантів у щойно звільнених українських містах Київщини (Бучі, Ірпені, Бородянці та інших), на сайті російського державного пропагандистського ресурсу "РИА Новости" було опубліковано статтю Т. Сєргєйцева "Что Россия должна сделать с Украиной" [12]. По суті, цей текст можна вважати офіційним програмним документом – керівництвом до дії зі знищення всіх форм української ідентичності та її носіїв. Зокрема, у ній пояснювалося, що мається на увазі під "денацифікацією" України –

ліквідація українців як нації, розчленування України на окремі "народні республіки" під контролем РФ, викорінення назви "Україна", знищення українського політичного класу і всіх, хто захищає Україну, етнічні чистки – фактично, здійснення політики геноциду.

Практично всі ці заходи реалізовувалися на окупованих РФ територіях України. Так, на ТОТ було створено систему фільтаційних таборів – в'язниць для затримання та фільтрації українських громадян, які становлять загрозу російському контролю, всіх, хто має проукраїнські погляди, військовополонених тощо. Тих, хто не пройшов фільтрацію, катують і вибивають свідчення, іноді – вбивають [1]. Частину затриманих незаконно вивозили до РФ. Наприклад, радник мера Маріуполя П. Андрющенко заявляв, що навколо Маріуполя розгорнуто чотири фільтраційних табори, в яких люди утримуються перед депортацією в Росію [6]. Фактично, це було реалізацією геноцидного плану статті Т. Сєргєйцева.

Одним з найбільших воєнних злочинів, за вчинення якого Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт президента РФ В. Путіна і уповноваженої при президентові РФ М. Львової-Бєлової, стало масове викрадення і примусове вивезення українських дітей. Загальна кількість незаконно утримуваних РФ українських дітей станом на 2023 р. могла сягати до 1,5 млн. осіб [3].

Стосовно українських дітей під контролем окупантів проводиться системна робота зі зміни їхньої ідентичності. Один з головних елементів російської політики на тимчасово окупованих територіях – максимальна асиміляція українців, особливо молоді, через освітні програми. Так, школи перетворено на центри пропаганди. Зміни в освітніх програмах передбачають введення нових предметів, які активно сприяють асиміляції [13, с. 39]. Одночасно влада РФ провадить цілеспрямовану політику щодо інтеграції дітей у російський суспільний простір. Метою цієї політики є зміна самоідентифікації українських дітей.

Для реалізації цієї мети використовуються різноманітні рухи та організації, які проводять пропагандистські конкурси та акції, що фінансуються за рахунок державного бюджету РФ. Одним із ключових центрів пропаганди на окупованих територіях став Мелітополь, захоплений у перші дні повномасштабного вторгнення [13, с. 35]. Зокрема, показовою є "рекламна кампанія" окупаційної влади Мелітополя

із закликом "очиститися від нав’язаного українського нацизму", тобто змінити українське прізвище та ідентичність на вигадане російське під час отримання окупаційного паспорта [15].

У широкому розумінні, процес паспортизації населення ТОТ України є частиною комплексної стратегії російської влади, спрямованої на швидку інтеграцію тимчасово окупованих земель до складу РФ, а також на зміну демографічної та політичної ситуації на цих територіях. Паспортизація має на меті змусити мешканців окупованих територій прийняти російське громадянство, перетворивши їх на формальних громадян РФ. Особливо цей процес пришвидшився в другій половині 2024 р., адже місцеві окупаційні адміністрації отримали завдання до 1 січня 2025 р. паспортизувати 100% населення ТОТ [13, с. 33]. Наслідки не забарилися.

У період із серпня 2024 р. по січень 2025 р. українська соціологічна компанія Active group провела комплексне дослідження стану суспільства на ТОТ України, зокрема за темою "Ідентичність" [5, с. 4–5]. Ось лише деякі його результати:

1. Майже для всіх респондентів самоідентифікація за національністю (етнічністю) та за громадянством (паспортом) – це різні поняття. Більшість респондентів з території Донбасу, окупованої з 2014 р. відчувають себе ні росіянами, ні українцями, а певними "місцевими жителями", "донеччанами"; майже всі опитані з Криму ідентифікують себе як "росіяни"; майже всі респонденти з територій Запорізької та Херсонської областей, які окуповані після лютого 2022 року, ідентифікують себе як "українців".

2. Респонденти з усіх окупованих територій зазначають, що більшість жителів, лояльних до України, виїхали, а ті, хто ідентифікує себе як "українців", намагаються не робити це публічно.

3. Чим довше триває окупація території, тим менше людей, які ідентифікують себе українцями, на ній залишається. Частина виїжджає, а частина змушено русифікується. На ТОТ, окупованих з 2014 року, жителів, які ідентифікують себе українцями, залишилося мало. На ТОТ, окупованих після лютого 2022 року, їх ще чимало, але з кожним роком їх стає дедалі менше.

Таким чином, можна зробити висновок, що нині на тимчасово окупованих

територіях України триває цілеспрямоване нищення української ідентичності – як етнічної, так і громадянської. Фактично там відтворюється модель знищення української ідентичності, апробована ще сто років тому на Кубані, Стародубщині, Східній Слобожанщині та інших етнічних українських землях, коли, попри збереження мови, населення припиняло ототожнювати себе з українцями та Україною. Отже, на окупованих територіях українська ідентичність перебуває у стані кризи, а для решти вільної України така загроза залишається потенційною.

Українська державність (держава) є споконвічною фобією та джерелом комплексу меншовартості для російських державних утворень – від імперії до так званої "федерації") – і, відповідно, пріоритетною ціллю для знищення. Власне, про це йдеться в уже згаданій статті Т. Сєргєйцева.

Будь-яка держава ґрунтується на таких основоположних компонентах: формі правління (структурна організація влади), державному устрої (політико-територіальна організація держави), політичному режимі (політична організація влади), а також державному суверенітеті – як верховенстві державної влади всередині країни та її рівноправності у зовнішньополітичній сфері.

Особливо важливим є державний устрій. Як свідчить досвід формування державного устрою України під час відновлення / проголошення незалежності й у наступні роки, практично всі спроби його зміни (автономізація Кримської області, спроби автономізації Закарпатської області, проєкти "Новоросія", "Донецько-Криворізька республіка", "Південно-Східна Українська Автономна Республіка", спроби легалізації в складі України "особливого статусу" так званих "ЛНР" і "ДНР" або ОРДЛО) мали на меті або створення в складі унітарної держави адміністративно-територіальних одиниць з особливим статусом (впровадження елементів федералізму), або повне перетворення України на федеративну державу. Саме такий державний устрій за справжніми задумами авторів подібних проектів мав би максимально послабити стійкість України. Показово, що найпершими окупованими в 2014 р. РФ українськими територіями стали саме АР Крим та Севастополь – місто зі спеціальним статусом.

З 2014 р. РФ планомірно здійснює заходи з "інтеграції" до свого складу окупованих територій України. Для "легітимації" захоплення українських територій

проводилися псевдореферендуми (у 2014 р. – у Криму та так званих "ЛНР" і "ДНР", у 2022 р. – в окупованих Запорізькій і Херсонській областях).

Ця так звана "інтеграція" порушила український суверенітет, руйнує державний устрій України спотворює форму правління і політичний режим на тимчасово окупованих українських територіях.

РФ завжди шукала способи відновити в Україні проросійський "маріонетковий режим". Остання така думка була висловлена російським диктатором у 2025 р., коли 27 березня він запропонував обговорити ідею запровадження в Україні тимчасового зовнішнього міжнародного управління. Він пояснив це необхідністю провести в Україні "демократичні вибори" і "привести до влади дієздатний уряд, який користується довірою народу", з яким можна було б вести переговори про мир [11].

Шляхом до втрати української державності можна вважати будь-які офіційні ініціативи чи навіть неофіційні розмови про так звані "територіальні поступки" в обмін на "мир", адже РФ ніколи не змириться з існуванням будь-якої Української держави. Так звані "корейський" чи "німецький" сценарії теж не витримують критики хоча б тому, що нині існує дві **корейські** держави, у роки Холодної війни існували дві **німецькі** держави. А на окупованих РФ українських територіях відбувається асиміляція населення та знищення всіх ознак української державності. Такою є загроза для кожної української області, яку зможе окуповати РФ.

Висновки. Суспільний консенсус щодо непорушності статусу незалежної держави та загальне усвідомлення мешканцями країни своєї ідентичності є фундаментальними національними цінностями. Згуртованість суспільства у цих питаннях є дієвим чинником стримування зовнішніх агресивних планів інших країн, оскільки значно посилює здатність держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам. І навпаки – відсутність суспільного консенсусу щодо непорушності статусу незалежної держави та стійкої національно-державної (громадянської) ідентичності провокує агресію з боку інших країн.

Нині на ТОТ відтворюється модель нищення української ідентичності, яка може й буде застосована на кожній захопленій РФ українській території. Російська окупація становить загрозу для української ідентичності як етнічної, так і

громадянської. Чим довше триває окупація території, тим менше людей, які ідентифікують себе українцями, на ній залишається.

Чим довше ТОТ перебувають під контролем окупанта, тим важче буде їх повернути й відновлювати на них українську державність. Криза української державності на ТОТ є моделлю нищення Української держави загалом і наочно демонструє екзистенційну загрозу всій Українській державі.

Наостанок пояснимо, чому в заголовок винесено два види екзистенційної загрози національним цінностям України: "російську" та "русскую". Ця двоїстість пояснюється досить просто. "Російська екзистенційна загроза" – це, як правило, загроза, яку несе власне російська державність (у нашому випадку – для української державності, української громадянської ідентичності). Натомість "русская екзистенційна загроза" – це все, що пов'язано з концептом "русского міра", задуманого як інструмент розмивання української та інших ідентичностей, нав'язування парадигми "спільної історії", "одного народа", "роздєльонного народа", міфу про споконвічну належність українських теренів до Російської імперії, про штучний характер української державності [4, с. 608–609]. Інакше кажучи, "російська" загроза – це все, що стосується переважно формальних атрибутів державності, а "русская" – глибинної національної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Виноградов О. У пошуках «неблагонадійних» та ворогів. Як та навіщо Росія проводить фільтрацію українців? *Радіо Свобода. Донбас. Реалії.* URL: https://www.radiosvoboda.org/amp/filtraciyni-tabori/31892704.html (дата звернення: 9.05.2025).

2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Вид. 2-ге, доопрац. і доп. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.

3. Гудкова С. Росія незаконно утримує до 1,5 млн українських дітей. І повертати їх стає все важче – Кулеба. *Заборона.* URL: https://zaborona.com/rosiya-nezakonno-utrymuye-do-15-mln-ukrayinskyh-diteji-povertaty-yih-staye-vse-vazhche-kuleba/ (дата звернення: 9.05.2025).

4. Діалектика національно-громадянського і етнічного в українському соціумі : монографія. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2023. 640 с.

5. Звіт за результатами глибинних інтерв'ю з респондентами з тимчасово окупованих територій (ТОТ) за темою "Ідентичність". Київ : Active group, 2025. 24 с.

6. Зотова Н., Чурманова К. Як працюють російські фільтраційні табори для українців з Маріуполя. *BBC News Україна.* URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-61200636 (дата звернення: 9.05.2025).

7. Котигоренко В. Національно-громадянські цінності: регіональний вимір у загальноукраїнському контексті. *Український соціум.* 2021. № 4. С. 111-153.

8. Куций І. Категорія «цивілізаційна ідентичність» як об'єкт історіографічного дослідження: сучасні інтерпретації. *Український історичний журнал*. 2014. № 6. С. 113–122.

9. Ляшенко О. Ідентичність як складова етнополітичної резильєнтності України. *Український соціум: політико-психологічний вимір зміни поколінь : зб. наук. праць. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15 груд. 2023 р.* / за ред. Ю. Ж. Шайгородського. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ–Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2023. С. 104–114.

10. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Поняття національної стійкості: структура і зміст. В *Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь.* Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. С. 18–32.

11. Путін запропонував запровадити "зовнішнє управління" в Україні. *Радіо Свобода.* URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-zaproponuvav-poznishnie-upravlinnia-v-ukraini/33362272.html (дата звернення: 9.05.2025).

12. Сергейцев Т. Что Россия должна сделать с Украиной. *РИА Новости. URL:* https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html (дата звернення: 9.05.2025).

13. Ситуація на ТОТ України у 2024 році. Київ : Центр національного спротиву, 2024. 62 с.

14. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації. *Український соціум.* 2002. № 1. С. 41–48.

15. Шарабура О. Російська пропаганда у Мелітополі пропонує відмовлятися від українського прізвища зі співачкою Фіїнкою на плакаті. *Без брехні.* URL: https://without-lie.info/factcheck/v-melitopoli-proponuiut-vidmovliatysia-vid-ukrainskoho-prizvyshcha-zi-spivachkoiu-fiinkoiu-na-plakati/ (дата звернення: 9.05.2025).

УДК: 327.8

Микитин М.Д.
аспірант кафедри політичних наук
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства супроводжується не лише збройною агресією, але й глибокими трансформаціями в інформаційному середовищі, які супроводжуються зростанням кількості та складності інформаційних загроз. Інформаційна безпека сьогодні є не лише елементом державної політики, а й критично важливою умовою збереження національного суверенітету, стабільності політичної системи, захисту громадян від маніпуляцій та психологічного тиску.

З початком гібридної агресії Російської Федерації у 2014 році та її повномасштабною фазою з 2022 року, Україна стала об'єктом інтенсивної інформаційної війни. Інформаційні атаки ведуться системно, з використанням кіберзасобів, соціальних мереж, бот-мереж, медіаплатформ та навіть культурної продукції. Вони націлені на формування викривленої картини реальності, підрив довіри до державних інституцій, дестабілізацію суспільства та ослаблення міжнародної підтримки України.

Однією з головних загроз є дезінформація, яка реалізується через масштабне поширення фейкових новин, маніпулятивних наративів, псевдоекспертних думок. Зокрема, активно експлуатуються теми “зовнішнього управління”, “втоми Заходу від України”, “конфліктності українського суспільства”, “корумпованості влади”. Ці повідомлення часто поширюються через анонімні Telegram-канали, YouTube-канали, фейкові акаунти в соцмережах, а також підконтрольні Кремлю медіа.

Наступним небезпечним вектором є кібератаки, спрямовані на державні органи, енергетичну інфраструктуру, банки та ЗМІ. За даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, лише у 2022 році зафіксовано понад 2200 кібератак, з яких значна частина супроводжувалася спробами виведення з ладу систем управління та отримання доступу до критично важливої інформації. Ці атаки часто супроводжуються кампаніями психологічного тиску та залякування.

Варто також відзначити інформаційно-психологічні операції (ІПсО), які є багатошаровими та складно детектованими. Їхньою метою є викликати зневіру, страх, фрустрацію, роз’єднати суспільство за мовними, ідеологічними, соціальними чи регіональними ознаками. Наприклад, під час обстрілів критичної інфраструктури активно запускалися меседжі про “безпорадність влади”, “зраду на фронті”, “небажання Заходу допомагати”.

Суттєвим викликом є відсутність цифрової гігієни у значної частини населення, що створює сприятливі умови для поширення шкідливого контенту.

Недостатній рівень критичного мислення, довіра до емоційних повідомлень, брак перевірки джерел — усе це сприяє масштабному проникненню інформаційних впливів у свідомість громадян.

Разом з тим, Україна поступово вибудовує систему реагування на інформаційні загрози. Серед основних інструментів протидії варто виокремити:

1. Інституційна відповідь: активізація роботи Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, кіберпідрозділів СБУ та Держспецзв'язку, створення спеціалізованих підрозділів у ЗСУ. Важливими є ініціативи Міністерства цифрової трансформації щодо цифрової обізнаності громадян.

2. Співпраця з партнерами: Україна активно взаємодіє з НАТО, Європейським Союзом та приватними компаніями (Meta, Google, Microsoft) для відстеження дезінформації, нейтралізації бот-мереж та відновлення кіберзахищеності.

3. Громадянське суспільство та незалежні ініціативи: роль проєктів типу StopFake, VoxCheck, "По той бік новин" є критично важливою у спростуванні фейків та підвищенні інформаційної грамотності. Активне залучення журналістської спільноти та освітніх установ дозволяє формувати "щит правди" на рівні локальних спільнот.

4. Інформаційна кампанія всередині країни: підтримка патріотичного контенту, розробка соціальної реклами, просування перевірених джерел інформації, ведення стратегічної комунікації під час кризових ситуацій (зокрема, під час блекаутів, ескалацій на фронті, міжнародних подій).

Таким чином, інформаційний простір України перебуває у стані постійного напруження та цілеспрямованого впливу, що потребує гнучкої, скоординованої, системної відповіді. Успішна протидія можлива лише за умови об'єднання зусиль держави, медіаспільноти, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Майбутнє інформаційної безпеки України залежатиме не лише від технічних засобів захисту, але й від формування критично мислячого, свідомого, стійкого до маніпуляцій громадянина.

УДК 323.28

Міщук А.І.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України і методики викладання історії,
факультет історії, політології і міжнародних відносин,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Міщук М.Б..
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів,
факультет історії, політології і міжнародних відносин,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

НАЦІОНАЛЬНА КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглядається тема національної консолідації українського суспільства на сучасному етапі, зокрема в умовах війни та глобальних викликів. Автори акцентують увагу на важливості формування єдиного національного простору, посилення громадянської ідентичності та підтримки національної культури та мови, а також на протидії зовнішнім інформаційним загрозам. В умовах повномасштабної збройної агресії, консолідація суспільства стає необхідною умовою збереження державності та забезпечення стійкості України як політичного і культурного цілого.

Ключові слова: *національна консолідація, українське суспільство, громадянська ідентичність, національна культура, мова, інформаційні загрози, державна політика, єдність, соціальні виклики, суверенітет України.*

The article discusses the issue of national consolidation of Ukrainian society at the present stage, particularly in the context of war and global challenges. The authors emphasize the importance of forming a unified national space, strengthening civic identity, supporting national culture and language, as well as countering external information threats. In the conditions of full-scale armed aggression, societal consolidation becomes an essential condition for the preservation of statehood and ensuring the resilience of Ukraine as a political and cultural entity.

Keywords: *national consolidation, Ukrainian society, civic identity, national culture, language, information threats, state policy, unity, social challenges, sovereignty of Ukraine.*

На сучасному етапі свого розвитку Україна перебуває під впливом численних викликів, серед яких особливе місце займають зовнішня воєнна агресія з боку російської федерації, інформаційні атаки. У таких умовах зростає потреба у формуванні цілісної стратегії національної єдності як запоруки стабільності, збереження державності, демократичного поступу та стійкості до деструктивних впливів.

Консолідація українського суспільства виступає ключовим чинником забезпечення єдності нації, сприяє посиленню соціальної інтеграції та формуванню спільного бачення майбутнього. У цьому контексті стратегічне переосмислення підходів до національної єдності набуває особливого значення.

Поняття національної консолідації охоплює процес згуртування громадян навколо спільних цінностей, цілей, національної ідентичності та колективних інтересів, що в сукупності формує підґрунтя для стійкого та єдиного соціального організму. Цей процес базується як на об'єктивних передумовах - спільності мови, культури, історичного досвіду, територіальної єдності, - так і на суб'єктивних чинниках: відчутті належності до української політичної нації, солідарності та готовності до спільного протистояння загрозам.

Важливим, в цьому контексті, є інтегративний підхід до національної консолідації, який враховує регіональні, культурні, мовні та релігійні особливості населення [5].

До ключових чинників національної консолідації належать: спільна історична пам’ять, національна ідея, мова, безпека, довіра до інститутів влади, справедливість у соціальній політиці, а також ефективна інформаційна політика [4].

Ефективна стратегія національної консолідації має поєднувати збереження культурно-історичної спадщини з утвердженням сучасних демократичних цінностей, розвитком національного інформаційного простору та підтримкою державою ініціатив у сфері національного розвитку, активізацією громадянської участі. Безпрецедентний рівень активності громадянського суспільства під час війни - зокрема волонтерських, благодійних та ініціатив самоорганізації - демонструє здатність українців до солідарності та спільної дії, що зміцнює єдність нації [1].

Однак попри значні зрушення у напрямку національного єднання, українське суспільство стикається з низкою серйозних викликів, які ускладнюють процес консолідації. До основних викликів належить необхідність збереження соціальної згуртованості в умовах війни. Масові переміщення населення, втрати, стрес і загальне виснаження створюють загрозу соціальної фрагментації. Паралельно суспільство переживає наслідки масової психологічної травми, що потребує комплексної реабілітації та підтримки постраждалих груп населення [2]. Загрозу для єдності становить політична поляризація, яка може посилюватися внаслідок різних підходів до стратегій відновлення, антикорупційної боротьби, взаємин з партнерами, а також у контексті виборчих процесів. У таких умовах особливо важливо зберігати культуру діалогу та національну солідарність, яка має стояти вище за партійні інтереси [2]. Не менш небезпечним чинником є зовнішні інформаційні впливи - зокрема, дезінформація, спрямована на посилення внутрішніх протиріч, розпалювання ворожнечі та підрив довіри до державних інституцій[2].

Попри всі ці виклики, у сучасному українському суспільстві простежується глибоке розуміння необхідності об’єднання навколо ключових цінностей - свободи, незалежності, гідності, демократії. Як зазначають дослідники, консолідація неможлива без чітко сформульованої національної ідеї, здатної об’єднати різні соціальні групи, політичні сили та регіональні ідентичності [3].

Стратегія національної консолідації повинна мати адаптивний характер, бути здатною до оперативного реагування на соціальні трансформації й спрямованою на створення модерної моделі суспільної єдності, що забезпечить сталий розвиток держави та її суверенітет.

Отже, національна консолідація в Україні є складним багатовимірним процесом, що охоплює не лише соціально-політичну сферу, але й культурно-ціннісний вимір. Вона вимагає послідовної та продуманої державної політики, орієнтованої на посилення громадянської ідентичності, розвиток спільного національного простору, утвердження української мови й культури, а також на ефективну протидію зовнішнім інформаційним впливам. Після початку повномасштабної війни росії проти України потреба в єдності перестала бути лише ідеологічною метою - вона стала життєво необхідною умовою виживання держави та збереження її суверенітету. Українське суспільство опинилося перед історичним викликом: консолідуватися як цілісна політична нація, здатна протистояти зовнішній агресії, внутрішнім протиріччям і кризам.

Список використаних джерел

1. Безпрецедентна консолідація українського громадянського суспільства у протидії російському вторгненню. URL. https://niss.gov.ua/news/novyny-

nisd/bezpretsedentna-konsolidatsiya-ukrayinskoho-hromadyanskoho-suspilstva-u-protydiyi

2. Консолідація українського суспільства: шляхи, виклики, перспективи Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії 16 грудня 2016р. URL. https://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf
3. Оржель О. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї: перспективи й обмеження (з точки зору європейського досвіду) . URL. http://www.economy.in.ua/pdf/8_2012/32.pdf
4. Поліщук Ю. Чинники суспільної консолідації в Україні: історіографічний аспект дискурсного поля. URL. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/polischuk_chynnyky.pdf
5. Томахів В., Качуровський О. Концептуальні засади дослідження національної консолідації. URL. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/51_2023/26.pdf

УДК 32.015.3

Pronoza Inna
Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Political Science and Law
South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky
Ukraine, Odesa

CIVIC EDUCATION AS A RESOURCE FOR THE VALUE UNITY OF UKRAINIAN SOCIETY

In the context of contemporary socio-political challenges, particularly information warfare, political polarization, and increasing social fragmentation, civic education emerges as one of the key resources for shaping and maintaining the value-based unity of Ukrainian society. It not only facilitates the transmission of knowledge about democratic institutions but also cultivates critical thinking, active citizenship, and shared values among citizens, which are fundamental for stable democratic development.

Civic education is understood within the scholarly discourse as a comprehensive process of cultivating in individuals the values, knowledge, and skills necessary for effective participation in the political life of a democratic society. This process involves fostering a sense of responsibility for the common future, understanding rights and duties, as well as promoting tolerance and mutual respect [1]. At the same time, it serves as a platform for developing a shared identity, which is particularly crucial in multinational and culturally diverse countries. According to research by Osler and Starkey, civic education

promotes democratic values such as equality and inclusion, helping to overcome social divides and prevent conflicts within society [2].

In the Ukrainian context, civic education acquires special significance due to hybrid threats aimed at undermining national unity, spreading disinformation, and exacerbating social cleavages. These threats require intensified efforts toward developing critical media literacy, analytical skills to evaluate information, and resistance to manipulations that can influence public consciousness and citizens' behavior [1]. A systematic approach to civic education contributes not only to increasing political awareness but also to building resilience against external and internal information attacks.

Moreover, civic education functions as a "social glue," capable of mitigating the effects of social and political conflicts, which is particularly relevant in post-conflict societies. Halperin notes that civic education supports social stability by fostering trust, a sense of community, and willingness to cooperate among diverse population groups [3]. Consequently, it helps preserve social cohesion even under challenging conditions, preventing the intensification of interethnic and interregional tensions.

Another critical aspect of civic education lies in its capacity to empower marginalized and vulnerable groups within society. By ensuring inclusive access to civic knowledge and opportunities for political participation, civic education can bridge the gaps created by social inequalities and historical injustices. This empowerment fosters a more representative and participatory democracy, which strengthens societal bonds and promotes social justice, thus contributing to the overall value-based unity of the nation.

Furthermore, the integration of digital technologies in civic education presents both opportunities and challenges. While digital platforms can expand outreach and engage younger generations in democratic processes, they also expose citizens to misinformation and echo chambers. Therefore, it is essential to incorporate digital literacy as a core component of civic education curricula to equip citizens with the skills to critically assess digital content and participate responsibly in the digital public sphere.

An essential component of civic education is the development of social capital—trust, mutual assistance, and collective responsibility—which constitutes the foundation of a functioning democracy. Putnam emphasizes that it is through social capital that effective social networks are formed, supporting political stability and encouraging active citizen

participation in societal life [4]. The erosion of social capital leads to political apathy, distrust in institutions, and growing social polarization.

Therefore, civic education in Ukraine must become a priority area of state policy aimed at nurturing a new generation of conscious citizens who share common democratic values and exhibit active civic engagement. This will ensure the value-based unity of society, necessary to overcome the challenges of hybrid warfare, strengthen democratic institutions, and promote sustainable national development.

References:

1. Finkel E. Civic Education and Democratic Engagement in the 21st Century // Journal of Political Education. 2018. Vol. 12, № 3. P. 45–59. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-political-education/article/civic-education-and-democratic-engagement-in-the-21st-century

2. Osler A., Starkey H. Changing Citizenship: Democracy and Inclusion in Education. Maidenhead: Open University Press, 2005. URL: https://www.open.ac.uk/

3. Halperin M. Civic Education in Post-Conflict Societies: Challenges and Opportunities // International Review of Education. 2019. Vol. 65, № 4. P. 513–536.

4. Putnam R.D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster, 2000. URL: https://simonandschuster.com/books/Bowling-Alone/

УДК 316.77:321.7:323.1(477)

Савлюк Б. І.
аспірант кафедри політології
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

НЕГАТИВНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЛІБЕРАЛЬНИХ ЗМІ ЩОДО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Це дослідження є актуальним у контексті нинішньої інформаційної війни та геополітичної нестабільності, в якій перебуває Україна. Воно порушує питання впливу ідеологічно забарвлених ліберальних медіа на національну ідентичність, що є ключовим для держави, яка захищає свою незалежність. Сучасна Україна балансує між інтеграцією в ліберальний Захід і необхідністю збереження власної національної ідентичності. Поширення ліберальних ідеологем, особливо через популярні загальнонаціональні медіа, ускладнює формування єдиного ідеологічного фронту, необхідного для збереження української державності, національної пам’яті та стійкості до маніпуляцій. У цьому контексті дослідження виступає інструментом для розуміння загроз, які несуть ліберальні медіа у питаннях формування ціннісного поля суспільства.

1. Ліберальні медіа в Україні домінують у медіапросторі та формують порядок денний, що часто суперечить національним цінностям.

2. Ідеологічне навантаження ліберальних ЗМІ спрямоване на маргіналізацію націоналізму, подаючи його у негативному світлі.

3. Медіа маніпулюють свідомістю громадськості через «теорію порядку денного» (agenda setting), акцентуючи на темах ЛГБТ, фемінізму, прав меншин тощо.

4. Консервативна і націоналістична риторика часто висвітлюється як відстала, агресивна або маргінальна.

5. Ліберальна журналістика в Україні, наслідуючи західні медіа, просуває транснаціональні цінності, не адаптовані до українського культурного ґрунту.

6. Інформаційна стратегія ліберальних медіа сприяє деформуванню понять: «громада», «традиція», підмінюючи їх концепціями особистого комфорту та індивідуалізму. Традиційні цінності − релігія, родина, історична пам'ять − витісняються новими «універсальними» нормами.

7. Націоналізм, як форма консерватизму, часто конфліктує із трансгуманістичними та гендерно-плюралістичними наративами ліберальних ЗМІ.

8. В умовах війни українське суспільство потребує не ліберальних свобод, а єдності, дисципліни та моральної відповідальності.

9. Феномен консцієнтальної війни − спроба нав’язування неоліберальних цінностей з метою зруйнувати національні архетипи.

10. Глобалізація та гомогенізація медіапростору ставлять під загрозу існування самобутньої національної культури.

11. Формування ідеології в медіа в Україні відбувається за шаблонами, чужими національній традиції.

12. Наявна диспропорція у висвітленні подій, де патріотичні дії часто прирівнюються до екстремізму, а ЛГБТ-активізм − до прогресу.

13. Журналісти часто виступають не як інформатори, а як ідеологічні агенти.

14. Суспільний запит у період війни тяжіє до консервативної парадигми, орієнтованої на захист, єдність та жертовність.

15. Існує загроза, що ліберальні медіа зруйнують культурну та національну тяглість, якщо не буде створено альтернативного консервативного медійного поля.

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що ідеологічна боротьба у медіа − це не

просто змагання поглядів, а фактор національної безпеки. Вона має прямий вплив на здатність суспільства мобілізуватися у відповідь на зовнішні виклики. Ліберальні ЗМІ, діючи у межах глобальних трендів, можуть зруйнувати соціальний і моральний каркас українського суспільства в умовах війни. Інформаційна оборона повинна стояти в одному ряду з військовою, економічною та дипломатичною. Ліберальна деструкція має бути усвідомлена, стримана й врівноважена потужним патріотичним дискурсом. Націоналізм в Україні − це не ксенофобія, а природна форма самозахисту нації, що протистоїть асиміляції, культурній уніфікації та зовнішньому тиску. Дослідження підкреслює потребу формування незалежного, патріотично орієнтованого інформаційного середовища, яке відповідало б культурним і безпековим інтересам України.

УДК 327.56:321.8(4-11)

Струтинська Т. З.

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин

факультету історії, політології і міжнародних відносин

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

КОНЦЕПЦІЯ ТРИМОР'Я: ГЕОПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ

Ініціатива Трьох морів (ІТМ, Тримор'я) – це міжрегіональний проєкт співпраці країн Центральної та Східної Європи, що розташовані між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями. Ця концепція вперше була запропонована у 2015 році президентами Хорватії та Польщі Коліндою Грабар-Китарович та Анджеєм Дудою, і швидко трансформувалася з інфраструктурної платформи у важливий геополітичний інструмент. У сучасних умовах Тримор'я набуває нового стратегічного значення через зростання безпекових загроз і енергетичної нестабільності.

Тримор'я об'єднує 13 країн-членів ЄС: Австрію, Болгарію, Хорватію, Чехію, Естонію, Угорщину, Латвію, Литву, Польщу, Румунію, Словаччину, Словенію та з 2022 року – Грецію. Основною метою цієї ініціативи є усунення інфраструктурної та енергетичної асиметрії між Західною та Східною Європою. Водночас ІТМ виступає як противага посиленню впливу Росії та Китаю у регіоні.

Стратегічними партнерами Тримор'я є Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччини, Європейська Комісія і Японія [1]. ІТМ спрямована на створення регіонального діалогу з різноманітних питань.

Одним із ключових напрямків діяльності ІТМ є розвиток енергетичних

коридорів Північ-Південь. Енергетична автономія країн регіону стає питанням не лише економіки, а й національної безпеки.

Якщо говорити про ІТМ і ЄС та НАТО, то слід відзначити, що ця ініціатива не суперечить інституціям ЄС чи НАТО, а навпаки доповнює їх, забезпечуючи регіональний вимір європейської інтеграції. Водночас не всі країни-учасниці ІТМ мають єдине бачення, що створює виклики у прийнятті спільних рішень. Це зокрема стосується і Угорщини і її заяви на останньому 10 саміті у Варшаві, який відбувся у квітні 2025 році у Варшаві [2].

Російська агресія проти України у 2014 році, а згодом і повномасштабне вторгнення 2022 року, актуалізували потребу в нових форматах регіональної безпеки. ІТМ набула значення потенційного безпекового щита, особливо для країн Чорноморського регіону. Водночас Тримор'я демонструє готовність до посилення співпраці з Україною, як союзника.

Україна не є членом ІТМ, однак бере участь у самітах як партнер. Потенційна інтеграція України у формат Тримор'я може стати ключовим кроком для її економічного відновлення, логістичної інтеграції з ЄС та зміцнення геополітичної суб'єктності. Україна зацікавлена у участі у Триморї насамперед через: транспорт (розвиток коридорів «Північ-Південь» із включенням українських портів і залізниць), енергетику (інтеграція в європейські енергетичні ринки), цифрову трансформацію (співпраця у сфері кібербезпеки, цифрової економіки) і безумовно через безпеку (посилення регіональної стійкості в умовах війни).

Станом на сьогодні (2025 рік) відбулося десять самітів Ініціативи тримор'я (Three Seas Initiative). У 2022 році президент Володимир Зеленський виступив дистанційно на саміті ІТМ в Ризі. Тоді Україна вперше отримала статус партнера-учасника. У 2023 році відбувся саміт у Бухаресті, де Володимир Зеленський знову звернувся до учасників, а прем'єр-міністр Шмигаль закликав інтегрувати Україну в інфраструктурні проєкти. У 2024 році у Вільнюсі Україна підтвердила намір розвивати транспортні та енергетичні зв'язки в рамках Тримор'я. Є також низка пропозицій щодо створення інфраструктурного «поясу стійкості», який охоплює Україну, Молдову та Балкани.

Президент Польщі Анджей Дуда під час відкриття 10 саміту Тримор'я у

Варшаві заявив, що до Ініціативи трьох морів приєднаються Албанія і Чорногорія як асоційовані члени, а Туреччина й Іспанія як стратегічні партнери Тримор'я.

Тримор'я перетворюється з економічного формату на регіональну платформу стратегічного значення. Учасники ІТМ стоять перед викликами посилення безпекової та енергетичної автономії, водночас прагнучи зберегти єдність у політичних підходах. Для України ця ініціатива відкриває нові горизонти співпраці, але вимагає комплексної адаптації до стандартів і викликів Тримор'я.

Список використаних джерел:

1. Joint Declaration of the Ninth Summit of the Three Seas Initiative Vilnius, Lithuania, 11 April 2024. URL: https://media.voog.com/0000/0046/4166/files/Declaration.pdf

2. Statement by Hungary on the Joint Declaration of the 10th Summit of the Three Seas Initiative Warsaw, 29 April 2025. URL: https://media.voog.com/0000/0046/4166/files/Statement%20by%20Hungary_2025.pdf

УДК 342.72:2-058.64+323.3

Філіпчук В.Ю.
Студентка спеціальності "Політологія.Національна безпека"
факультету історії, політології і міжнародних відносин
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

РЕЛІГІНА СВОБОДА ТА РЕЛІГІНА БЕЗПЕКА: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Релігійні норми суттєво відрізняються від правових. Вони базуються на високому авторитеті релігії та Церкви, які відіграють ключову роль у суспільстві. Структурно релігійні приписи не мають чітко вираженої гіпотези чи санкції, як це характерно для правових норм — у них головним елементом є диспозиція, а решта реалізується у сакральній площині. Джерелами таких норм є священні книги, які визнаються божественними настановами [1].

Релігія, зокрема через свої приписи, має вплив не лише на поведінку індивіда, але й на формування правових норм. Вона створює морально-ціннісну ідеологію, що формує світогляд людини та визначає її ставлення до права. У свою чергу, правові системи нерідко звертаються до релігійних норм як до джерел моральної легітимації, особливо у питаннях справедливості, добра і зла. Історично багато

правових норм виникали саме з релігійних джерел — наприклад, у юдейському та мусульманському праві. Навіть у секуляризованих суспільствах релігійні цінності продовжують впливати на законодавство, формуючи загальні уявлення про допустиму й недопустиму поведінку. Водночас релігія виконує функцію морального регулятора у суспільстві, що допомагає зміцнювати правопорядок.

У сучасному світі взаємозв'язок релігії та права зберігається, хоча й переважно у непрямій формі. Релігійні уявлення про справедливість, моральність і гідність людини впливають на зміст правових норм, а в окремих державах релігія виступає навіть як офіційна ідеологія. Таким чином, релігійні норми не тільки сприяли розвитку права в минулому, але й залишаються його важливим моральним фундаментом і сьогодні [1].

Незважаючи на формальну ліберальність українського законодавства у сфері свободи релігії, практична реалізація цього права часто ускладнюється через дії органів державної влади та місцевого самоврядування. Адміністративні процедури містять численні бар'єри, а деякі норми законодавства не відповідають міжнародним стандартам, зокрема положенням Європейської конвенції з прав людини. Історично право на свободу віросповідання у Радянському Союзі було жорстко обмежене, що створило додаткові труднощі в адаптації українського законодавства на початку 90-х років. Закон «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятий у 1991 році, став першим кроком до правового врегулювання цієї сфери [2, ст.3].

Основний акцент у законі зроблено на колективному віросповіданні через діяльність релігійних організацій. Натомість особиста релігійна свобода, зокрема право індивідуально здійснювати релігійні обряди у публічних місцях, залишається майже неврегульованою. Незважаючи на значні конституційні та міжнародно-правові зміни, закон практично не оновлювався, що призвело до його невідповідності сучасним суспільним умовам. Через це релігійна свобода часто реалізується не на основі чітких правових норм, а відповідно до адміністративної практики або рішень окремих чиновників.

Конституція України гарантує свободу віросповідання, однак на практиці закон містить суперечності із цими гарантіями. Наприклад, хоча Конституція

передбачає повідомлення про проведення зібрань, закон вимагає попереднього дозволу місцевої влади на релігійні заходи. Це створює несправедливі умови для представників нетрадиційних релігій або релігійних меншин, обмежуючи їхнє право на вільне вираження віри [2, ст. 4].

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» є ключовим механізмом забезпечення релігійної свободи та підтримки релігійного плюралізму в Україні. Він встановлює правові засади реалізації права на вільне сповідування релігій, регламентує діяльність релігійних громад та їх взаємодію з державними інституціями. Основна мета Закону — гарантувати громадянам можливість вільно здійснювати релігійні обряди, застосовувати права та обов'язки релігійних організацій та органів влади в цій сфері, а також створювати ефективні механізми захисту прав і законних інтересів осіб, незалежних від їхньої релігійної належності [3].

Свобода віросповідання є одним із базових прав людини в демократичному суспільстві. Це право належить до першого покоління прав людини і було офіційно визнане ще в період Французької революції в рамках західної правової традиції. Хоча в законодавстві це поняття чітко зафіксовано, а в юридичній літературі обґрунтовано проаналізовано, на практиці воно залишається спірним і часто обговорюваним як серед фахівців, так і серед громадськості.

Релігійні прояви починаються ще в першому суспільстві. У ті часи поняття релігії або свободи совісті в юридичному значенні ще не існувало, проте релігійні традиції вже мали значну увагу. Люди дотримуються встановлених вірувань, а будь-яке відхилення від них каралося судом, що можна розглядати як прояв ранньої форми дискримінації. Згодом, у V столітті до н.е., афіняни почали переслідувати носіїв нових світоглядних ідей. У процесі розвитку цивілізації виникла потреба в нових релігіях, що зумовило поширення християнства. Однак стрімке підтвердження супроводжувалося його нетерпінням до інакодумців: держава переслідувала тих, хто ставив під сумнів його авторитет, іноді навіть доходило до смертельних покарань [4].

Список використаних джерел:

1. Філоненко Л. Взаємозв'язок релігії та права: теоретико-правовий аспект / Л. Філоненко // *Наукові праці студентів юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету*. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40576/1/45.pdf
2. Свобода релігії та віросповідання в Україні в контексті дотримання міжнародних стандартів з прав людини та основних свобод / За ред. Володимира Яворського/ Українська Гельсінська спілка з прав людини, МГО Центр правових та політичних досліджень «СІМ». Худож.-оформлювач Б.Захаров. – Харків: Фоліо, 2005 – 92 стор.
3. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». URL: https://ips.ligazakon.net/document/T098700?an=1
4. Пайда Ю.Ю. Еволюція підходів до регулювання права на свободу світогляду та віросповідання у юридичній науці. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. С. 33– 40.

УДК 323.1(477)

Червеняк К. Т.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології і державного управління

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

КРИМСЬКОТАТАРСЬКЕ ПИТАННЯ У МАЙБУТНЬОМУ УКРАЇНСЬКОГО КРИМУ – ДОДАТКОВА МОЖЛИВІСТЬ ДЛЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТА КОНСОЛІДАЦІЇ РЕГІОНУ

Словосполучення «кримськотатарське питання» вживається у наукових і політичних колах України для позначення проблеми визначення правового статусу кримськотатарського народу на півострові Крим і в етнонаціональній політиці Української Держави. І ця проблема, на нашу думку, багато у чому надумана. Пояснимо свою думку детальніше.

Не викликає заперечень твердження, що кримські татари – це автохтонні жителі півострову Крим, які будували свою державність на цих територіях задовго до того, як Українській РСР було передано регіон у 1954 р. Крім того, це народ, який зазнав безпрецедентних гонінь у формі етнічної депортації 1944 р., що була здійснена за надуманими звинуваченнями у процесі сталінської політики по

зменшенню етнічного різноманіття окремих територій СРСР. Після розпаду СРСР почався довгий і складний процес репатріації кримських татар на свою Батьківщину – у Крим. Саме тут і постало те «горезвісне» кримськотатарське питання, коли національні інтереси новопосталої Української Держави стикнулися з колективним бажанням кримських татар відновити втрачену справедливість.

З точки зору самих кримських татар, ключовими ідеями їх національного руху є ідеї національної державності та національно-культурного відродження у межах Криму на підставі їх корінного статусу. Так, головна мета діяльності Меджлісу – створення умов для вільного розвитку кримськотатарського народу на основі його права на самовизначення, а також відновлення кримськотатарської державності на всій території Криму [2, с. 204–205].

З точки зору України, від початку здобуття її незалежності існували постійні дискусії щодо питання статусу кримських татар, які полягали у різниці вихідного визначення: є кримські татари окремим народом-нацією чи їх варто вважати звичайною національною меншиною. І до подій лютого-березня 2014 р. (анексії Росією Криму) кримські татари підтримували першу статусну позицію, офіційна політика нашої держави стояла на засадах другої позиції, тому сторони не могли досягти компромісу.

Між цими двома крайніми позиціями завжди стояла «примарна» проміжна, про яку до здійсненого факту анексії Криму згадували серйозно лише, мабуть, у наукових колах. Вона пов’язана з визнанням за кримськими татарами права на національно-територіальну автономію у складі України. Ми вважаємо, що це б зняло більшість проблем у взаєминах між українцями (у найбільш загальному значенні) і кримськими татарами, які накопичувалися за роки незалежності. Український науковець Б. Парахонський стверджував однозначну перевагу саме такого вирішення питання, адже у цьому випадку можна одночасно і зберегти цілісність Української держави, і реалізувати право кримськотатарського народу на самовизначення [1, с. 27–29].

На заваді вказаному, перш за все, стали: 1) законодавча невизначеність, адже крім Закону України «Про національні меншини в Україні» 1992 р., Україна довгі роки не доповнювала власне законодавство у етнополітичній сфері; 2) відсутність політичної волі до удосконалення державної етнонаціональної політики, а також нерозуміння потреби забезпечити керованість етнополітичних процесів всередині держави, поки відносна стабільність етнонаціональних відносин зберігалася сама по собі; 3) заграванння загальнонаціональних і регіональних політичних еліт з російським етнонаціональним фактором на півострові.

Кримські татари дочекалися Постанови Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави (20 березня 2014 р.) вже після того як стали основою спротиву російській окупації у буремні тижні анексії (Меджліс кримськотатарського народу виступив організатором багатотисячного мітингу проти сепаратизму під стінами кримського парламенту в Сімферополі 26 лютого 2014 р.) та фактичної окупації півострова Російською

Федерацією (була оформлена референдумом про статус Криму, проведеним окупаційною адміністрацією 16 березня 2014 р.).

На підставі згаданої Постанови був прийнятий Закон України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» (17 квітня 2014 р.), а 1 липня 2021 р. українське законодавство було нарешті доповнилося Законом України «Про корінні народи України». Кримськотатарська етнічна еліта на чолі з її лідером Мустафою Джемілєвим схвально оцінює подібні кроки, однак всі добре розуміють, що їх цілковита реалізація можлива лише у процесі реінтеграції Криму.

Відтак, сьогодні усе більше голосів лунають за вирішення кримськотатарського питання саме шляхом надання кримським татарам національно-територіальної автономії у межах Криму в процесі його реінтеграції. Ми також повністю поділяємо цю позицію, адже переконані, що майбутнє Українського Криму має бути в руках кримськотатарського народу.

Більше того, такий стан справ однаково вигідний як Українській Державі, так і кримськотатарському народу. Кримські татари уже продемонстрували свою лояльність до України і намір до самовизначення саме у її межах, тому ми повинні створити оптимальні умови для гармонійного розвитку кримських татар у межах нашої держави, повернувши історичний борг знедоленому народові. Натомість, Українська Держава відкриє для себе додаткові можливості для захисту власних національних інтересів, забезпечення національної безпеки та протидії російському чиннику на півострові. Саме тому кримськотатарське питання – це саме можливість, якою ніколи не користувалися, а не проблема, додаткова можливість реінтеграції і справжньої консолідації регіону у склад національної держави.

Список використаних джерел:

1. Парахонський Б. Кримськотатарська проблема: сучасний стан і перспективи вирішення. *Кримські студії.* 2000. № 1. С. 25–35.
2. Політичний процес в Автономній Республіці Крим: особливості, суперечності, прорахунки (1991–2014 рр.) : аналітична доповідь / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2016. 304 с.

Розділ V
Сучасна система міжнародних відносин
Конфлікти та кризи XXI століття

УДК 004:32-027.542]061.1ЄС-044.247(043.2)

Вдовичин О. В.

аспірант кафедри політичних наук

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ РОЛЬ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Державна політика в сфері інформації – це інтеграційна, міжгалузева система правових, політичних, економічних та організаційних заходів держави, в особі уповноважених органів, спрямованих на забезпечення розвитку, здійснення та захисту інформації у всіх сферах суспільного життя, у тому числі забезпечення та захист прав та законних інтересів громадян. Державна політика в сфері інформації є складовою загальнодержавної політики, характеризується; об'єктивними закономірностями сучасного розвитку суспільства та держави; метою та завданнями реформ, що здійснюються для задоволення виникаючих потреб, розвитком економіки, господарських відносин та соціальної сфери, а також захистом державних інтересів, прав і свобод людини та громадянина.

Інформаційна політика є одним з найважливіших інструментів в формуванні та реалізації євроінтеграційного курсу України, однак цей процес передбачає адаптацію національної інформаційної політики до європейських норм та стандартів.

Різні теоретичні підходи дають змогу визначити фундамент формування інформаційної політики. Серед ключових є системний (розуміння як інформаційна політика взаємодіє з іншими сферами суспільного життя), комунікативний (акцентування уваги на процесах передачі інформації та комунікаційних стратегіях) і нормативний (аналізує законодавчої бази, що регулює інформаційну політику).

Інформування є ключовим аспектом європейського інтеграційного процесу України. Більшість наших громадян підтримують євроінтеграційний курс, проте зазначають, що не мають достатньої інформації про Європейський Союз, про діючі європейські програми, виконання Угоди про асоціацію тощо.

Євроінтеграція є головним зовнішньополітичним пріоритетом України, а розбудова та поглиблення взаємовідносин між Україною та ЄС має здійснюватися на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції.

Найбільш показовою є угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу "Цифрова Європа" (програма фінансової підтримки ЄС, що забезпечує фінансування проектів різних напрямків. Окремо виділяється те, що програма підтримує не лише державні органи, а й неурядові організації, малі та середні підприємства.

Велика роль в цьому процесі відводиться державним структурам, серед яких: Кабінет Міністрів України, Міністерство цифрової трансформації України, Офіс Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення.

Подібна діяльність потребує нормативного закріплення в законодавстві, адже необхідні правила, принципи та процедури, що регулюватимуть діяльність державних органів, медіа та громадськості у сфері інформації, забезпечуючи відповідність українського інформаційного простору європейським стандартам. До основних нормативно-правових актів можна віднести: Конституцію України, Закон України "Про інформацію", Закон України "Про доступ до публічної інформації", Закон України "Про телебачення і радіомовлення".

Необхідно виділити і напрямки і принципи інформаційної політики. Серед них: розвиток правової бази, проведення інформаційних кампаній, забезпечення належного функціонування незалежних медіа та громадських організацій. Серед принципів можна виділити: принцип відкритості, принцип рівності інтересів, принцип системності, принцип пріоритетності вітчизняного споживача, принцип соціальної орієнтації та принцип державної підтримки.

Відсутність системної і стабільної законотворчої діяльності в сфері інформації перешкоджають створенню розвиненої та дієвої законодавчої бази, робить неможливим впровадження таких засобів і механізмів реалізації державної політики, які б відповідали європейським стандартам та принципам були спрямовані на розвиток сфери інформації. Тому, важливим є впровадження таких заходів державної політики які би враховували сучасні тенденції розвитку європейського законодавства в сфері інформації.

Велику увагу слід звернути на виклики, з якими зіткнулася наша країна на шляху до євроінтеграції. Боротьба з корупцією, перспектива переміщення до України шкідливих виробництв, втрата конкурентоспроможності певних галузей, квотування видів товарів, складність переходу на європейський рівень цін, соціальні ризики негативно впливають і на самих українців.

Список використаної літератури

1. Грабар І., Грищук Р., Молодецька К. Безпекова синергетика: кібернетичний та інформаційний аспекти : монографія / За заг. ред. Р. В. Грищука. Житомир : ЖНАЕУ, 2019. 280 с.
2. Нетеса Н. В. Мокляк. Спеціальні інформаційні операції як елемент гібридної

війни та сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень: матеріали міжнар. «круглого столу», присвяч. всеукр. тижню права (Харків, 12 грудня 2022 р.), 2022. С. 66–70.

3. Про стратегію інформаційної безпеки: Указ Президента №685/2021 від 28 грудня 2021р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text (дата звернення: 19.04.2025).

УДК 351.746.1

Воронич А.В.

аспірант кафедри політичних наук,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника

ПОНЯТТЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах глобальної нестабільності, посилення геополітичного протистояння та повномасштабної війни, розв'язаної Російською Федерацією проти України, особливого значення набувають альтернативні інструменти забезпечення національної безпеки. Одним із таких інструментів є транскордонне співробітництво, що розглядається не лише як регіональна форма міжнародної взаємодії, але й як механізм гарантування безпеки, стабільності та цілісності держави.

В українському законодавстві транскордонне співробітництво визначається як спільні дії, спрямовані на встановлення та поглиблення відносин у різних сферах – економічній, соціальній, екологічній, гуманітарній – між прикордонними територіями України та відповідними регіонами сусідніх держав. У практичній площині ця взаємодія набуває особливої актуальності у прикордонних регіонах із Польщею, Румунією, Словаччиною та Молдовою.

Згідно з положеннями Європейської рамкової конвенції, підписаної у Мадриді 1980 року, транскордонне співробітництво передбачає координацію дій між адміністративно-територіальними одиницями суміжних держав задля досягнення спільних цілей у межах національного законодавства. Україна приєдналася до Конвенції у 1993 році та розробила власну нормативну базу для регулювання таких процесів, зокрема ухваливши Закон України «Про транскордонне співробітництво» у 2004 році.

У дослідженнях транскордонної взаємодії виокремлюються чотири рівні її реалізації: міжнародний, державний, регіональний і місцевий. На міжнародному рівні визначальним є узгодження інтересів України з політикою Європейського

Союзу та укладення відповідних програм і угод. Державний рівень охоплює нормативно-правове регулювання, політичну підтримку та фінансування транскордонних проєктів. Регіональний – орієнтований на формування політик співпраці у межах конкретних прикордонних областей. Місцевий рівень реалізується через діяльність громад, муніципалітетів та локальних партнерств.

Війна в Україні загострила необхідність посилення транскордонної кооперації. Через західний кордон держави здійснюється основний потік гуманітарної, технічної та оборонної допомоги. У результаті прикордонні території перетворилися на логістичні хаби, через які в Україну постачаються засоби захисту, зброя, медикаменти. Це накладає підвищені вимоги до захисту транспортної інфраструктури, прикордонних переходів та логістичних об'єктів, що потребує інтегрованого підходу до безпеки у транскордонному вимірі.

У межах функціонування транскордонного співробітництва ідентифікується низка викликів, що знижують його ефективність. Серед основних проблем виділяються: політична нестабільність у регіоні, недостатній рівень координації між органами влади України та сусідніх країн, брак довіри у частині реалізації спільних проєктів, обмежене фінансування, а також ускладнення у сфері митного та прикордонного контролю.

Значний вплив на реалізацію транскордонної політики мають також інформаційно-психологічні атаки з боку агресора, що спрямовані на дестабілізацію відносин між Україною та її сусідами, як це демонструють приклади блокування кордону польськими протестувальниками або проросійська риторика з боку офіційного Будапешта.

У контексті євроінтеграційного курсу України транскордонне співробітництво відіграє не лише безпекову, а й інституційну функцію. Через залучення до європейських програм (Interreg, Східне партнерство, Дунайська стратегія) створюються передумови для розвитку інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, цифровізації, що водночас посилює життєздатність прикордонних регіонів.

Для підвищення ефективності транскордонної взаємодії доцільно:

– розширити повноваження органів місцевого самоврядування у сфері міжнародної співпраці;

– створити дієву систему оцінювання реалізованих проєктів;

– посилити спроможності логістичних центрів у прикордонних зонах;

– забезпечити надійний протиповітряний захист транспортних коридорів;

– привести українське законодавство у відповідність до acquis communautaire ЄС.

Розвиток транскордонного співробітництва також передбачає врахування

екологічного чинника. Спільне управління водними ресурсами, системами відходів, якістю повітря та надзвичайними ситуаціями потребує уніфікованих механізмів і підходів на міждержавному рівні.

Отже, транскордонне співробітництво визначається як багаторівневий, стратегічно важливий процес, що забезпечує інтеграцію України в європейський простір, сприяє стабільності прикордонних регіонів та виконує функцію буфера між внутрішньою політикою та зовнішніми загрозами.

УДК 321.01:004.056.55 (4-67ЄС)

Голуб'як І.В.

аспірант кафедри політичних наук,

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника

Голуб'як Н.Р.

кандидат політичних наук

старший викладач кафедри міжнародних відносин

Прикарпатський національний

університет імені В.Стефаника

СТРАТЕГІЯ ЄС З ЦИФРОВОГО СУВЕРЕНІТЕТУ: ПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ

У XXI столітті цифрова трансформація набула глобального масштабу, істотно змінивши політичну, економічну та безпекову архітектуру сучасного світу. У цьому контексті зростає значення поняття цифрового суверенітету як здатності держав або наднаціональних об'єднань контролювати власний цифровий простір, інфраструктуру, дані та технологічний розвиток. Європейський Союз, виступаючи як самобутній геополітичний актор, дедалі частіше визначає цифровий суверенітет як один із ключових пріоритетів своєї стратегічної автономії. Зважаючи на залежність ЄС від зовнішніх технологічних платформ, зокрема з боку США та Китаю, питання цифрової незалежності набуває надзвичайної актуальності як з огляду на безпекові виклики, так і у площині глобальної конкурентоспроможності.

Проблематика цифрового суверенітету активно досліджується у межах сучасної політичної науки, міжнародних відносин та досліджень з кібербезпеки. Зокрема, важливий внесок у концептуалізацію терміна зробили А.Бредфорд (2023), яка аналізує нормативну силу ЄС у цифровій сфері, а також Н. Смуга (2023), що розглядає сутність цифрового суверенітету в Європейському Союзі досліджуючи як його значення, так і перешкоди. У контексті вітчизняного політичного дискурсу

варто відзначити праці Д.Рослонь, М.Петришиної, І. Милосердної, які присвячені цифровій політиці ЄС, її регуляторному потенціалу та інституційному оформленню. Водночас систематизований аналіз політичних засад цифрового суверенітету ЄС як елементу глобального інформаційного порядку залишається обмеженим.

У сучасну епоху цифрової трансформації питання контролю над інформаційними потоками, інфраструктурою, технологіями та даними набуває стратегічного значення як у внутрішньополітичному, так і в глобальному контексті. Саме тому в європейському політичному дискурсі дедалі частіше постає поняття «цифровий суверенітет», яке визначається як спроможність формувати власні політики, стандарти і технології в цифровій сфері, зберігаючи контроль над критичною цифровою інфраструктурою, даними, інноваціями та штучним інтелектом. Даний термін охоплює чотири ключові виміри: технологічний (розвиток вітчизняних платформ і мікроелектроніки), нормативний (створення унікального правового поля), інституційний (координація на рівні ЄС та держав-членів) і безпековий (захист від кіберзагроз).

Варто відзначити, що цифровий суверенітет постає не лише як концептуальна категорія, але й як стратегічний орієнтир для формування незалежного, безпечного та інноваційно спроможного Європейського Союзу. Усвідомлюючи необхідність конкретизації цієї мети, інституції ЄС, зокрема Європейська комісія, розробили низку стратегічних документів, що визначають пріоритети цифрової трансформації на найближче десятиліття. Зокрема: «Європейська стратегія даних» (2020), яка передбачає створення єдиного ринку даних із пріоритетом європейських стандартів; «Цифровий компас 2030», який визначає чотири цілі цифрового десятиліття: навички, інфраструктура, цифровізація бізнесу і державного управління; а також Пакт з кібербезпеки (2022) та оновлена директива NIS2, що встановлюють рамки кіберзахисту критичної інфраструктури. Саме ці програмні документи формують рамки для впровадження цифрової політики, спрямованої на забезпечення технологічної незалежності, захист персональних даних, розвиток інфраструктури та зміцнення європейського цифрового ринку.

Однак усередині ЄС цифровий суверенітет набуває різних політичних акцентів. Для прикладу, Франція та Німеччина наполягають на активній промисловій політиці для зменшення залежності від технологій США, у той час як країни Центрально-Східної Європи більше зосереджені на безпеці даних та доступі до інфраструктури. Проте універсальним для всіх держав є пріоритет забезпечення цифрових прав громадян, етичного регулювання ШІ, а також створення умов для технологічних інновацій в межах Європейської ради з інновацій.

Крім того, цифровий суверенітет ЄС є також інструментом зовнішньої політики. Регуляторна експансія через Загальний регламент про захист даних (GDPR), Акт про цифрові послуги (DSA) та Акт про цифрові ринки (DMA) демонструє спробу ЄС встановити «цифровий Брюссельський ефект» — поширення європейських стандартів на глобальні цифрові ринки. Водночас ЄС формує цифрові партнерства з країнами Глобального Півдня, Африки та Латинської Америки, позиціонуючи себе як «третю силу» у протистоянні США і Китаю.

Попри значний прогрес у формуванні нормативної та стратегічної основи цифрової трансформації, Європейський Союз стикається з низкою системних і структурних перешкод, що ускладнюють досягнення повноцінного цифрового суверенітету. Ці виклики мають як внутрішній, так і зовнішній характер і потребують комплексної політики, скоординованої на наднаціональному рівні.

В першу чергу, слід виділити обмеження у фінансуванні стратегічних інновацій. ЄС значно відстає від США та Китаю в обсягах інвестицій у наукомісткі технології, особливо в таких критичних сферах, як виробництво напівпровідників, квантові обчислення, штучний інтелект та автономні системи. Наприклад, у 2021 році США інвестували понад 50 млрд доларів у власну мікроелектронну галузь у межах CHIPS Act, тоді як відповідна ініціатива ЄС — European Chips Act — передбачає лише близько 43 млрд євро до 2030 року, при чому значна частина цих коштів залежить від співфінансування з боку держав-членів та приватного сектору.

Крім того, нестача довгострокового інвестиційного планування, а також ризики надмірної бюрократизації процесу розподілу коштів (зокрема в межах Horizon Europe та Digital Europe Programme) обмежують спроможність ЄС конкурувати на глобальному рівні. Як наслідок — європейські технологічні компанії нерідко продаються зовнішнім інвесторам або мігрують до екосистем США.

Слід також врахувати, розпорошеність цифрової політики між державами-членами. Хоча цифрова трансформація вважається пріоритетом ЄС, між державами-членами зберігається значна фрагментація у підходах до її реалізації. Деякі країни, зокрема Франція та Німеччина, демонструють лідерство у впровадженні інноваційних платформ та кібербезпеки, тоді як інші — особливо в Центрально-Східній Європі — мають обмежені ресурси, залежні від структурних фондів ЄС. А також відсутність уніфікованої цифрової інфраструктури, єдиних стандартів зберігання і обміну даними, фрагментація кібербезпекових стратегій ускладнює досягнення технологічної сумісності та оперативного реагування на кіберзагрози. У результаті, спільний цифровий ринок функціонує нерівномірно, що знижує загальну конкурентоспроможність Союзу.

Наступним чинником є критична залежність від зовнішніх IT-постачальників. Більшість цифрової інфраструктури ЄС — від хмарних сервісів до пошукових систем та соціальних мереж — базується на продуктах і платформах, розроблених у США або Китаї. Зокрема, Amazon Web Services, Microsoft Azure і Google Cloud домінують на європейському ринку хмарних обчислень. Це створює залежність не лише на рівні технологій, але й у правовому та політичному вимірах: іноземні компанії можуть бути зобов’язані передавати дані своїх європейських користувачів у рамках національного законодавства третіх країн, як-от US CLOUD Act.

Важливою перешкодою є недостатня кадрова база у сфері кібербезпеки та цифрових технологій. Згідно з даними Європейської комісії, у 2023 році в ЄС бракувало понад 500 тисяч фахівців з IT та кібербезпеки. Такий дефіцит ускладнює реалізацію цифрових проектів на всіх рівнях — від локального до наднаціонального.

Проблема поглиблюється через відсутність достатньої кількості міждисциплінарних освітніх програм, що поєднували б знання з кібербезпеки, політики, права та етики ШІ.

У свою чергу, конкуренція за таланти з боку глобальних техногігантів призводить до відтоку кваліфікованих кадрів за межі ЄС. Це послаблює інституційний потенціал як держав-членів, так і загальноєвропейських агентств, зокрема ENISA (Агентство ЄС з кібербезпеки).

І на завершення грає роль загрози гібридного впливу і дезінформації. ЄС все частіше стикається з інформаційними кампаніями, що організовуються зовнішніми державними або недержавними суб'єктами з метою дестабілізації суспільств, підриву довіри до демократичних інституцій та посилення поляризації. Гібридні загрози охоплюють як кіберінфраструктурні атаки, так і маніпуляції у соціальних медіа, поширення фейків або алгоритмічно посилені наративи.

Попри запуск ініціатив типу Digital Services Act (DSA) і створення European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, механізми протидії залишаються реактивними, а не превентивними. У деяких випадках демократичні обмеження самих інституцій ЄС обмежують їхню ефективність у порівнянні з більш централізованими авторитарними моделями цифрового контролю.

Отож, перелічені структурні проблеми вказують на глибоку незавершеність проєкту цифрового суверенітету ЄС. Без масштабних інвестицій у дослідження та розвиток, гармонізації політик держав-членів і формування єдиного ринку цифрових технологій, амбіції Євросоюзу можуть залишитися декларативними. Крім того, зростання зовнішніх гібридних загроз засвідчує потребу у глибшій кіберстійкості та демократичному контролі за цифровими процесами. У цьому контексті ЄС має зосередити зусилля не лише на регуляції, а й на розвитку власної технологічної бази, спираючись на цінності відкритості, інноваційності та прав людини.

Підсумовуючи, слід наголосити, що стратегія цифрового суверенітету ЄС є складовою частиною ширшої політики стратегічної автономії. Цей підхід дозволяє Союзу зміцнювати свій вплив у глобальному інформаційному порядку без прямої конфронтації з іншими цифровими потугами. Проте для досягнення реального суверенітету в цифровій сфері необхідна подальша консолідація зусиль між державами-членами, збільшення інвестицій, а також посилення інституційної координації. У протилежному випадку ЄС ризикує залишитися нормативним лідером без технологічної спроможності в умовах нового цифрового часу.

Список використаної літератури

Bradford A. Digital Empires. The Global Battle to Regulate Technology. Oxford: Oxford university press, 2023. 608 p. URL: https://doi.org/10.1093/oso/9780197649268.003.0001

Smuha N. A. Digital Sovereignty in the European Union: Five Challenges from a Normative Perspective. In: European Sovereignty: The Legal Dimension–A Union in

Control of its own Destiny. Springer, Cham, 2024. p. 127-149. URL:https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4501591

Аніловська Г. Я.; Костирко В. С.; Рехлецький Є. А.. Цифрова трансформація європейського суспільства. Академічні візії. 2023. Вип.24. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/659

Милосердна І. М. Цифровий суверенітет держави: наукова риторика та реальні зміни. Політикус : наук. журнал. 2024. № 6. С.154-160.

Петришина М. О.; Балабан М. М. Підходи ЄС до формування цифрового суверенітету: досвід Естонії для України. Український політико-правовий дискурс, 2025. 10. URL:https://doi.org/10.5281/zenodo.15306095

УДК 94.4 «2015/2017»

Гончаренко А. В.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії

Сумський державний університет

ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКА ОПЕРАЦІЯ НАТО «МОРСЬКИЙ СТРАЖ» У ПЕРІОД МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ 2015–2017 РР.

Військово-морська операція НАТО в Середземному морі мала сприяти врегулюванню міграційної кризи («кризи біженців) 2015–2017 рр. На саміті Північноатлантичного альянсу у Варшаві в липні 2016 р. було оголошено про перетворення операції по боротьбі з тероризмом у Середземномор'ї «Активні зусилля» (Active Endeavour), яку було розпочато у відповідь на терористичні атаки на США 11 вересня 2001 р., на більш широку операцію з безпеки на морі. З цією метою 9 листопада 2016 р. НАТО розпочав постійну операцію Sea Guardian («Морський страж») щодо забезпечення безпеки у Середземному морі.

Операцію «Морський страж» розпочали три кораблі та підводні човни ВМС НАТО – італійський фрегат ITS Aviere, болгарський BGS Verni, турецький TCG Gemlik, грецький підводний човен HS Papanikolis та іспанський ESPS Mistral. Також були задіяні морські патрульні літаки Італії, Іспанії, Португалії, Греції і Туреччини. Операція дозволила в реальному часі відстежувати активність у Середземному морі з метою запобігання можливим загрозам та боротьби з тероризмом.

Раніше Велика Британія відправила до Середземного моря десантний корабель HMS Bulwark, який врятував більше 3000 мігрантів. Потім його замінили десантним кораблем HMS Enterprise, який був менше за тоннажем, ніж Bulwark, проте був більше пристосований для виконання розвідувальних завдань.

Тактика військово-морської місії НАТО передбачала припинення незаконної

діяльності контрабандистів у Середземному морі, які перевозили мігрантів із Північної Африки до ЄС. Проте ці дії призвели до збільшення кількості мігрантів, що потонули в Середземному морі. В 2016 р. кількість загиблих мігрантів у Середземному морі збільшилась на 42% і досягла 4500 чоловік у порівнянні зі статистикою 2015 р., коли загинуло 3175 мігрантів. У першій половині 2017 р. у Середземному морі загинуло 2150 чоловік.

28 липня 2017 р. Лівія звернулася до Італії з проханням ввести її військовий флот у лівійські територіальних води. Італія підготувала операцію своїх військово-морських сил у територіальних водах Лівії в Середземному морі. Головне завдання операції полягало в боротьбі з контрабандистами, які перевозили біженців з лівійської території до нейтральних вод, де їх підбирали кораблі італійського флоту або судна благодійних організацій. Завдяки цим діям на початок 2017 р. в Італії опинилося 93000 біженців.

Передбачалося, що під час цієї операції в лівійських територіальних водах усіх біженців буде повернуто на територію Лівії. Згідно з даними газети «Corriere della Sera» в операції взяли участь флагманський корабель та п’ять інших військових суден. Підтримку італійській флотилії забезпечували літаки, гелікоптери і дрони.

Критики сумнівалися в можливостях Лівії впоратися з потоком біженців, якщо у неї не буде можливості переправити їх до ЄС. На території країни розташовувалося декілька таборів для біженців, проте не всі з них контролювалися урядом. Регіональні клани та групи повстанців намагалися побудувати свій бізнес на потоках біженців.

Отже, військово-морська операція НАТО «Морський страж», яка розпочалася 9 листопада 2016 р., виконала поставлені завдання та сприяла врегулюванню міграційної кризи 2015–2017 рр. Так, згідно з даними ЄС спільним зусиллями починаючи з 2016 р. було врятовано більше 539000 чоловік. Проте, необхідно відзначити, що внаслідок збільшення кількості біженців відбулося і збільшення кількості людей, що потонули у Середземному морі, намагаючись дістатися берегів Європи. Останній факт, безумовно, зменшує успіхи «Морського стражу».

УДК 321.17(988)(=56):323.22(498)

Зан М. П.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ГРЕНЛАНДІЯ ЯК ЕТНІЧНА ТЕРИТОРІАЛЬНА АВТОНОМІЯ КОРОЛІВСТВА ДАНІЇ

Ексцентричні заяви Дональда Трампа про відмову Данії від Гренландії та її приєднання до США в рамках «цілей національної безпеки та свободи в усьому світі» [1] актуалізують зацікавлення політологів про політико-правовий статус та перспективи розвитку найбільшої острівної частини світу. Після оприлюднення «плану купівлі» Гренландії, 20 грудня 2024 року король Данії Фредерік X затвердив

доопрацьований герб Королівства Данії, де білий ведмідь як гренландський символ зайняв більш помітне місце.

На тлі публічних заяв Президента США 11 березня 2025 року на Гренландії відбулися парламентські вибори, де перемогу здобула соціально-ліберальна партія «Демократи»/*Demokraatit* (30,3 % голосів / 10 депутатів), яка виступає за поступову суверенізацію від Данії. Відтак лідер партії Єнс-Фредерік Нільсен очолив уряд (ландсстюре), офіційно вступивши посаду прем'єр-міністра 7 квітня. На другому місці (24,8 % голосів / 8 депутатів) опинилася популістська політична партія «Орієнтир»/*Naleraq,* що декларує швидкий перехід до незалежності Гренландії [4]. До складу ландстингу (представницький орган влади складається з 31-го депутата, які обираються за пропорційною системою на 4 роки – М.З.) ввійшли також представники політичних сил «Народна спільнота»/*Inuit Ataqatigiit* (21,6 % голосів / 7 депутатів) та «Вперед»/*Siumut* (14,9 % голосів / 4 депутати), що також виступають за незалежність Гренландії. Водночас консервативна партія «Солідарність»/*Atassut* (7,4 % голосів / 2 депутати), що виступає за збереження status quo (автономію в складі Данії), виявилася аутсайдером парламентських виборів.

Зауважимо, що на теренах острівної «зеленої країни» (альтернативна назва гренландською мовою «земля калааллітів»/*Kalaallit Nunaat* – М.З.) проживає біля 57 тис. чол., які в основному мешкають на південно-західному узбережжі, де розташовані міста Нуук (столиця), Какорток, Сісіміут та Маніїтсок. Переважну більшість населення (до 90 %) складають інуїти/гренландські ескімоси, представники арктичної підраси монголоїдної/азіатсько-американської великої раси та окремої ескімосько-алеутської мовної сім'ї. В рамках господарсько-культурної класифікації інуїтів відносять до типу арктичних мисливців на морського звіра та риболовів [3, с. 186, 200, 207].

Із 1814 року Гренландія стала данською колонією, а з 1953 року – складовою частиною унітарного Королівства Данії. Зважаючи на досвід Фарерських островів, із 1985 року Гренландії вийшла з зони Європейського економічного співтовариства. Відтак на сучасному етапі Гренландія знаходиться поза межами Європейського Союзу.

Політичний статус Гренландії визначається двома базовими нормативно-правовими актами – Законом про самоуправління від 29 листопада 1978 року та Законом про автономію Гренландії від 12 червня 2009 року. Самоврядування Гренландії з 1979 року поширилося на 17 сфер життєдіяльності, що стосувалися культури, освіти, соціального захисту та охорони здоров'я. Гренландська мова визначена офіційною поряд із державною, а інуїти/ескімоси – корінним народом [6].

Закон про автономію, що набув чинності 21 червня 2009 року, в Національний день Гренландії, розширив сферу самоуправління гренландців включно з правом на проведення референдуму про незалежність від Королівства Данії. Гренландська мова, на відміну від колишньої двомовності, визначена єдиною офіційною мовою. До сфери компетенцій місцевої влади входять поліція та судочинство. Органи влади острова мають право розпоряджатися природними ресурсами незалежно від уряду Данії [7]. Власне фактор збільшення видобутку корисних копалин, на думку політолога Р. Коршука, в перспективі надасть змогу Гренландії «цілком відмовитися від фінансової допомоги Данії, що, в свою чергу, сприятиме поширенню

сепаратистських настроїв» [2, с. 156].

Принагідно зазначимо, що основою економічного розвитку Гренландії, як і Фарерських островів, виступає рибальство. З метою пошуку ринків збуту товару впродовж останніх двох десятиліть Гренландія активно співпрацює з іноземними державами, зокрема, КНР. До прикладу, в 2023 році Гренландія експортувала до Китаю товарів на суму 380 млн. долларів, понад 57 % з яких склала нефілетована заморожена риба [5]. В свою чергу Китай виявляє зацікавлення в сировинному потенціалі острова, інвестуючи в гірничодобувну галузь (залізо, кольорові та рідкоземельні метали). Крім економічних ініціатив, КНР вкладає значні інвестиції в науково-дослідницькі проєкти, зокрема, сучасні інформаційно-комунікаційні системи. За оцінками Данської служби безпеки та розвідки, подібна діяльність в перспективі може спричинити економічний тиск і втручання КНР у внутрішньо-політичний розвиток регіону [8, p. 19].

Таким чином, саме в контексті китайського геополітичного впливу заяви Дональда Трампа про гарантування безпеки в арктичному регіоні стають цілком зрозумілими. Фактично Гренландія опинилася перед змаганням за лідерство в Арктиці з боку великих держав. Водночас на сучасному етапі арктичний сецесіонізм у геополітичному трикутнику США–Китай–РФ «поставлено на павзу».

Список використаних джерел:

1. Гренландія та Панамський канал. Що заявив Трамп про територіальні амбіції США. *BBC News Україна.* Дата оновлення 23.12.2024. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c80vxnryyk0o (дата звернення: 13.04.2025).
2. Коршук Р.М. Етнополітологія: Навчальний посібник. Київ: Алерта, 2011. 200 с.
3. Тиводар М. Етнологія: Навч. посібн. Львів: Світ, 2004. 624 с.
4. Цюпин Б. У Гренландії перемогла партія, яка хоче просуватися до незалежності поступово. *Голос Америки.* Дата оновлення 12.03.2025. URL: https://www.holosameryky.com/a/grenlandia-vybory-demokraatit/8007833.html (дата звернення: 13.04.2025).
5. Greenland / China. URL: https://oec.world/en/profile/bilateral-country/grl/partner/chn (дата звернення: 14.04.2025).
6. Lov om Grønlands hjemmestyre nr 577 af 29/11/1978. URL: https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1978/577 (дата звернення: 13.04.2025).
7. Lov om Grønlands Selvstyre nr 473 af 12/06/2009. URL: https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2009/473 (дата звернення: 13.04.2025).
8. Vurdering af spionagetruslen mod Danmark, Færøerne og Grønland. Maj 2023. 44 p. URL: https://pet.dk/-/media/mediefiler/pet/dokumenter/analyser-og-vurderinger/vurdering-af-spionagetruslen-mod-danmark/vurdering-af-spionagetruslen-mod-danmark-2023_dk_web.pdf (дата звернення: 14.04.2025).

УДК 327.7

Карчевська О.В.

Кандидат політичних наук

доцент кафедри господарсько-правових та

суспільно-політичних дисциплін,

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

АДАПТИВНА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА: ЧИННИКИ, МОДЕЛІ, ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація. У статті досліджено адаптивні механізми міжнародної безпеки в умовах сучасних викликів і загроз. Проаналізовано чинники, моделі та тенденції, що впливають на формування нових підходів до забезпечення стабільності у світі. Розглянуто приклади різних країн, які впроваджують перехід від традиційних безпекових доктрин до гнучких і прагматичних партнерств. Особливу увагу приділено локальним і субрегіональним безпековим альянсам, які вирізняються ефективністю та здатністю швидко реагувати на зміни в безпековому середовищі. Зроблено висновок про трансформацію глобальної безпекової архітектури й формування багаторівневої системи безпекових відносин.

Ключові слова. Міжнародна безпека, моделі безпеки, гібридні загрози, національні інтереси, стратегічне партнерство.

Abstract. The article explores adaptive mechanisms of international security in the face of contemporary challenges and threats. It analyzes the factors, models, and trends influencing the formation of new approaches to ensuring stability in the world. Examples of various countries implementing the transition from traditional security doctrines to flexible and pragmatic partnerships are considered. Particular attention is paid to local and sub-regional security alliances, which are distinguished by efficiency and the ability to respond quickly to changes in the security environment. The conclusion is drawn about the transformation of the global security architecture and the formation of a multi-layered system of security relations.

Keywords. International security, security models, hybrid threats, national interests, strategic partnership.

Сучасний світ характеризується динамічними змінами у сфері безпеки, що спричинені глобалізацією, розвитком новітніх технологій, зростанням кількості гібридних загроз та регіональних конфліктів. Традиційні форми безпекового балансування часто виявляються недостатньо ефективними для протидії новітнім викликам. Саме тому виникає потреба у розробці та впровадженні адаптивних, гнучких підходів, що здатні оперативно реагувати на зміни й враховувати багаторівневість сучасних небезпек.

Аналіз чинників, моделей і тенденцій адаптивних механізмів міжнародної безпеки дозволяє комплексно оцінити їхню ефективність та перспективи розвитку. Дослідження цієї теми сприяє формуванню нових підходів до співпраці держав, міжнародних організацій та інших суб’єктів для підтримання стабільності у світі. З огляду на зростання міждержавної конкуренції та появу нових загроз, питання адаптації системи міжнародної безпеки є як ніколи актуальним для забезпечення миру, стійкого розвитку та захисту національних інтересів. «Зараз світ на порозі впровадження нових принципів геополітичного устрою, що загострюють глобальне

протистояння, яке визначається «внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панує закон і міжнародне право… і сферою невизначеності, яка характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами» [1].

Вразливість України зумовлена тим, що вона знаходиться на перетині інтересів багатьох ліній протистояння, де існує постійна загроза з боку сірої безпекової зони, яка постійно розширюється долаючи запобіжники міжнародних гарантій [2, с. 216].

Напруженість на Близькому Сході, в Південній Азії, у Східній Європі, які фактично оточили трансатлантичну спільноту, міграційна криза, тероризм, пандемія – усі ці події, разом із війною Росії проти України, доцільно розглядати як складники взаємопов'язаних деструктивних процесів у міжнародному безпековому середовищі. Відчуваючи це, міжнародні актори та організації починають застосовувати комплекси заходів, спрямованих на стримування агресивної політики. Ерозія традиційних безпекових архітектур, геополітична турбулентність спонукають держави до критичного переосмислення наявних безпекових гарантій та пошуку нових форматів співпраці. Цей процес характеризується відходом від післявоєнних багатосторонніх структур та формуванням більш гнучких, прагматичних та адаптивних безпекових партнерств.

Найбільш показовим прикладом зміни безпекового підходу стали Фінляндія та Швеція – держави, які десятиліттями дотримувались політики нейтралітету. Російське вторгнення в Україну у 2022 році спровокувало фундаментальний перегляд їхніх безпекових стратегій. Обидві держави відмовились від багаторічної політики неприєднання, що стало історичним зрушенням їхньої безпекової перспективи. Фінляндія завершила процес вступу до НАТО у квітні 2023 року, а Швеція – у березні 2024 року, продемонструвавши безпрецедентну швидкість трансформації безпекової політики через партнерство [3].

В соціально-політичному вимірі також відбулися помітні зміни – в обох країнах відбувся різкий зсув громадської думки на користь членства в Альянсі, що відображає глибинні зміни в суспільному сприйнятті загроз. Визначена трансформація вказує на фундаментальну переоцінку регіональної безпекової архітектури, коли країни з тривалою традицією нейтралітету дійшли висновку про неефективність попередніх безпекових парадигм в умовах зростання агресивності Росії та її союзництва з тоталітарними країнами.

Цікавим видається і приклад Японії. Країна демонструє перехідну модель в якій закладаються поступові відходи від післявоєнних пацифістських обмежень у відповідь на регіональні загрози. Ця держава переглянула та оновила оборонну доктрину. Так у 2022 році ухвалено нову Стратегію національної безпеки, що передбачає суттєве збільшення оборонного бюджету до 2% ВВП до 2027 року. Також революційним відходом від традиційної оборонної позиції стало впровадження можливостей завдавати превентивних ударів по ворожих базах і командних центрах. Японія диверсифікувала безпекове партнерство участю в чотиристоронньому форматі безпеки Quad з США, Австралією та Індією.

Пріоритетними для держави визнані поглиблення співпраці з європейськими партнерами та розширення регіональної безпекової мережі. Разом з тим стратегічного значення набули нові формати співробітництва з Філіппінами та Південною Кореєю, що демонструє прагнення Японії створити багатошарову систему безпекових відносин як додаткову гарантію поряд із союзом зі США.

Варто нагадати, що розбіжності між Південною Кореєю та Японією мали глибоке коріння. Вони зосереджені на неврегульованих історичних питаннях колоніального періоду, різному тлумаченні договору 1965 року, що переросло в торгівельні обмеження та загрозу припинення розвідувальної співпраці. Проте на саміті Азійсько-Тихоокеанського економічного співтовариства (APEC) антагоністи раптово здійснили кроки назустріч одна одній. Це було обумовлено необхідністю підготовки до можливого військового протистояння із Китаєм та Північною Кореєю [4]. Тож розширюючи та зміцнюючи відносини, уряди обох країн наразі активно намагаються створити реалії, які назавжди подолають історичні непорозуміння.

Монархії Перської затоки також реагують на зміну потенціалів у міжнародній системі. Країни регіону створюють нові гарантії реалізації своїх національних інтересів, оскільки від утворення ними нових регіональних альянсів залежатиме формування ціни на нафту, яка посилює інфляційні виклики світової економіки. Наразі Саудівська Аравія та ОАЕ розвивають відносини з Китаєм і Росією, балансуючи традиційне партнерство зі США новими зв’язками, що вказує на поступове «відмирання» попередніх домовленостей. Показовими з цього приводу стали Авраамові угоди 2020 року, в яких є пункт про домовленість ОАЕ та Ізраїлю запобігати будь-яким «терористичним або ворожим діям» один проти одного. Отже, нова угода стала зрушенням у регіональній безпековій архітектурі, а також створила новий безпековий периметр проти Ірану [5].

Відбуваються масштабні інвестиції у військову промисловість, особливо з боку ОАЕ та Саудівської Аравії, включаючи виробництво безпілотників та ракетних технологій. Експерти фіксують китайсько-саудівське зближення, яке базується не лише на економічній співпраці, а й на військово-технічному партнерстві, що суттєво трансформує попередню безпекову парадигму в регіоні.

Наш найближчий сусід і партнер у протистоянні Росії – Польща, здійснює найамбітніше оновлення оборонної політики серед європейських держав. Науковці характеризують ці зміни як перехід від статусу регіонального гравця до військового лідера Європи. Виділення понад 4% ВВП на оборону у 2023 році, стало найвищим показником серед країн НАТО. Польською державою розпочато масштабне переозброєння: укладено контракти на придбання американських систем Patriot, південнокорейських танків K2, систем HIMARS, які формують найпотужніший наземний арсенал у Європі. Також новим вектором політики безпеки є зміна постачальників озброєнь, наприклад, започатковано співпрацю з Південною Кореєю для зменшення залежності від традиційних партнерів.

Особливу роль відіграє Польща і в Ініціативі трьох морів, що об’єднує 13 країн ЄС, розташованих поблизу Балтійського, Чорного й Адріатичного морів –

Австрія, Болгарія, Хорватія, Чехія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Греція. Асоційованими членами Ініціативи Тримор'я є також Україна та Молдова. Стратегічними партнерами – США, Японія, Єврокомісія і Німеччина. На саміті Тримор'я, котрий відбувся у квітні 2025 року, президент Польщі проголосив, що Албанія та Чорногорія офіційно приєднаються до Ініціативи трьох морів як асоційовані члени, тоді як Туреччина та Іспанія стануть стратегічними партнерами. Приклад Польщі, у відстоюванні власних пріоритетів, наслідують і інші європейські держави. Данія, Норвегія, Фінляндія та Швеція об'єднують зусилля, щоб протистояти потенційній агресії Росії, – навіть у разі ослаблення підтримки з боку НАТО. Такий підхід уже називають «планом Б», якщо Альянс не спрацює [6].

Ще одна модель адаптації до викликів ресурсом безпекової політики продемонстровано Австралією. Держава здійснює переорієнтацією стратегічних пріоритетів у відповідь зростання геополітичної нестабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні. Згідно з Оборонним стратегічним планом 2023 року, Австралія змінила безпековий підхід експедиційних операцій на підхід активного забезпечення територіальної оборони та регіональної стабільності [7, с. 252-254]. Ключовими елементами нової безпекової архітектури регіону стали – тристороннє партнерство AUKUS, що забезпечує доступ до ядерних підводних човнів та передових військових технологій; і поглиблена участь у чотиристоронньому діалозі з безпеки (Quad) разом із США, Японією та Індією.

Модернізація збройних сил Австралії відображає нову парадигму безпеки з акцентом на розвиток військово-морських спроможностей, систем далекої дії та кібернетичних технологій. Уряд Австралії оголосив масштабний план зі збільшення оборонних витрат, який передбачає зростання з 50,3 млрд австрал. доларів до 100 млрд до 2033 року. Це дозволило ініціювати масштабні програми переозброєння, включаючи проєкт ядерних підводних човнів вартістю близько $368 млрд [8;9]. Паралельно відбувається диверсифікація двосторонніх безпекових партнерств, зокрема через Угоду про взаємний оборонний доступ зі США (2023), Угоду про взаємний доступ з Японією (2022) та поглиблення стратегічного партнерства з Індією (2024).

Ключовими викликами для австралійської безпекової політики є забезпечення потенціалу стримування зростальної військової присутності Китаю в регіоні, протидія кібератакам і гібридним загрозам, а також підтримка стабільності у вразливих тихоокеанських острівних державах. Отже, Австралія формує багатошарову систему безпеки, що поєднує традиційний альянс зі США, регіональні безпекові механізми та посилену оборонну співпрацю з партнерами зі спільними цінностями. Особливим акцентом їх моделі є інтеграція економічної та національної безпеки, враховуючи попередній досвід економічного примусу та вразливість стратегічних ланцюгів постачання.

Потужний партнер Австралії – Індія також реалізує унікальну безпекову модель. Яка поступово еволюціонує від доктрини неприєднання до концепції «стратегічної автономії» з елементами вибіркових партнерств. Зближення зі США та

Заходом реалізується Індією членством у Quad. Тут відбувається поглиблення оборонної співпраці з США, Японією, Австралією та європейськими країнами. Разом з цим індійська зовнішня політика націлена на збереження стратегічних відносин з Росією у сфері військово-технічного співробітництва, попри західні санкції та геополітичні розбіжності.

В регіональній геополітиці та в Індійському океані країна відіграє активну роль через ініціативи SAGAR та організацію морської безпеки. Таким чином, індійська модель характеризується прагматичним балансуванням між різними силами та створенням гнучкої мережі партнерств. Що дозволяє максимізувати національні інтереси без жорсткої прив'язки до одного центру сили.

Зміною безпекової стратегії після російського вторгнення визначається й Україна. Яка закладає основи формату нової європейської безпеки. За декілька останніх років відбулося укладання безпекових угод з країнами G7 та іншими партнерами – Польщею, Прибалтійськими державами, Румунією та Фінляндією. Динамічною є військова інтеграція, яка реалізується переходом на стандарти НАТО, впровадженням західних систем управління та контролю, докорінним оновленням оборонної доктрини. Завдяки ЗСУ світ має змогу формувати нову модель стримування. Держава розвиває асиметричні спроможності, включаючи власні ракетні системи, безпілотні технології та кібероборону. Українська модель демонструє можливість швидкої та комплексної трансформації безпекової парадигми в умовах екзистенційних загроз, з акцентом на багаторівневу систему гарантій та власні оборонні спроможності. Ці процеси свідчать про створення складнішої, багаторівневої системи безпекових відносин, де держави диверсифікують свої стратегії та партнерства, намагаючись адаптуватися до нестабільного середовища безпеки.

Розглянув досвід країн щодо чинників, моделей та тенденцій в умовах самозбереження та виживання, можна зробити певні узагальнення. Визначено, що локальні та субрегіональні безпекові альянси демонструють суттєві переваги порівняно з традиційними багатонаціональними структурами. Насамперед такі формати вирізняються високою оперативною ефективністю та гнучкістю. Вони об'єднують держави з безпосередньо спільними загрозами та інтересами, що спрощує прийняття рішень та усуває проблему пошуку консенсусу серед великої кількості учасників. На відміну від масштабних альянсів, де процеси забюрократизовані та ускладнено узгодження позицій десятків країн з різними стратегічними пріоритетами, локальні об'єднання здатні швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й ефективно реагувати на регіональні виклики, що має критичне значення в умовах гібридних загроз та асиметричних конфліктів.

Друга суттєва перевага полягає у функціональній спеціалізації субрегіональних форматів, які часто визначені конкретними загрозами з боку морської безпеки, протиракетної оборони, кібербезпеки, що дозволяє концентрувати ресурси та експертизу на пріоритетних напрямках. Така спеціалізація сприяє поглибленій інтеграції військових потенціалів, розвитку сумісності сил та засобів і створенню інтегрованих систем командування, що суттєво підвищує оборонні

спроможності учасників. Також тут є можливість залучення позарегіональних потужних гравців у форматі «мінілатералізму». Це дозволяє поєднувати глобальні технологічні та військові можливості з локальним розумінням регіональної специфіки, створюючи синергетичний ефект, недосяжний у рамках великих альянсів.

І, нарешті, третім вирішальним чинником є зростання популярності локальних безпекових форматів. Їхня політична гнучкість та відсутність жорстких інституційних обмежень, дозволяє державам брати участь одночасно в кількох безпекових ініціативах без обов'язкового вибору єдиного стратегічного напрямку. Такий підхід відповідає логіці багатополярного світу, де країни прагнуть балансувати між різними центрами сили та диверсифікувати свої безпекові портфоліо, уникаючи надмірної залежності від одного партнера або альянсу.

Отже, у пошуку оптимального формату безпеки, держави частіше використовують наступні геостратегічні можливості. Відхід від традиційних доктрин безпеки, де навіть країни з усталеними безпековими традиціями – нейтралітетом, неприєднанням, пацифізмом переоцінюють фундаментальні принципи своєї оборонної політики. Також характерною тенденцією є гібридизація безпекових моделей, що поєднують елементи колективної безпеки, двосторонніх гарантій та розвиток власних спроможностей. Значущості набувають регіональні формати та «мінілатеральні» ініціативи. Впроваджується пріоритизація новітніх технологій, таких як ШІ, безпілотники, кіберзахист, що стають ключовими елементами нових безпекових парадигм.

У сучасних умовах, коли традиційні багатосторонні інституції безпеки демонструють ознаки кризи та неефективності, нові адаптивні формати стають не лише доповненням, а й ефективним засобом реагування на виклики XXI століття. Ці процеси свідчать про фундаментальну трансформацію глобальної безпекової архітектури та формування нової, багаторівневої системи безпекових відносин.

Список використаних джерел:

1. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Зовнішня політика України в умовах кризи міжнародного безпекового середовища : аналіт. доповідь. К. : НІСД, 2015.

2. Карчевська О. В. Гібридна агресія Росії як інструмент геополітичного впливу на Африканські країни: висновки для України. *Вісн. Маріуп. держ. ун-ту. Серія : Історія. Політологія*. 2020. Вип. 28/29. С. 212–223.

3.Польовик С. Дві традиційно конфліктуючі держави, Японія та Південна Корея, несподівано об'єднали свої зусилля. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел». 10.12.2023. URL: https://bintel.org.ua/analytics/dvi-tradiciyno-konfliktuyuchi-derzhavi-yaponiya-ta-pivdenna-koreya-nespodivano-obednali-svoi-zusillya/.

4. Кінець північного нейтралітету. Україна-Нордік альянс. 22.05.2024. URL: https://ua-nordic.org/2024/05/22/kinecz-pivnichnogo-nejtralitetu/.

5. Хребет О. Авраамський мирний договір: про що йдеться в 12 пунктах угоди між Ізраїлем та ОАЕ. Дзеркало тижня. 16.09.2020. URL: https://zn.ua/ukr/WORLD/avraamskij-mirnij-dohovir-shcho-jdetsja-v-12-punktu-uhodi-mizh-izrajilem-i-oae.html.

6. Лиса А. Дуда оголосив про розширення Тримор'я на саміті у Варшаві. *Кореспондент.net.* 28.04.2025. URL: https://ua.korrespondent.net/world/4776648-duda-oholosyv-pro-rozshyrennia-trymoria-na-samiti-u-varshavi.

7. Medcalf R. The Southern Front: The Australian Way in A Contested Indo-Pacific, Leadership and Statecraft: Studies in Power. Almqvist, K., Benn, A. & Hessérus, M. (eds.). Stockholm: Bokförlaget Stolpe. 2024. P. 249-257.

8.Австралія історично збільшує військовий бюджет, але скорочує програму F-35 та активно перерозподіляє кошти. *Defense express.* 18.04.2024. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/avstralija_istorichno_zbilshuje_vijskovij_bjudzhet_ale_skorochuje_programu_f_35_ta_aktivno_pererozpodiljaje_koshti-15082.html.

9. Rebecca S. Strategy at Sea: A Plan B for Australian Maritime Security? *Security Challenges*. 2020. Vol. 16. No. 2. pp. 58-70. URL: https://www.jstor.org/stable/26910352.

УДК 355.01:316.774+355.01-025.26

Матвієнків С.М.
кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних наук
Карпатський національний університет імені
Василя Стефаника
Пучко Я.В.
здобувачка ОР «Магістр»
освітньої програми «Політологія»
Карпатський національний університет імені
Василя Стефаника

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА» І «ГІБРИДНА ВІЙНА»

Поняття «інформаційна війна» набуло більш конкретного значення та стало поширеним, особливо у 80-х роках XX століття як один з основних інструментів у війнах 4 покоління. До цих війн відносять воєнні конфлікти кінця XX століття, у яких потужною зброєю виступає інформація, а можливості мережі Інтернет, медіа-ресурси та новітні технології виступають основними інструментами боротьби, що застосовують противники. Під інформаційною війною розуміють форму боротьби між різними політичними акторами, яка передбачає застосування заходів із завдання шкоди інформаційній сфері протилежної сторони та захисту власної інформаційної

безпеки. Базисом методів інформаційної війни є спрямованість на людську свідомість та сприйняття. Йдеться про нав'язування моделі світогляду, спрямовану на формування бажаних типів поведінки, а також про вплив на структури, що забезпечують генерацію інформації та її подачу населенню. У своїй праці Роберт Бялоскурський наводить таке визначення інформаційної війни як процес досягнення стратегічних цілей чи інтересів будь-яким суб'єктом шляхом наступальних і оборонних дій в інформаційному просторі та здійснюваних проти інших суб'єктів з метою самозахисту та самооборони. У цьому контексті він зазначає про три ключові компоненти такої моделі інформаційної війни, якими виступають актори або суб'єкти, інструменти та інформаційне домінування як підпроцес. Загальне визначення інформаційної війни відносить до суб'єктів цього процесу будь-яку державну та недержавну організацію, здатну проводити інформаційну війну. Інформаційне домінування – це здобуття суб'єктом інформаційної переваги в процесі ведення наступальних і оборонних дій проти інших акторів під час геополітичної боротьби або збройного конфлікту. Комплекс інструментів ведення інформаційної боротьби може визначатися стратегічними цілями суб'єктів та наявними інформаційними ресурсами. Необхідно зазначити, що до ключових інструментів інформаційної війни відносять психологічні інформаційні операції та кібернетичні інформаційні операції.

Аналізуючи сучасні трактування терміну «інформаційна війна», можна зрозуміти, що це поняття складається з певного кола інструментів різних аспектів. Інформаційна війна або боротьба може розглядатися крізь призму складових елементів кібервійни, психологічного протиборства, інформаційного впливу з використанням засобів масової інформації, дезінформації. Особливістю інструментів та засобів інформаційної війни є те, що вони дозволяють людям дистанціюватися від місця збройного конфлікту та брати участь у війні через застосування та проведення психологічних та маніпулятивних операцій, кібератак, дезінформаційних кампаній, поширення фейків і пропаганд та інших методів впливу на суспільну свідомість.

Яскравим прикладом багатогранної та інтенсивної інформаційної війни є війна, яку російська федерація веде проти України протягом останніх 10–15 років. Новий поштовх потужного інформаційного протистояння між рф і Україною був викликаний повномасштабною війною, яку росія розв'язала в лютому 2022 року. Саме риси та методи, притаманні російсько-українській війні, яскраво демонструють особливості сучасної інформаційної війни, вплив та глобальні наслідки засобів такого виду боротьби. У цьому контексті важливо підкреслити, що інформаційну війну визначають як один з основних елементів гібридної війни.

Гібридна війна характеризується як процес протистояння з використанням в сукупності з традиційними, військовими методами нетрадиційних методів в основну яких покладено деструктивні дії в інформаційному просторі та економічні дії. Висвітлення вперше концепції «гібридної» війни пов'язують з ім'ям американського генерала Дмеймса Метттіса на конференції з оборони у вересні 2005 року. Згодом, того ж року цю концепцію було опубліковано у статті «Майбутня війна: зліт

гібридних воєн» у співавторстві з Ф. Гоффманом. В ній гібридна війна трактується як збройне протистояння в комплексі з тероризмом та злочинними діями. Ще один дослідник в цій галузі Філіп Карбер у своїх формулюваннях виокремлює чотири воєнні та чотири невоєнні компоненти гібридної війни. До воєнних факторів належать традиційні збройні сили, сили спеціальних операцій, неконвенційні (нетрадиційні) сили та проксі-сили. Ці елементи складають військову складову. Невійськова складова включає політичні, економічні чинники, кіберпростір і медіапростір, охоплюючи пропаганду, інформаційні війни та пов'язані з ними дії. Усі ці елементи тісно взаємодіють і утворюють єдиний комплекс. «Гібридність» проявляється у поєднанні традиційних методів, таких як застосування збройних сил, із нетрадиційними, до яких належать інформаційні та економічні дії. Гібридна війна функціонує у «сірій зоні» міжнародного права, що ускладнює її ідентифікацію, кваліфікацію та регулювання за чинними законами та звичаями війни. Серед інших характеристик гібридної війни можна виокремити використання економічного та дипломатичного примусу, кібератак, інформаційно-психологічних операцій. Політолог Євген Магда додає до цих ознак використання інформаційної зброї, залучення недержавних акторів, застосування терористичних методів, порушення військового права та етики, а також методів економічного, психологічного тиску й пропаганди. Гібридна війна надає державам значні переваги. Вона дозволяє досягати політичних цілей із мінімальним залученням військових сил або навіть без них. Цей вид війни характеризується відносно низькими витратами, а також часто дозволяє уникнути відповідальності за воєнні злочини та інші порушення міжнародного права.

УДК 274-9

Медвідь Д. В.

Студент 3 курсу спеціальності Політологія

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

ПРОТЕСТАНТИЗМ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РЕФОРМАЦІЇ: ДОСВІД ШВЕЙЦАРІЇ

Європейська Реформація XVI століття стала переломним моментом в історії континенту, змінивши не лише релігійний, а й соціальний, політичний та економічний устрій багатьох країн. Цей рух, що розпочався з виступу Мартіна Лютера в Німеччині, швидко поширився на інші регіони, включаючи Швейцарію, яка стала одним із ключових осередків протестантської думки. Завдяки діяльності таких видатних реформаторів, як Ульріх Цвінглі та Жан Кальвін, Швейцарія не лише пережила глибокі внутрішні трансформації, але й зробила значний внесок у формування протестантизму як глобального явища. Ця доповідь присвячена аналізу того, як протестантизм виник і розвивався в Швейцарії в контексті Реформації, які наслідки він мав для релігійного життя, політичної системи та економічного

прогресу країни, а також як швейцарський досвід вплинув на європейську історію загалом. Ми також розглянемо сучасну актуальність цих історичних подій, звернувши увагу на те, як принципи, закладені в XVI столітті, продовжують формувати Швейцарію сьогодні.

Швейцарська Реформація розпочалася в Цюриху, де в 1519 році Ульріх Цвінглі, священик Великого собору, почав проповідувати ідеї, що ґрунтувалися на поверненні до першоджерел християнства — Святого Письма. Він закликав до спрощення богослужінь, відмови від пишних католицьких обрядів, скасування целібату для духовенства та перерозподілу церковного майна на користь громади. Ці ідеї швидко знайшли відгук серед міського населення Цюриха, яке прагнуло більшої релігійної та соціальної справедливості. У 1523 році місцева влада офіційно підтримала реформи Цвінглі, що стало початком переходу Цюриха до протестантизму. Цей процес супроводжувався не лише змінами в релігійному житті, але й посиленням ролі світської влади над церквою, що заклало основи для нової моделі взаємодії між релігією та суспільством.

Паралельно з Цвінглі в Женеві розгорнулася діяльність Жана Кальвіна, чиї ідеї стали фундаментом для кальвінізму — однієї з найвпливовіших течій протестантизму. Прибувши до Женеви в 1536 році, Кальвін розробив систематизовану теологію, що базувалася на концепціях божественного приречення, суворої моральної дисципліни та активної участі громади в церковному житті. Він створив Консисторію — орган, який контролював релігійну та моральну поведінку громадян, що зробило Женеву унікальним прикладом протестантського суспільства. Завдяки своїй організаційній діяльності та богословським працям Кальвін перетворив Женеву на центр протестантської освіти й інтелектуального життя, куди стікалися реформатори з усієї Європи, щоб навчатися та поширювати його вчення.

Таким чином, Швейцарія стала домом для двох потужних реформаційних рухів — цвінгліанства та кальвінізму, кожен з яких мав свої особливості, але разом вони сформували унікальний швейцарський протестантизм. Ці рухи не лише реформували релігійну сферу, але й вплинули на всі аспекти життя країни, від політики до економіки.

Реформація кардинально змінила релігійний ландшафт Швейцарії. У протестантських кантонах, таких як Цюрих, Берн і Женева, католицькі обряди поступилися місцем простим богослужінням, зосередженим на проповідях і читанні Біблії. Монастирі закривалися, а їхнє майно переходило до місцевих громад або світської влади, що значно послабило економічну базу католицької церкви. Одним із ключових досягнень Реформації стало поширення ідеї доступності Святого Письма для всіх віруючих, що сприяло розвитку грамотності та більшої участі мирян у релігійному житті.

Політичні зміни, спричинені Реформацією, були не менш значущими. Релігійний розкол між протестантськими та католицькими кантонами призвів до серйозних конфліктів, найвідомішими з яких стали Каппельські війни 1529–1531 років. Перша Каппельська війна завершилася без значних бойових дій, але Друга, у

1531 році, стала трагедією для протестантів — Ульріх Цвінглі загинув у бою, а Цюрих зазнав поразки. Проте результатом цих конфліктів стала мирна угода, яка закріпила принцип релігійної автономії кантонів. Кожен кантон отримав право самостійно обирати свою конфесію, що дозволило Швейцарії уникнути масштабних релігійних воєн, подібних до тих, що роздирали Францію чи Німеччину. Ця угода стала основою для швейцарської федеративної системи, де релігійний плюралізм і децентралізація влади гармонійно співіснували.

У Женеві Кальвін створив модель теократичного правління, де церква і держава діяли в тісній співпраці. Консисторія не лише стежила за моральністю, але й брала участь у вирішенні соціальних питань, таких як освіта та допомога бідним. Ця система передбачала активну роль громади в управлінні, що стало прообразом демократичних інститутів, які згодом розвинулися в Швейцарії. Таким чином, Реформація не лише змінила релігійне життя, але й сформувала політичну структуру країни, зробивши її прикладом стабільності та толерантності.

Одним із найтриваліших наслідків Реформації стало формування протестантської етики, яка вплинула на економічний розвиток Швейцарії. Кальвіністські принципи працьовитості, дисципліни та ощадливості сприяли новому ставленню до праці та багатства. У Женеві заборона на розкіш і марнотратство стимулювала накопичення капіталу, який спрямовувався на розвиток продуктивних галузей. Наприклад, ювеліри, які більше не могли виготовляти коштовні прикраси, почали спеціалізуватися на годинниках. Ця переорієнтація призвела до того, що до XVII століття Швейцарія стала світовим лідером у годинникарстві, а такі міста, як Женева і Ла-Шо-де-Фон, здобули репутацію центрів інновацій.

Банківська справа також зазнала значного розвитку завдяки протестантським принципам. Кальвінізм переосмислив традиційне християнське ставлення до лихварства, дозволивши брати помірні відсотки за умови, що це сприяє економічному прогресу. Женева стала важливим фінансовим центром, куди стікалися купці та інвестори з усієї Європи. У Цюриху та інших німецькомовних кантонах процвітала текстильна промисловість, яка завдяки високій якості продукції успішно конкурувала на міжнародних ринках.

Освіта стала ще одним важливим елементом протестантської етики. Оскільки протестанти наполягали на особистому читанні Біблії, грамотність вважалася необхідною умовою для віруючих. У Женеві Кальвін заснував Женевську академію, яка готувала не лише духовенство, але й освічених громадян, здатних до інновацій і саморозвитку. Ця академія стала інтелектуальним осередком, який сприяв економічному та культурному прогресу Швейцарії. Таким чином, протестантська етика не лише стимулювала економічний розвиток, але й заклала основи для високого рівня освіченості та технологічного прогресу.

Швейцарська Реформація мала далекосяжний вплив на європейську історію, зокрема через поширення кальвінізму. Женева стала своєрідною “столицею” протестантизму, куди приїжджали реформатори з Франції, Нідерландів, Шотландії та інших країн. Женевська академія готувала пасторів, які несли кальвіністські ідеї

за межі Швейцарії. У Франції ці ідеї стали основою для гугенотського руху, який відігравав важливу роль у релігійних війнах XVI–XVII століть. У Нідерландах кальвінізм надихав боротьбу за незалежність від іспанського панування, а в Шотландії Джон Нокс, який навчався в Женеві, заснував пресвітеріанську церкву, що стала домінуючою в країні.

Політичний вплив швейцарської Реформації також був значним. Ідеї Кальвіна про громадянське суспільство, роль громади та обмеження влади монархів вплинули на мислителів епохи Просвітництва. Наприклад, Жан-Жак Руссо, який народився в Женеві, розвинув концепції демократії та соціального договору, що мають коріння в кальвіністській традиції. Таким чином, швейцарський протестантизм став не лише релігійним, але й інтелектуальним явищем, яке формувало європейську політичну думку.

Швейцарський досвід Реформації має сучасне значення, оскільки демонструє, як релігійні зміни можуть впливати на формування демократичних інститутів, економічної стабільності та соціальної гармонії. Сучасна Швейцарія успадкувала від XVI століття принципи федералізму, які дозволяють кожному кантону зберігати свою культурну та релігійну ідентичність. Її модель прямої демократії, заснована на активній участі громадян, бере початок у кальвіністських ідеях про відповідальність громади.

Економічний успіх Швейцарії також частково пояснюється протестантською етикою, яка заохочувала працьовитість, інновації та раціональне використання ресурсів. Сьогодні країна залишається світовим лідером у таких галузях, як банківська справа, годинникарство та фармацевтика, що є прямим продовженням економічних традицій, закладених у період Реформації. Швейцарський нейтралітет, який сформувався як відповідь на релігійні конфлікти XVI століття, став ключовим елементом її зовнішньої політики, дозволяючи уникати участі в глобальних війнах і конфліктах.

Крім того, Швейцарія є прикладом релігійної толерантності. Попри історичні конфлікти між протестантами та католиками, сьогодні ці громади мирно співіснують, що відображає здатність країни до примирення та співпраці. Цей досвід є актуальним у сучасному світі, де релігійні та культурні розбіжності часто стають джерелом напруги.

УДК 355.45:004(477)

Пролорензо А.В.
аспірант кафедри політичних наук
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

КІБЕРПРОСТІР ЯК НОВА АРЕНА ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ: ДОСВІД УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Сучасні збройні та політичні конфлікти відбуваються не лише на землі, морі чи в повітрі, але й у кіберпросторі. За останнє десятиліття кіберпростір став новою ареною протиборства, де держави і недержавні актори ведуть атаки на критичну

інфраструктуру, викрадають інформацію та впливають на суспільство через цифрові канали. Конфлікт між росією та Україною після 2014 року є яскравим прикладом такого гібридного протистояння; кібероперації відіграють значну роль. Метою даної роботи є проаналізувати, як кіберпростір використовується як поле бою в політичних конфліктах, і які уроки можна винести з досвіду України в протидії агресії рф у кіберсфері.

Кібератаки як інструмент гібридної війни. Гібридна війна передбачає комбіноване застосування військової сили, економічного тиску, пропаганди та кібератак. Російська агресія проти України включає всі ці компоненти. Уже в перший рік після початку конфлікту на сході України зафіксовано безпрецедентні кібернапади. У грудні 2015 року хакери атакували енергетичну інфраструктуру, що призвело до відключення електроенергії близько 225 тисяч споживачів у західних регіонах. Це була перша у світі підтверджена кібератака, яка спричинила масштабне знеструмлення, і СБУ прямо вказала на російський слід. Наступного року аналогічним чином виведено з ладу підстанцію поблизу Києва, що спричинило тимчасове знеструмлення частини столиці. Ці атаки були частиною стратегії дестабілізації України, що демонструє: критична інфраструктура перетворилася на поле бою. Не менш руйнівним став кіберудар у червні 2017 року, відомий як вірус NotPetya. Спершу націлений на українські урядові та фінансові установи, цей шкідливий код швидко поширився світом, уразивши сотні компаній. Білий дім США офіційно звинуватив російських військових у його запуску як частини кремлівської кампанії проти України, назвавши атаку «найбільш руйнівною і дорогою в історії». Уже задовго до відкритої фази війни 2022 року кіберпростір використовувався для завдання економічної шкоди, підриву державних структур і психологічного тиску.

Кібератаки під час повномасштабної війни проти України. Перед вторгненням у лютому 2022-го кібернапади на Україну набули небаченої інтенсивності. З його початком атаки синхронізувалися з воєнними ударами: за даними компанії Microsoft, лише за перші півтора місяці (23 лютого – 8 квітня) було зафіксовано 37 деструктивних кібератак проти українських установ. Часто вони збігалися з фізичними ударами: зокрема, 1 березня — під час обстрілу київської телевежі — хакери атакували медіакомпанії. Перед ударами по об’єктах енергетики чи транспорту кіберрозвідка проникала в їхні мережі, готуючи ґрунт для наступних дій. Російські спецслужби активно використовували кіберзброю як для шпигунства (крадіжка даних), так і для саботажу (удари по телекомунікаціях, енергетиці, логістиці). Очікуваного паралічу вдалося уникнути завдяки підготовленості української кібероборони та підтримці партнерів. У квітні 22 року спроба вивести з ладу енергосистему через атаку на підстанцію із використанням оновленої версії Industroyer2 була вчасно виявлена CERT-UA спільно з ESET. Це засвідчило посилення кіберзахисту енергетичного сектору. У грудні 2023 року об’єктом атаки став найбільший телеком-оператор — Київстар. Близько 24 мільйонів користувачів втратили доступ до зв’язку. За даними СБУ, хакери з Sandworm проникли в систему ще у травні. Було знищено тисячі серверів і ключові елементи мережі. Наприкінці 2024 року виведено з ладу кілька державних електронних реєстрів, підконтрольних Мін’юсту, включно з тими, що інтегровані у застосунок «Дія». У квітні 2025-го атака на мережу Епіцентр К паралізувала онлайн-продажі та операційну діяльність. Було знищено журнали обліку, а відновлення тривало кілька днів. Цей інцидент

підтвердив: цілями кіберагресії є не лише державні інституції, а й критично важливий бізнес.

Україна в кіберпросторі наступає і захищається. Досвід війни показав, що в кіберпросторі можуть діяти не тільки держави, а й масові добровольчі рухи. У відповідь на вторгнення Україна мобілізувала як державні структури, так і ІТ-спільноту. Створена з ініціативи уряду добровольча «ІТ-армія» об'єднала до 300 тисяч волонтерів, які зосередилися на DDoS-атаках проти російських державних і пропагандистських сайтів. До кібервідсічі долучилися й союзні хактивісти (зокрема Anonymous), що зламували російські бази даних і публікували викрадені матеріали, завдаючи інформаційних ударів агресору. Офіційні кіберпідрозділи України також перейшли в наступ: у 2023–2024 роках кіберфахівці воєнної розвідки провели операції проти російських провайдерів, банків та підприємств ВПК, спричинивши перебої в їхній роботі. Таким чином, кіберпростір став полем двосторонньої боротьби: обидві сторони намагаються завдати шкоди противнику й отримати перевагу за допомогою коду та клавіатури.

Отже, Український досвід гібридної війни переконливо доводить, що кіберпростір утвердився як повноцінний театр бойових дій у політичних конфліктах XXI століття. Кібератаки доповнюють військові операції, дозволяючи вражати критичну інфраструктуру, порушувати комунікації та деморалізувати населення. Водночас ця арена війни характеризується розмитістю меж між військовими й цивільними цілями та участю неконтрольованих акторів (хактивістів, кіберзлочинців). Україна продемонструвала стійкість перед кібератаками, оперативно відновлюючи роботу систем і зберігаючи функціонування держави навіть під шквалом цифрових атак. Водночас вона почала ефективно використовувати наступальні кіберінструменти, створивши прецедент масштабної кібервідсічі. Цей досвід доводить необхідність інтегрувати кібербезпеку в загальну систему оборони, розвивати міжнародну співпрацю для стримування агресії в кіберпросторі та формувати міжнародні норми, які зроблять цю сферу менш хаотичною навіть у період конфліктів.

УДК 338.2:321.01(437.6)''2025''

Радиш О.І.

аспірант кафедри політології і державного управління

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ В ПОЛІТИЦІ СЛОВАЧЧИНИ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація

У статті розглядаються особливості формування та реалізації економічних стратегій у політичному контексті сучасної Словаччини. Проаналізовано основні напрями економічної політики уряду, зокрема в сферах індустріального розвитку, залучення іноземних інвестицій, цифровізації економіки та сталого розвитку. Окрему увагу приділено впливу внутрішньополітичних чинників і

євроінтеграційного курсу на стратегічні рішення в економіці. Автор досліджує перспективи розвитку економіки Словаччини в умовах геополітичної нестабільності, трансформаційних процесів у ЄС та глобальних економічних викликів. Стаття пропонує аналітичну оцінку ефективності поточних стратегій та окреслює можливі сценарії подальшого розвитку.

Ключові слова: економічні стратегії, Словаччина, уряд, ЄС, глобалізація, фіскальна політика.

Annotation

This paper examines the economic strategies implemented within the political framework of Slovakia, focusing on their current state and future prospects. It analyzes key policy measures aimed at fostering economic growth, improving fiscal stability, attracting foreign investment, and promoting innovation. Special attention is given to the influence of EU membership on national economic planning, as well as the role of governmental reforms in enhancing competitiveness and sustainability. The study also highlights ongoing challenges, such as regional disparities, labor market constraints, and external economic dependencies. Based on recent developments and strategic plans, the paper outlines potential trajectories for Slovakia's economic policy in the coming years.

Keywords: Slovakia, economic strategy, political economy, fiscal policy, economic development, foreign investment, innovation policy, EU integration, government reforms, economic sustainability.

Словаччина, розташована в центрі Європи, є країною з відкритою економікою, яка активно інтегрується в європейські та глобальні ринки. З моменту вступу до Європейського Союзу в 2004 році, Словаччина здійснила численні реформи, спрямовані на покращення економічної ситуації та підвищення конкурентоспроможності. Однак, сучасні економічні стратегії країни відображають нові виклики та можливості, зокрема в умовах глобальних економічних змін, енергетичної трансформації та цифровізації.

З моменту проголошення незалежності у 1993 році Словаччина пройшла складний, але послідовний шлях трансформації від централізованої економіки до ринкової моделі. Політичні рішення, як внутрішні, так і пов'язані з зовнішніми інтеграційними процесами, відіграли ключову роль у визначенні вектору економічного розвитку країни. Ця стаття простежує еволюцію економічних стратегій у словацькій політиці, розглядаючи основні етапи, реформи та їх наслідки.

1. Початковий етап трансформації (1993–2004)

Після розпаду Чехословаччини Словаччина зіткнулася з необхідністю терміново реформувати економіку. У 1990-х роках уряд проводив політику приватизації, лібералізації ринку та стабілізації макроекономічної ситуації. Проте період правління Владіміра Мечіара (1994–1998) характеризувався авторитарними тенденціями, що стримувало надходження іноземних інвестицій та ускладнювало процеси інтеграції до західних структур [1, с.75].

Зміна політичного курсу наприкінці 1990-х років дала змогу активізувати ринкові реформи. Словаччина зробила ставку на модернізацію економіки, прозорість управління та підготовку до членства в ЄС.

2. Інтеграція в ЄС та економічне зростання (2004–2009)

Членство в Європейському Союзі, здобуте у 2004 році, стало важливим поштовхом до поглиблення економічної реформи. Уряд запровадив систему плоского податку (19%), що привернуло значні іноземні інвестиції, особливо в автомобільну промисловість.

Завдяки високим темпам зростання ВВП, стабільній фінансовій політиці та ефективному використанню структурних фондів ЄС, Словаччина стала однією з найдинамічніших економік Центральної Європи. У 2009 році країна приєдналася до єврозони.

3. Період післякризової адаптації та структурних викликів (2010–2020)

Фінансова криза 2008–2009 років і наслідки боргової кризи в ЄС змусили уряд Словаччини зосередитися на зміцненні фіскальної дисципліни та диверсифікації економіки. Було прийнято низку заходів з підтримки малого та середнього бізнесу, інновацій, а також покращення інфраструктури за рахунок коштів ЄС.

Разом з тим, залишалися суттєві проблеми, зокрема: регіональні дисбаланси, міграція молоді, низький рівень інвестицій у наукові дослідження та розробки [2].

4. Сучасні тенденції та перспективи розвитку (2020–дотепер)

У відповідь на виклики пандемії COVID-19 та геополітичної нестабільності (включно з війною в Україні), Словаччина почала реалізовувати нову стратегію сталого розвитку. Центральним інструментом стало впровадження Національного плану відновлення та стійкості, який передбачає інвестиції в цифровізацію, зелену енергетику, освіту та охорону здоров’я.

Уряд також ставить за мету зменшити залежність від імпорту енергоносіїв, розвивати локальні виробництва та підтримувати інноваційні стартапи.

У 2025 році уряд Словаччини впровадив ряд податкових реформ, спрямованих на стимулювання економічного зростання та залучення інвестицій. Серед основних заходів [3]:

- Зниження корпоративного податку: ставка знижена з 21% до 18%, що робить країну більш привабливою для іноземних інвесторів.

- Податкові кредити на дослідження та розробки: компанії, які інвестують у НДДКР, можуть отримати значні податкові пільги, що сприяє інноваційному розвитку.
- Цифровий податок: введення податку на цифрові послуги, що забезпечує справедливий розподіл податкового навантаження між традиційними та цифровими компаніями.

- Спрощення податкової системи для МСП: зменшення податкового навантаження та спрощення процедур для малих та середніх підприємств.

Словаччина активно працює над зменшенням залежності від викопних видів палива та розвитку відновлюваних джерел енергії. Ключові напрямки [3]:

- Зменшення залежності від російського газу: уряд виділив €3,4 млрд для компенсації зростання енергетичних витрат та розвитку альтернативних джерел енергії.

- Інвестиції в відновлювальні джерела енергії: підтримка проектів у сфері сонячної та вітрової енергетики, а також розвиток інфраструктури для зберігання енергії.

- Енергетична ефективність: реалізація програм з модернізації будівель та промислових об'єктів для зменшення споживання енергії.

Цифрова трансформація є одним з пріоритетів економічної стратегії Словаччини:

- Розвиток цифрової інфраструктури: інвестиції в розширення широкосмугового інтернету та розвиток 5G-мереж.

- Підтримка стартапів та технологічних хабів: створення інноваційних центрів для підтримки підприємців та стартапів у сфері високих технологій.

- Цифровізація державних послуг: впровадження електронного урядування та цифрових послуг для громадян і бізнесу.

Уряд Словаччини приділяє увагу соціальній справедливості та розвитку регіонів [4, s.45]:

- Розвиток людського капітал: інвестиції в освіту, професійну підготовку та розвиток навичок для адаптації до змінюваного ринку праці.

- Підтримка регіонів: реалізація проектів для розвитку відсталих регіонів, зокрема через залучення інвестицій та створення нових робочих місць.

- Соціальні програми: впровадження ініціатив для зменшення бідності та нерівності, зокрема через підтримку вразливих груп населення.

Незважаючи на досягнення, Словаччина стикається з рядом викликів:

- Демографічні зміни: старіння населення та зменшення робочої сили можуть вплинути на економічне зростання.

- Глобальні економічні коливання: залежність від зовнішніх ринків та коливання цін на енергоносії можуть впливати на стабільність економіки.

- Політична нестабільність: внутрішні політичні конфлікти можуть ускладнювати реалізацію довгострокових економічних стратегій.

Таким чином, економічні стратегії Словаччини в 2025 році спрямовані на забезпечення сталого розвитку через інновації, цифровізацію та енергетичну трансформацію. Успішна реалізація цих стратегій вимагатиме ефективного управління ресурсами.

Економічні стратегії Словаччини зазнали значної еволюції — від початкової трансформації до глибокої євроінтеграції та орієнтації на інноваційний розвиток. Попри досягнутий прогрес, країна має вирішити низку завдань: підвищення якості державного управління, скорочення соціальної нерівності та адаптація до глобальних викликів. Перспективи економічного зростання Словаччини напряму залежатимуть від здатності політичної еліти формувати далекоглядні та збалансовані економічні стратегії.

Список використаних джерел:

1. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. К.: НІСД, 2009. 336 с.
2. Slovakia - Investment Climate Statement. URL: https://www.trade.gov/country-commercial-guides/slovakia-investment-climate-statement?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.04.2025)
3. Slovakia's Tax Policy for Economic Growth in 2025. URL: https://taxwerx.eu/slovakias-tax-policy-for-economic-growth-in-2025/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.04.2025)
4. Stratégia hospodárskej politiky Slovenskej republiky do roku 2030. Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky. Bratislava, 2017. 107 s.

УДК 327(73):061.1ЄС(477)“2014/2017”

Савчук В. Р.
аспірант спеціальності 052 політологія
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ВПЛИВ АДМІНІСТРАЦІЇ БАРАКА ОБАМИ НА КОНСОЛІДАЦІЮ ПОЗИЦІЇ ЄС ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ (2014–2017)

У статті досліджується вплив зовнішньополітичного курсу адміністрації Б. Обами на формування та консолідацію позиції Європейського Союзу (ЄС) щодо українського питання в період 2014–2017 років. Особлива увага приділяється аналізу ключових дипломатичних ініціатив США, їхньої ролі у санкційній політиці ЄС проти Росії. На основі аналізу політичних заяв, офіційних документів і наукових джерел зроблено висновок, що адміністрація Обами відіграла важливу роль у консолідації зовнішньополітичної позиції ЄС щодо російської агресії, сприяючи єдності в межах Європейського Союзу та формуванню спільної стратегії у відповідь на агресію Росії в Україні.

Ключові слова: політика «умиротворення», США, Європейський Союз, Україна, російська агресія, зовнішня політика, трансатлантичне партнерство,

санкції.

This article examines the influence of the Barack Obama administration's foreign policy on the formation and consolidation of the European Union's position regarding the Ukrainian issue during the period of 2014–2017. Special attention is given to the analysis of key U.S. diplomatic initiatives, their role in shaping EU sanctions policy against Russia. Based on an analysis of political statements, official documents, and academic sources, the article concludes that the Obama administration played a significant role in consolidating the EU's foreign policy stance toward Russian aggression, contributing to internal unity within the EU and the development of a common strategy in response to Russia's aggression in Ukraine.

Keywords: «appeasement» policy, USA, European Union, Ukraine, Russian aggression, foreign policy, transatlantic partnership, sanctions.

Російська агресія проти України, яка розпочалася у 2014 році з незаконної анексії Автономної Республіки Крим та ескалації збройного конфлікту на Донбасі, а з 2022 року набула характеру повномасштабного військового вторгнення, стала одним із ключових викликів для системи європейської безпеки. Високий рівень політичної, економічної та безпекової взаємозалежності держав-членів ЄС із західними партнерами зумовив істотний їх вплив на формування колективної реакції ЄС на агресію Росії в Україні.

США посіли провідне місце серед країн Заходу у формуванні зовнішньополітичного курсу ЄС щодо України, зокрема у запровадженні санкційної політики проти РФ, наданні Києву дипломатичної, фінансової та військово-технічної підтримки, а також у координації міжнародних зусиль із протидії агресивним діям Росії. Вплив зовнішньополітичної позиції Вашингтона на стратегію ЄС був зумовлений не лише геополітичними інтересами, але й наявністю міжнародно-правових зобов'язань США, зокрема в межах Будапештського меморандуму 1994 року, згідно з яким США, Велика Британія та Росія виступили гарантами безпеки України в обмін на її відмову від ядерного арсеналу та приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

У період президентства Барака Обами США здійснювали активну зовнішньополітичну діяльність, спрямовану на стримування Росії у зв'язку з порушенням нею норм міжнародного права в Україні. Після анексії Криму США ініціювали запровадження широкого спектра санкцій проти РФ. Адміністрація Обами закликала Європейський Союз до скоординованих дій, що зрештою сприяло формуванню узгодженої трансатлантичної санкційної політики.

Санкції США впроваджувалися поетапно. У 2014 році санкційні заходи США та ЄС були переважно синхронізованими й включали обмеження проти окремих високопосадовців, а також фінансові заходи проти банківського сектору РФ (зокрема, Сбербанку, ВТБ, Газпромбанку). Надалі санкційний тиск був розширений на провідні компанії енергетичного й оборонного секторів, зокрема «Роснефть», «Газпром» та «Новатек». У період з 2014 по 2017 роки під санкції потрапили 172 громадянина РФ та понад 350 юридичних осіб [5].

Додаткову увагу варто звернути на ймовірність здійснення систематичного впливу з боку США на держави ЄС в процесі узгодження санкційної політики щодо РФ. Зокрема, у жовтні 2014 року віце-президент США Дж. Байден публічно заявив

про лідерську роль Вашингтона у формуванні та реалізації санкційного тиску на Росію, підкресливши, що Сполучені Штати закликали ЄС до аналогічних дій, навіть попри те, що такі заходи могли створювати економічні труднощі для окремих держав-членів ЄС. За словами Байдена, іноді американські партнери змушені були ставити європейських союзників у «незручне становище», аби забезпечити консолідовану відповідь Заходу на агресивні дії Росії.

Водночас офіційні представники ЄС спростовували твердження про зовнішній тиск з боку США. Зокрема, майбутня Верховна представниця ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки Ф. Могеріні наголошувала, що рішення щодо запровадження санкцій були прийняті самостійно, на основі консенсусу та внутрішніх дискусій між країнами-членами, без втручання зовнішніх акторів. Вона підкреслила, що цей процес був складним і неоднозначним, однак залишався автономним за своїм характером [6].

Однак, з огляду на глибокі економічні зв'язки окремих держав-членів ЄС, зокрема Німеччини, Франції та Італії, з РФ, трансатлантична координація дій мала вирішальне значення для збереження єдності позицій ЄС у санкційній політиці. Крім того, США активно порушували питання підтримки санкцій на багатосторонньому рівні, зокрема в межах «Групи семи» (G7), Організації Об'єднаних Націй (ООН) та інших міжнародних структур, до складу яких входили держави ЄС. Тим самим ЄС дедалі активніше залучався до ширшої міжнародної стратегії стримування Росії. Представниця США при ООН С. Пауер неодноразово закликала міжнародну спільноту до посилення тиску на Росію з метою спонукання її до виконання Мінських домовленостей та переходу до процесу деескалації конфлікту [3].

Сполучені Штати відігравали активну роль у дипломатичних зусиллях, спрямованих на врегулювання конфлікту між РФ та Україною. Незважаючи на те, що США не були безпосередніми учасниками переговорного процесу в межах Нормандського формату, Вашингтон послідовно підтримував як сам формат, так і реалізацію Мінських домовленостей.

Водночас з 2015 року спостерігалось зростання зацікавленості США в активнішому залученні до пошуку дипломатичних рішень щодо українського питання. Це частково було зумовлено прагненням західних держав, зокрема США, посилити залучення РФ до врегулювання конфлікту в Сирії в межах спільної боротьби з розширенням впливу Ісламської держави – радикального терористичного угруповання, яке становило загрозу регіональній та глобальній безпеці. У цьому контексті політика адміністрації Обами продемонструвала прагнення балансувати між протидією російській агресії в Україні та співпрацею з РФ у питанні боротьби з тероризмом.

У травні 2015 року заступниця Державного секретаря США В. Нуланд заявила про готовність Сполучених Штатів до активнішої участі у реалізації всіх положень Мінських домовленостей – у сфері безпеки, політичного врегулювання та гуманітарного реагування [1]. У червні того ж року Москва та Вашингтон досягли домовленості щодо створення окремого двостороннього дипломатичного каналу на рівні заступників керівників зовнішньополітичних відомств для обговорення механізмів врегулювання конфлікту. При цьому, Сполучені Штати залишались поза рамками Нормандського формату [4].

Результатом цих консультацій стало напрацювання спільного бачення з деталізації імплементації Мінських угод. Зокрема, наприкінці липня 2015 року внаслідок зустрічей В. Нуланд та статс-секретаря МЗС РФ Г. Карасіна було узгоджено загальні напрями конкретизації Мінських положень, розробку яких доручили французькому дипломату П. Морелю [2]. Так званий «План Мореля» згодом ліг в основу методики імплементації домовленостей, що отримала назву «формула Штайнмаєра», запропонованої у листопаді 2015 року тодішнім міністром закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмаєром. Отже, можна говорити про наявність паралельної дипломатичної лінії за участі США, спрямованої на посилення європейських зусиль із досягнення мирного врегулювання.

Значущим напрямом впливу США на політику ЄС за часів адміністрації Обами також стала система економічної та військової підтримки України. Враховуючи провідну роль США у сфері безпеки та обмежений оборонний потенціал більшості країн-членів ЄС, Сполучені Штати розглядалися як ключовий гарант стабільності та безпеки, на якого орієнтувались у разі виникнення загрозливих чи конфліктних ситуацій. Це додатково посилювало роль США як стратегічного партнера в європейській архітектурі безпеки.

Сполучені Штати надавали Україні всебічну підтримку у протидії збройній агресії з боку РФ, зокрема шляхом фінансових асигнувань. У 2014 році США виділили 320 млн доларів США прямої допомоги, а також надали кредитну гарантію на суму 1 млрд доларів США [7]. Ці кошти були спрямовані на стабілізацію макроекономічної ситуації в Україні, підтримку соціально вразливих категорій населення та сприяння впровадженню економічних реформ.

Окрему значущість у структурі підтримки становила військово-технічна допомога. Уряд США у тому ж році надав понад 118 млн доларів США на забезпечення та підготовку підрозділів українських сил безпеки. Зокрема, допомога включала постачання засобів індивідуального захисту (бронежилети, шоломи), транспортних засобів, обладнання нічного й теплового бачення, інженерного спорядження, сучасних засобів зв’язку, патрульних катерів, продовольчих пайків, наметів, радарів контрмінометного виявлення, уніформи, а також медичного обладнання та матеріалів для надання першої допомоги. Крім того, у межах довгострокового стратегічного підходу, за підтримки Європейського командування Збройних сил США та експертів Міністерства оборони США було започатковано програму співпраці з метою підвищення обороноздатності України та формування основ для майбутнього партнерства у сфері безпеки. У межах цієї програми були створені консультативні групи, що працювали над питаннями військової медицини та безпеки [7].

Попри суттєвий обсяг підтримки, варто наголосити на суперечливості американської позиції щодо надання летального озброєння. Відсутність рішень про передачу навіть обмежених обсягів оборонної летальної зброї, незважаючи на зафіксовану участь регулярних підрозділів Збройних сил РФ у бойових діях на сході України та під час анексії Криму, зумовила певне стримування у формуванні аналогічної підтримки з боку європейських союзників. Така обмеженість американського військового внеску могла сприяти зміцненню впевненості керівництва РФ у безкарності своїх дій та підживлювала імперські амбіції російського керівництва. Більше того, загальна стратегія умиротворення Росії, яка

домінувала в окремих західних столицях, перешкоджала формуванню єдиної проактивної позиції щодо нарощування обороноздатності України, навіть серед держав, географічно наближених до зони конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Білик Д. Нуланд: США готові активніше вирішувати ситуацію на Донбасі. *Deutsche Welle*. 2015. URL: https://p.dw.com/p/1FQfh

2. Каневський Д. «План Мореля»: чи проковтне Київ гірку пігулку? *Deutsche Welle*. 2015. URL: https://p.dw.com/p/1GdFt

3. Радбез ООН: США закликали посилити тиск на Росію. *BBC News Україна.* 2014. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/11/141112_ukraine_un_security_hk

4. Сааков В. Кремль: РФ і США створили канал переговорів щодо України. *Deutsche Welle*. 2015. URL: https://p.dw.com/p/1FkJN

5. США з 2014 року 35 разів вводили і розширювали санкції проти Росії. *РБК-Україна.* 2017. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/ssha-2014-goda-35-raz-vvodili-rasshiryali-1484833840.html

6. Тищук О. У ЄС відхрещуються, що США тиснули із санкціями для Путіна. *Факти ICTV.* 2014. URL: https://fakty.com.ua/ua/ukraine/polituka/20141007-1529137

7. Fact sheet: U.S. assistance to Ukraine. *The White House. Office of the Press Secretary.* 2014. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/11/21/fact-sheet-us-assistance-ukraine.

УДК 342.726:305

Таргоніна М. М.
магістерка 1 курсу спеціальності «Політологія»
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
науковий керівник:
Проноза І. І.
кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» м. Одеса, Україна

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Гендерна рівність належить до фундаментальних цінностей Європейського Союзу, відіграючи важливу роль у формуванні його правового та політичного порядку. Її інституціоналізація засвідчує прагнення Союзу до забезпечення недискримінації, соціальної справедливості та поваги до прав людини [1, с.8]. На тлі сучасних викликів для демократичних цінностей Європейського Союзу, зокрема посилення правопопулістських рухів, зростання крайніх політичних наративів та актуалізації безпекових загроз, гендерна рівність утверджується як ключовий елемент європейської ідентичності.

Згідно статті 1 ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» дефініцію гендерної рівності можна розуміти як: «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей

брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [2]. На нашу думку, варто підкреслити, що поняття гендерної рівності не ототожнюється з уніфікацією соціальних ролей жінок і чоловіків, а натомість передбачає забезпечення рівних прав, обов'язків і можливостей незалежно від статі. Гендерна рівність вимагає врахування інтересів, потреб і пріоритетів як жінок, так і чоловіків, що водночас передбачає визнання внутрішньої різноманітності кожної з цих соціальних груп. Такий підхід не розглядає гендерну рівність виключно як «жіноче питання», натомість акцентує на необхідності повноцінного залучення як жінок, так і чоловіків до процесів її досягнення. Забезпечення рівності між жінками та чоловіками розглядається не лише як фундаментальне питання прав людини, але й як необхідна умова та індикатор сталого, людиноцентричного розвитку [4].

Законодавство Європейського Союзу у сфері гендерної рівності є розгалуженим і заснованим на фундаментальних принципах рівності, закріплених у договорах ЄС та Хартії основних прав. Також нормативно-правова база включає численні директиви, які охоплюють сфери, які потребують контролю для викорінення гендерного розриву. Особливо вартує уваги Стратегія гендерної рівності ЄС на 2020–2025 роки, яка доповнює законодавчі акти та визначає пріоритетні напрями: подолання гендерно зумовленого насильства, боротьбу зі стереотипами, зменшення гендерного розриву в оплаті праці та участі в ринку праці, забезпечення рівної участі у процесах прийняття рішень, а також інтеграцію гендерного підходу в усі сфери політики через міжсекторальну перспективу [6].

Слушно зазначити, що гендерний мейнстримінг є важливим інструментом для досягнення гендерної рівності, адже передбачає врахування гендерної перспективи на всіх етапах і рівнях формування, реалізації та оцінювання державної політики, програм і проєктів.

Метою концепції є не тільки нейтралізувати наявні нерівності, а й створювати умови, в яких інтереси, потреби та досвід як жінок, так і чоловіків визнаються і враховуються в процесах ухвалення рішень. Подібний підхід дозволяє формувати політику, яка краще відповідає реаліям суспільства та сприяє побудові більш справедливих і рівноправних соціальних відносин [7].

За даними Індексу гендерної рівності за 2024 рік, Європейський Союз досяг позначки 71 зі 100 можливих балів, що свідчить про поступовий, але стабільний прогрес, зафіксований із 2010 року. Водночас темпи змін залишаються недостатніми: за поточними тенденціями, досягнення повної гендерної рівності може зайняти ще близько шістдесяти років [5].

Попри те, що громадська думка в цілому схиляється до підтримки подальших кроків у напрямку гендерної рівності, на шляху до справді рівноправного суспільства залишаються суттєві виклики. Одним із них є стійкість гендерних стереотипів та глибоко вкорінених соціокультурних установок, які уповільнюють ефективність реформ та зменшують їхній вплив у повсякденному житті [3, с.15].

Незважаючи на виклики,зокрема повільне усунення гендерних стереотипів, соціокультурні стигми та обмежену гнучкість правових механізмів — ЄС демонструє стабільний прогрес у досягненні гендерної рівності. Вирішальне значення має впровадження гендерного мейнстримінгу, що забезпечує системне врахування гендерної перспективи на всіх рівнях політики. Європейський Союз виступає не лише прикладом у подоланні нерівності, а й орієнтиром для країн-

кандидатів, зокрема України. Гендерна рівність у ЄС — це не формальна декларація, а реальна цінність, яка втілюється у практичних рішеннях, політиках і суспільних трансформаціях.

Список використаних джерел:

1. Практичний посібник з проведення гендерно-правової експертизи актів законодавства та проектів нормативно-правових актів. *Всеукраїнська асоціація ОТГ*. URL: https://surl.li/pqllwd (дата звернення: 04.05.2025).
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV : станом на 19 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text (дата звернення: 04.05.2025).
3. 2025 Report on gender equality in the EU : COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT of 07.03.2025 no. SWD(2025) 67 final. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7446-2025-INIT/en/pdf (date of access: 04.05.2025).
4. Gender equality. *European Institute for Gender Equality*. URL: https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1059 (date of access: 04.05.2025).
5. Gender Equality Index | 2024 | European Institute for Gender Equality. *European Institute for Gender Equality*. URL: https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2024 (date of access: 04.05.2025).
6. The Gender Equality Strategy 2020-2025. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en (date of access: 04.05.2025).
7. What is gender mainstreaming?. *Council of Europe*. URL: https://www.coe.int/en/web/genderequality/what-is-gender-mainstreaming (date of access: 04.05.2025).

УДК 327(4-191.2-11)Ю.Мєрошевський(091)

Тутов О.В.

студентII курсу спеціальності Політологія

Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника

ВПЛИВ ІДЕЙ Ю. МЄРОШЕВСЬКОГО НА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ

МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Анотація. *У статті проаналізовано розвиток східної політики Польщі крізь призму комплексу УЛБ Юліуша Мєрошевського. Висвітлено основні компоненти цієї концепції, її вплив на формування стратегічних пріоритетів Варшави у відносинах з Україною, Литвою та Білоруссю. Особливу увагу приділено еволюції польсько-українських відносин у період повномасштабної війни Росії проти України. Дослідження висвітлює, яким чином УЛБ-концепція трансформується у сучасному безпековому контексті та слугує підґрунтям для формування регіональної системи відносин в Центрально-Східній Європі.*

Ключові слова. *простір УЛБ, Юліуш Мєрошевський, східна політика Польщі, Україна, Литва, Білорусь, регіональне партнерство, співпраця, геополітика, безпека.*

Abstracts. *The article analyzes the development of Poland's eastern policy through the prism of Juliusz Meroszewski's ULB complex. The main components of this concept and its influence on the formation of Warsaw's strategic priorities in relations with Ukraine, Lithuania and Belarus are highlighted. Particular attention is paid to the evolution of Polish-Ukrainian relations during the period of Russia's full-scale war against Ukraine. The study highlights how the ULB concept is being transformed in the current security context and serves as a basis for the formation of a regional system of relations in Central and Eastern Europe.*

Key words. *the ULB space, Juliusz Meroszewski, Poland's eastern policy, Ukraine, Lithuania, Belarus, regional partnership, cooperation, geopolitics, security.*

В період після Другої світової війни, коли німецька окупація регіону Центрально-Східної Європи змінилась на радянську, роль поневолених країн в міжнародній політиці звелась до сателіта СРСР. Через це польська інтелектуальна і політична еміграція розпочала працювати над питанням відновлення незалежності Польщі і відривом її зі сфери російського впливу. Однією з головних тем цієї полеміки було питання формування нового геополітичного устрою ЦСЄ. В рамках цього особливо важливою була проблема східного напрямку політики польської держави. Новаторську ідею, на фоні інших, пропонував колектив еміграційного часопису «Культура». Сенс якої полягав у тому, що необхідно розвинути і закріпити співпрацю з народами регіону – саме це визначало б чи матиме незалежність Польща, і чи зрівняються геополітичні позиції країн простору з Росією.

Над розробкою цієї ідеї працював один з головних публіцистів польського видання Ю. Мєрошевський. В 60-70-х рр. XX ст. він сформував концепцію комплексу УЛБ. Основними її компонентами стали: визнання на самовизначення України, Литви та Білорусі; підтримка та зміцнення поневолених народів ЦСЄ; відмова від будь-якого імперіалізму і польського, і російського; дотримання принципу непорушності кордонів; міжнаціональне примирення.

Запропонований проєкт відзначився новизною поряд з такими історичними

доктринами, як «П'ястівська» та «Ягеллонська». Тому в 80-х рр. XX ст. вона набула популярності серед польської інтелігенції. Наслідком став новий погляд на країни простору УЛБ – їх почали розглядати, як природних союзників Польщі. Через це ідеї Ю. Мєрошевського вищий істеблішмент польської держави почав реалізовувати в східній політиці з 1989 року [16, с. 286].

Перші контакти з народами регіону, офіційною Варшавою, почались з реалізації політики «дворівневості». Так, вже у 1990 році К. Скубішевський зустрівся з А. Зленком у Києві та провів з ним переговори. Як наслідок була підписана «Декларація про принципи і основні напрямки польсько-українських відносин», за якою закріплялось взаємне визнання суверенності, відмова від територіальних претензій і зобов'язання сторін поважати права національних меншин [5**,** с. 88].

Після розпаду Радянського Союзу, та проголошенням незалежності України, 2 грудня 1991 року Польща стала першою у світі державою, котра її визнала. Потім 18 травня 1992 року країни підписали «Договір про добросусідство, дружні відносини і співпрацю». В цьому документі, а саме у статтях 2, 11, було закріплено непорушність кордонів, права національних меншин, а також наголошувалось на співпраці в сфері безпеки регіону [7]. Ці документи стали основними для відносин України та Польщі.

Період 1996-1997 року відзначився активізацією відносин між Україною та Польщею, що було спричинено початком президенства А. Кваснєвського, який прихильно ставився до окреслених ідей Ю. Мєрошевського [3, с. 265]. З цього часу українська держава посіла головне місце в східному напрямку зовнішньої політики Варшави. Наслідком цього стало:

- 25 червня 1996 р. укладення «Спільної декларації Президента України і Президента Республіки Польща», в якій офіційно закріпили рух зі зближення країн [11];
- 21 травня 1997 р. спільна заява президентів Л. Кучми та А. Кваснєвського «До порозуміння і примирення» приурочена до 50-ліття акції «Вісла» [5, с. 89]. Вона затвердила прагнення країн до примирення з метою покращення співпраці, стабільності та безпеки в регіоні ЦСЄ [12].

Ці події вивели відносини між двома державами на рівень стратегічного партнерства.

Стосовно Литви, та Білорусі, Польща діяла за схожим сценарієм. Варшава намагалась швидко налагодити співпрацю та розбудувати фундамент для подальших відносин. Завадою в реалізації цих цілей були історичні конфлікти в контексті питання кордонів, національних меншин, тощо.

Литва, оголосивши незалежність, обрала ідентичний з Польщею зовнішньополітичний рух на вступ до НАТО та ЄС. Через спільний інтерес країни мали сприятливе підґрунтя для формування міцної співпраці. Проте була присутня певна напруга, яка стосувалась:

– питання польської меншини, яку Вільнюс почав асимільовувати;
– бажання Литви вибачень за окупацію її територій у міжвоєнний період.

Тому, угоду про дружні відносини та співробітництво між Польщею та Литвою було підписано аж в 1994 році. Незважаючи на це, відносини держав набули характеру стратегічного партнерства, особливо після їхнього вступу до європейської спільноти [3, с. 293].

Зовсім відмінною виявилась ситуація з Білорусією, котра взяла протилежний вектор своєї зовнішньої політики, ніж попередньо окреслені країни. До 1996 року Польща намагалась активно розбудовувати дипломатичні зв'язки з офіційним Мінськом. Попри відсутність складного історичного підґрунтя, все ж виникали складності з двох наступних причин:
– страх білоруської сторони, щодо ополячення заходу держави;
– невдоволення місіонерською діяльністю католицької церкви Польщі.

Пізніше, після обрання президентом Білорусі А. Лукашенка, розпочався процес поглиблення авторитарних тенденцій та переорієнтації напряму зовнішньої політики на Росію. Внаслідок цього відносини між Варшавою та Мінськом почали погіршуватись. Згодом, зі вступом Польщі до НАТО, і підписанням Білорусією Союзного договору з російською державою, відбулось замороження діалогу між країнами [14, с. 113].

Станом на сьогодні польсько-білоруські відносини залишаються прохолодними, адже Мінськ зберігає статус сателіта Росії, що виявляється у таких факторах як:
– накопичення сирійських мігрантів на східному кордоні Польщі, в рамках гібридної війни Росії з Європою;
– залученість Білорусі до війни в Україні, та здійснення тиску на європейську спільноту, як приклад, ядерним шантажем.

Після вступу Республіки Польщі до НАТО (1999 р.) та ЄС (2004 р.), східна політика цієї держави почала реалізовуватись згідно з цілями європейської спільноти. В своїй же суті це було реалізацією власних інтересів, через формування зовнішньої політики Європейського Союзу стосовно сходу [2, с. 110]. 2002 року Польща розробила документ під назвою «Східна політика Європейського Союзу в перспективі його розширення за рахунок держав Центральної та Східної Європи – польська точка зору», який став основою для її нової східної політики [4, с. 12].

Продовжував реалізовувати заданий вектор польської східної політики після свого обрання президентом Республіки Польща Лех Качинський, який посилався на ідеї Ю. Мєрошевського в своїй зовнішньополітичній діяльності [22, с. 25]. Тому, вже 24 червня 2005 року, відбулось відкриття відновленого цвинтаря Орлят у Львові. В. Ющенко зазначив у своїй промові, що це «історична для всієї Європи подія – примирення України і Польщі» [15]. Важливою була і укладена домовленість, за якою 2004 рік став роком Польщі в Україні, а 2005 рік - роком України в Польщі [9; 24, с. 22–23].

В своїй розмові з Б. Осадчуком, в листопаді 2007 року, Л. Качинський описав відносини своєї держави з східними сусідами. Він сказав, що: «Ми є речником української справи в Європі, я сподіваюсь ним і залишимось (…) хоч і траплялись випадки, коли виникали труднощі, нам вдалось тісніше пов'язати стосунки з Литовською Республікою та з її президентом Адамкусом» [22**,** с. 27].

Пізніше, в 2008 році, тогочасні президенти України та Польщі підписали спільну декларацію про зміцнення та поглиблення співробітництва між країнами [23]. В цей же час Л. Качинський активно підтримував вступ української держави до НАТО [19].

Наступний президент польської держави Б. Коморовський здійснював схожу політику стосовно східних сусідів. Так, у жовтні 2013 року, в Кракові главами України та Польщі було підписано програму співробітництва на 2013-2015 рр. Цей документ визначив завдання, які були найбільш пріоритетними для держав, та затверджував розширення співробітництва у всіх сферах. Він також закріпив поглиблення співпраці української та польської сторони у євроінтеграційному напрямку, в контексті підготовки до саміту «Східного партнерства» [1].

Події Євромайдану та початок російського вторгнення на Донбасі, не змінило позиції польської сторони. Так, в 2015 році Б. Коморовський виступив у ВРУ, де заявив про підтримку українського народу, та проголосив, що правильний шлях в діалозі між країнами полягає у «взаємному прощенні і примиренні» [8].

Період з 2015 по 2019 рік, згідно досліджень Мацея Мроза, став згортанням моделі стратегічного партнерства між Польщею та Україною, яка була заснованою на примирливій політиці. В свою чергу почала формуватися нова концепція, що орієнтується на співпрацю в безпековій сфері [18, с. 68].

В цьому контексті особливо важливою подією для розвитку міждержавних відносин між країнами простору УЛБ, а саме Україною, Литвою та Польщею, стало створення Люблінського трикутника. Новосформований союз поглибив співробітництво країн у таких сферах як: політика, економіка, інфраструктура, безпека та культура. Було акцентовано на необхідності міжпарламентського діалогу в межах Парламентської асамблеї Україна-Польща-Литва. Проте, найбільша роль відводилась співпраці у безпековій сфері [10].

Період з 2022-2025 рр. характеризується значним поглибленням міждержавних відносин між Україною та Польщею. З початком повномасштабного вторгнення, посилились контакти усіх рівнів, минулі міжнаціональні конфлікти відійшли на задній план. Як заявив посол Польщі в Україні Б. Ціхоцький: «В цей час жодних питань не задавали, ми кинулись допомагати Україні» [20]. Перший рік повномасштабного вторгнення був названий дослідниками «медовим місяцем» в історії взаємовідносин двох народів [6, с. 149].

В 2023 році виникла напруга у діалозі між країнами, внаслідок зернової проблеми та відновлення конфлікту навколо історичної пам'яті. Проте, вже у 2024

році Польща змінила свою політику щодо України з «ідеалістично-історичної на більш прагматично-практичну», наслідком чого стало потепління у відносинах. Попри суперечності, інтереси країн збігаються, насамперед, у безпековій сфері, що зберігає підтримку українського народу офіційною Варшавою [6, с. 150].

Через це 8 липня 2024 року була укладена Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща. Вона розширює співпрацю країн у безпековій та оборонній сфері, та закріплює підтримку прагнення української держави до вступу в ЄС та НАТО [13].

Згодом, А. Дуда, виступаючи в Києві на честь 33 річниці Незалежності України, у своїй промові заявив : «Ми підтримуємо Україну і будемо її підтримувати (…) і ми будемо підтримувати Україну політично на її шляху до членства в Північноатлантичному альянсі – в НАТО, найбільшому оборонному альянсі світу – а також на її шляху до Європейського Союзу. (…) Я вірю, що ми будемо підтримувати один одного в майбутньому; Я вірю, що ми будемо добре працювати разом. Я хочу, щоб ви були впевнені, що завжди можете на нас покластися» [21].

15 січня 2025 року під час двосторонньої зустрічі президентів України та Польщі, обговорювались питання вступу України в НАТО та ЄС, стосовно чого А. Дуда запевнив у підтримці української держави. В ході діалогу було порушено і питання допомоги Україні у військовій сфері. Загалом, польський лідер вкотре запевнив українську сторону, що: «Польща завжди підтримуватиме українську справу на кожному форумі». Також, було обговорено і історично болючі теми для країн, в ході конференції президент польської держави наголосив, що їх «потрібно вирішувати конструктивно і спокійно.» [17].

Отже, концепція простору УЛБ Ю. Мєрошевського здійснила важливий вплив на формування системи міжнародних відносин Центрально-Східної Європи. Його ідеї зробили злам в парадигмі сприйняття східних сусідів Польщі, що допомогло зав’язати стратегічне партнерство на просторі з Литвою та Україною. Це, в свою чергу, значно визначило розвиток міжнародних процесів та відносин в регіоні.

Імплементація компонентів запропонованого комплексу публіцистом, відбувається в контексті східної політики польської держави, що вирішує проблеми міжнаціонального примирення та безпеки. Люблінський трикутник став важливою віхою в розбудові відносин між трьома країнами, та зміцнив систему безпеки простору. Загалом, реалізація концепту Ю. Мєрошевського допомогла, в якійсь мірі, зберегти Україну у проєвропейському векторі. А формування і розвиток відносин між цими двома слов’янськими народами, ускладнило для Росії повернення своєї сфери впливу.

Станом на сьогодні втілення ідей публіциста сприяє покращенню діалогу між Україною та Польщею, двох основних держав для безпеки в регіоні. В свою чергу, поступовий рух до вирішення історичних конфліктів знижує внутрішню напругу на просторі, і сприяє зміцненню вибудованої системи відносин в Центрально-Східній

Європі.

Список використаних джерел:

1.Ананьевский А. Україна і Польща підписали програму співробітництва на 2013-2015 роки. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. URL: https://zn.ua/ukr/POLITICS/ukrayina-i-polscha-pidpisali-programu-spivrobitnictva-na-2013-2015-roki-129690_.html (дата звернення: 26.01.2025).

2. Близняк О. А. Східний напрям європейської політики сусідства: польські ініціативи. *Політичне життя*. 2018. № 2. С. 109–117.

3. Буглай Н. М. Формування зовнішньополітичної стратегії та реалізація пріоритетних напрямів зовнішньої політики Республіки Польща (1995-2005 рр.) : дис. … д-ра іст. наук : 07.00.02. Київ, 2018. 493 с.

4. Гевко В. Р. Україна і Польща: особливості розвитку двосторонніх відносин (1991–2004 рр.) : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.01. Чернівці, 2005. 20 с.

5. Геник М. А. Проблеми міжнаціонального примирення у діяльності президентів України й Польщі. *Вісник Прикарпатського університету. Історія.* 2008. № 14. С. 87–92.

6. Демчишак Р. Б. Польсько-українські відносини у період повномасштабної фази російсько-української війни: безпековий аспект. *Politicus*. 2024. № 5. С. 147–153.

7. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво : Договір Україна від 18.05.1992 : станом на 17 верес. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text (дата звернення: 26.01.2025).

8. Історичний виступ президента Польщі Коморовського у ВР. Повний текст. *Європейська правда*. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/04/9/7032765/ (дата звернення: 26.01.2025).

9. Про проведення Року Республіки Польща в Україні : Указ Президента України від 27.01.2025 № 100/2004. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1002004-1465 (дата звернення: 26.01.2025).

10. Спільна декларація міністрів закордонних справ України, Республіки Польща та Литовської Республіки щодо заснування Люблінського трикутника : від 28.07.2020. URL: https://mfa.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-ministriv-zakordonnih-sprav-ukrayini-respubliki-polshcha-ta-litovskoyi-respubliki-shchodo-zasnuvannya-lyublinskogo-trikutnika.

11. Спільна декларація Президента України і Президента Республіки Польща : Декларація Респ. Польща від 25.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_088#Text (дата звернення: 26.01.2025).

12. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща "До порозуміння і єднання" : Заява Президента України від 21.05.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text (дата звернення:

26.01.2025).
13. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща : від 08.07.2024. URL: https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009 (дата звернення: 27.01.2025).
14. Шевченко А. Н. Становление польско-белорусских отношений в 1990-е годы. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*. 2015. Т. 20, № 1 (22). С. 109–115.
15. Ющенко і Кваснєвський відкрили меморіал воїнам УГА і Цвинтар орлят у Львові. *Корреспондент.net*. URL: https://ua.korrespondent.net/ukraine/258191-yushchenko-i-kvasnevskij-vidkrili-memorial-voyinam-uga-i-cvintar-orlyat-u-lvovi (дата звернення: 26.01.2025).
16. Яковлева І. В. Генеза формування концептуальних засад східного напрямку зовнішньої політики республіки Польща. *Актуальні проблеми політики*. 2013. № 48. С. 284–289.
17. Konferencja Prezydenta RP po spotkaniu z Prezydentem Ukrainy. *Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/konferencja-prezydenta-rp-po-spotkaniu-z-prezydentem-ukrainy,96134 (data dostępu: 27.01.2025).
18. Maciej M. Od partnerstwa strategicznego do ograniczonej kooperacji. Relacje polsko-ukraiēskie 2015–2019. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2020. № 48. С. 65–70.
19. Nato must embrace Ukraine and Georgia. *Financial Times*. URL: https://www.ft.com/content/bff0fd5e-fe57-11dc-9e04-000077b07658 (date of access: 26.01.2025).
20. Pikulicka-Wilczewska A. ‘Realist turn’: Polish support for Ukraine shifts as war enters third year. *Al Jazeera*. URL: https://www.aljazeera.com/news/2024/2/23/no-collapse-of-polish-ukrainian-relations-after-two-years-of-russias-war (date of access: 26.01.2025).
21. Prezydent RP: Jesteśmy dziś w Kijowie, by pokazać, że Ukraina nie jest sama. *Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/prezydent-rp-konferencja-kijow,90445.
22. Tomaszewski P. Central and Eastern Europe and the Southern Caucasus in the geopolitical concepts of President Lech Kaczyński 2005-2010. *Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”,*. 2021. Vol. 11, № 1. p. 22–35.
23. We must act together. *The official website of the President of the Republic of Poland*. URL: https://www.president.pl/archive/news-archive-2000-2010/news-2008/we-must-act-together,37355 (date of access: 26.01.2025). (53)
24. Wystąpienie Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego na uroczystej inauguracji Roku Ukrainy w Polsce. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 2005. 1 stycznia. S. 22–23.

УДК 321:316.3 (477)

Тюріна О. М.

Доцент кафедри міжнародних відносин

Міжрегіональної академії управління персоналом

Кандидатка політичних наук, доцентка

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВІДНОСИНАХ МІЖ АЗЕРБАЙДЖАНОМ ТА ВІРМЕНІЄЮ.

Авторка аналізує основні напрямки взаємовідносин між Азербайджаном та Вірменією на сучасному етапі. Комплексне дослідження нових тенденцій у відносинах між Азербайджаном та Вірменією має важливе значення не лише для розуміння трансформації двосторонніх відносин, а й для напрацювання ефективних моделей врегулювання затяжних конфліктів у контексті зміни світового безпекового порядку. Особливої уваги потребує вивчення чинників, що сприяють ескалації чи деескалації конфлікту, ролі третіх держав, специфіки гуманітарної ситуації та потенціалу для регіонального примирення.

Мета: *Робота спрямована на аналіз розвитку та сучасного стану відносин між Азербайджаном та Вірменіє.. Формування та трансформація взаємовідносин в XXI столітті в умовах територіального азербайджано-вірменського конфлікту та участі міжнародного співтоваритсва.*

Методи: *В рамках данної наукової статті використовувались такі загальнонаукові методи дослідження як аналіз та синтез, історичний метод. Велика увага приділена компаративному та системному підходу, абстрактно-логічний та діалектичний методи наукового пізнання, а також метод наукової абстракції використано у дослідженні для формування теоретичних узагальнень, уточнення понятійного апарату, формулювання висновків.*

Результати дослідження: *Військова перемога Азербайджану радикально змінила баланс сил у регіоні, продемонструвавши перевагу силового сценарію над дипломатичним. Туреччина посилила свою присутність, Росія зберегла вплив через миротворчу місію, однак втрачає статус монопольного арбітра. Вірменія почала переорієнтацію на західний напрямок, зокрема поглиблюючи співпрацю з ЄС і США, однак стикається з внутрішньополітичними та економічними труднощами.*

Зроблено висновок, що стійке врегулювання можливе лише за умови посилення ролі міжнародних організацій, визнання гуманітарних наслідків конфлікту та забезпечення прав національних меншин у постконфліктному періоді.

Ключові слова: *політичні процеси, військово-політичне протистояння, азербайджано-вірменські відносини, військова поразка, військова дипломатія, фінансово-економічні відносини.*

Вступ. Починаючи з XIX століття, внаслідок імперських рішень, зокрема політики переселення вірмен з Персії та Османської імперії в Закавказзя, починає формуватись основа майбутнього конфлікту, який набув етнополітичного, а згодом і релігійно-культурного забарвлення. Релігія, за оцінками таких дослідників, як С. Хантінгтон, виступає дедалі більш вагомим чинником мобілізації мас, особливо в умовах зниження глобального протистояння та актуалізації цивілізаційних відмінностей у постбіполярному світі. Вона стає символом глибших соціально-економічних, політичних чи національних суперечностей, які часто лише маскуються релігійними гаслами.

Пострадянський період засвідчив новий виток ескалації конфлікту в Нагірному Карабасі. Військове протистояння, що розгорнулося з кінця 1980-х років і періодично спалахувало з новою силою, набуло гібридного характеру: зовнішнє втручання, вплив міжнародних організацій, підтримка діаспор, а також тіньові економічні механізми, що підживлювали протистояння, суттєво ускладнили процес мирного врегулювання. Незважаючи на десятиліття міжнародного посередництва, зокрема у форматі Мінської групи ОБСЄ, сталого миру досягти не вдалося.

Останні події, насамперед Друга карабаська війна 2020 року, радикально змінили розстановку сил у регіоні. Перемога Азербайджану та подальше перегрупування політичних і військових союзів створили нову геополітичну реальність, у якій питання статусу Карабаху, прав етнічних меншин, а також дій зовнішніх акторів (Туреччини, росії, Ірану) знову постають у центрі міжнародного порядку денного. З одного боку, з’явились нові можливості для встановлення стабільності, з іншого – ризики поновлення збройної фази залишаються високими.

Мета і завдання дослідження. комплексний аналіз еволюції вірмено-азербайджанських відносин, з акцентом на новітні тенденції, що проявилися після

війни 2020 року, а також оцінка ролі ключових міжнародних організацій у процесі врегулювання конфлікту.

Аналіз досліджень і публікації виступили статистичні матеріали провідних міжнародних науково-дослідних інститутів, дослідницьких центрів та їх офіційні сайти, періодичні наукові видання, матеріали вітчизняних і зарубіжних дослідників, періодичні видання, інформаційна мережа Інтернет, а також власні результати та результати розрахунків. досліджень.

Виклад основного матеріалу. Військово-політичне протистояння між Вірменією та Азербайджаном у 2020 році, яке отримало назву Другої карабаської війни, істотно змінило розстановку сил у Південному Кавказі. Перемога Азербайджану у цьому збройному конфлікті стала результатом низки чинників, серед яких ключову роль відіграли військово-технічна перевага, ефективна модернізація збройних сил, а також підтримка стратегічних партнерів, зокрема Туреччини.

Згідно з офіційними повідомленнями, внаслідок військової кампанії Азербайджан повернув контроль над п’ятьма містами, понад 240 селами, повністю відновив суверенітет над азербайджансько-іранським державним кордоном та забезпечив сухопутний доступ до Нахічеванської Автономної Республіки. Дані досягнення стали не лише територіальними перемогами, а й знаковими елементами геополітичного реваншу Баку за десятиліття невирішеного статусу Нагірного Карабаху [4].

Однак ціна перемоги виявилася надзвичайно високою. За офіційними заявами обох сторін, унаслідок бойових дій загинуло понад 6 тисяч людей, хоча низка незалежних джерел стверджує, що реальна кількість жертв перевищує 12 тисяч осіб, включаючи як військових, так і цивільне населення. Такий масштаб втрат засвідчує не лише інтенсивність збройного протистояння, а й глибоку гуманітарну кризу, що його супроводжувала [4].

Підписання тристоронньої мирної угоди 9 листопада 2020 року між Вірменією, Азербайджаном та Російською Федерацією, стало кульмінацією конфлікту, але спричинило гостру політичну турбулентність в Єревані. Широкі масові протести, що вибухнули в столиці Вірменії, були спрямовані проти визнання

поразки та підписання документа, який значна частина вірменського суспільства розцінювала як акт національного приниження та капітуляції. Політична криза, що виникла внаслідок цього, вказує на глибоку травматизацію суспільної свідомості та дисфункціональність елітного консенсусу в питаннях зовнішньої та оборонної політики [5].

Важливим міжнародним аспектом конфлікту стало розгортання миротворчого контингенту російської федерації в зоні конфлікту, що засвідчує повернення Москви до ролі ключового арбітра в регіоні, хоча фактично її вплив поступово витісняється активною участю Туреччини, яка не лише підтримала Азербайджан, але й продемонструвала нову регіональну амбіцію [4]. Участь росії у врегулюванні конфлікту також засвідчує зміну формату впливу: від безпосередньої підтримки однієї зі сторін до нав'язування обмеженої, але примусової стабілізації.

Отже, наслідки Другої карабаської війни виходять далеко за межі військового тріумфу чи поразки. Вони є маркером нової фази трансформації безпекової архітектури Південного Кавказу, де національні держави вимушені адаптуватися до нових викликів: від геостратегічного балансування між Росією, Туреччиною та Заходом – до внутрішньої політичної стабільності та перегляду ідентичнісних наративів. Перемога Азербайджану – це не лише відновлення контролю над територіями, але й формування нового зовнішньополітичного самовизначення країни.

В умовах затяжного збройного протистояння між Вірменією та Азербайджаном події осені 2020 року стали черговим доказом нестабільності так званого “режиму тиші”. Зокрема, 12 грудня 2020 року знову було зафіксовано порушення цього режиму обома сторонами конфлікту, що зумовило чергове загострення. Вже наступного дня азербайджанська сторона заявила про початок антитерористичної операції у відповідь на, як було вказано офіційно, вірменські провокації. Варто зазначити, що 27 вересня 2020 року, відповідно до заяв офіційного Баку, Збройні сили Республіки Вірменія вчинили грубе порушення норм міжнародного гуманітарного права, розпочавши артилерійський обстріл населених пунктів та військових об’єктів на території Азербайджану з використанням, зокрема,

важкої зброї. Внаслідок цього загинули як цивільні особи, так і військовослужбовці, що стало каталізатором для масштабної контратаки з боку збройних сил Азербайджанської Республіки [1]. Такі дії були офіційно окреслені як операція із забезпечення національної безпеки, спрямована на ліквідацію реальної та потенційної загрози з боку супротивника.

Згідно з положеннями військової доктрини Республіки Азербайджан, яка була оновлена відповідно до змін у геополітичній ситуації у регіоні, застосування сили розглядається як легітимна форма самозахисту держави у разі відмови Вірменії від деокупації територій, що перебували під її контролем ще з часів Першої Карабаської війни [2]. Варто нагадати, що внаслідок воєнних дій 1991-1994 років Вірменія встановила фактичний контроль не лише над територією Нагірного Карабаху, а й над сімома суміжними районами Азербайджану, які були проголошені нею так званою “буферною зоною”.

Питання відновлення територіальної цілісності Азербайджану постійно залишалося ключовим у зовнішньополітичному дискурсі цієї держави. Згідно з нормами міжнародного права, включно з резолюціями Ради Безпеки ООН № 822, 853, 874 та 884, території, що перебували під окупацією, визнавалися невід’ємною частиною Азербайджану [3]. Відповідно, дії офіційного Баку щодо повернення контролю над ними розглядалися як реалізація права на самозахист, гарантованого Статутом ООН (ст. 51).

Показовим є також той факт, що після відновлення бойових дій у 2020 році негайно було проведено засідання Ради Безпеки Азербайджанської Республіки під головуванням президента І. Алієва, в ході якого були сформульовані конкретні завдання щодо відповіді на зовнішню агресію, мобілізації ресурсів та інформаційної протидії [2].

Історичний контекст конфлікту засвідчує, що Першу Карабаську війну Вірменія фактично виграла, що дозволило їй встановити контроль над територією Карабаху та низкою суміжних районів, що належали Азербайджану до початку збройного протистояння [1]. Така ситуація закріпилася завдяки не лише військовій перевазі, але й політичній підтримці з боку Російської Федерації, яка, за численними даними, дислокувала свої військові частини на території Вірменії, а також

здійснювала вплив на політичне керівництво країни. У свою чергу, Азербайджан залишався під управлінням політичної еліти, сформованої ще за часів СРСР, представленої родиною Алієвих, яка зберігала спадкоємність влади та контроль над внутрішньою й зовнішньою політикою.

З власної позиції важливо підкреслити, що дане загострення конфлікту слід розглядати не як ізольовану подію, а як чергову фазу глибоко вкоріненого геополітичного, етнополітичного та ідеологічного протистояння, яке триває вже понад століття. З огляду на структурну глибину конфлікту, вирішення питання про статус Карабаху та гарантії безпеки обох народів неможливе без комплексного перегляду регіонального безпекового порядку та переформатування дипломатичних форматів участі третіх сторін, зокрема Росії, Туреччини та західних країн.

У даному контексті активізація бойових дій у 2020 році виступає не лише реакцією на окрему провокацію, а й виявом системної кризи врегулювання, що виявилася нездатною гарантувати довготривалу стабільність.

У 2014 році російська федерація активно експлуатувала дипломатичні формати та інструменти врегулювання конфліктів як інструмент гібридного впливу. Зокрема, було ініційовано створення імітаційного переговорного процесу щодо подій на сході України, оформленого у вигляді так званих Мінських домовленостей. Водночас на міжнародній арені набрала чинності нова структура переговорів – нормандський формат, до якого було залучено провідних європейських посередників, зокрема Німеччину та Францію. Паралельно із цим Росія просувала власні напрацювання, зокрема “формулу Штайнмаєра”, яка за змістом і структурою нагадувала елементи Мадридських принципів – підходу, який застосовувався для врегулювання конфлікту довкола Нагірного Карабаху. Такі інструменти, як надання територіям особливого статусу чи введення моніторингових місій, москва системно використовувала з метою маніпуляції міжнародною спільнотою, прикриваючи фактичну ескалацію конфліктів і підрив суверенітету країн-сусідів [6].

У випадку з Вірменією ситуація до 2018 року залишалася порівняно стабільною, з огляду на лояльність вірменської політичної еліти до Кремля. російська федерація фактично контролювала значну частину економічних потоків через доступ до природних ресурсів Нагірного Карабаху, тоді як вірменський бізнес

отримував преференції в москві. Така модель симбіозу будувалася на взаємній вигоді та відсутності політичних претензій до характеру управління. Проте ситуація змінилася після Оксамитової революції 2018 року, результатом якої стало обрання на посаду прем'єр-міністра Н. Пашиняна – фігури, яка сприймалася в Москві як "чужа", насамперед через демократичний характер приходу до влади й прагнення до суверенного курсу [6].

Для російської політичної системи, яка тяжіє до авторитаризму, демократично легітимізовані уряди в пострадянському просторі сприймаються як загроза впливу. У цьому контексті невдача Пашиняна встановити продуктивний діалог із Кремлем мала системні наслідки: Росія не лише втратила вплив на Єреван, а й розпочала приховану політичну та економічну дестабілізацію ситуації у Вірменії. Варто зауважити, що на певному етапі переговорів між Вірменією та Азербайджаном було досягнуто передумов для потенційного компромісу, однак деструктивна позиція Москви знову зірвала процес врегулювання.

У відповідь на це Вірменія почала поступово дистанціюватися від росії. Уряд Пашиняна ініціював кримінальні провадження проти дочірньої структури Російської залізниці та публічно заговорив про ймовірність виведення російської військової бази з території країни. Крім того, було заарештовано проросійського політика Г. Царукяна – лідера партії "Квітуча Вірменія", яка раніше тісно співпрацювала з "Єдиною росією" [5]. Такі кроки стали маркерами глибоких трансформацій у зовнішньополітичному курсі Єревана, який шукав нових партнерів без надмірної залежності від москви.

У той час Азербайджан проводив системну модернізацію своїх збройних сил. Протягом останніх двох десятиліть держава активно інвестувала у військову сферу, закуповувала сучасну техніку та удосконалювала інфраструктуру безпеки. Паралельно зміцнювалася стратегічна співпраця з Туреччиною, яка трансформувалася у потужний економіко-оборонний альянс. Туреччина, що на той момент уже утвердилася як регіональна держава зі значним військовим потенціалом, забезпечила Баку важливу підтримку у сфері безпеки.

На противагу цьому Вірменія не змогла модернізувати свої оборонні спроможності через збереження залежності від російських структур. Як слушно

зазначив Пашинян, “залежність Вірменії у сфері безпеки від росії була стратегічною помилкою”. Ця помилка виявилася фатальною у 2020 році під час Другої карабаської війни, коли Азербайджан здобув рішучу військову перевагу та повернув контроль над значною частиною спірних територій.

У підсумку, аналіз цих подій свідчить про те, що авторитарна зовнішня політика Росії базується на інструментах формального переговорного процесу, що мають скоріше маніпулятивний, ніж конструктивний характер. Підтримка проросійських режимів і ігнорування суверенних демократичних виборів у пострадянських країнах є стратегією стримування демократичних змін, яка, однак, втрачає ефективність у сучасних геополітичних реаліях.

Отже, Друга карабаська війна 2020 року стала не лише черговим витком збройного конфлікту між Вірменією та Азербайджаном, а й важливим етапом у трансформації регіонального безпекового середовища. Перемога Азербайджану стала результатом довготривалої військової модернізації, тісного стратегічного альянсу з Туреччиною та ефективної зовнішньополітичної мобілізації. Водночас поразка Вірменії виявила глибокі структурні проблеми, пов’язані з надмірною залежністю від Російської Федерації, яка, замість реальної підтримки, намагалася утвердити власну роль арбітра шляхом маніпулятивного контролю над дипломатичними інструментами врегулювання.

Війна засвідчила неефективність попередніх форматів мирного діалогу, сформованих за участю Росії, зокрема, Мадридських принципів і тристоронніх угод, що дозволяли Москві зберігати статус-кво, вигідне лише їй. Відхід Вірменії від проросійської зовнішньої політики після 2018 року викликав очевидне охолодження вірмено-російських відносин, що суттєво знизило її обороноздатність у момент кризи.

У глобальному контексті, наслідки конфлікту засвідчили переорієнтацію геополітичних векторів Південного Кавказу, де зростає вплив Туреччини та зменшується стратегічна присутність Росії. Таким чином, Друга карабаська війна стала каталізатором нової епохи регіонального балансування, в якій національні держави змушені переглядати свої моделі безпеки, політичної ідентичності та міжнародних партнерств.

Список використаних джерел:

1. Кошельник В. Е. (2023). Вірмено-азербайджанський конфлікт: хронологія подій та політичний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Питання політології".* Вип. 44. С. 61-65.

2. Крамаренко Д. (2024). Чий Нагірний Карабах? Як закінчився конфлікт між Вірменією та Азербайджаном завдовжки 30 років. РБК-Україна. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/chiy-nagirniy-karabah-k-zakinchivsya-konflikt-1704032274.html

3. Перспективи врегулювання вірмено-азербайджанського конфлікту. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/perspektyvy-vrehulyuvannya-virmeno-azerbaydzhanskoho-konfliktu

4. Dumoulin, M., & Gressel, G. (2023). The war of opportunity: How Azerbaijan's offensive against Nagorno-Karabakh is shifting the geopolitics of the South Caucasus. European Council on Foreign Relations. URL: https://ecfr.eu/article/the-war-of-opportunity-how-azerbaijans-offensive-against-nagorno-karabakh-is-shifting-the-geopolitics-of-the-south-caucasus/

5. Зміни тенденцій у зовнішній політиці Вірменії. Аналітична записка. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2024. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zminy-tendentsiy-u-zovnishniy-politytsi-virmeniyi

6. Дорофтей, А. Д. Політика РФ щодо «заморожених конфліктів» на теренах пострадянського простору : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Факультет історії, політології та міжнародних відносин. 2022. 112 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9297/22%2034.pdf

REFERENCES

Tiurina Olena

NEW TRENDS IN RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND ARMENIA.

The author analyzes the main directions of relations between Azerbaijan and Armenia at the present stage. A comprehensive study of new trends in relations between

Azerbaijan and Armenia is important not only for understanding the transformation of bilateral relations, but also for developing effective models for resolving protracted conflicts in the context of changing global security order. Particular attention should be paid to studying the factors contributing to the escalation or de-escalation of the conflict, the role of third states, the specifics of the humanitarian situation, and the potential for regional reconciliation.

Objective: The paper aims to analyze the development and current state of relations between Azerbaijan and Armenia. The formation and transformation of relations in the XXI century in the context of the territorial Azerbaijani-Armenian conflict and the participation of the international community.

Methods: This scientific article uses such general scientific research methods as analysis and synthesis, historical method. Much attention is paid to the comparative and systematic approach, abstract-logical and dialectical methods of scientific cognition, as well as the method of scientific abstraction are used in the study to formulate theoretical generalizations, clarify the conceptual apparatus, and formulate conclusions.

Results of the study: Azerbaijan's military victory has radically changed the balance of power in the region, demonstrating the superiority of the military scenario over the diplomatic one. Turkey has increased its presence, Russia has retained influence through its peacekeeping mission, but is losing its status as a monopoly arbiter. Armenia has begun to reorient towards the West, in particular by deepening cooperation with the EU and the US, but is facing internal political and economic difficulties. It is concluded that a sustainable settlement is possible only if the role of international organizations is strengthened, the humanitarian consequences of the conflict are recognized, and the rights of national minorities in the post-conflict period are ensured.

Keywords: political processes, military-political confrontation, Azerbaijani-Armenian relations, military defeat, military diplomacy, financial and economic relations.

UDC 327

Myshchenko Valerii
PhD student,
Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine

POLYCENTRISM AND INSTABILITY: THE EVOLUTION OF INTERNATIONAL RELATIONS IN THE 21ST CENTURY

In the 21st century, the international system is undergoing profound transformation. The dominance of a single center of power is being replaced by a new polycentric order, in which the influence of regional states — with their own ambitions, economic capabilities, and military-political tools — is steadily growing. This shift is accompanied by increasing instability, the proliferation of local conflicts, and the emergence of new types of threats that are difficult to manage through traditional mechanisms of global regulation. The End of a Unipolar World: The decline of the United States as the sole global leader has led to the emergence of new centers of power — China, the European Union, Russia, and the countries of the Global South. At the same time, we observe the erosion of traditional Western institutions that previously served as pillars of global stability (such as NATO, the UN, and the OSCE).

The Growing Role of Regional Actors:

China is steadily expanding its economic and military-political influence, reshaping the balance of power in the Asia-Pacific region. India actively balances between the Western world and the Global South, positioning itself as an independent power center. Turkey and Iran exemplify regional revisionism and the pursuit of autonomous foreign policy, strengthening their roles in the Mediterranean, the Caucasus, and the Middle East.

New Hybrid Threats:

The modern international environment is marked by the widespread use of hybrid tools of influence. Large-scale cyberattacks have become a feature of inter-state confrontation. Information warfare has evolved into a central instrument of destabilization, exploiting fake news, manipulation, and foreign interference in elections. Energy blackmail — especially from Russia — has become an effective method of pressuring EU countries.

Chronic Conflicts Undermining Stability:

A number of ongoing conflicts continue to be persistent sources of regional tension. Syria and Yemen remain zones of proxy confrontation involving global and regional powers. Ukraine has become the epicenter of a full-scale war in Europe, fundamentally altering the post–World War II security architecture. Taiwan remains a potential flashpoint of global escalation between China and the United States.

Crisis of International Law and Global Institutions:

The United Nations increasingly demonstrates its limitations in addressing acts of aggression and violations of sovereignty. The absence of effective mechanisms to hold aggressors accountable creates dangerous precedents. There is a growing trend toward the emergence of parallel structures - “coalitions of the willing” — that operate outside the framework of established international law.

Conclusion:

The current international system is in a state of deep transformation. Polycentrism, as a key feature of the modern global order, does not in itself ensure stability unless accompanied by effective mechanisms of cooperation, consensus, and accountability. Therefore, the task of reforming international institutions, strengthening legal frameworks, and seeking new forms of multilateral dialogue and collective security remains highly relevant.

Розділ VI
Російсько-українська війна: передумови, причини та хід війни, наслідки для України, країн Центрально-Східної Європи та світу

УДК 321.01:343.4

Борецький О. І.
аспірант кафедри політичних наук,
факультету історії, політології і міжнародних відносин
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: МАСШТАБИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

У сучасних умовах воєнного стану та збройної агресії рф проти України проблематика колабораціонізму набула особливої важливості та чутливості, вимагаючи як глибокого осмислення, так і обережного правового врегулювання. На тлі повномасштабного вторгнення російської федерації проти України, прояви колабораціонізму мають серйозний вплив на безпеку держави, її стабільність і збереження територіальної цілісності. Аналіз цього явища повинен включати не лише криміналізацію окремих дій, але й урахування ширшого соціально-політичного контексту, в якому вони відбуваються. Після анексії Криму та окупації частини Донецької й Луганської областей у 2014 році проблема колабораціонізму в Україні стала особливо гострою. Попри наявні факти такої діяльності, тоді не існувало належного правового механізму для їх регулювання, оскільки саме поняття "колабораціонізм" було вперше закріплене в українському законодавстві лише у 2019 році із прийняттям Верховною Радою законопроєкту № 7186. Цим актом були внесені зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою уточнення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів у справах про злочини проти національної та громадської безпеки. Остаточно ж закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» був ухвалений 26 квітня 2022 року – через два місяці після початку повномасштабного вторгнення росії.

У період війни колабораціонізм в Україні став серйозною проблемою, про що свідчать дані: до серпня 2024 року було відкрито близько 8500 кримінальних

проваджень за колаборaційну діяльність відповідно до статті 111-1 та близько 1500 проваджень за сприяння державі-агресору за статтею 111-2 Кримінального кодексу України [1, 2]. Ці цифри демонструють масштаб поширення колаборaціонізму на тлі повномасштабної агресії росії проти України, а також відображають серйозний вплив цієї проблеми на правову систему та суспільні процеси в державі.

Однією з головних складностей у правовій оцінці колаборaціонізму є нечіткість критеріїв, які б дозволяли ефективно відокремлювати осіб, що свідомо співпрацюють із ворогом, від тих, хто діяв під примусом або був змушений пристосовуватися до умов окупації. Нерідко судова практика не враховує фактор примусу або обмежені можливості таких осіб, що призводить до надмірної криміналізації та створює додаткове навантаження на судову систему.

Для вдосконалення правового врегулювання у сфері боротьби з колаборaціонізмом необхідно розробити чіткіші законодавчі положення, які б відповідали міжнародним стандартам і дозволяли більш точно визначати межі колаборaційної діяльності. Також важливо впровадити механізми, що забезпечували б розмежування між реальними колаборантами та цивільним населенням, яке змушене виживати в умовах окупації, і вносити відповідні зміни до законодавства задля забезпечення справедливого та ефективного здійснення правосуддя.

Список використаних джерел:

1. В Україні уже понад 8 тисяч справ про колаборaціонізм: що з ними не так? Переказуємо звіт правозахисників. Грати, 2024. URL: https://zmina.ua/media/v-ukrayini-uzhe-ponad-8-tysyach-sprav-pro-kolaboraczionizm-shho-z-nymy-ne-tak-perekazuyemo-zvit-pravozahysnykiv/

2. Михайлов Д. Законодавство про колаборaціонізм не відповідає міжнародному гуманітарному праву. Суспільне Новини, 2022. URL: https://suspilne.media/802683-zakonodavstvo-pro-kolaboracionizm-ne-vidpovidae-miznarodnomu-gumanitarnomu-pravu-zmina/

УДК 355.01:316.776.23]32.0195(=161.1)

Зелик І.В.

аспірант факультету історії,
політології та міжнародних відносин,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ІДЕОЛОГІЯ «РУССКОГО МИРА» ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Ідеологія «русского мира», яка своїм корінням сягає середньовічної доктрини «Москва – Третій Рим», стала концептуальним, релігійним та політичним виправданням загарбницьких дій РФ проти України, які активно розпочалися ще у 2014 році та у 2022 році переросли у повномасштабне військове вторгнення.

Ця світоглядна парадигма, в якій перебуває вся політична, військова, релігійна та культурна верхівка РФ, є своєрідним синтезом тоталітарної комуністичної ідеології, шовінізму, імперіалізму та агресивного російського православ'я, якому характерне повне підпорядкування та навіть злиття із державним апаратом.

Суть ідеології «русского мира» полягає в існуванні російської сфери впливу або окремого російського культурно-цивілізаційного простору, якому надається сакрального та екзистенційного значення і часто іменують як «Святая Русь». До цього простору московські імперіалісти відносять, окрім самих росіян, також українців, білорусів та російськомовне населення по всьому світу. Політичним центром, який визначає всі вектори розвитку «русского мира» є Москва, окрім того, важливими стовпами на яких тримається ця ідеологія є російська мова, російська культура та російська православна церква на чолі з патріархом [2].

З погляду прихильників ідеології «русского мира», українців як окремої нації зі своєю історією, культурою, самоідентифікацією та правом на державність не існує, і насправді вони являються частиною «великого російського народу», а розпад СРСР та здобуття у 1991 році Україною незалежності вважається великою історичною та геополітичною помилкою, яку слід за будь-яку ціну виправити.

Про це, зокрема, згадував очільник РФ Владімір Путін у свої статті під назвою «Про історичну єдність росіян та українців», яка вийшла у 2021 році і була свого роду декларацією Кремля щодо початку активної фази по знищенню Української державності шляхом повномасштабної війни. «Росіяни та українці – один народ, єдине ціле. Ці слова – не данина якійсь кон'юнктурі, це моє переконання», – зазначає у статті Путін [3].

Концепція «русского мира» активно застосовується у виправданні повномасштабного військового вторгнення та є елементом широкої інформаційної війни проти України. Як уже згадувалося, одним із стовпів цієї ідеології є російська мова, значне поширення якої на південно-східних теренах України, що спричинене свідомою імперською політикою Росії (голодомори та репресії українців, заборони на використання української мови та тотальна русифікація) створює ідеальне підґрунтя для поширення наративів про приналежність українців до так званого «русского мира» [4]. І хоча, з початком повномасштабного вторгнення велика частина українців, які розмовляли російською мовою, усвідомили важливість відновлення історичної справедливості та повернення до української мови, аргумент значного поширення російською мови на території України активно використовується кремлівськими пропагандистами з метою виправдання війни.

Міфічна загроза російській мові в Україні, яку змальовувала російська політична верхівка та її прислужники, в тому числі і пропутінські українські політики, до повномасштабної війни використовувалася як важливий інструмент внутрішньої дестабілізації та розколу всередині українського суспільства з метою встановити в Україні маріонеткову владу.

Важливою складовою ідеології «русского мира», її сакральною місією являється протистояння зовнішньому ворогу – так званому «колективному Заходу», який, начебто, намагається розвалити Росію та приректи її на злидні [1].

Наявність «цивілізаційної ворожості» в кремлівській ідеології «русского мира» виконує декілька функцій: по-перше вона повинна створювати у росіян постійне відчуття небезпеки, що сприяє згуртуванню навколо політичної влади та її

лідера в особі Владіміра Путіна. По-друге, цей наратив активно застосовується в інформаційній війні проти нашої держави, переконуючи українців, що вони є інструментом країн заходу, які цинічно їх використовують з метою послаблення та розвалу Росії, і саме їхньою агресивною політикою було спровоковане російське військове вторгнення. Такі тези активно поширюються і на зовнішню аудиторію, особливо - мешканців країн Глобального Півдня.

Отже, ідеологія «русского мира» виступає ключовим пропагандистським механізмом Російської Федерації у веденні інформаційної війни проти України. Вона ґрунтується на історичних міфах, імперських наративах і релігійно-культурних догмах, які обґрунтовують право Москви на панування над народами, що раніше входили до орбіти Російської імперії та СРСР. Центральним елементом цієї доктрини є заперечення існування українців як окремої нації та делегітимація української державності, що виправдовується потребою «відновити історичну справедливість» і «захистити» російськомовне населення.

Через поширення російської мови, культури та діяльність РПЦ ідеологія «русского мира» створює інформаційне тло для вторгнення, внутрішньої дестабілізації України та спроб дискредитації її міжнародних союзників. Водночас міф про ворожість колективного Заходу слугує для консолідації російського суспільства навколо режиму Путіна, формування образу зовнішнього ворога та обґрунтування агресивної політики РФ не лише щодо України, а й щодо всього демократичного світу. Таким чином, «русский мир» не лише легітимізує війну проти України, але й є складовою ширшої стратегії Росії з відновлення імперського впливу через руйнування міжнародного порядку.

Список використаних джерел

1. Бульвінський А. Російський цивілізаційний простір: доктринальне світобачення. Historia localis. Historia globalis. Студії на пошану Андрія Кудряченка. 2024.
2. Левчук К. Трансформація доктрини «Третього Риму» в ідеологію «русского мира». Вісник науки та освіти. 2023. № 6(12). URL: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-710-720 (дата звернення: 30.04.2025).
3. Стаття Владіміра Путіна «Про історичну єдність росіян та українців». Президент

Росії. URL: http://kremlin.ru/events/president/news/66182 (дата звернення: 30.04.2025).

4. Хотин Р. «Русский мир», «побєдобєсіє», «рашизм». За які ідеології Кремль воює в Україні?. Радіо Свобода. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ukrayina-viyna-ruskiy-mir-pobedobesiye-rashyzm/31835603.html (дата звернення: 02.05.2025).

УДК 323 (327.4 +477)

Москалюк М. Ф.
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ДО ПИТАННЯ ВІРОГІДНИХ СЦЕНАРІЇВ ЗАВЕРШЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: СПРОБА ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Напад росії на Україну в лютому 2014 р. спричинив анексію Криму та захоплення частини Донецької і Луганської областей. Ця гібридна фаза війни, окрім втрати контролю над окремими територіями Півдня та Сходу України, характеризувалася потужними кібератаками на український інформаційний простір, спробами росії загострити внутрішньополітичну ситуацію в країні та звести до мінімуму рівень її міжнародної підтримки. Сподівання на швидке закінчення війни, яке на цих ранніх її етапах домінувало серед широкого загалу та частини фахового експертного середовища, не виправдалися [3]. Війна набула затяжного характеру, а мирні переговори у форматі Мінськ-1 (5 вересня 2014 р.) і Мінськ-2 (12 лютого 2015 р.) через відмінне трактування змісту пунктів угод та черговості їх реалізації, а також небажання росії завершити протистояння зайшли в безвихідь та не змогли призвести до припинення бойових дій [2, с. 106 – 107].

Не мали успіху спроби досягнення миру на тлі переговорів у Парижі 9 грудня 2019 р. в межах Нормандського формату та заява президента В. Зеленського (квітень 2021 р.) про необхідність розширення кола країн – учасниць переговорного процесу із долученням Великобританії, Канади та США.

У політологічному експертному середовищі обговорювалися різні сценарії завершення війни. Серед основних: “Швидке врегулювання на умовах росії”; “Нав'язування замороженого конфлікту”; “Війна на виснаження”; “Поступове мирне врегулювання”; Зрив мирного процесу”; “Збереження статусу-кво”; “Реінтеграція

Донбасу на засадах децентралізації"; "Автономізація / Особливий статус Донбасу (тобто федералізація України)"; "Успішна військова операція України з поверненням окупованих територій; "Введення миротворчої місії на Донбас" тощо [2, с. 108 – 109]. Як виявилося на практиці був зреалізований сценарій, озвучений професором Г. Перепелицею, а саме повномасштабне вторгнення.

Відкрита фаза російсько-української війни, яка почалася 24 лютого 2022 р. повномасштабною агресією проти України вплинула на перебіг та зміст переговорів, оголивши діаметрально протилежні позиції сторін. Росія у завуальованому вигляді продемонструвала, що першопричиною війни є насамперед її незгода з існуванням України як незалежної держави. Для України війна набула екзистенційного характеру. Власне це вплинуло на специфіку переговорів, які проводили делегації обох країн наприкінці лютого – березня 2022 р. Пропонуючи заздалегідь неприйнятні для України умови, рф, по-суті, заблокувала переговорний процес. Натомість масові звірства російських військових в Бучі та Ірпені сформували серед українців вкрай негативне ставлення до будь-якого компромісу з росіянами. Вже у травні 2022 р. мирні переговори з рф припинилися.

Новообраний 20 січня 2025 р. президент США Д. Трамп реанімував російсько-українські перемовини. Протягом 15 травня – 3 червня 2025 р. у Стамбулі проведено декілька раундів переговорів. Разом з тим, спроба налагодити конструктивний діалог, з огляду на російське бачення першопричин війни та не зовсім зрозумілу, пасивну, а подекуди приховану проросійську позицію нової американської адміністрації, не має успіху.

У цьому контексті можна виокремити декілька сценаріїв завершення повномасштабної фази російсько-української війни. Найгіршим є варіант поразки України у війні через втрату підтримки з боку США та ухилення від переговорів. До негативних наслідків цього сценарію для України та системи європейської безпеки відносимо наявність чисельної армії українських біженців за кордоном, тисячі ув'язнених та розстріляних в Україні, можливість виходу російських танків на кордон з Польщею. У випадку реалізації іншого сценарію (поганий мир), Україна зазнає поразки у війні, а її територія буде розділена. Якщо вдасться припинити бойові дії, то перемир'я дозволить Україні зберегтися як державі, але заморожений

конфлікт негативно вплине на подальші перспективи її існування. Якщо ж США реально сприятимуть мирним переговорам з позиції сили щодо росії (примушування агресора до миру), такий сценарій може бути доволі позитивним для України оскільки передбачатиме міцні гарантії для Києва [3].

Згідно прогнозу американських аналітиків JP Morgan можливі такі сценарії припинення бойових дій. Грузинський сценарій (50% ймовірності). Україна після зміни владних еліт може опинитися під впливом рф з поступовою втратою підтримки з боку країн-партнерів, стагнацією, згортанням євроінтеграції та "хрестом" на шляху до НАТО. Південнокорейський сценарій (15% ймовірності) передбачає стабільну ситуацію, Україна збереже контроль над 80% території країни, і матиме певну підтримку з боку США. За найгіршим з усіх т. зв. білоруським сценарієм (15% ймовірності)Україні доведеться капітулювати та перетворитися на васальну територію для рф. І, нарешті, ізраїльський сценарій (20% ймовірності) передбачає стабільну підтримку України з боку Заходу, триваючі бойові дії з боку Сил оборони України [1].

Список використаних джерел:

1. Аналітики JP Morgan змоделювали чотири сценарії завершення війни рф проти України. URL: https://goo.su/bzgWe8D.
2. Крупеня І. М., Тутутченко О. О. Дорога до миру: стратегії, угоди, формати, сценарії та формула миру Зеленського із 10 пунктів. *Вісник НТУУ "КПІ"*. Політологія. Соціологія. Право. 2023. № 1 (57). С. 105 – 112.
3. Павленко А. Як закінчиться вій на в Україні: The Times назвав чотири сценарії. URL: https://goo.su/txo0Us.
4. Ткачук М. Коли закінчиться війна в Україні: що кажуть політики та експерти. URL: https://goo.su/aecnR.

УДК 342.57

Ободянський Я. М.
аспірант кафедри політичних наук,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
старший лейтенант, помічник начальника навчальної частини
кафедри військової підготовки,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВЗАЄМОДІЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ТА СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України кардинально змінила підходи до забезпечення національної безпеки й оборони, висвітливши нагальну потребу в тісній координації між державними інституціями, насамперед Збройними Силами України (ЗСУ), та громадянським суспільством задля підвищення загальної стійкості держави. Одним із ключових механізмів такої взаємодії є цивільно-військове співробітництво (ЦВС) – модель, що забезпечує синергію зусиль військових і цивільних структур з метою досягнення завдань оборони та захисту населення.

Варто зазначити, що взаємодія армії та суспільства традиційно розглядається саме у межах ЦВС, яке передбачає оптимальні моделі контролю над збройними силами в демократичних державах. Теоретичною основою цієї взаємодії є низка концепцій, зокрема: “об’єктивний контроль” С. Гантінгтона (*Samuel P. Huntington*), “інтеграційна модель” М. Джановіца (*Morris Janowitz*), “модель конкордансу” Р. Шифф (*Rebecca L. Schiff*), а також «агентська теорія» П. Фівера (*Peter D. Feaver*).

Сучасна українська парадигма ЦВС, на нашу думку, тяжіє до інтегративно-конкордантної моделі, в якій ЗСУ розглядаються як невід’ємна складова суспільства, що функціонує у партнерстві з громадянами та під демократичним контролем держави.

Україна активно використовує принципи НАТО у сфері ЦВС, адаптуючи їх до власних умов. Згідно з доктринальними положеннями ЗСУ, основною метою ЦВС є створення сприятливих умов у цивільному середовищі для досягнення військових цілей через ефективну взаємодію з органами влади, населенням та іншими структурами. Такий підхід перегукується з ідеями С. Гантінгтона щодо необхідності забезпечення умов для реалізації військової місії, проте в українському випадку йдеться не про дистанціювання армії від суспільства, а, навпаки, про активне залучення цивільного ресурсу. Таким чином, українська модель ЦВС поєднує пріоритетність військових завдань із партнерством з громадянським середовищем, що узгоджується із сучасною концепцією всеохоплюючої (тотальної) оборони.

На практичному рівні ЦВС реалізується через діяльність структур цивільно-військового співробітництва (CIMIC), що забезпечують координацію дій військових

формувань з цивільними органами влади, місцевим населенням, гуманітарними організаціями. Це дозволяє не лише ефективно досягати поставлених завдань, а й забезпечувати дотримання прав цивільного населення та врахування потреб суспільства під час проведення широкого спектра операцій – від миротворчих до бойових.

Після 24 лютого 2022 року масштаби та значущість ЦВС в Україні зросли в рази. Введення воєнного стану, перехід обласних державних адміністрацій на правовий режим військових адміністрацій, а також інституційне посилення структур ЦВС у Генеральному штабі ЗСУ стали відповіддю на нові безпекові виклики. У фокусі – одночасно і протидія воєнній агресії РФ, і захист цивільного населення. В умовах війни на виснаження перед підрозділами ЦВС постали надзвичайно складні завдання: організація масової евакуації, гуманітарне реагування, взаємодія з волонтерськими рухами, допомога внутрішньо переміщеним особам тощо. Досвід 2022-2024 років підтвердив ключову роль ЦВС як інтегратора зусиль державних і недержавних структур.

Законодавча влада України також відреагувала на нові реалії. У листопаді 2024 року Верховна Рада ухвалила Закон №4068-IX, яким внесено зміни до низки нормативно-правових актів у сфері національної безпеки. Зокрема, до Закону України "*Про оборону України*" включено визначення поняття "*цивільно-військове співробітництво*" як комплексу заходів, здійснюваних ЗСУ та іншими військовими формуваннями з метою координації та взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами задля створення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань і функцій. Водночас визначено, що до ЦВС належать і заходи, спрямовані на формування в цивільного населення оборонної свідомості та готовності до національного спротиву. Таким чином, на законодавчому рівні закріплено двоєдину природу ЦВС: з одного боку – це інструмент забезпечення військових операцій, з іншого – механізм посилення стійкості суспільства. Крім того, Закон №4068-IX доповнив Закон України "*Про основи національного спротиву*" нормою про ЦВС як складову досягнення мети національного спротиву, що остаточно інтегрує цю практику в концепцію тотальної оборони, де нація як ціле бере участь у відсічі агресії.

Українська модель співпраці між армією та суспільством має спільні риси з підходами держав Центрально-Східної Європи та Балтійського регіону, які так само перебувають під загрозою з боку РФ. Проте вона має й унікальні особливості, зумовлені безпосереднім досвідом ведення великомасштабної війни. Вона вирізняється гнучкістю, всеосяжністю та опорою на високий рівень патріотизму громадян — на відміну від стандартизованих моделей НАТО, що переважно орієнтовані на експедиційні формати операцій.У підсумку, українська модель ЦВС пройшла значну трансформацію: від експериментальних груп 2014 року – до розгалуженої інституційної системи, інтегрованої у загальнодержавну стратегію національного спротиву.

УДК 327(470+477)

Остапець Ю. О.
доктор політичних наук,
професор кафедри політології і державного управління,
декан факультету суспільних наук,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Палінчак М. М.
доктор політичних наук, професор кафедри міжнародної політики,
декан факультету міжнародних економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Нестер О. І.
аспірант спеціальності 033 «Філософія»
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПЕРЕДУМОВИ ТА МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

В статті охарактеризовано причини, сутнісні ознаки та наслідки російсько-української війни для України та глобалізованого світу. Зазначено, що російсько-українська змінила баланс сил на міжнародній арені, показала недієвість сучасних механізмів міжнародної безпеки. Констатовано, що російсько-українська війна спричинила мілітаризацію економік провідних держав, посилила конфронтацію між демократіями та авторитарними режимами.

Ключові слова: Україна, глобальний світ, Європейський Союз, НАТО, російсько-українська війна, геополітика, міжнародна безпека, «русский мир», праворадикальні партії.

PREREQUISITES AND POSSIBLE CONSEQUENCES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR FOR UKRAINE AND THE GLOBALIZED WORLD

The article describes the causes, essential features and consequences of the Russian-Ukrainian war for Ukraine and the globalized world. It is noted that the Russian-Ukrainian war changed the balance of power in the international arena, showed the ineffectiveness of modern mechanisms of international security. It is stated that the Russian-Ukrainian war caused the militarization of the economies of leading states, intensified the confrontation between democracies and authoritarian regimes.

Keywords: Ukraine, global world, European Union, NATO, russian-ukrainian war, geopolitics, international security, «russian world», right-wing radical parties.

Війни були притаманні для усіх людських цивілізацій і усіх форм економічних стосунків, що існували та існують на землі. За підрахунками дослідників уся людська історія знала лише 292 роки без війни, і то є серйозні підозри, що деякі збройні конфлікти не були зафіксовані істориками» [1]. За своєю сутністю війни та військові конфлікти мають різний вплив на розвиток людства. Деякі з них

незначний (локальні війни), а деякі глобальний (наприклад, Друга світова війна). До останніх слід віднести і російсько-українську війну.

Геополітичні передумови російсько-української війни формувалися упродовж тривалого періоду та включають низку факторів, які сприяли ескалації конфлікту. По-перше, це історичні аспекти та неоімперська політика Росії.

По-друге, стратегічне розташування України. Україна є важливим геополітичним коридором між Європою та Росією, що робить її ключовою територією для контролю над регіоном та дозволяє зберігати домінування в Чорноморському регіоні та посилювати вплив на Європу. «Україна як держава не має геополітичного значення, географічної унікальності та етнічної винятковості. Її територіальні амбіції становлять величезну небезпеку для всієї Євразії і без вирішення проблеми «українського питання» говорити Росії про континентальну політику взагалі безглуздо» [5, с. 217]. По-третє, євроінтеграційні прагнення України. Йдеться про те, що відмова України від євразійської інтеграції та курс на Європейський Союз і НАТО викликали негативну реакцію Росії. Угода про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 р. була сприйнята Москвою як загроза її впливу в регіоні. По-четверте, військово-політичний вимір. Росія вважає, що розширення НАТО на Схід, західні військові навчання в Україні, її військово-технічне співробітництво з США та Європою є загрозою її безпеці. По-п’яте, енергетичний чинник. Україна є важливим транзитером російського газу до Європи, що робило її ключовим енергетичним вузлом. Тому українська енергетична незалежність та диверсифікація постачання газу стали ще одним викликом для Москви.

Екзистенційні причини російсько-української війни. Якщо говорити про причини російсько-української війни, то слід зупинитися на причинах екзистенційних / сутнісних / буттєвих (це латентні причини про які відкрито не говорять) і причинах поверхневих (формальних, casus belli / привід для війни**)**, якими і пояснювалося для широкого загалу вторгнення Росії в Україну.

Кремль у приєднанні до Росії України бачить своє майбутнє: етнічний (припинення депопуляції росіян), економічний (високий економічний потенціал України), геополітичний (повернення світової гегемонії) та духовний (сакральність України, адже за словами самого В. Путіна «Київ – мати міст російських») ренесанс. А це створює вузьке поле для маневру як для України, так і для московського режиму. Йдеться про те, що це екзистенційна війна як для Росії, так для України: для Росії – це повернення колишньої імперської величі, а для України – збереження української ідентичності.

Ідеологічна доктрина «русского мира» та її значення для обгрунтування необхідності російсько-української війни. «Русский мир» характеризується як «глобальний культурно-цивілізаційний феномен, що складається з Росії як материнської держави та російського зарубіжжя, що об'єднує людей, які незалежно від національності почуваються росіянами, є носіями російської культури та російської мови, духовно пов'язані з Росією та небайдужі до її справ та долі» [11, с. 17–18]. Концепція «русского мира» базується на уявленні про особливу всесвітньо-

історичну місію Російської держави: «Москви як Третього Риму». Це есхатологічна концепція за якою Москва не тільки Третій Рим, а й Рим останній. У 2018 р. на Валдайському форумі В. Путін базуючись на цій концепції говорить про ядерну війну і ставить питання про доцільність існування світу, якщо в ньому немає Росії. Тому, на його думку, такий світ має бути знищений. «Русский мир» – це соціокультурний простір де розмовляють російською мовою.

Практична реалізація проекту «русский мир» стала можливою завдяки встановленню в Росії неототалітарного режиму, який отримав назву – рашизм (російський фашизм). «Рашизм – це політична ідеологія та соціальна практика владного режиму Росії кінця XX – початку XXI ст. які базуються, на ідеях особливої цивілізаційної місії росіян, нетерпимості до елементів культури інших народів; на тоталітаризмі й імперіалізмі радянського типу, використанні російського православ'я як моральної доктрини, на геополітичних інструментах впливу, насамперед енергоносіях для європейських країн, військовій силі, стосовно країн, що входять до сфери впливу Російської Федерації» [4, с. 39]

До основних маркерів доктрини «русского мира» належать: 1) ідеологічна максима «Росія як центр православної цивілізації» **(**Кремль позиціонує Росію як духовного спадкоємця Київської Русі та «захисника православного світу»; московський патріархат при цьому відіграє ключову роль у поширенні ідеології «русского мира»); 2) російська мова як об'єднуючий фактор вказаного феномену **(**вимога статусу російської мови як «загальнослов'янської» та «історичної» мови для пострадянських країн, просування російської освіти та культури як способу збереження впливу РФ у сусідніх державах; 3) політичний неоімперіалізм **(с**тверджується, що Росія має «історичне право» втручатися у справи колишніх радянських республік і це є виправданням агресії проти України, Грузії, Молдови); 4) заперечення суверенітету України та інших пострадянських держав **(**українці та білоруси вважаються «частиною російського народу», а незалежність України сприймається як «геополітична катастрофа»); 5) наратив про «історичну єдність росіян і українців»; 6) антизахідна риторика **(**протиставлення «русского мира» західній цивілізації, констатація того, що Захід веде «війну» проти традиційних цінностей і Росії). Головними функціями цієї доктрини є такі: а) інструмент гібридної війни (використовується для ідеологічного обґрунтування військових дій на чужих територіях); 7) засіб впливу на діаспору; в) механізм легітимації авторитаризму (концепція виправдовує централізацію влади в Росії, створюючи образ «оточеної фортеці»).

Початок та характеристика етапів російсько-української війни. Слід зазначити, що бажання повернути Україну у Росії виникло чи не наступний день після підписання угоди про створення Співдружності Незалежних Держав. Угоду підписали Україна, Білорусь та Росія 8 грудня 1991 р. у Біловезькій Пущі (Білорусь). Відповідно до неї Союз Радянський Соціалістичних Республік переставав існувати.

Таким чином, починаючи з 1991 р. Росія і Україна, відповідно до теорії демократичного транзиту, «вирушили до демократії». Різним був шлях двох держав: Росія повернулася назад до неототалітарного режиму, який нині називають

рашизмом або путінізмом, а в Україні вчені констатують наявність гібридного політичного режиму, який уже не є авторитаризмом, але він і не являється режимом консолідованої демократії [6, с. 105–108]

І якщо за президентства Б. Єльцина можна говорити про лояльне ставлення до України, то з приходом до влади В. Путіна (31.12.1999) усе кардинально змінюється. Політика Росії щодо України стає іншою і виявляється: а) у роботі по збільшенню енергетичної залежності; б) скупівлі російськими олігархами українських підприємств, земель, банків; в) створенні агентурної сітки в органах влади; г) фінансуванням «п'ятої колони»; д) руйнацією збройних сил та військового потенціалу.

Вперше відкритий конфлікт між Росією та Україною відбувся за результатами Революції Гідності. Революція Гідності – це політичні та суспільні зміни в Україні з 30 листопада 2013 до лютого 2014 р., викликані протестом громадян України проти протиправного розгону мирної акції студентів та громадських активістів, яка розпочалася 21 листопада 2013 р. як спротив проти відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на європейську інтеграцію.

Скориставшись ситуацією в Києві, Росія 20 лютого 2014 р. розпочала військову операція вторгнення в Україну з метою анексії та окупації Кримського півострову. Після окупації Криму Росія розпочала війну на сході України. Повномасштабна військова кампанія почалася після тривалого нарощування російських військ з листопада 2021 р. уздовж кордону України з Російською Федерацією і Білоруссю та визнання органами влади Росії 21 лютого 2022 р. як незалежних державних утворень – Донецької народної республіки (ДНР) та Луганської народної республіки (ЛНР). Визнаючи вказані утворення як держави, В. Путін наголосив на тому, що Мінські домовленості перестають бути чинними, оскільки Україна їх не визнає. Уздовж українсько-російського кордону напередодні вторгнення було сконцентровано більше 180 батальонно-тактичних груп Російської Федерації.

24 лютого близько 4 години ранку за київським часом В. Путін оголосив про початок спеціальної військової операції в Україні. Цілі спеціальної операції були такими: 1) денацифікація України; 2) демілітаризація України; 3) захист людей від геноциду київського режиму; 4) упереджений захист територіальної цілісності Російської Федерації від нападу зі сторони України. Крім цих є латентні цілі цієї війни про які у своїх «сценаріях» пишуть кремлівські політтехнологи із Федеральної служби безпеки та Адміністрації президента. Для прикладу наводимо один із таких планів тотального знищення України: «ліквідація збройних нацистських формувань (під якими розуміються будь-які збройні формування України, включаючи Збройні сили України), а також того, що забезпечує їх активність: військової, інформаційної, освітньої інфраструктури; формування органів народного самоврядування та міліції звільнених територій, які захищатимуть населення від терору підпільних нацистських груп; інсталяція російського інформаційного простору; вилучення навчальних матеріалів та заборона освітніх програм усіх рівнів, що містять нацистські ідеологічні установки; масові слідчі дії щодо встановлення персональної

відповідальності за військові злочини, злочини проти людяності, поширення нацистської ідеології та підтримку нацистського режиму тощо» [10]

Віддаючи наказ на окупацію України В. Путін керувався такими мотивами: 1) слабкістю Збройних сил України (ЗСУ) у порівнянні з армією Росії; 2) відсутність єдності колективного Заходу у питанні щодо військової допомоги Україні; 3) наявність великої «п'ятої колони» в Україні, на вербування якої за неофіційними даними Кремль витратив 5 млрд. доларів; 4) позитивне сприйняття війни проти України у російському суспільстві (понад 70 % громадян).

Наслідки російсько-української війни для України. Російсько-українська війна має масштабні наслідки для України у всіх сферах життя – від політичної трансформації до соціально-економічних викликів та змін у міжнародній політиці. До політичних наслідків віднесемо такі: консолідація нації (війна прискорила формування української політичної нації, зросла підтримка суверенітету та незалежності); зміцнення державних інституцій (посилення ролі ЗСУ, Служби безпеки України та інших силових структур); делегітимізація проросійських сил (припинення діяльності проросійських партій, закриття російських пропагандистських медіа, викриття російських спецагентів тощо); євроатлантичний вектор розвитку України.

Військові наслідки є наступні: формування сучасної армії (Україна отримала унікальний бойовий досвід, армія модернізувалася завдяки західному озброєнню; зміна військової доктрини (перехід до стратегії оборонного стримування та технологічної війни); зміцнення оборонної промисловості (розвиток виробництва зброї та боєприпасів).

Серед економічних наслідків вкажемо на такі**:** знищення інфраструктури (руйнування промислових об'єктів, доріг, житлових будинків (збитки оцінюються у сотні мільярдів доларів); падіння внутрішнього валового продукту **(**у 2022 р. економіка скоротилася більш ніж на 30 %); масштабна трудова міграція; адаптація економіки та перехід на військові рейки, розвиток ІТ-сектору, аграрного експорту та західних інвестицій.Зазначимо, що надзвичайно складними є соціальні наслідки: гуманітарна криза (понад 6 мільйонів біженців, мільйони внутрішньо переміщених осіб); демографічні зміни (швидке скорочення чисельності населення, зниження народжуваності, старіння нації, зростання еміграції, зростання кількості людей з інвалідністю); психологічні наслідки (посттравматичний синдром у військових і цивільного населення) [12].

Основні напрямки впливу російсько-української війни на глобалізований світ. Російсько-українська війна стала ключовим фактором змін у глобальній політиці, економіці та безпеці. Вона вплинула на міжнародні відносини, прискорила переформатування геополітичних альянсів та змінила стратегічні цілі провідних держав. «Результати цієї війни уже у 2023 р., зазначають В. Горбулін та В. Бадрак, позначилися на долі всієї планети. Глобальна проблема полягає в тому, чи виявиться світ спроможним уже під час цієї війни вийти на побудову нової конструкції міжнародної безпеки. Оскільки путінська Москва у 2022 р. зруйнувала не тільки наявну світову систему безпеки, а й порушила ядерний баланс сил» [2, с. 101]

Тому перш за все слід зазначити про необхідність переформатування системи міжнародної безпеки, оскільки ООН, ОБСЄ, НАТО виявилися неспроможними ефективно реагувати на агресію Російської Федерації. Російсько-українська війна показала, що у «сучасному світі не існує гарантованих та ефективних механізмів «примусу до миру», коли одна із сторін категорично не хоче домовлятися про зупинення війни» [7, с. 12]

«Для європейських країн та європейських інститутів, зазначають експерти Центру Разумкова, російська агресія виявилася «досконалим штормом», завдяки якому європейське співтовариство, надаючи величезну допомогу Україні, зрозуміло необхідність оновлень у світовій і європейській системах безпеки, міжнародному поділі праці, глобальних енергетичних поставках і ланцюгах доданої вартості задля мирного майбутнього людства» [11, с. 6].

Також слід зазначити, що одним із результатів російсько-української війни було розширення НАТО, оскільки війна змусила приєднатися до цієї організації Швеції (2024) і Фінляндії (2023) та зміна військових стратегій країн-членів НАТО (переорієнтація армій на можливість широкомасштабного конфлікту з РФ).

Вагомим залишається вплив цієї війни на світову економіку та енергетичні ринки. Йдеться про відмову Європи від постачання російських енергоносіїв та пошук альтернативних джерел енергії, продовольчу безпеку (блокування українських портів та знищення сільськогосподарських потужностей викликали продовольчу кризу в країнах глобального Півдня), перерозподіл інвестицій.

Безпрецедентним є вплив російсько-української війни *на посилення конфронтації між демократіями та авторитарними режимами.* Війна загострила протистояння між демократичними країнами (США, Європейський Союз та інші) та автократіями (Росія, Китай, Іран, Північна Корея); спонукала до суттєвого зближення Росії і Китаю, сприяла мілітаризації світу (збільшення військових бюджетів США, Німеччини, Польщі, Японії, Південної Кореї тощо). І те, яким буде завершення цієї війни, суттєвим чином впливатиме на перебіг цієї конкуренції. С. Гурієв та Д. Трейсман у книзі «Спін диктатори. Як змінюється обличчя тиранії» зазначають, що «у 2019 р. кількість демократій скоротилася до 87, тоді як кількість диктатур зросла до 92 (на початку XXI ст. демократій було 98, а автократій 80)» [3, с. 9]. І цей процес продовжується, свідченням чого є поява низки ілібералних демократій в країнах Центральної Європи (Словаччина, Угорщина). І він стане ще більш прискореним у разі перемоги Росії (навіть часткової) у цій війні. Це в черговий раз продемонструє неможливість демократій себе захистити, і, навпаки, покаже можливість успіху автократичних режимів (Росія та Китай). А також вказане протистояння констатує повернення до «двополярного світу» [11, с. 6].

Інший напрям загострення такого протистояння є боротьба на виборах в країнах Європейського Союзу між мейнстримними та популістськими праворадикальними партіями, які виступають за зняття санкцій з РФ, припинення військової допомоги Україні та налагодження добросусідських відносин з Росією.

Станом на 31.12.2024 р. в 23 європейських державах праворадикальні партії (31 партія) мають свої фракції в національних парламентах та приймають участь у діяльності урядів, що дозволяє стверджувати про важливі інституційні зміни в європейському партійному ландшафті.

«У порівнянні з виборами до Європарламенту 2019 р., зазначає Ю. Остапець та А. Ключкович, кількість депутатів, які належать до праворадикальних фракцій, збільшилася за результатами виборів 2024 р. на 69 представників. Змінилася і структура Європарламенту у розрізі депутатських фракцій. По-перше, перестала існувати однойменна фракція європейської праворадикальної партії «Ідентичність і демократія». По-друге, були утворені дві нові фракції праворадикальних політичних сил: «Патріоти за Європу» та «Європа суверенних націй» [8, с. 144]. До основних причин популярності праворадикальних партій у Євросоюзі відносимо такі: 1) економічна криза / «велика рецесія» (2008–2009 рр.; 2) міграційні процеси / міграційна криза 2015–2019 рр.; 3) зростання недовіри до «мейнстримних» партій; 4) євроскептицизм; 5) російсько-українська війна.

Висновки: можливості завершення російсько-української війни та підписання мирного договору. На основі дослідження низки сучасних конфліктів, можна визначити три типи завершення конфліктів: «перемога однієї зі сторін (у такому випадку переможець встановлює свої правила й реалізує більшість зі своїх цілей), компроміс (обидві сторони конфлікту досягають часткового виконання власних цілей), «замороження» конфлікту (часткове врегулювання)» [7, с. 6]. А вирішеним можна вважати конфлікт, де «припинене збройне протистояння, немає миротворчого контингенту, відбулося повне врегулювання згідно з нормами міжнародного права» [7, с. 7].

У випадку російсько-української війни йдеться про небажання однієї зі сторін закінчувати війну (Росія), оскільки вона претендує на чотири українські області (Донецьку, Луганську, Херсонську, Запорізьку) і Автономну республіку Крим, яка була анексована у 2014 р. Отже, без «примусу до миру» (йдеться про Росію) російсько-українська війна у різних варіантах (гаряча фаза, заморожений конфлікт) може тривати до виснаження обох сторін. Сподіватися на те, що світова спільнота встановить мир і розробить працюючий мирний договір не варто. Як показує світова практика мир залежить від консенсусу обох сторін та колективного тиску на агресора.

Отже, російсько-українська війна стала однією із воєн, які мають вагомий вплив на глобалізований світ: вона змінила баланс сил на міжнародній арені, показала недієвість сучасних безпекових механізмів, характеризується масштабними військовими втратами та міграційними процесами.

Список використаних джерел:

1. Війни в історії людства та нинішня війна в Іраку. (2003, Квітень 17). Радіо Свобода. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/901246.html (дата звернення 18.04.2025).

2. Горбулін В., Бадрак В. Російська війна проти України. Як нарешті розірвати чотирьохсотрічне замкнене коло. К.: Брайт Букс, 2024. 302 с.
3. Гурієв С., Трейсман Д. Спін-диктатори. Як змінюється обличчя тиранії в XXI столітті. К.: Видавництво Букшеф, 2023. 432 с.
4. Дем'яненко Б. «Рашизм» як квазіідеологія пострадянського імперського реваншу. *Studia Politologica Ukraino-Polona*, 2018. № 8. С. 35–40.
5. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. М., 1977. 608 с.
6. Зеленько Г. (2022). Траєкторія трансформації політичного режиму в Україні: демократія vs олігархічність. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми: монографія. Київ: Інститут політології і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2022. С. 101–139.
7. Конфлікти, що змінили світ. Харків: «Фоліо», 2024. 92 с.
8. Остапець Ю., Ключкович А. Електоральні результати праворадикальних партій на виборах до Європейського парламенту 6–9 червня 2024 року. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. № 24. С. 137–148.
9. Політичні, економічні, структурні наслідки російської агресії для України і світової спільноти. Київ: Центр Разумкова, 2023. 120 с.
10. Тимофейцев С. Что Россия должна сделать с Украиной. РИА Новости (2022, Квітень 03). URL: https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html (дата звернення 18.04.2025).
11. Україна та проєкт «русского мира»: аналітична доповідь. К.: НІСД. 80 с.
12. Хмельницька В. Проблеми, які чекають на Україну після війни: демограф розповів про серйозні виклики. ТСН (2024. Жовтень 28). https://tsn.ua/exclusive/problemi-yaki-chekayut-na-ukrayinu-pislya-viyni-demograf-rozpoviv-pro-seryozni-vikliki-2688420.html (дата звернення 18.04.2025).
13. Ясь О. (2023). Війна у проєкціях і конструкціях історичного часу. Вісник Національної академії наук України. 2023. № 4. С. 62–71.

УДК 32.019.5:075]:355.48(477:47)

Перепічка М. Б.

І курс ОР магістр
факультет історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЗАВІСА БРЕХНІ: ЯК ПРОПАГАНДА СПОТВОРЮЄ РЕАЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна стала не лише трагедією кровопролитних бойових дій, але й безпрецедентним за масштабами та цинізмом проявом інформаційної війни, де пропаганда відіграє ключову, руйнівну роль. Задовго до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, Росія активно використовувала пропагандистські інструменти для підготовки ґрунту, дезінформації світової спільноти та деморалізації українського суспільства. Сьогодні ж пропаганда

залишається одним з основних інструментів агресора, спрямованим на виправдання злочинів, мобілізацію власного населення та розкол міжнародної підтримки України.

Одним з головних завдань російської пропаганди є створення та підтримка хибних наративів, які викривлюють історичні факти, політичну реальність та суть конфлікту. Україну систематично зображують як "нацистську", "фашистську" державу, якою керує хто завгодно, але не українці, що "утискає російськомовне населення". Ці абсурдні твердження, що не мають жодного підґрунтя в реальності, використовуються для дегуманізації українців та виправдання агресії як "визвольної місії".

Пропаганда активно використовує емоції страху та ненависті, адже створюючи образи "ворога" в особі українських військових та патріотів та поширюючи фейкові історії про "звірства" української сторони, що часто є інсценовані самою ж державою – агресором, вона підтримує високий рівень агресії серед свого населення, необхідний для підтримки війни та мобілізації.

Важливу роль відіграє маніпулювання інформацією та приховування правди. Російські державні ЗМІ контролюються та цензуруються, висвітлюючи лише вигідну для влади інформацію. Звіти про втрати російської армії занижуються або замовчуються, воєнні злочини заперечуються або перекладаються на українську сторону, а будь-які альтернативні точки зору жорстко придушуються.

Ворожа пропаганда також спрямована на розкол українського суспільства. Вона з метою дестабілізації внутрішньої ситуації в Україні активно поширює наративи про "нежиттєздатність" української держави, штучні регіональні протиріччя, "утиски" певних груп населення.

На міжнародній арені російська пропаганда намагається дискредитувати України в очах міжнародних партнерів. Поширюються фейки про "неефективність" військової допомоги, "корумпованість" української влади, "втому" від війни в Європі. Мета – послабити міжнародний тиск на Росію та зменшити потік допомоги Україні.

Особливо цинічним є використання пропаганди для виправдання воєнних злочинів. Пропагандистські ЗМІ намагаються стерти межу між агресором та жертвою, перекладаючи всю відповідальність за злочини на Україну. Масові вбивства цивільного населення, щоденні обстріли, руйнування населених пунктів та інфраструктури заперечуються або висвітлюються як необхідні заходи у війні.

Сьогодні протистояння російській пропаганді є одним з ключових завдань України та світової спільноти, що включає себе активну боротьбу з пропагандистськими тезами, що поширюються в інфопросторі, забезпечення доступу населення до правдивих новин, функціонування вільних засобів масової інформації і що не менш важливо навчання людей критично мислити та оцінювати інформацію, відрізняти її від фейків та маніпуляцій.

Роль пропаганди у російсько-українській війні є безпрецедентно великою та руйнівною. Вона є не лише інструментом інформаційної війни, але й співучасником воєнних злочинів, отруюючи свідомість мільйонів людей та ускладнюючи шлях до миру та справедливості. Розуміння механізмів пропаганди та активна протидія їй є важливим елементом боротьби за правду, свободу та майбутнє України. Перемога у цій війні залежить не лише від сили зброї, але й від здатності суспільства протистояти руйнівній силі ворожого слова.

УДК 364-322:355.01(477)”2022/…”

Приліпко В. Я.

Аспірант кафедри політології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна, що триває з 2014 року, суттєво змінила не лише світогляд українців, а й доповнила лексичний запас більшості людей. У наше повсякдення увійшли такі поняття як «волонтерство», «донати» та інші. На будь-якому етапі війни важливу роль посідає діяльність тих, хто намагається допомогти армії, не важливо чим саме: грошима, озброєнням, продуктами харчування, предметами першої необхідності, спорядженням, медикаментами. Тому волонтерство відіграє значну роль в подіях сьогодення і є складовою майбутньої перемоги України у повномасштабній війні [с. 57].

За три роки повномасштабного вторгнення росії волонтерство перейняло на себе певну частину повноважень соціальних установ. Бурхливе зростання та нестандартні, часто критичні завдання призвели до того, що волонтерська діяльність в Україні сформувала унікальні напрями, що відрізняються від загальноприйнятих світових практик волонтерства. Фактично створено не лише систему допомоги тим, хто її потребує, але й повноцінну систему реалізації рішень у різних галузях [2, с. 26-37.] Цей процес є яскравим проявом активізації громадянського суспільства та зростання його впливу на політичні процеси і функціонування державних інституцій.

Завдяки потужному громадянському піднесенню та самоорганізації, волонтерство перетворилося на один із ключових елементів національної стійкості. Проте в умовах затяжної війни все чіткіше проявляються і ті проблеми, які довгий час залишалися на другому плані. Стрімкий розвиток, розгалуженість ініціатив та відсутність єдиних стандартів функціонування створили складну й неоднорідну картину волонтерського середовища. А для дослідників волонтерського руху виникли нові виклики, які поки подолати не вдалося, зокрема:

1. Недостатність структурованої інформації ускладнює аналіз і прийняття рішень. Волонтерська діяльність в Україні часто має стихійний, неформальний характер.

Багато людей допомагають «на рівні ініціативи»: передають авто, пакують бронежилети, готують їжу, збирають гроші в Instagram. Але ці дії не фіксуються у звітах або реєстрах.

2. Безпекові обмеження у воєнний час обмежують доступ до аналізу інформації. У воєнний час інформація — це зброя. Деякі дані про волонтерську діяльність (логістика, напрямки доставки, зв'язки з військовими підрозділами) засекречені.

3. Швидка еволюція волонтерського руху ускладнює його вивчення та прогнозування. Волонтерство в Україні змінюється буквально щомісяця. Те, що було актуальним у березні 2022, зараз виглядає інакше. Змінюються запити армії, логістика, законодавство, навіть стиль комунікації.

4. Варіативність волонтерських ініціатив за регіонами ускладнює їх узагальнення. Волонтерство в Ужгороді і в Краматорську — це різні явища. У центрі чи на заході — більше тилових, логістичних ініціатив. На Сході — польові, іноді доволі ризиковані. Якщо обрати лише один регіон, дослідження буде неповним.

5. Інституціоналізація (або її відсутність). Деякі волонтери реєструють свої ініціативи, перетворюють їх на НГО або бізнеси. Інші — принципово залишаються «людьми без логотипу». Це викликає плутанину — що є волонтерством, а що вже — підприємницькою діяльністю?

6. Змішування волонтерства і активізму ускладнює чітке визначення їх ролей. Іноді волонтерство переходить у громадянську активність або навіть політичну діяльність. Його стає складно класифікувати.

Стихійність та неформальність волонтерської діяльності, відсутність офіційних баз даних і статистики призводять до того, що багато аспектів залишаються «невидимими» для науки. Безпекові обмеження накладають додаткові бар'єри на доступ до інформації, змушуючи дослідників діяти обережно, іноді з обмеженою відкритістю джерел. Динамічність та постійна трансформація волонтерського руху не дають змоги сформулювати сталу модель для аналізу — те, що було актуальним кілька місяців тому, вже втратило свою аналітичну цінність. Наприклад, допомога йде не загалом «на ЗСУ», а для конкретного підрозділу чи конкретної номенклатури. Це навіть може звузити профіль діяльності організації [2, с. 26-37]. Крім того, регіональні відмінності створюють неоднорідність даних, ускладнюючи узагальнення результатів.

Інституційна різнорідність (від неформальних ініціатив до повноцінних організацій) і переплетення волонтерства з громадянським активізмом стирають чіткі межі між соціальною допомогою, політичною участю та громадянським впливом. У такому контексті волонтерські ініціативи починають функціонувати як альтернативні або паралельні канали реалізації публічної політики, а іноді — як каталізатори реформ у сфері безпеки, соціального захисту, логістики чи управління кризами. Взаємодія волонтерських структур із державними установами стає полем для аналізу ефективності інституційної взаємодії в умовах гібридної війни та слабкості частини

державних механізмів. З політичної точки зору, це також виклик для формування довіри до влади, адже волонтерський рух часто компенсує функції, які мала б виконувати держава, що ставить питання про баланс між вертикаллю влади та горизонтальними ініціативами громадян.

Таким чином, усі перелічені фактори суттєво ускладнюють дослідження волонтерського руху в умовах російсько-української війни, адже не дозволяють створити повну, об'єктивну та репрезентативну картину явища. У сукупності все це формує багатовимірний і складний для вивчення простір, у якому традиційні дослідницькі інструменти вимагають гнучкості, адаптивності та високої етичної чутливості.

Список використаних джерел:

1. Дика М. Волонтерський рух в Україні в умовах російсько-української війни. Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення. *Збірник наукових праць*. Житомир, 2024 р., 57 с.
2. Єременко А, Безрукова О. Характеристика волонтерського руху та мотивація волонтерів в умовах російсько-української війни (за результатами якісного дослідження). *Соціологічні студії*. С. 26-37. URL: https://www.sociostudios.vnu.edu.ua/index.php/socio/article/view/382/286 (дата звернення 19.04.2025 р.).

УДК: 316.774:355.45(477)

Присяжнюк Т. І.
здобувачка наукового ступеня
доктора філософії з політології,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

НОВІ МЕДІА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО ВІЙНУ

В умовах глобалізованого цифрового середовища дієвим засобом формування колективної пам'яті все більше стають нові медіа. Саме їм належить провідна роль у формуванні громадської думки в умовах триваючої агресії рф проти України. Нові медіа виступають не лише інструментами передачі інформації, але й активними агентами конструювання соціальної реальності, мобілізації суспільства та формування колективної пам'яті.

Україна і росія одночасно використовують усі можливі цифрові інструменти для впливу на сприйняття населенням реальності, ведучи боротьбу за конструювання наративів та історичної пам'яті про війну. Дослідження науковців засвідчують, що більшість людей сьогодні отримує новини шляхом пасивного «скролінгу» стрічок соціальних мереж, що робить нові медіа центральним полем інформаційної війни. Опитування показують, що для молоді соціальні мережі стали головним джерелом новин (83,4% респондентів), водночас критерієм довіри до

конкретного автора інформації є наявність доказів та фактів у його повідомленнях.

Нові медіа (соціальні мережі, блоги, месенджери тощо) виступають не просто каналами передачі інформації, а й активними агентами суспільних процесів, які здатні мобілізувати громадян, формувати суспільні настрої та впливати на хід війни. В умовах війни медіа слугують інструментом оперативного інформування про події, засобом мобілізації та координації дій, каналом соціалізації (підтримання морального духу), а також простором для емоційної розрядки (наприклад, поява новин у форматі мемів як специфічного жанру «інфотейнменту» під час війни).

Водночас, згідно з ідеями конструктивізму, медіа-дискурс творить суспільні уявлення : під час війни через нові медіа активно конструюється образ війни і закладаються рамки інтерпретації подій. Зокрема, спостерігаємо цілеспрямоване формування певного «образу війни» різними акторами: політики, військові та лідери думок через пости в соцмережах вибудовують свою версію реальних подій. Українські офіційні особи, політики й громадські діячі активно використовують Telegram, Facebook, Twitter та TikTok, щоб представити світу свою правду про війну: регулярні звіти про успіхи ЗСУ, емоційні відео про життя цивільних під обстрілами, героїчні історії оборонців тощо.

Так, нові медіа не лише впливають на поточну ситуацію, але й закладають основи колективної пам’яті про війну. На наших очах війна документується у безпрецедентному обсязі: геолокаційовані фото- і відеоматеріали воєнних злочинів, людських трагедій та героїчних вчинків зберігаються в цифрових архівах соцмереж і хмарних сервісів. Цей масив даних вже зараз використовується для відновлення справжньої картини подій, а в майбутньому стане фундаментом історичних наративів та судових доказів. Як зазначають дослідники, відзняті очевидцями матеріали, поширені через соціальні платформи, можуть слугувати доказами в міжнародних трибуналах. Наприклад, документальні фото- та відеоматеріали масових убивств у Бучі (березень 2022) були миттєво поширені у соцмережах і шокували світ – кадри з закривавленою рукою загиблої жінки стали вірусними, викликавши широкий громадський резонанс та тиск на західних лідерів із вимогою реагувати. Такі візуальні наративи зміцнили моральну позицію України на міжнародній арені, сформувавши чіткий образ жертви агресії та відповідний імператив допомоги.

Кожен користувач, фіксуючи на свій гаджет звірства чи руйнування, мимоволі долучається до творення літопису війни. Боротьба за історичну пам’ять відбувається вже тепер – шляхом інформаційних кампаній сторони намагаються закріпити свої версії інтерпретації причин і наслідків конфлікту. Нові медіа прискорюють цей процес: те, що колись формувалося роками через книжки та документальні стрічки, нині викристалізовується у суспільній свідомості за лічені дні через вірусні пости і хештеги. До прикладу, хештег #StandWithUkraine, який набув популярності у Twitter, Facebook та Instagram, не лише мобілізував підтримку, а й став частиною колективної пам’яті про міжнародну солідарність у цій війні. З конструктивістської точки зору, пам’ять про війну є результатом суспільного конструювання – і нові медіа дають безпрецедентні можливості для цього конструювання «знизу», участі звичайних людей у творенні історії. Саме можливість двосторонньої комунікації та

негайної реакції аудиторії відрізняє нові від традиційних мас-медіа. Аудиторія більше не пасивний споживач – вона коментує, ділиться, створює власний контент, поширює інформацію.

Водночас критичний підхід нагадує: хто контролює наративи, той впливає і на те, як війна запам'ятається. Тому інформаційні атаки рф спрямовані на викривлення ключових подій (заперечення фактів воєнних злочинів, звинувачення України у провокаціях тощо), але оперативне викриття брехні через соцмережі та глобальні медіа ускладнює росіянам маніпуляцію пам'яттю. Українське суспільство, зі свого боку, використовує диджитал-інструменти для збереження правди: створюються онлайн-платформи для архівування свідчень (наприклад, бази даних відео злочинів), проєкти усної історії (YouTube-інтерв'ю) тощо. Усе це – елементи народження «цифрової колективної пам'яті» про війну. Нові медіа забезпечують рефлексивність цього процесу: суспільство майже миттєво рефлексує на трагічні чи визначні події, осмислюючи їх у постах, блогах, коментарях, і ці рефлексії залишаються задокументованими. Соціологічний феномен тут полягає в тому, що історична пам'ять більше не формується лише елітами (істориками, політиками), а спільнотою громадян онлайн, що потенційно робить її більш демократичною, хоча й хаотичною. Тому вже зараз можна прогнозувати, що наративи, народжені у Facebook-постах чи Twitter-тредах українців, ляжуть в основу майбутніх національних міфів і уроків війни.

Отже, мобілізаційні та інтегративні функції соціальних платформ здатні забезпечувати швидку самоорганізацію суспільства і глобальну підтримку України в умовах інформаційного протиборства. Інформаційний вимір війни сьогодні прямо впливає на перебіг воєнних дій та згуртованість суспільства, а нові медіа роблять вагомий внесок у формування суспільної думки, а в перспективі й колективної пам'яті про неї у цифровій формі. З їх допомогою відбувається документування війни очима її безпосередніх учасників, що забезпечує автентичність історичного літопису.

УДК 327.56

Стецюк О.В.
аспірант кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського» м. Одеса, Україна
Проноза І.І.
кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського» м. Одеса, Україна

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНА ДИВЕРСІЯ ЯК ЗАСІБ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

У вимірі гібридної війни, де використовуються нелінійні та непропорційні методи та інструменти досягнення цілей, політична та ідеологічні диверсії є

фундаментальними та синергетична діючими засобами, які спрямовані на підрив суспільної єдності, державності та ціннісних орієнтирів об'єкта агресії. Їхнє комплексне застосування дозволяє агресорові не вдаючись до відкритої збройної конвенційної війни досягати поставлених стратегічних цілей, або ж підготувати сприятливі інформаційно вигідні умови для військових операцій [4, с. 5-6, 38].

Серед основних напрямків політичної диверсії виокремлюють дискредитацію державних інститутів, розкол політичних еліт та суспільства, ізоляцію на міжнародній арені та створення паралельних центрів влади [8, с. 1-2]. Дискредитовані інститути через поширення корупційних скандалів, звинувачень у некомпетентності та несуспільної орієнтованості створює атмосферу недовіри до урядових інститутів та традиційних ЗМІ що робить громадян більш сприйнятливими до маніпулятивних тверджень та посилює соціальну поляризацію, робить роз'єднані суспільні одиниці сприятливими до впливу у виборчому процесі [1, с. 36]. Стимулювання гострих питань внутрішніх конфліктів, підтримка радикальних та екстремістських рухів приводить до розпалювання міжетнічної та внутрішньодержавної міжрегіональної ворожнечі [7, с. 8-13]. Формування негативного іміджу країни-жертви та несуб'єктності в полі міжнародних взаємовідносин здійснює роз'єднання її зовнішньополітичних альянсів та ускладнення співпраці з ключовими партнерами [3, с. 3-5], а підтримка сепаратистських утворень, маріонеткових режимів або опозиційних структур, що претендують на легітимність, порушують суверенність та статус незалежності держави [3, с. 16-17].

Ідеологічна диверсія спрямована на встановлення нав'язування вигідних ініціатору наративів шляхом хибної інтерпретації фактів або маніпулятивного подання подій, представляючи альтернативну, узагальнену версію як єдино правильну, що змінює сприйняття об'єктом впливу дій агресора. Маніпуляція росією з подіями часів СРСР, привласнення переможних подій Другої світової війни, поширення міфів про неіснування української нації та про штучність утворення української державності, є яскравими прикладами використання таких наративів [5, с. 10]. Окрім вказаного, будучи спрямованою на глибинному рівні суспільної свідомості, ідеологічна диверсія включає деконструкцію національної ідентичності та цінностей з метою розмивання самоідентифікації народу та його здатності до опору, в тому числі ідеологічного, деморалізацію суспільства шляхом створення атмосфери страху, невпевненості, фрустрації, апатії та зневіри, та формування «п'ятої колони», що направлена на вирощування та підтримку груп населення, лояльних до агресора та готових сприяти його цілям зсередини країни [2, с. 4-5].

Розгляд політичної та ідеологічної диверсій як окремих, але нерозривно пов'язаних інструментів гібридної війни, дозволяє глибше зрозуміти механізми дестабілізації сучасних держав та розробляти ефективніші стратегії протидії, їхню роль як ключової загрози в умовах сучасних геополітичних протистоянь, Відтак, подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на вивчення специфічних тактик та методів їх реалізації, а також на розробку комплексних заходів із захисту політичного та ідеологічного простору держави.

Список використаних джерел:

1. Матвієнків, С., Кирничний, С. Мас-медіа України в контексті політичних трансформацій суспільства. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія, №16. 2024. С. 34–41. https://doi. org/10.32782/2312-1815/2024-2-5.
2. Aleknonis G. THE CONSPIRACY OF BRAINWASHING: THE EXPERIENCES OF THE FIRST AND THE SECOND COLD WAR. Slovak Journal of Political Sciences. 2020. Vol. 20, № 1. P. 98–120. DOI: https://doi.org/10.34135/sjps.200105.
3. Arribas C. M. et al. Information manipulation and historical revisionism: Russian disinformation and foreign interference through manipulated history-based narratives. Open Research Europe. 2023. Vol. 3. Art. 121. 29 p. DOI: https://doi.org/10.12688/openreseurope.16087.1.
4. Boswinkel L., Finlayson N. B., Michaelis J., Rademaker M. Weapons of mass influence: Shaping attitudes, perceptions and behaviours in today's information warfare. The Hague: The Hague Centre for Strategic Studies, 2022. 59 p. URL: https://surli.cc/cgkvhi .
5. Cullen P. J. et al. Historical revisionism as a tool of hybrid warfare and foreign interference. Helsinki: The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 2021. (Hybrid CoE Working Paper 10).
6. Khan H. CRITICAL STUDY OF PROPAGANDA & HYBRID / 5TH GENERATION WAR FOR THE PURPOSE OF NARRATIVE BUILDING: A DISSERTATION ... for the degree of Doctor of Philosophy in Media & Strategic Affairs. Selinus University, 2021. 99 p. URL: https://surl.li/nnagzf .
7. Monaghan K., Rodriguez C. Mis-and Disinformation: Extremism in the Digital Age : Report 2023 / ed. A. Townsend-Drake ; CTPN ; Greater London Authority. London, 2023. 22 p. URL: https://surl.gd/jupfzz .
8. The impact of disinformation, misinformation, fake news and foreign interference on democratic systems: background note / Parliamentary Assembly of the Mediterranean. [S.l.], 2024. 14 p. URL: https://surl.li/jdkdah .

УДК 316.3=161.2:355.01+172.4

Ф. М. Медвідь
доктор наук в галузі політології, канд.філос.наук, докторант
академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності
М.Ф. Чорна
доктор філософії в галузі права, здобувач
А.Р. Красун
студентка
Міжрегіональна академія управління персоналом

ПАРАДИГМА ВІЙНИ ТА МИРУ ДЛЯ УКРАЇНИ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Анотація: досліджено консолідація суспільства як процес об’єднання, зміцнення єдності і згуртованості соціальних і політичних сил. Розглінуто парадигму війни та миру для України як однієї із складових консолідації суспільства. Осмислено

ціннісну консолідацію суспільства.

Ключові слова: консолідація, консолідація українського суспільства, війна, мир, ціннісна консолідація українського суспільства.

Annotation: the consolidation of society as a process of unification, strengthening of unity and cohesion of social and political forces is investigated. The paradigm of war and peace for Ukraine as one of the components of the consolidation of society is understood. Meaningful value consolidation of society.

Key words: consolidation, consolidation of Ukrainian society, war, peace, value consolidation of Ukrainian society.

Консолідація (від лат. consolidatio – об'єднання, спільність, зміцнення) – процес об'єднання, зміцнення єдності і згуртовності соціальних і політичних сил (людей, соціальних груп, політичних партій та організацій тощо) з метою посилення боротьби за вирішення загальних завдань. Консолідація суспільства належить до категорії стратегічних пріоритетів державної політики. Вона виступає різновидом об'єднавчих процесів у суспільстві. Під консолідацією, на наш погляд, вартує розуміти, насамперед, високий рівень розвитку суспільства, який характеризується розгалуженою системою зворотних зв'язків між усіма групами, верствами, спільнотами, інституціями й індивідами, які складають дане суспільство. Це дозволяє швидко реагувати на виклики часу, мобілізувати внутрішні ресурси, досягти консенсусу у проблемних ситуаціях і координувати зусилля для здійснення ухвалених рішень. Базовими умовами консолідації є збережнення культурного і етнічного багатоманіття, етика солідарності, пошук спільних цінностей в режимі постійного діалогу. Основними видами суспільної консолідації, за аналізом Ю Поліщука, є: політична, національна, демократична, соціальна, етнічна, територіальна, суспільна, політичного режиму, ціннісна, влади, еліти, громадська, ситуативна. Разом з тим, усі ці різновиди суспільної консолідації виступають як взаємопов'язані процеси, які об'єднані в певну систему[11, с.168].

Парадигма (від грецького – приклад, взірець) – поняття, яке використовувалося в античному і середньовічному філософських дискурсах для характеристики відношення між між фізичнимми та надфізичними світами. У сучасному дискурсі парадигма означає прийняту певним науковим співтовариством модель постановки та вирішення проблем, яка забезпечує існування наукової традиції. У цьому значенні термін парадигма був введений до наукового обігу американським ученим Т. Куном у праці «Структура наукових революцій» (1962), де була зроблена спроба елімінувати із сучасного філософського дискурсу нормативіські (властиві, зокрема, неопозитивізму та критичному реалізму К. Поппера) образи науки. Вибір парадигми зумовлює дальший творчий пошук в тій або іншій сфері наукового пізнання, зокрема в соціології.

Як відомо, плюралістичність ціннісних детермінант людського існування обумовлена культурно- історичним розвитком народів та держав. Разом з тим, існує низка цінностей духовного характеру, які мають загальнолюдський характер (при всіх відмінностях їх змістовного наповнення). До таких аксіологічних основ людського буття можна віднести: свободу, рівність,

справедливість, безпеку, мир, права людини тощо. В умовах глобальної турбулентності та локальних війн особливої значущості набувають цінності миру та безпеки як для окремої людини, так і для суспільств й держав[6, с.178-188].

Мир як соціальний стан буття, характеризується відсутністю збройної боротьби у масштабних і явно виражених формах. У сучасній соціальній філософії, політології, соціології мир у відносинах між державами і народами характеризується або повною відсутністю застосування збройної сили у відносинах (чи загрози сили), дотриманням прийнятих зобов'язань дружнього співіснування народів або припиненням на певний час широкомасштабних війн і збройних конфліктів, закріпленням їх результатів у мирному стані[1, с.5-60; 10]. Усвідомлення важливості миру як імперативної умови людського буття безп осередньо пов'язане з розвитком гуманізму та гуманістичної свідомості, яка передбачає використання ненасильницьких засобів під час вирішення будь-яких конфліктів і на міжособистісному, і на міждержавному рівнях. С. Франк убачав корені справжнього гуманізму в ідеї боголюдськості, котра протягом п'ятнадцяти століть «виховувала самосвідомість людини як особистості», вчила людину усвідомлювати в самій собі певне явище, абсолютно-ціннісне начало, завдяки якому вона протистоїть світу як особлива інстанція й має творчо визначити і вдосконалювати життя; вона виховала в людині вперше те, що можна назвати в загальному розумінні «гуманістичною свідомістю» [16, с. 81]. Отже, стрижневою цінністю гуманістичного світогляду є мир, реалізація якої у практичній площині має призвести до напрацювання форм безконфліктного існування людських спільнот.

Розумінню миру як базової цінності людського буття було приділено низку праць відомих філософів. Зокрема, І. Кант у трактаті «До вічного миру», підкреслював, що війна – це зло, вона здатна варварськими спустошеннями знищити усі досягнуті успіхи культури. Війна важким тягарем лягає на плечі народу і її наслідки жахливі, вони призводять до розорення кожної держав [5, с. 17]. Схожі з кантівськими ідеї висловлює і Й. Фіхте. Німецький мислитель виступає активним противником війни, насильницького втручання у державне будівництво інших держав. Й. Фіхте, як і І. Кант, вважав, що постійні армії повинні повністю зникнути з часом, оскільки вони загрожують війною, а їх створення, утримання і збільшення часто само по собі виявлялося причиною війн [17, с. 194-195].

На думку Г. Гегеля, війна є важливим чинником збереження суверенітету держави, вона вимагає жертв і передусім високої організованості й дисципліни, порядку і слухняності та відмови від власного мислення й розмірковувань [2, с. 363]. З іншого боку, у війні, яка є законною, справедливою, Г. Гегель вимагає проявляти рішучість. І «...хоча право на життя є священним, – заявляє Г. Геґель, – і все таки доводиться від нього відмовлятись, якщо цього вимагає держава від своїх громадян. Право держави – вище права окремої людини» [2, с. 394]. Отже, війна, на думку мислителя, є невід'ємним атрибутом суспільства і

держави, і несе руйнування, втрати цінностей і людські жертви. Вона не може бути усунута через діалектичні суперечності, що існують у суспільстві. «Оскільки держава справді існує, – підкреслює Геґель, – вона повинна мати реальну можливість вести війну, і тому повинна володіти усім необхідним для цього» [2, с. 464]. Г. Геґель – прихильник сильної держави, яка здатна захистити себе від агресії інших держав. «Вища честь для народу, – говорить мислитель, – полягає у тому, щоб створити державу і бути незалежним» [2, с. 479].

Війна – це стан, у якому держави застосовують одна проти одної усі форми тиску з дотриманням дії законів та звичаїв ведення війни (jus in btllo). Останні є частиною міжнародного гуманітарного права, що застосовується у період збройних конфліктів. У стані війни відносини між державами (двома і більше) характеризуються насильством (Г. Гроцій), що є наслідком розриву мирних відносин (А. Фердросс). Війна як складний соціально-політичний феномен не може бути пояснений самим собою, без аналізу соціальних зв'язків її з іншими соціальними станами (мир, перемир'я, гонка озброєнь, "озброєний мир"), з усіма сферами життя, особливо з політикою, економікою, загальною та мілітарною культурою, домінуючою суспільною свідомістю, традиціями влади ставлення до силових засобів забезпечення зовнішньої політики. Як багатовимірне явище війна постає легітимним використанням збройної сили держави (правовий аспект), способом розв'язання соціальних конфліктів за допомогою зброї (філософський аспект), організованою збройною боротьбою за допомогою спеціального знаряддя - армії (військово-управлінський аспект), збройним, силовим засобом досягнення політичної мети (політологічний аспект). Політологічний аналіз війни проводиться під гаслом визнання її «продовженням і сумуванням політичного курсу тих сил, які його проводили у мирні часи». Водночас завжди слід розрізняти суто військову та політичну сторону війни. В силу цього, війна не випадкове, а закономірне явище суспільного життя, перспективу виникнення якої у тій чи іншій формі слід постійно враховувати політикам, державним діячам. Історія свідчить як про періодичне повторення війн, так і віддалену перспективу їх повного викорінення з життя суспільства. Перебіг війни підпорядковується дії особливих законів, прояв яких змінюється в залежності від характеру зброї, соціальної природи суб'єктів збройної боротьби, їх політичних цілей. Водночас, поле прояву випадковості на війні настільки широке, що глибокі мислителі (Л. Толстой, К. Клаузевіц) подеколи визнавали вирішальний вплив випадковості на перебіг та підсумок війн[10;3;12].

Переважна установка української громадянської ідентичності та смисли української належності стали важливою основою консолідації та масового спротиву українського суспільства російській воєнній агресії. Як справедливо зазначає український соціолог Є. Головаха, «українці нарешті прийняли свою державу», яка для них, попри всі негаразди, і навіть у своєму нинішньому стані заслуговує поваги і високої оцінки, особливо порівняно із сусіднім режимом на сході, що несе війну, смерть та руйнування в Україну. Цей практичний тест патріотизму та зсув в українській масовій свідомості щодо держави підтверджується не лише спостереженнями, й соціологічними опитуваннями. Проблема суспільної

консолідації на фоні гібридної війни РФ проти України знайшла своє відображення на Міжнародних і Всеукраїнських форумах[7, с.38-42; 8, с.125-131; 9, с.239-245].

Серед основних видів суспільної консолідації в сьогоднішніх наших умовах боротьби військової і інформаційної з рашизмом заслуговує на першочергову увагу ціннісна консолідація суспільства. Можна погодитися з М. Степикою, що для України як суспільства перехідного типу відбувається зіткнення принаймі трьох систем цінностей: 1) нової системи, що «імпортується» з країн західної цивілізації разом з ринковими моделями економічної трансформації і розширенням торговельних та інвестиційних з'язків між Сходом і Заходом; 2) старої «радянської» системи цінностей, настанов та поведінкових стереотипів, які і далі впливають на суспільну свідомість; 3) цнностей традиційної національної культури, що швидко відроджуються[13, с.16]. Крім цього, для України проблема консолідації суспільства має особливе значення ще й з огляду на її геополітичне розташування як території[4, с. 102-103], яка перебуває на розломі й у точках дотику кількох цивілізацій, і великих, і локальних[14, с.100-101].

В умовах нової післявоєнної реальності Україні доведеться долати довгий шлях адаптації до нової холодної війни, перебуваючи на передовій лінії цієї війни. У цій своїй ролі вона, з одного боку, становитиме дедалі більшу цінність для союзників й матиме їхню зростаючу підтримку, з другого – зазнавати наростаючого тиску з боку РФ. Крім цього тиску, українському суспільству слід готуватися до подолання невідворотних соціально-культурних і психологічних наслідків війни, про які ще на початку минулого століття писав (насамперед у роботі «Сучасний стан Росії») видатний соціолог П. Сорокін. Крім прямих і непрямих втрат населення та шкоди стану його здоров'я, він виділяв також такі негативні наслідки війни, як зниження життєвого рівня; обмеження прав і свобод громадян, переміщення великих мас людей; мілітаризація та посилення втручання держави в усі сфери життя громадян. Йдеться і про необхідність повоєнного подолання таких руйнівних для демократичного суспільства феноменів, як політична радикалізація, мілітаризація свідомості, зростання тривожності, ворожості та агресії, чорно-біле сприйняття, атмосфера підозрілості, «полювання на відьом».

Сприятимуть подоланню цих негативних наслідків воєнних дій важливі соціально-культурні феномени, що спостерігаються останнім часом в українському суспільстві: соціальна консолідація та подолання суперечливих геополітичних орієнтацій, мобілізація ресурсів виживання, піднесення патріотичної свідомості та формування чітко визначеної національно-громадянської ідентичності в усіх регіонах України[15, с.17].

Отже, війна і мир для України матимуть важливі і складні наслідки, хоч і виступають і сприяють консолідації українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Війна і суспільство. Матеріали круглого столу «Філософської думки» // Філософська думка. 2015. – С.5 -60.

2. Гегель Г. В. Ф. Философия права. Пер. с нем.; ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсесянц. Москва: Мысль, 1990. 534 с.

3. Глобальна та національна безпека: підручник / авт.кол. В.І. , Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк та ін./ за заг. ред. Г.П. Ситника. – Київ: НАДУ, 2016.

4. Дашкевич Я.Р. Лабіринти історії України // Україна. Наука і культура: Щорічник. – Вип.31. 2002. - С. 102 – 120.

5. Кант И. К вечному миру. Сочинения: в 6-тит. [под общ. ред. В. Ф. Асмуса и др.]. Москва: Мысль, 1996. Т. 6. 743 с.

6. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Гуманітарна безпека України // Забезпечення національної безпеки за основними напрямами життєдіяльності України: навч. пос.: у 2-х ч.: Ч.І./ В.А. Омельчук, М.П. Стрельбицький, С.Г. Гордієнко та ін.: за заг. ред. А.М. Кислого,і М.П. Стрельбицького. К.: МАУП, 2021. – С.178-188.

7. Медвідь Ф.М. Українська державність: проблеми консолідації українського суспільства (питання теорії та історіографії) / Ф.М. Медвідь, А. В. Мурдій, О.В. Шаповалова// «Українська державність: від витоків до сьогодення»: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ 07 грудня 2022р). – Київ., 2022.- С.38 -42.

8. Медвідь Ф.М. Національно-патріотичне виховання студентів-юристів в умовах воєнного стану: питання історії та теорії/ Ф.М. Медвідь, В.М. Ярмоленко, О.В. Шаповалова // Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук.пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2023. Вип. 12.- С.125 – 131.

9. Медвідь Ф.М. Консолідація українського суспільства: гуманітарні виміри (питання теорії та історіографії) /Ф.М. Медвідь, А.А. Бурлака, О.В. Шаповалова // Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2022 р.). – Івано-Франківськ, 2022.- С.239-245.

10. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія / Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська. – Київ: НІСД, 560 с.

11. Поліщук Ю.І. Поняття «суспільна консолідація» у вітчизняному політичному дискурсі // Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України.- Випуск 5-6 (91-92). – 2017. – С.158 – 171.

12. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія.– Київ: НІСД, 2022.– 456 с.

13. Степико М.Т. Консолідація української нації: проблеми та перспективи \ М. Степико // Вісник НАН України. – 1999.- № 6. – С.16 -26.

14. Степико М.Т. Українська національна ідентичність: феномен і засади

формування. – К.: НІСД, 2011. – 336 с.

15. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенкотаін.; за ред. член.-кор. НАНУкраїни, доктора філос. наук Є. Головахи, докт. соціолог. наук С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

16. Фоменко А.М. Виміри гуманізму: історико-філософський аналіз. Вісник Національного авіаційного університету. Сер.: Філософія. Культурологія. 2011. № 1. С. 80-84.

17. Фихте И. Г. К вечному миру. Философский проект Иммануила Канта 1796. Трактаты о вечном мире; предисл. Ф. В. Константинова; вводная ст. и прим. И. С. Андреевой. Москва: Соцэкгиз, 1963. С. 193-202.

УДК 316.77

Мандрик І. М.
Студент ОР Магістр
Спеціальності «Політологія»
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Волонтерський рух в Україні за останнє десятиліття став одним із найпомітніших суспільних феноменів, який суттєво впливає на рівень соціальної безпеки країни. Починаючи з 2014 р. і особливо після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., волонтерські ініціативи перетворилися з локальних громадських акцій на масштабну мережу гуманітарної, соціальної та інформаційної підтримки населення. Волонтерство покриває широкий спектр потреб: від надання першої допомоги та постачання медикаментів до адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і психологічної підтримки постраждалих. У цьому дослідженні ми розглядаємо механізми впливу волонтерського руху на компоненти соціальної безпеки, аналізуємо його сильні й слабкі сторони, а також пропонуємо практичні рекомендації щодо посилення ролі волонтерства в системі національної безпеки.

Під соціальною безпекою розуміють стан захищеності населення від соціальних ризиків, що забезпечується державною політикою, інституціями громадянського суспільства та механізмами солідарності. Волонтерський рух - сукупність добровільних, безоплатних дій громадян та організацій, спрямованих на вирішення суспільних проблем і надання допомоги в кризових ситуаціях. У контексті війни та масових переміщень волонтерство виконує функції першої реакції, заповнення інституційних пробілів і підтримки процесів соціальної адаптації [1].

Соціальний капітал, який створюється через волонтерську діяльність (довіра,

мережі взаємодопомоги, норми співпраці), виступає важливим ресурсом для підвищення стійкості громад і зниження ризиків маргіналізації вразливих груп. Це означає, що волонтерство не лише надає матеріальну допомогу, а й формує соціальні механізми, які підвищують здатність суспільства протистояти кризам [2; с. 5].

Серед основних напрямків волонтерської діяльності варто визначити такі як:

1. *Гуманітарна логістика та матеріальна допомога.* Волонтерські мережі оперативно організовують збір, сортування й доставку продуктів, одягу, медикаментів та іншої першочергової допомоги до постраждалих регіонів. Завдяки цьому суттєво скорочується час реагування на гострі потреби, що безпосередньо знижує ризики гуманітарної катастрофи та посилює соціальну захищеність населення [3; 6].
2. *Підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО).* Волонтери організовують тимчасове житло, допомагають у пошуку роботи, надають юридичну та психологічну підтримку, сприяють інтеграції ВПО у місцеві громади. Це зменшує ризики соціальної ізоляції та економічної вразливості переміщених осіб, що важливо для запобігання суспільним напруженням і криміналізації маргінальних груп [6; 4].
3. *Медичне волонтерство та евакуація.* Підтримка лікарень, забезпечення медичних вантажів, організація евакуаційних перевезень — важлива складова волонтерської відповіді на поранення та критичні медичні потреби. Доступність швидкої допомоги підвищує шанси на виживання та відновлення, що має пряме відношення до соціальної стабільності [3; 5].
4. *Психосоціальна підтримка та робота з травмою.* Волонтерські ініціативи створюють гарячі лінії, групи підтримки, проводять тренінги з психологічної першої допомоги. Психосоціальна підтримка сприяє зниженню рівня посттравматичних розладів серед цивільного населення і військових, що важливо для запобігання довготривалим соціальним дисфункціям [4; 8].
5. *Громадський нагляд, інформаційні кампанії та адвокація.* Волонтери здійснюють моніторинг потреб, інформують громаду про можливості допомоги, протидіють дезінформації та відстоюють права постраждалих. Це підсилює прозорість розподілу допомоги й підвищує довіру між населенням та інституціями [2; 8].

Волонтерський рух виступає критичним елементом соціальної безпеки в Україні, особливо в умовах відкритого конфлікту та масових переміщень населення. Ефективність волонтерства значно зростає за умови системної координації з державною політикою, сталого фінансування та навчання. Незважаючи на очевидні переваги, волонтерський рух стикається з рядом викликів, які обмежують його ефективність як чинника соціальної безпеки:

1. *Нестабільне фінансування.* Багато ініціатив залежать від пожертвувань, що мають циклічний характер; при зниженні надходжень

частина проєктів може припинити діяти, створюючи лакуни в системі допомоги [6].

2. *Відсутність системної координації та стандартів.* Недостатня інтеграція волонтерських мереж у систему державного реагування призводить до дублювань або пропусків у допомозі, а також до неефективного використання ресурсів [3; 7].

3. *Професійне вигорання та нестача кадрових резервів.* Тривале навантаження підвищує ризики вигорання серед волонтерів, що може знижувати якість надання послуг і призводити до втрати кваліфікованих кадрів [4].

4. *Правові та безпекові ризики.* Діяльність у зонах бойових дій пов'язана з ризиками для життя та здоров'я; також існують правові невизначеності щодо статусу та повноважень окремих волонтерських утворень [1; 8].

Волонтерський рух є важливим та багатовимірним чинником соціальної безпеки України: він забезпечує оперативну гуманітарну підтримку, сприяє інтеграції ВПО, надає медичну і психосоціальну допомогу, а також формує соціальний капітал, необхідний для стійкості громад [3; 6; 5]. Ефективність волонтерства суттєво залежить від рівня координації з державними інституціями, стабільності фінансування та професійності волонтерських кадрів. Інституційне визнання волонтерського руху та створення стандартів взаємодії значно підсилять його вплив як елемента національної системи безпеки [7; 1].

Для максимізації позитивного впливу волонтерства необхідна комплексна політика: поєднання державної підтримки, механізмів фінансування, навчання, цифрової інфраструктури та захисту прав волонтерів. Це дозволить зробити волонтерський рух сталим і надійним ресурсом соціальної безпеки в довгостроковій перспективі. Державна політика має визнати волонтерський рух як стратегічного партнера у забезпеченні соціальної безпеки та інтегрувати відповідні механізми співпраці у довгострокові плани реагування на кризи.

Список використаної літератури

1. Головко О. В. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // Юридичний вісник. – 2020. – № 4(57). – С. 112–118. – Режим доступу: https://jurvisnyk.knu.ua/
2. Руденко В. Волонтерство як провідне явище у процесі розвитку громадянського суспільства // Вісник Національного університету «Острозька академія». Серія: Філософія, соціологія, політологія. – 2022. – № 25. – С. 56–63. – Режим доступу: https://journals.oa.edu.ua/
3. Центр демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ). Путівник з волонтерства: практичний посібник для волонтерів і організацій. – Київ: ЦЕДЕМ, 2023. – 72 с. – Режим доступу: https://cedem.org.ua/handbooks/volunteering-guide/
4. Міхеєва О., Кисельова А., Сидоренко Л. Волонтерство у період війни та підтримка внутрішньо переміщених осіб: аналітичний огляд // Social Work and

Society Journal. – 2023. – Т. 21, № 2. – С. 45–59. – Режим доступу: https://ejournals.bib.uni-wuppertal.de/
5. Nayka Research. Волонтерський рух в Україні: аналітичний звіт. – Київ: Наука, 2024. – 54 с. – Режим доступу: https://nayka.com.ua/reports/volunteer-ukraine-2024.pdf
6. Міністерство соціальної політики України. Звіт про стан розвитку волонтерського руху в Україні у 2022–2023 роках. – Київ: Мінсоцполітики, 2024. – 48 с. – Режим доступу: https://www.msp.gov.ua/news/volunteer-report.html
7. Офіс Омбудсмана України. Роль волонтерів у забезпеченні прав людини в умовах війни: аналітична доповідь. – Київ: Уповноважений ВРУ з прав людини, 2023. – 36 с. – Режим доступу: https://ombudsman.gov.ua/

УДК 123

Audrius Skaistys
Doctor of juridical sciences
Аудріус Скайстіс
Доктор юридичних наук

TECHNOLOGICAL CHANGES AND CHALENGES IN MODERN WARS: UKRAINIAN - RUSSIAN WAR EXAMPLE
ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ТА ВИКЛИКИ В СУЧАСНИХ ВІЙНАХ: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ ПРИКЛАД ВІЙНИ

The point where modern wars begin. It is always uncertainty about the preparation phase of war: has it already begun, or not?

The role of surveillance and war analytics, who is better prepared for answering questions? Impact of hostile disinformation on self-determination to defend your homeland. Resilience of society as a key factor in pre-emptive doctrine of modern war. Who is the main decision maker, or only consumer of information? Act of aggression and disclosure of it. Provocations on the borders, smuggling of illegal goods and illegal (uncontrolled) migration as preconditions of invasion. Military exercises and militarily oriented economy – producing of means for military aggression. Logistics, drones, anti-drones' technologies a new key factors of war from the military start till the end of war.

The point where modern wars begin. The role of surveillance and war analytics. Resilience of society as a key factor in pre-emptive doctrine of modern war. Act of aggression and disclosure of it. Logistics, drones, anti-drone' technologies a new key factors of war from the military start till the end of war.

Key words: surveillance, resilience, aggression, drones.

УДК 123

Dr Iwona Lasek-Surowiec
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie

THE ROLE OF EU SANCTIONS IN THE RUSSIA-UKRAINE CONFLICT 2022-2025. LAW AND INTERNATIONAL ASPECTS

Rola sankcji unijnych w konflikcie rosyjsko-ukraińskim 2022-2025. Aspekty prawne i międzynarodowe

The Role of EU Sanctions in the Russia-Ukraine Conflict 2022-2025. Law and international aspects

The presentation aims to analyze the sanctions imposed by the European Union on the Russian Federation in response to its military aggression against Ukraine, from the perspective of international law and EU legal regulations. The discussion will focus on the legal basis for the application of sanctions within the framework of the EU's Common Foreign and Security Policy, as well as the compliance of these measures with norms of public international law.

Key legal acts regulating the EU’s sanction regime, mechanisms of implementation, and their impact on the geopolitical and economic situation in Europe and beyond will be examined. The analysis will also address the effectiveness of these actions in achieving the EU’s political objectives and their alignment with the principles of proportionality and the protection of human rights. The presentation will further highlight the challenges faced by the European Union in enforcing sanctions, including their circumvention by third parties, and offer reflections on potential directions for the future development of EU sanction policy.

УДК 123

Dr Marcin Oskierko, Dr Sławomir Żurawski
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie

KONSEKWENCJE WOJNY ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ DLA POLSKI W KONTEKŚCIE KRYZYSU UCHODŹCZEGO

Abstrakt
Wojna rosyjsko-ukraińska spowodowała jeden z największych kryzysów uchodźczych w Europie od czasów II wojny światowej. Polska jako bezpośredni sąsiad Ukrainy, stała się głównym krajem przyjmującym uchodźców, co miało istotne konsekwencje społeczno-gospodarcze i polityczne. Napływ milionów osób wymusił szybkie dostosowanie systemu administracyjnego, edukacyjnego i opieki zdrowotnej, a także znaczące zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego oraz sektora prywatnego.
Wystąpienie skupi się na analizie wpływu kryzysu uchodźczego na polski rynek pracy, system świadczeń socjalnych, edukację oraz bezpieczeństwo wewnętrzne. Omówione

zostaną także wyzwania związane z integracją uchodźców, polityką migracyjną oraz długoterminowymi skutkami dla demografii i gospodarki Polski. Szczególna uwaga zostanie poświęcona również reakcji instytucji unijnych i mechanizmom wsparcia finansowego dla Polski w zarządzaniu kryzysem uchodźczym.

Електронне наукове видання

ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ВИМІРИ

Збірник матеріалів
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Івано-Франківськ, 8–9 травня 2025 року)

В авторській редакції

Головний редактор *В. М. Головчак*

Підп. до друку 29.10.2025. Формат 60x84/$_{8}$.
Гарнітура "Times New Roman". Ум. друк. арк. 35,1.

Видавець
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: plai.cit@cnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8438 від 02.09.2025

ISBN 978-966-640-620-3